

Pričujoča publikacija, katere izid EU pozdravlja, bo dragocen pripomoček za dvig ravni poznavanja in ozaveščenosti o romskih skupnosti znotraj slovenske družbe in hkrati spodbuda za bolj odprt in konstruktiven pristop k njihovi polni integraciji. Prispevala naj bi tudi k večjemu razumevanju in zaupanju med Romi in lokalnimi skupnostmi, kjer živijo. Graditev mostov med obema skupnostma jamči, da je mogoče živeti z rami ob rami ob polnem obojestranskem spoštovanju kulturnih in etničnih tradicij ter ob skupno prevzetih odgovornostih.

Ambasador Erwan Fouéré, vodja delegacije,
Delegacija Evropske komisije v Republiki Sloveniji

This publication, which the EU welcomes, will represent an invaluable tool in increasing knowledge and awareness about Roma communities in the Slovene society thus encouraging a more open and constructive attitude towards their full integration. It should also contribute to a greater climate of understanding and trust between the Roma and the local communities where they are situated. Building bridges between both communities will ensure that they can live side by side in full respect of each others respective cultural and ethnic traditions and shared responsibilities.

Ambassador Erwan Fouéré, Head of Delegation,
Delegation of the European Commission in the Republic of Slovenia

Upamo, da bodo ti ukrepi prispevali k izboljšanju položaja večine Romov/Ciganov in potujočih skupin, saj je za Evropo nesprejemljivo še naprej dovoljevati, da osem do deset milijonov njenih prebivalcev ostaja na obrobju demokratičnega in ekonomskega napredka.

Michaël Guet
Tajnik MG-S-ROM, Svet Evrope

It is hoped that these new measures will contribute to the improvement of the lot of Roma, Gypsies and Travellers as it is unacceptable for Europe to allow the perpetuation of a situation in which eight to ten million of its inhabitants are left on the margins of all its democratic and economic advances.

Michaël Guet
Secretary of the MG-S-ROM, Council of Europe

EVROPA, SLOVENIJA IN ROMI

Uredila: Vera Klopčič, Miroslav Polzer

Uredila:
Vera Klopčič
Miroslav Polzer

EVROPA,
SLOVENIJA
IN ROMI

EVROPA, SLOVENIJA IN ROMI

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

323.15(497.4=163.6)(063)(082)
397(4)(063)(082)

EVROPA, Slovenija in Romi : zbornik referatov na mednarodni konferenci v Ljubljani, 15. februarja 2002 / [urednika Vera Klopčič, Miroslav Polzer ; prevodi Nives Sulič ... et al.]. - Ljubljana : Inštitut za narodnostna vprašanja, 2003

ISBN 961-6159-23-2
1. Klopčič, Vera
128278016

UREDNIŠKI ODBOR:

dr. Vera Klopčič (Inštitut za narodnostna vprašanja)
dr. Miroslav Polzer (Austrian Science and Research Liaison Office Ljubljana/Avstrijski inštitut za Vzhodno in Jugovzhodno Evropo - izpostava Ljubljana)
Jožek Horvat (Zveza Romov Slovenije)
Nada Vilhar (Inštitut za narodnostna vprašanja)

UREDNIKA:

dr. Vera Klopčič (Inštitut za narodnostna vprašanja)
dr. Miroslav Polzer (Austrian Science and Research Liaison Office Ljubljana/Avstrijski inštitut za Vzhodno in Jugovzhodno Evropo - izpostava Ljubljana)

TEHNIČNA UREDNICA:

Nada Vilhar (Inštitut za narodnostna vprašanja)

PREVODI:

IZ ANGLEŠČINE V SLOVENŠČINO

Nives Sulič
Meta Gostinčar Cerar (Inštitut za narodnostna vprašanja)
Dr. Vera Klopčič (Inštitut za narodnostna vprašanja)

IZ SLOVENŠČINE V ANGLEŠČINO:

Meta Gostinčar Cerar (Inštitut za narodnostna vprašanja)

IZ HRVAŠČINE V SLOVENŠČINO:

Dr. Vera Klopčič (Inštitut za narodnostna vprašanja)

IZ NEMŠČINE V SLOVENŠČINO:

Vesna Kalčič (Austrian Science and Research Liaison Office Ljubljana/Avstrijski inštitut za Vzhodno in Jugovzhodno Evropo - izpostava Ljubljana)

LEKTORIRANJE:

Irena Destovnik

OBLIKOVANJE:

Jana Kuharič

TISK:

Eurota, d.o.o.

IZDAJATELJ:

Inštitut za narodnostna vprašanja - Institute for Ethnic Studies
SI, 1000 Ljubljana, Erjavčeva 26, tel.: +386 (0)1 20 10 87 0, fax.: +386 (0)1 25 10 964,
e-mail: inv@inv.si

PREDSTAVNIK:

Izr. prof.dr. Mitja Žagar, direktor

IZID ZBORNIKA SO SOFINANCIRALI: Ambasada ZDA iz program US Democracy Commission, Small Grants Program, Ministrstvo za zunanje zadeve Republike Slovenije, Austrian Science and Research Liaison Office Ljubljana/Avstrijski inštitut za Vzhodno in Jugovzhodno Evropo - izpostava Ljubljana,

NAKLADA:

1000 izvodov

EVROPA, SLOVENIJA IN ROMI

**Zbornik referatov na mednarodni konferenci
v Ljubljani, 15. februarja 2002**

Ljubljana, 2003

KAZALO

Vera Klopčič, Miroslav Polzer: Predgovor urednikov	10
Erwan Fouéré (Vodja delegacije Evropske unije v Sloveniji): Uvod k publikaciji Evropa, Slovenija in Romi	19
Michaël Guet: Prispevek Sveta Evrope	27

I. DEL: PRISPEVKI S KONFERENCE

Ivan Bizjak: Konferenca Evropa, Slovenija in Romi	40
Janez Obreza: Romi v slovenskem pravnem redu in njihova politična participacija na lokalni ravni v luči predvidenih zakonskih sprememb	44
Jožek Horvat -Muc: Romi na Slovenskem	58
Mladen Tancer: Izobraževanje Romov v Sloveniji	64
Vera Klopčič: Romi v novi Evropi / Dekada za vključevanje Romov	74
Mirjam Polzer Srienz: Romi in evropska integracija - primerjava stanja v Sloveniji, Avstriji in na Hrvaškem	88
Darko Rudaš: Večno vprašanje: So Romi res tako slabi, kot nekateri trdijo?	100
Jernej Zupančič: Romska vprašanja v luči prostorskih odnosov	106
Živa Antauer, Janez Krek, Mateja Peršak: Projekt Standardizacije jezika Romov v Sloveniji in vključevanje romske kulture v vzgojo in izobraževanje	124

II. DEL: MEDNARODNE PRIMERJAVE

Marcel Courthiade: The Gangetic city of Kannauj : original cradle-town of the Rromani people	134
Marcel Courthiade: Izvor Romov. Kronologija in legende	160
Trajko Petrovski: Romska identiteta in kultura	182
Elena Ilijevska: Položaj romske skupnosti v Republiki Makedoniji	190
Thomas Busch: Romska besedila: Celovška založba Drava orje publicistično ledino	208
Miroslav Polzer: Predstavitev projekta ETHNIC	212
Nada Žagar: Priložnosti in izzivi izobraževanja odraslih Romov v Beli krajini s stališča organizacije za izobraževanje odraslih	216

TABLE OF CONTENTS

Vera Klopčič, Miroslav Polzer: Preface	15
Ambassador Erwan Fouéré, Head of the Delegation of the European Commission in the Republic of Slovenia: Foreword to the Publication Europe, Slovenia and Roma	23
Michaël Guet: Activities of the Council of Europe concerning Roma	33

I PART: CONTRIBUTIONS FROM THE CONFERENCE

Ivan Bizjak: Conference Europe, Slovenia and Roma	40
Janez Obreza: Roma in the Slovenian legal order and their political participation at local level in the light of the future legal developments	44
Jožek Horvat-Muc: Roma in Slovenia	58
Mladen Tancer: Education of Roma in Slovenia	64
Vera Klopčič: Roma in New Europe/ Decade for the Integration of Roma People	74
Mirjam Polzer Srienz: Roma and European integration - Comparison of state in Slovenia, Austria and Croatia	88
Darko Rudaš: Are Roma really as bad as some people assume?	100
Jernej Zupančič: Roma Problems in the Light of Spatial Relations	106
Živa Antauer, Janez Krek, Mateja Peršak: The Project of Slovenian Roma Language Standardisation and Integration of Roma Culture into Education	124

II PART INTERNATIONAL COMPARISON

Marcel Courthiade: The Gangetic city of Kannauj: original cradle-town of the Rromani people	134
Marcel Courthiade: Izvor Romov- Kronologija in legende	160
Trajko Petrovski: Identity and culture of the Roms	182
Elena Ilijevska: Roma in the Republic of Macedonia	190
Thomas Busch: Roma Library: Publishing house Drava from Celovec is discovering new land	208
Miroslav Polzer: Project ETHNIC	212
Nada Žagar: Challenges and opportunities of the education of adult Roma in Bela	

Hrvaški program za Rome	226
Sonja Lokar, Nada Žagar: Projekt Romske ženske to zmoremo / E Romane džuvlja šaj / Roma Women can do it	236

III. DEL: ROMI V SLOVENIJI

Špela Urh: Belokranjski Romi	256
Gregor Steklačič: Romi v občini Grosuplje	272
Jelenka Kovačič: Predstavitev Medobčinskega Romskega društva Romano Gav iz Novega mesta	290

IV. DEL: PRILOGE

SOUTH EAST EUROPE REGIONAL PROJECT TO PROMOTE EMPLOYMENT OPPORTUNITIES FOR ROMA.A Stability Pact Initiative supported by the Austrian Government. Training workshop for the staff of local employment services working with Roma jobseekers. WORKSHOP I - SLOVENIA. (Novo mesto, 3-5 October 2001)	296
--	-----

REGIONALNI PROJEKT ZA JUGOVZHODNO EVROPO ZA POVEČANJE MOŽNOSTI ZA ZAPOSLOVANJE ROMOV.Dejavnost v okviru Pakta stabilnosti ob podpori avstrijske vlade.Delavnica za usposabljanje delavcev lokalnih zavodov za zaposlovanje, ki se ukvarjajo z zaposlitvenimi možnostmi pripadnikov romske skupnosti.	
DELAVNICA I - SLOVENIJA.(Novo mesto, 3-5 oktober 2001)	324

Raxen	352
-------	-----

Nada Vilhar: Mednarodna konferenca »Evropa, Slovenija in Romi«, Ljubljana, 15.februarja 2002	364
--	-----

Resolucija Parlamenta IRU	368
---------------------------	-----

Krajina from the viewpoint of the organisation for the adult education	216
Hrvaški program za Rome	226
Sonja Lokar, Nada Žagar: Project Roma Women can do it	236

III PART ROMA IN SLOVENIA

Špela Urh: The Roma people in Bela krajina	256
Gregor Steklačič: The Roma people in Grosuplje Municipality	272
Jelenka Kovačič: (medobčinsko- inter municipalities) Roma association Romano Gav from Novo mesto	290

IV PART ANNEX

SOUTH EAST EUROPE REGIONAL PROJECT TO PROMOTE EMPLOYMENT OPPORTUNITIES FOR ROMA.A Stability Pact Initiative supported by the Austrian Government. Training workshop for the staff of local employment services working with Roma jobseekers. WORKSHOP I - SLOVENIA. (Novo mesto, 3-5 October 2001)	296
--	-----

REGIONALNI PROJEKT ZA JUGOVZHODNO EVROPO ZA POVEČANJE MOŽNOSTI ZA ZAPOSLOVANJE ROMOV.Dejavnost v okviru Pakta stabilnosti ob podpori avstrijske vlade.Delavnica za usposabljanje delavcev lokalnih zavodov za zaposlovanje, ki se ukvarjajo z zaposlitvenimi možnostmi pripadnikov romske skupnosti.	
DELAVNICA I - SLOVENIJA.(Novo mesto, 3-5 oktober 2001)	324

Raxen network	352
---------------	-----

Nada Vilhar: International Conference Europe, Slovenia and Roma , Ljubljana, 15 February 2002	364
---	-----

Resolution of the Parliament of the International Romani Union (Skopje ,18 to 20 January 2002)	368
---	-----

UVODNE MISLI

Živimo v hitro spreminjajočem se času. Slovenija – oziroma slovenska družba – se je na političnem in ekonomskem področju v zelo kratkem času temeljito preoblikovala iz republike znotraj Socialistične federativne republike Jugoslavije v državo članico Evropske unije s tržno ekonomijo, vpletenostjo v evropske tokove izmenjave informacij, blaga in ljudi. V teh novih družbenih okoliščinah so se nekateri segmenti prebivalstva Slovenije znašli bolje, drugi slabše. Nedvomno so prav Romi med tistimi prebivalci Slovenije, ki imajo največje težave pri prilaganju hitrim modernizacijskim procesom in pri iskanju lastne nekonfliktne vloge v slovenski družbi. Tako Romi kot tudi neromsko prebivalstvo Slovenije se tako soočajo s številnimi izzivi na področju vključevanja Romov v slovensko družbo in zagotavljanja gmotnih in človeških virov za življenje, ki ustreza evropskemu dostojanstvenemu pojmovanju življenja.

Pričujoča knjiga je neke vrste sinopsis gledanj in izkušenj raznih romskih in neromskih akterjev, ki se ukvarjajo z aktualnimi vprašanji življenja Romov v Sloveniji in v Evropi. Trudili smo se za čim bolj celovit prikaz problemov in možnih rešitev oziroma primerov dobre prakse. Vodilno geslo tako pri organizaciji posveta *Romi, Slovenija in Evropa* (Ljubljana, 15. februar 2002), ki je podlaga za pričujoči zbornik kot tudi pri izbiri dodatnih člankov, je za nas bil dialog z Romi samimi. Ne moremo namreč izboljšati njihovega položaja, če jim ne prisluhnemo in omogočimo sodelovanja pri ukrepih za izboljšanje njihovega vključevanja v slovensko družbo.

V kompleksni tematiki izboljšanja položaja Romov je pomemben vsak posamični segment varstva ter vsi skupaj kot vsebinska celota. Razumevanje celovitosti tega vprašanja kot vseevropskega je pojav najnovejšega obdobja evropskih integracij, saj je bilo romsko vprašanje vse do nedavnega zlasti na nacionalni in lokalni ravni obravnavano le kot “težak socialni problem”. V novejšem času pa se na evropski ravni postavlja vprašanje zastopstva romskega naroda, ki v konkretni posamični državi, tako kot npr. Romi v Sloveniji, želi priznan status in pravno varstvo kot narodna manjšina.

Uvodne misli vodje delegacije Evropske komisije v Sloveniji zajemajo tudi predstavitev dosedanjih dejavnosti omenjene delegacije na tem področju v Sloveniji, s čimer se potrjuje povezanost področja izboljšanja položaja Romov s

prizadevanji za spoštovanje človekovih pravic, demokracijo in za socialno kohezijo v družbi ob participaciji vseh prebivalcev. Tajnik odbora strokovnjakov Sveta Evrope MG-S-ROM Michael Guet poudarja, da danes v Evropi dejavnosti za izboljšanje položaja Romov sovpadajo s prioriteta mednarodnih evropskih ustanov pri boju proti diskriminaciji, rasizmu, ksenofobiji in nestrpnosti ter za ustvarjanje enakih možnosti.

V prvem delu Zbornika objavljamo prispevke s konference *Evropa, Slovenija in Romi*, ki je bila 15. 2. 2002 v Ljubljani. Prizadevanja Republike Slovenije predstavljata predsednik komisije za romska vprašanja, minister Ivan Bizjak, in direktor Urada Vlade Republike Slovenije za narodnosti Janez Obreza (*Romi v slovenskem pravnem redu in njihova politična participacija na lokalni ravni v luči predvidenih zakonskih sprememb*).

Predsednik Zveze Romov Slovenije Jožek Horvat-Muc je tako na konferenci kot tudi v pisnem prispevku *Romi na Slovenskem* opozoril na aktualna vprašanja položaja Romov. Poudarja rezultate dejavnosti Zveze Romov, ki je bila soorganizatorica konference in organizatorica številnih drugih dogodkov ter pobudnica urejanja položaja Romov na državni in lokalni ravni.

V delu, ki se nanaša na strokovne podlage, smo prispevkom (pravne, izobraževalne, primerjalnopravne narave) strokovnjakov/udeležencev konference: Mladena Tancerja *Izobraževanje Romov v Sloveniji*, Vere Klopčič *Romi v novi Evropi – Dekada za vključevanje Romov*, Mirjam Polzer Srienz *Romi in evropska integracija. Primerjava stanja v Sloveniji, Avstriji in na Hrvaškem* dodali prispevke Jerneja Zupančiča *Romska vprašanja v luči prostorskih odnosov* in Žive Antauer, Janeza Kreka in Mateje Peršak *Projekt standardizacije jezika Romov v Sloveniji in vključevanje romske kulture v vzgojo in izobraževanje*, ki osvetlujeta nekaj dodatnih segmentov položaja Romov in so izrednega pomena za prihodnje urejanje položaja Romov in odnosov med Romi in ne-Romi.

Romski občinski svetnik v občini Murska Sobota Darko Rudaš si zastavlja vprašanje o percepciji drugačnosti v večetni okolju kot *Večno vprašanje: So Romi res tako slabi, kot nekateri trdijo?*

Poglavje o mednarodnih primerjavah odpira prispevek enega vodilnih romskih intelektualcev, lingvista in aktivista v mednarodnem romskem gibanju Marcela Courthiadea *Izvor Romov. Kronologija in legende*. Na željo avtorja objavljamo tudi integralno, najnovejšo verzijo v angleškem jeziku, ki je nastala decembra 2003 po njegovi vrnitvi iz Indije. Ker je evropska integracija držav Jugovzhodne Evrope prednostni cilj Evropske unije in dotičnih držav, smo dodali tudi dva prispevka o položaju Romov v Makedoniji. Slovenija lahko na področju pospeševanja vključe-

vanja držav Jugovzhodne Evrope veliko prispeva. S članki, ki smo jih vključili v pričujočo knjigo, hočemo odpreti razpravo o možnostih sodelovanja Slovenije z državami Jugovzhodne Evrope na področju izboljšanja položaja Romov. Glede na posebnosti položaja Romov v Makedoniji, ki so kljub slabemu socialnemu položaju uspeli ustvariti izvirno podlago za razvoj romskega jezika in kulture, objavljamo prispevka romskega znanstvenika, sodelavca Inštituta za folkloro v Skopju Trajka Petrovskega *Romska identiteta in kultura* ter Elene Ilijevske *Položaj romske skupnosti v Republiki Makedoniji*.

V skladu s prioriteta mednarodnih evropskih ustanov in z usmeritvijo projekta v okviru Pakta stabilnosti za JV Evropo *Romi v procesih evropskih integracij*, ki ga je leta 2002 sofinanciralo Ministrstvo za zunanje zadeve Republike Slovenije, objavljamo primere dobre prakse iz treh sosednjih držav: Avstrije (Thomas Busch: *Romska besedila: celovška založba Drava orje publicistično ledino*, Miroslav Polzer *Projekta ETHNIC in ROMBASE*), Hrvaške (*Nacionalni program za Rome*) in Slovenije (Nada Žagar: *Priložnosti in izzivi izobraževanja odraslih Romov v Beli krajini s stališča organizacije za izobraževanje odraslih*). Kljub različni vsebini in področju obravnave se vsi opisani primeri uvrščajo med primere pozitivne diskriminacije, ki je za doseganje enakih možnosti romske skupnosti nujna. V teh primerih je prišlo do kvalitativnega premika in do uspeha le ob koordinaciji prizadevanj večinskega naroda, Romov in njihovih organizacij in predstavnikov ter civilne družbe v najširšem pomenu.

V mednarodnem merilu se vse večja pozornost posveča položaju posameznih skupin znotraj romske skupnosti, zlasti ženskam. Sonja Lokar in Nada Žagar sta v prispevku *Projekt Romske ženske to zmoremo/E Romane džuvlja šaj/Roma Women can do it* predstavili izjemne rezultate mednarodnega projekta na to temo.

V predstavitvi položaja Romov v Sloveniji so prispevki o Romih iz dolnjsko-belokranjske regije: Špele Urh *Belokranjski Romi*, Jelenke Kovačič *Predstavitev Medobčinskega romskega društva Romano Gav iz Novega mesta* in Gregorja Steklačiča *Romi v občini Grosuplje*, saj se problemi Romov na tem območju bistveno razlikujejo od življenja Romov v Prekmurju.

Podatke o organiziranosti Romov v Sloveniji je nanizal Filip Matko Ficko: *Zveza Romov Slovenije, njena organiziranost in delovanje*.

Med prilogami v izvirniku in slovenskem prevodu objavljamo poročilo z delavnice za usposabljanje delavcev lokalnih zavodov za zaposlovanje, ki se ukvarjajo z zaposlitvenimi možnostmi pripadnikov romske skupnosti. Delavnica, ki je v okviru regionalnega projekta Sveta Evrope za Jugovzhodno Evropo za

povečanje možnosti za zaposlovanje Romov potekala v Novem mestu, že daje prve rezultate tudi v Sloveniji.

V evropskih prizadevanjih za odpravo rasizma in ksenofobije imajo zavzemanja za odpravo rasne nestrpnosti do Romov posebno mesto, saj se nasilna dejanja do Romov na žalost dogajajo skoraj v vseh evropskih državah. Predstavitev projekta *Raxen*, ki ga vodi Evropski center za monitoring rasizma in ksenofobije na Dunaju, ponuja eno od možnosti za skupno delovanje.

Predstavitev mednarodne konference *Evropa, Slovenija in Romi*, ki je podlaga temu zborniku, je pripravila Nada Vilhar.

Glavno vrednost pričujočega zbornika vidi v vključevanju vseh dostopnih virov o aktualnem dogajanju na tem področju v Evropi, Sloveniji in sosednjih državah, kot podlago nadaljnjim prizadevanjem in kot prispevek k izmenjavi primerov dobre prakse.

Urednika se iskreno zahvaljujeva vsem sofinancerjem zbornika, zlasti Ambasadi ZDA in Ministrstvu za zunanje zadeve Republike Slovenije, vsem prevajalcem, lektorici, oblikovalcu in tehnični urednici. Največja zahvala pa gre seveda avtorjem prispevkov, ki so se odzvali našemu vabilu.

Vera Klopčič

Inštitut za narodnostna vprašanja

Miroslav Polzer

*Avstrijski znanstveni inštitut v Ljubljani/
Austrian Science and Research Liaison Office Ljubljana*

Ljubljana, december 2003

INTRODUCTION

In the complexity of the issue of the improvement of the status of Roma, every particular segment of protection is important as are all together as a whole. The understanding of the integrity of this issue as an all-European issue is a phenomenon of the most recent period of European integrations, as – until recently – the Roma question was regarded only as a “grave social problem”, especially at national and local level. Recently, the question of representation of Roma people at European level emerged, as Roma in concrete states started striving for recognized status and legal protection of ethnic minority.

Introductory thoughts of the head of the European Commission Delegation in Slovenia also touched upon the past activities of this delegation in Slovenia, which confirms connectedness between the improvement of Roma status and efforts for the respect of human rights, democracy and social cohesion in society, with participation of entire population. The secretary of the Council of Europe’s expert committee MG-S-ROM Michael Guet exposed the fact that today in Europe activities for the improvement of Roma status coincide with priorities of international European institutions regarding struggle against discrimination, racism, xenophobia, intolerance and promotion of equal possibilities.

The first part of the book brings papers from the conference “Europe, Slovenia and Roma”, held in Ljubljana on February 15, 2002. The efforts of the Republic of Slovenia are presented by the president of the commission for Roma issues, minister Ivan Bizjak and director of the RS Government Office for Minorities Janez Obreza (Roma in the Slovene legislation and their political participation at local level in the light of the foreseen legal changes).

At the conference and in his written paper “Roma in Slovenia”, President of the Slovene Roma Association Jožek Horvat-Muc pointed at the current problems of the Roma status. He presented the results of the activities of the Association, which was co-organizer of the conference and several other events, and initiator of the regulation of Roma status at state and local levels.

The book which is based on expertise, contains articles (of legal, educational and comparative legal character) of experts/participants of the conference: Mladen Tancer (Roma education in Slovenia), Vera Klopčič (Roma in the new Europe – Decade for the Roma integration), Mirjam Polzer Srienz (Roma and European integration. Comparison of the state in Slovenia, Austria and Croatia). Added are articles by Jernej Zupančič (Roma problems in the light of spatial relations),

and by Živa Antauer, Janez Krek and Mateja Peršak (The project of standardization of the Roma language in Slovenia and integration of the Roma culture into education), which highlight segments of the Roma status that are essential for the future regulation of this status and of relations between Roma and non-Roma population.

Municipal councillor from Murska Sobota Darko Rudaš posed the question of perception of diversity in multiethnic setting. His question was “The eternal question: Are Roma really as bad as some people say?”

The chapter on international comparisons starts with the article of one of the leading Roma intellectuals, linguist and activist in the international Roma movement Marcel Courthiade, titled “Ethnogenesis of Roma. Chronology and legends”. According to the author’s wish we are also publishing the integral, newest version in the English language, written in December 2003 after his return from India. Considering the specific features of Roma in Macedonia that managed to create original basis for the promotion of Roma language and culture despite their unfavourable living conditions, we are publishing the article of the Roma scientist, researcher at the Institute of Fol Arts in Skopje Trajko Petrovski “Roma identity and culture”, as well as the paper of Elena Ilijevska “The status of the Roma community in the Republic of Macedonia”.

In conformity with the priorities of international European institutions and with the orientation of the project within the Stability Pact for South Eastern Europe (Roma in the processes of European integrations), co-financed in the year 2002 by the Ministry for Foreign Affairs of the Republic of Slovenia, we are publishing cases of good practice from the three neighbouring states: Austria (Thomas Busch: Roma texts: The bold attempt of the Klagenfurt publishing house Drava, Miroslav Polzer: Projects ETHNIC and ROMBASE), Croatia (National program for Roma) and Slovenia (Nada Žagar: Opportunities and challenges of the adult Roma education in Bela Krajina from the viewpoint of the organization for the adult education). Despite different contents and field of treatment, all these cases can be ranked among the examples of positive discrimination which is necessary for the implementation of equal possibilities of Roma community. The success and quality shift in all these cases was achieved due to coordinated efforts of the majority population, Roma and their organizations, and representatives of the civil society in the widest sense.

Internationally, greater and greater attention is paid to individual groups within Roma community, especially women. Sonja Lokar and Nada Žagar presented excellent results of international project in the article Roma Women can Do it/Projekt romske ženske to zmoremo/E Romane džuvlja šaj.

The status of Roma in Slovenia is dealt with in the articles on the Roma in the Dolenjska/Bela krajina region. The authors are Špela Urh (Roma in Bela krajina), Jelenka Kovačič (Presentation of the Intermunicipal Roma Association Romano Gav from Novo mesto), and Gregor Steklačič (Roma in the municipality of Grosuplje). The problems of Roma in this region differ essentially from the life of Roma in Prekmurje.

The data on Roma organizations in Slovenia were provided by Filip Matko Ficko: “The Slovene Roma Association, its structure and activities”.

Among the supplements, the book brings the original and the Slovene translation of the report from the workshop on the training of local employment offices workers, dealing with employment opportunities of members of the Roma community. The workshop which took place in Novo mesto as part of the regional project of the Council of Europe for Southeastern Europe, dealt with the improvement of employment opportunities of Roma and has already given positive results even in Slovenia.

Within European endeavours for the elimination of racism and xenophobia, the efforts aimed at elimination of racial intolerance towards Roma are especially important, as – unfortunately – this kind of violence is a common practice in almost all European states. The project Raxen, coordinated by the European Centre for the Monitoring of Racism and Xenophobia in Vienna, offers a possibility of joint action in this field.

The presentation of the international conference “Europe, Slovenia and Roma”, which provides a basis for this book, was prepared by Ms. Nada Vilhar.

The main value of the present book is in the presentation of all accessible sources related to current happenings in this field, so in Slovenia as in the neighbouring states and Europe. These sources will serve as a basis for further endeavours and as a contribution to the exchange of cases of good practice.

The editors owe sincere thanks to all sponsors of the book, especially the US Embassy and Ministry for Foreign Affairs, as well as to all translators, lector, designer and technical editor. The greatest credit, however, goes to the authors who kindly responded to our invitation to submission of articles.

Vera Klopčič
Institute of Ethnic Studies

Miroslav Polzer
*Austrian Science and Research
Liaison Office, Ljubljana*

UVOD K PUBLIKACIJI EVROPA, SLOVENIJA IN ROMI

“Enaka obravnava manjšin je temeljni kamen nove združene Evrope”

Romano Prodi, Predsednik Evropske komisije

Februarja 2002 je Zveza Romov Slovenije v sodelovanju z Avstrijskim inštitutom za Vzhodno in Jugovzhodno Evropo – izpostava Ljubljana in Inštitutom za narodnostna vprašanja iz Ljubljane pripravila mednarodno konferenco *Evropa, Slovenija in Romi*. Po skoraj dveh letih intenzivnega dela so v tej publikaciji objavljeni prispevki s konference skupaj s pomembnimi primeri dobre prakse iz Slovenije, Hrvaške in Avstrije.

Izid publikacije toplo pozdravljamo; prispevala bo k informiranju širše javnosti o politiki Evropske unije do manjšin ter hkrati krepila ozaveščenost o romskih skupnosti znotraj slovenske družbe.

V zadnjih letih je bil položaj Romov v razširjeni Evropi deležen posebne pozornosti. Kriteriji iz Kopenhagna, ki določajo temeljne pogoje za članstvo v EU, “spoštovanje in varstvo manjšin” vključujejo kot načelo, ki ga mora spoštovati vsaka država, ki se želi pridružiti k evropski družini. V Evropski uniji sta se izoblikovala dva temeljna pristopa k varstvu manjšin: podpora manjšinskim pravicam, kar je opredeljeno v okviru dejavnosti Sveta Evrope, ter pravna uveljavitev antidiskriminacijskih določb, kar je bilo v EU opredeljeno v obliki Direktive (2000/43 EC). Cilj varstva manjšinskih pravic je omogočanje posameznikom in skupinam, da ohranijo svoje razlike ter da se izogone prisilni asimilaciji v večinsko kulturo.

Nasprotno temu pa antidiskriminacijske določbe zagotavljajo posameznikom, da ne bodo brez utemeljenih razlogov različno obravnavani. Obvezujoča pravila opredeljujejo diskriminacijo in vzpostavljajo potrebne ukrepe za boj proti njej. Listina Evropske unije o temeljnih pravicah prepoveduje diskriminacijo na kateri koli osnovi, vključno, inter alia, z raso in barvo kože. Upamo, da bo ta Listina v prihodnji ustavi EU pravno obvezujoča. Leta 1997 so se voditelji držav in vlad odločili, da bodo v Amsterdamsko pogodbo vključili nov člen (13. člen LEU), ki bo Svetu omogočal sprejem ukrepov za odpravo diskriminacije na podlagi spola, rasnega ali etničnega porekla, vere ali prepričanja, invalidnosti, starosti ali spolne

usmerjenosti. Države članice Evropske unije so junija 2000 sprejele direktivo *Uresničevanje načel enakopravne obravnave oseb ne glede na rasno ali etnično poreklo*. Direktiva je od julija 2003 obvezujoča za države članice, s polnopravnim članstvom pa bo postala obvezujoča tudi za države pristopnice.

Romi se na splošno srečujejo s težkimi problemi systemskega izključevanja iz družb, v katerih živijo. Člani romskih skupnosti ne uživajo vedno enake ravni skupinskih manjšinskih pravic in imajo v praksi le redko kje enak dostop do izobraževanja, zaposlovanja, zdravstvenega varstva ter do dobrin in uslug javnega pomena, kot ostali člani družbe.

Slovenija je ena redkih držav pristopnic, ki ima na svojem ozemlju tako "tradicionalne" manjšine in novejšje priseljske skupine kot tudi romske skupnosti. Romske skupnosti živijo v severnem in jugovzhodnem delu države, ki so obenem tudi najrevnejša območja. Pomurje npr. je najbolj socialno deprivirano, Celje in Maribor pa imata najvišje število prejemnikov socialne pomoči. Še več, primerjava med značilnostmi revnih gospodinjstev in znane statistike o Romih v Sloveniji izkazuje, da Romi pogosto sodijo med najrevnejša gospodinjstva v Sloveniji.

Na podlagi podatkov popisa prebivalstva iz leta 2002 se je okoli 157.760 oseb, to je 7,91 odstotka od nekaj manj kot dveh milijonov prebivalcev etnično opredelilo za ne-Slovence. Največja skupina etničnih ne-Slovencev izvira iz območij nekdanje države Jugoslavije; največja posamezna skupina so Srbi (2 odstotka), Hrvati (1,8 odstotka), Muslimani (1,6 odstotka) in Albanci (0,3 odstotka). Točno število Romov je težko ugotoviti; ob popisu leta 2002 se je 3.246 državljanov (0,2 odstotka) opredelilo za Rome. Seveda lahko predvidevamo, da je ta skupina številčno znatnejša; na splošno namreč velja, da so številke višje.ocene konservativnih krogov govorijo, da se število Romov giblje med 6.500 in 7.000 osebami, drugi navajajo število 10.000.

V skoraj vseh evropskih državah je razširjeno prepričanje, da so Romi na področju civilne družbe slabo organizirani. Vendar se je s krepitvijo neromskih mrež za zagovornišvo in zastopanje pravic Romov v Srednji in Vzhodni Evropi in ob pomoči, ki so jo prejeli, npr. iz Evropskega programa PHARE, izkazalo, da so se sprožili procesi mobilizacije Romov na nacionalnih ravneh in procesi sprememb v vladnih pristopih do težav, s katerimi se srečujejo Romi.

Evropska komisija je v Sloveniji financirala nekaj programov za spodbujanje integracije in enakih možnosti za romske skupnosti v Sloveniji. V preteklih letih so s pomočjo sredstev Evropske unije potekali štirje glavni projekti:

- Projekt *Osnovno izobraževanje odraslih kot pot nazaj v družbo*, leta 1996 financiran v okviru Programa LIEN. Projekt, ki so ga financirali uradi

Evropske komisije, je vključeval partnerske ustanove iz različnih držav kandidat.

- Projekt *Družinski odnosi v romski skupnosti* je bil prav tako leta 1996 financiran v okviru Programa LIEN. Namen projekta je bil z dvigom socialnega statusa izboljšati in olajšati integracijo romskih družin v lokalne skupnosti. Projekt je potekal na območju Novega mesta, kjer je razmerje zastopanosti romskih skupnosti visoko. Od vključno 80 romskih družin, ki živijo na tem območju, je bilo v projekt vključenih 73.
- Projekt *Izobraževanje romskih staršev* je bil leta 1996 financiran v okviru programa Demokracija. Projekt je potekal na območju Maribora in Prekmurja, torej na dveh območjih, kjer je razmerje zastopanosti romskega prebivalstva visoko. Cilji projekta so bili: spodbuditi mlade romske starše k dvojezični vzgoji njihovih otrok in k vzgoji dvojne identitete – slovenske in romske; na sedmih dvodnevih seminarjih usposobiti 100 romskih staršev. Seminarji so bili dobro obiskani, pričela pa se je graditi tudi mreža med romskimi skupnostmi iz Maribora in z območja Prekmurja.
- V okviru Evropske pobude za demokracijo in človekove pravice smo leta 2002 financirali tudi projekt *Izobraževanje o človekovih pravicah o enakopravni obravnavi oseb ne glede na rasno ali etnično poreklo*, ki ga je izvajala organizacija Amnesty International / Slovenija.

Leta 2004 se bodo s pomočjo Phare programov za male projekte v povezavi z romskimi skupnostmi izvajali trije projekti: *Tujci v vaši predsobi*, ki ga izvaja Radio Študent; *Usposabljanje Romov za profesionalno radijsko novinarstvo*, ki ga izvaja Mirovni inštitut, in *Izobraževalna kampanja o nasilju nad ženskami s posebnim ozirom na romske ženske*, ki ga izvaja Amnesty international.

Zaradi pomanjkanja celovitih podatkov je težko natančno določiti obseg, do katerega so romske skupnosti, v primerjavi z večinskim prebivalstvom, prizadete zaradi revščine. Zlasti skupine za pritisk pogosto poročajo o tem, da se Romi soočajo s perečimi problemi in pritiski systemskega izključevanja iz družbe, v kateri živijo, ter da pogosto ustvarjajo ločene, od ostalih marginalizirane skupnosti. V soočanju s temi izzivi je bil v Sloveniji dosežen že velik napredek. Vendar pa nadaljnja dokumentirana sporočila o primerih netolerance in diskriminacije dokazujejo, da je treba storiti še več.

Pričujoča publikacija, katere izid EU pozdravlja, bo dragocen pripomoček za dvig ravni poznavanja in ozaveščenosti o romskih skupnosti znotraj slovenske družbe in hkrati spodbuda za bolj odprt in konstruktiven pristop k njihovi polni

integraciji. Prispevala naj bi tudi k večjemu razumevanju in zaupanju med Romi in lokalnimi skupnostmi, kjer živijo. Graditev mostov med obema skupnostma jamči, da je mogoče živeti z ramo ob rami ob polnem obojestranskem spoštovanju kulturnih in etničnih tradicij ter ob skupno prevzetih odgovornostih.

*Ambasador Erwan Fouéré, vodje delegacije
delegacija Evropske komisije v Republiki Sloveniji*

FOREWORD TO THE PUBLICATION “EUROPE, SLOVENIA AND ROMA”

“Equal treatment of minorities is a cornerstone of the new united Europe”

Romano Prodi, President of the European Commission

In February 2002, the Slovene Roma Association in collaboration with the Austrian Institute for East and South-East Europe and the Institute for Ethnic Studies hosted, in Ljubljana, the International Conference on “Europe, Slovenia and Roma”. Following two years of intense work, the contributions from the conference, together with relevant case studies and examples of good practice in Slovenia, Croatia and Austria, are being published.

We warmly welcome this publication. It will contribute to informing the broader public about the European Union's policy towards minorities and, at the same time, to raising awareness about Roma communities among the Slovene society.

In the past years, the situation of the Roma population in an enlarged Europe has attracted particular concern. The Copenhagen criteria, which defined the basis for EU membership, included the “respect for and protection of minorities” as the principles to be adhered to by any state aspiring to join the European family. Two main approaches to the protection of minorities have emerged in the European Union: support for minority rights, which has been defined within the framework of the Council of Europe, and enforcement of anti-discrimination norms, which has been defined within the EU in the form of a Directive (2000/43 EC). Minority rights protection aims to allow individuals and communities to preserve their differences so as to avoid forced assimilation into a majority culture.

Anti-discrimination measures, by contrast, are designed to ensure that individuals are not treated differently from others for unjustifiable reasons. There are now binding rules defining discrimination and setting out the measures required to fight it. The Charter of Fundamental Rights of the European Union prohibits discrimination on any grounds including, inter alia, race and colour. We hope that in the future constitution of the EU, this charter will have binding character. In 1997, Heads of States and Governments decided to introduce a new Article (13 TEU) in the Treaty of Amsterdam enabling the Council to take action to combat

discrimination based on sex, racial or ethnic origin, religion or belief, disability, age or sexual orientation. The Directive 'Implementing the principle of equal treatment between persons irrespective of racial and ethnic origin' was agreed by Governments of the European Union in June 2000. The Directive is legally binding for all EU member states since July 2003 and for Acceding Countries by the time of accession.

It is widely acknowledged that Roma face pressing problems of systematic exclusion from societies in which they live. Members of Roma communities do not always enjoy the same kind of minority group rights and in practice rarely have the same kind of access to education, employment, health care, good and services as other members of society.

Slovenia is one of the few acceding candidate countries which has both 'traditional' minorities on its territory and recent immigrant groups, as well as Roma communities. Roma communities live in the Northeast and the South-eastern part of the country, which also tend to be the poorest regions in the country. Pomurje for example is the most socially deprived, Celje and Maribor highest numbers of social benefit recipients. Moreover, comparison between characteristics of poor households and known statistics on Roma in Slovenia show that Roma frequently displays characteristics typical of the poorest households in Slovenia.

According to the 2002 census, around 157,760 persons, 7,91 percent of the nearly 2 million people, stated that they considered themselves as not ethnically Slovene. The biggest group of non-ethnically Slovenes have their origins among other ethnic groups of former Yugoslavia and the biggest individual groups are Serbs (2 percent), Croats (1,8 percent), Muslims (1,6 percent) and Albanians (0,3 percent). The precise number of Roma is difficult to estimate. 3246 citizens (0,2 percent) declared themselves to be Roma in the census of 2002. However, it can be assumed that the group is more significant. It is generally believed that the numbers are considerable higher. Conservative estimates believe Roma to be between 6500 to 7000 persons, others quote around 10,000.

In almost all European countries, there is a widespread belief that Roma civil society is badly organised. It has been shown, however, that the growth of non-Roma advocacy networks for Roma rights in Central and Eastern Europe and the support they have received, from for example the European PHARE programme, triggered processes of domestic Roma mobilisation and a change in governmental attitudes towards the difficulties experienced by Roma. In Slovenia, the EC has been financing several programmes to promote integration and equal opportuni-

ties for Roma communities in Slovenia. In the past years, four main projects have been financed through EU funds, namely:

- One project financed under the LIEN Programme (1996 budget) relating to "Basic adult education as the path back into society". The project was financed by EC headquarters and involved partners from different candidate countries.
- One project also financed under the LIEN Programme (1996 budget) relating to "Family relations of Roma People". The aim of the project was to support and facilitate the integration of the Roma families in the local community, improving their social status. The project took place in the area of Novo Mesto, where the proportion of Roma groups is high, and 73 families out of the 80 living in the area were involved in that project.
- One project financed under the Democracy Programme (1996 budget) relating to "Education of Romani parents". The project took place in the area of Maribor and in the region of Prekmurje, two regions with a high proportion of Roma population. The objectives of the project were: to encourage young Romani parents to bring up their children bilingual and with a dual identity, the Slovene and the Roma; to educate 100 Romany parents by mean of seven two-days seminars. The seminars were well attended and a network started to develop between Roma groups from Maribor and the Prekmurje region.
- In the year 2002, we also financed under the European Initiative for Democracy and Human Rights a project relating to 'Human Rights Education on Equal treatment between Persons Irrespective of Racial and ethnic Origin' carried out by Amnesty International Slovenia.

In the current year 2004, three other projects targeting Roma communities will be implemented through the Phare Small Projects Programme, namely: *Aliens in your European Doorway*, carried out by Radio Student; *Qualifying Roma for professional radio journalism*, carried out by the Peace Institute and *Education campaign on violence against women, with particular focus on Roma women*, carried out by Amnesty international.

Defining the precise extent to which Roma communities are affected by poverty in comparison to the majority society is difficult due to lack of comprehensive data. In particular pressure groups have frequently documented that Roma face immediate and pressing problems of systematic exclusion from the societies in which they live and that very often they form separate communities, which have

historically been marginalised. Much progress has already been made by Slovenia in meeting these challenges. However the continued documented cases of intolerance and discrimination show that more need to be done.

This publication, which the EU welcomes, will represent an invaluable tool in increasing knowledge and awareness about Roma communities in the Slovene society thus encouraging a more open and constructive attitude towards their full integration. It should also contribute to a greater climate of understanding and trust between the Roma and the local communities where they are situated. Building bridges between both communities will ensure that they can live side by side in full respect of each others respective cultural and ethnic traditions and shared responsibilities.

*Ambassador Erwan Fouéré, Head of Delegation,
Delegation of the European Commission
in the Republic of Slovenia*

PRISPEVEK SVETA EVROPE / ODDELEK ZA MIGRACIJE IN ROME/CIGANE

Spoštovanje pravic manjšin je nedvomno najboljši pokazatelj stopnje spoštovanja demokratičnih vrednot v posamezni državi in preizkus ravni tolerance civilne družbe. V zadnjih dveh desetletjih je bilo v Evropi manjšinsko vprašanje (in je še) v središču številnih regionalnih konfliktov.

Četudi Romi/Cigani nikoli niso povzročili meddržavnega konflikta, zaslužijo posebno pozornost evropskih držav zaradi posebnih in globoko zakoreninjenih predsodkov, s katerimi se srečujejo. Romi/Cigani, ki so veliko prispevali k razvoju evropske kulture, so ena njenih najstarejših in največjih manjšin. Dejstvo, da Romi/Cigani nimajo svoje države pomeni, da so prava evropska manjšina, ki pa se z definicijami narodne ali jezikovne manjšine ne sklada v celoti.

Skozi zgodovino so bili Romi/Cigani žrtve različnih oblik diskriminacije, odklanjanja in grdega ravnanja, ki je kulminiralo z uničevanjem med nacističnim genocidom. Kljub velikemu napredku, ki je bil v Evropi dosežen z razvojnimi strategijami za izboljšanje njihovih življenjskih pogojev, se je v temelju le malo spremenilo. Negativna stališča do njih ostajajo globoko vkoreninjena in življenjski pogoji Romov/Ciganov med vsemi evropskimi manjšinami ostajajo med najslabšimi. Biti Rom/Cigan še vedno pomeni ne imeti enakega dostopa do izobraževanja, zaposlovanja, zdravstvenega varstva ter do ustreznih in primernih bivalnih razmer.

Svet Evrope je že vrsto let aktiven na področju varstva Romov/Ciganov in od nedavnega tudi na področju varstva potujočih skupin/Travellers. V letih 1994 in 1995 sta bili na dolgoročnih temeljih ustanovljeni dve posebni instituciji za vprašanja Romov/Ciganov, in sicer na podlagi predpostavke, da živijo v večini držav članic Sveta Evrope, ter da se s podobnimi težavami srečujejo na celotnem kontinentu.

Na eni strani je bil imenovan Koordinator dejavnosti za Rome/Cigane v Svetu Evrope za usklajevanje različnih dejavnosti za Rome/Cigane, ki potekajo v Svetu Evrope ter za oblikovanje/razvoj povezav z drugimi mednarodnimi organizacijami (zlasti z Evropsko Unijo in Organizacijo za varnost in sodelovanje v Evropi), NVO in s predstavniki Romov/Ciganov .

Po drugi strani je bil septembra 1995 oblikovan Odbor strokovnjakov za Rome/Cigane in potujoče skupine (MG-S-ROM). To je prvo trajno ustanovljeno telo v Svetu Evrope za nadzor položaja Romov/Ciganov v Evropi. Sestavljajo ga stalni in nestalni člani, ki jih predlagajo države članice, vključno z nekaterimi romskimi predstavniki. Odboru Ministrov svetuje o vprašanjih, ki se nanašajo na Rome/Cigane in od nedavnega tudi na področje varstva potujočih skupin. MG-S-ROM je na primer pripravil podlago za Priporočilo odbora Ministrov (2000) 4 o izobraževanju otrok Romov/Ciganov v Evropi in za Priporočilo (2001) 17 o izboljšanju ekonomskega in zaposlitvenega položaja Romov/Ciganov in potujočih skupin v Evropi. V končni fazi je novo priporočilo o bivanjskih razmerah, dostopu do zdravstvenega varstva, svobodi gibanja in možnostih kampiranja za potujoče skupine, kakor tudi splošno priporočilo glede politik, ki vsebuje tudi navodilo za države članice glede nadzora in evalvacije sprejetih politik do Romov/Ciganov in potujočih skupin.

V preteklih letih je Svet Evrope prevzel vodilno vlogo v evropskih prizadevanjih za izboljšanje položaja Romov/Ciganov in potujočih skupin. Z izjemnimi političnimi spremembami ob koncu 20. stoletja v Srednji in Vzhodni Evropi vprašanje položaja Romov postaja izziv za nevladne organizacije, ki se zavzemajo za varstvo človekovih pravic, pluralistično demokracijo in vladavino prava. Dejstvo je, da v veliki večini novih držav članic živi precejšnje število Romov, ki potrebujejo pomoč pri razvoju izvirnih politik z namenom izboljšanja življenjskih pogojev. Ocena števila Romov/Ciganov in potujočih skupin v državah članicah Sveta Evrope je okoli osem do deset milijonov.¹

Opravljen delo Sveta Evrope vključuje varstvo s pravno obvezujočimi instrumenti, kot sta Okvirna konvencija za varstvo narodnih manjšin in Evropska listina za varstvo regionalnih ali manjšinskih jezikov, izobraževalne dejavnosti, dejavnosti za mlade ter vrsto poročil in študij skupine strokovnjakov za Rome/Cigane in potujoče skupine (MG-S-ROM). Poseben projekt za Rome/Cigane v Srednji in Vzhodni Evropi je omogočil izvajanje številnih dejavnosti v državah članicah kot pomoč vladam in nevladnim organizacijam pri razvoju bolj učinkovitih in celovitih politik v dobrobit Romom. Danes je manj kot 17 evropskih držav sprejelo posebne programe za Rome/Cigane in potujoče skupine, ki živijo v teh državah. Drugi srednjeročni projekt vključuje večletne projekte za izobraževanje romskih otrok, skupni projekt EUMC/OVSE in Sveta Evrope o dostopu romskih

žensk do javnega zdravstvenega varstva, kakor tudi Projekt o Romih v okviru Pakta stabilnosti za Jugovzhodno Evropo, ki je skupni projekt Sveta Evrope in Evropske Komisije/OVSE-ODIHR

Temeljno načelo Sveta Evrope je, da bodo dejavnosti, ki so načrtovane na mednarodni, državni in lokalni ravni uspešne le, če so načrtovane in izvajane ob polni participaciji Romov/Ciganov in potujočih skupin. Še več, pripoznano je, da se vprašanje Romov/Ciganov in potujočih skupin prepleta s tremi temeljnimi prioritetami Sveta Evrope, to je varstvom narodnih manjšin, bojem proti rasizmu in netoleranci in bojem proti socialni izključenosti. Ker Romi/Cigani in potujoče skupine pripadajo najbolj ranljivim skupinam v evropskih družbah, zaslužijo posebno pozornost in posebne ukrepe.

Glavni cilj Sveta Evrope glede Romov/Ciganov in potujočih skupin je torej spodbuditi države članice k izboljšanju njihovih življenjskih razmer na vseh področjih družbenega življenja, začevši z varstvom človekovih pravic. Nadalje priporoča, naj države sprejmejo celovite politike z namenom izboljšanja na splošno slabih pogojev, v katerih živijo Romi/Cigani in potujoče skupine. Celovite politike na najvišji politični ravni morajo temeljiti na pripoznanju dejstva, da so Romi/Cigani in potujoče skupine polnopravni državljani v državah, kjer živijo in da jim morajo biti zaradi tega zagotovljene enake možnosti in dosežki na vseh življenjskih področjih. Za uspeh takih politik je torej ključnega pomena participacija Romov/Ciganov in potujočih skupin na enakopravni osnovi.

Pojem celovite politike zajema politike na vseh relevantnih področjih in pomeni, da mora biti njihovo izvajanje na različnih področjih, npr. boja proti rasizmu, diskriminaciji in nasilju, dostopa do sodnega varstva, manjšinskih pravic, zaposlovalnih in ekonomskih problemov, bivanjskih problemov, socialne izključenosti, izobraževanja, kulture, dostopa do zdravstvenega varstva ter participacije v javnem življenju na splošno, med sabo usklajeno.

Problemi, s katerimi se srečujejo Romi/Cigani in potujoče skupine torej niso samo socialni problemi, kar je bilo do sedaj prisotno v pristopu številnih držav, temveč se problemi nanašajo na skupinsko življenje v družbi kot celoti ter potencialno ogrožajo socialno kohezijo v državah članicah. Potrebo po izboljšanju položaja Romov/Ciganov in potujočih skupin v največjem številu držav članic Sveta Evrope je treba obravnavati kot največjo prioriteto in odgovornost družbe kot celote, vključno z večinsko populacijo, in ne le kot nekaj, za kar so odgovorni Romi/Cigani in potujoče skupine. Ob obravnavi politik, ki se nanašajo na Rome/Cigane in potujoče skupine, morajo oblasti sprejeti tudi ukrepe za boj proti negativnim predsodkom večinske populacije. K boljši integraciji romskih otrok bo

¹ Jean-Pierre Liégeois: Roma, Gypsies, Travellers, Council of Europe Editions

prispeval tudi nedavno začeti projekt Sveta Evrope o usklajevanju učnega gradiva o romskem jeziku.

Določbe Evropske konvencije človekovih pravic in temeljnih svoboščin o uživanju vseh pravic in svoboščin, ki jih brez diskriminacije (14. člen) zagotavlja Evropska konvencija, so zelo pomembne za Rome/Cigane in potujoče skupine. Od leta 1996 so bili pred Evropskim sodiščem za človekove pravice obravnavani številni primeri kršitev Evropske konvencije človekovih pravic in temeljnih svoboščin, ki so se nanašali na Rome/Cigane. Svet Evrope pripravlja tudi usposabljanja pravnikov.

Kljub omenjenim naporom in pomembnim korakom na mednarodni in državni ravni, ostaja z razširjeno revščino, s stopnjo nezaposlenosti visoko nad povprečjem, s slabim socialnoekonomskim položajem Romov in z njihovo "getoizacijo" na periferiji večjih mest, z naraščajočim številom primerov rasnega nasilja – kar se je izrazilo v izseljevanju nekaterih skupin Romov v države Zahodne Evrope in v Severno Ameriko – položaj večine Romov/Ciganov in potujočih skupin izjemno težak

Izziv za prihodnost je v vzpostavljanju mostu za premostitev vrzeli med razmišljanji o vprašanih, ki se nanašajo na Rome/Cigane in potujoče skupine, političnimi odločitvami in dejanskim položajem, v katerem je večji del Romov/Ciganov in potujočih skupin. Ker je bil v zadnjem desetletju dosežen splošen okvir tako na mednarodni ravni kakor tudi v številnih državah, bo novi korak implementacija teh politik na lokalni ravni. Vloga lokalnih oblasti ima poseben pomen. Kongres lokalnih in regionalnih oblasti Sveta Evrope je pred kratkim predlagal oblikovanje posebne mreže občin, ki so zainteresirane za izboljšanje položaja Romov.

Druga prioriteta Sveta Evrope je okrepiti učinkovito participacijo Romov in potujočih skupin v procesu sprejemanja odločitev na vseh ravneh, vključno na evropski. To se z razvojem novih mednarodnih organizacij in mrež nanaša tudi na romske ženske in mladino

Odbor ministrov Sveta Evrope proučuje predlog predsednice Republike Finske, gospe Tarje Halonen, o ustanovitvi posebnega evropskega foruma za Rome in potujoče skupine. Z njim bodo Romi dobili možnost spregovoriti in skupno oblikovati pomembna stališča, ki jih bodo posredovali političnim voditeljem v evropskih organizacijah, kakor tudi vladam držav. Koraki za postopno ustanovitev takega foruma se načrtujejo in razvijajo v tesnem sodelovanju z romskimi organizacijami in z njihovimi predstavniki.

Upamo, da bodo ti ukrepi prispevali k izboljšanju položaja večine Romov/Ciganov in potujočih skupin, saj je za Evropo nesprejemljivo še naprej dovoljevati, da osem do deset milijonov njenih prebivalcev ostaja na obrobju demokratičnega in ekonomskega napredka.

Michaël Guet

Tajnik MG-S-ROM

Oddelek za migracije in Rome/Cigane

DG III Social Cohesion

Council of Europe

F-67075 Strasbourg cedex, France

Tel.: +33/3.90.21.49.63

Fax: +33/3.88.41.27.31

E-mail: michael.guet@coe.int

http://www.coe.int/T/E/Social_Cohesion/Roma_Gypsies

CONTRIBUTION FROM THE COUNCIL OF EUROPE, MIGRATION AND ROMA/GYPSIES DEPARTMENT

Respect for the rights of minorities is undoubtedly the best indicator of the level of the democratic values of a State and a test of the tolerance of its civil society. In the past two decades the minority issue has been and still remains at the heart of a number of regional conflicts in Europe.

Although Roma/Gypsies have never provided a pretext for conflict between countries they deserve special attention by European States because of the particular and deep-rooted prejudice they face. Roma/Gypsies are one of the oldest and largest minorities in Europe. They have made a valuable contribution to European culture. For Roma/Gypsies, not having a country to call their own makes them a true European minority but one that does not fit the definition of a national or linguistic minority.

Over the course of history, Roma/Gypsies have been victims of all sorts of discrimination, rejection and ill treatment, culminating in the extermination of Roma/Gypsies during the Nazi genocide. Despite the enormous progress that has been made in developing policies to improve the living conditions of Roma/Gypsies in Europe, little has changed on the ground. Negative attitudes towards them remain entrenched and the living conditions of Roma/Gypsies are amongst the worst experienced by European minorities. To be a Roma/Gypsy still means not having equal access to education, employment, health care, and adequate and appropriate accommodation.

The Council of Europe has been active in the field of Roma/Gypsy issues and more recently with Travellers for a number of years. In 1994/1995, however, two specific structures to tackle the issue of Roma/Gypsies on a long-term basis were set up, based on the assumption that Roma/Gypsies are present in most member States of the Organisation and are facing similar problems all over the continent.

On the one hand, a Co-ordinator for Roma/Gypsy Activities was appointed in the Council of Europe to co-ordinate the various activities on Roma/Gypsies within the Council of Europe and establish/develop co-operative links with other international organisations (in particular the European Union and the Organization for Security and Co-operation in Europe), NGOs and Roma/Gypsy representatives.

On the other hand, a Group of Specialists for Roma, Gypsies and Travellers (MG-S-ROM) was created in September 1995. It has been the first permanently established body of the Council of Europe to monitor the situation of Roma/Gypsies in Europe. Comprising permanent and non-permanent members appointed by member States, including some Roma representatives, it advises the Committee of Ministers on issues relating to Roma/Gypsies, and more recently Travellers. For example, it was behind the Council of Ministers Recommendation (2000) 4 on the education of Roma/Gypsy children in Europe and Recommendation (2001) 17 on improving the economic and employment situation of Roma/Gypsies and Travellers in Europe. It is currently finalising new recommendations on housing, on access to health care, on the movement and encampment of Travellers, as well as a general policy recommendation, which includes guidelines for member states as concerns monitoring and evaluation of policies for Roma/Gypsies and Travellers.

In recent years, the Council of Europe has taken a leading role in European efforts to improve the situation of Roma/Gypsies and Travellers. With the enormous political changes at the end of the 20th century in Central and Eastern Europe, the Roma issue became a challenge for this intergovernmental organisation, which aims to protect human rights, pluralist democracy and the rule of law. In fact, a large majority of the new member states have significant Romani populations and are in need of assistance to develop genuine policies in order to improve the living conditions of this minority. The estimated population of Roma/Gypsies and Travellers in the member-states of the Council of Europe is indeed about 8-10 million people.¹

The work carried out by the Council of Europe includes protection under legally-binding instruments such as the Framework Convention for the Protection of National Minorities and the European Charter for Regional or Minority Languages, educational and youth activities, and a range of studies and reports by the Group of Specialists on Roma, Gypsies and Travellers. A special project on Roma/Gypsies in Central and Eastern Europe has made it possible to carry out a wide range of activities in the member States to assist governments and NGO's develop more effective and comprehensive policies for the benefit of the Roma. Today not less than 17 European countries have adopted specific programmes for their Roma or Traveller populations. Other mid-term projects include a pluri-

annual project on the education of Roma children, a joint EUMC/OSCE/Council of Europe project on Roma women and access to public health care, as well as the joint Council of Europe/European Commission/OSCE-ODIHR Project on Roma under the Stability Pact for South East Europe.

A basic principle defended by the Council of Europe is that activities and policies at international, national and local level will succeed only if they are planned and implemented with the full participation of Roma/Gypsies and Travellers. Moreover, it was acknowledged that the issue of Roma/Gypsies and Travellers intersects with three of the main priorities of the Organisation, i.e. the protection of national minorities, the fight against racism and intolerance and the fight against social exclusion. Roma/Gypsies and Travellers, because they belong to one of the most vulnerable groups of European societies – should deserve particular attention and specific measures.

The main objective of the Council of Europe with regard to Roma/Gypsies and Travellers is, therefore, to encourage its member States to improve their living circumstances in all areas of life, starting with their human rights. It then recommends that States draw up comprehensive policies in order to improve the generally poor situation of their Roma/Gypsy and Traveller populations. Comprehensive policies should be based on acknowledgement, at the highest political level, that Roma/Gypsies and Travellers are full citizens of the countries in which they live and should therefore be provided with equality of opportunities and outcomes in all areas of life. Therefore, their participation on an equal footing is the key to the success of such policies.

By comprehensive policies, we mean that policies in all areas of concern, i.e. the fight against racism, discrimination and violence, access to justice, minority rights, employment and economic problems, accommodation problems, social exclusion, education, culture, access to health care, and in general participation and access to public life, should be dealt with in a co-ordinated way.

The problems facing Roma/Gypsies and Travellers should thus not be considered merely as social problems as has been the case so far in many countries but as problems affecting community relations in general and potentially the social cohesion of the member States. The need to improve the situation of Roma/Gypsies and Travellers in most of the member States of the Council of Europe should therefore be seen as major priority and a responsibility for society as a whole, including the majority population, and not only for Roma/Gypsies and Travellers themselves. When dealing with policies affecting the Roma/Gypsy or Traveller populations, the authorities should also take measures to fight

¹ Jean-Pierre Liégeois: Roma, Gypsies, Travellers, Council of Europe Editions

against negative stereotypes and prejudices of the majority population. Intercultural dialogue should be encouraged, starting from school and preschool. A recent project launched at the Council of Europe on harmonising teaching materials in the Romani language should also contribute to the better integration of Romani pupils.

The guarantee of the enjoyment of the rights and freedoms protected by the European Convention of Human Rights (article 14) is very important for Roma/Gypsies and Travellers. Since 1996 a number of cases alleging violation of the European Convention on Human Rights involving Roma/Gypsies have been brought before the European Court of Human Rights. The Council of Europe also undertakes trainings of lawyers

Despite these efforts and crucial steps undertaken at international and national level, the situation for a majority of Roma, Gypsies and Travellers on the ground continues to be extremely difficult with widespread impoverishment, well above average employment rates, the precarious socio-economic situation of Roma and their "ghettoisation" on the periphery of large towns, increasing numbers of racially motivated acts of violence, which results in the emigration of certain groups of Roma towards Western European countries and North America.

The challenge in the years to come will consist of bridging the widening gap between reflection on the issues concerning Roma/Gypsies and Travellers, the political decisions taken and the reality of the situation experienced by the majority of Roma/Gypsies and Travellers. Having – during the last decade – reached a general framework at international level and in many countries, the new step will be to implement these policies at the local level. The role of local authorities received particular focus and the establishment of a network of municipalities interested to improve the situation of the Roma has been recently proposed by the Congress of Local and Regional Authorities of the Council of Europe.

The other priority of the Council of Europe is to enhance effective participation of Roma and Travellers in decision-making at all levels, including European one. This concerns also Roma youth and women, with the development of new national and international organisations or networks.

Following a proposal of the President of the Republic of Finland, Mrs Tarja Halonen, a proposal to set-up a European Forum for Roma and Travellers is being studied at the level of the Committee of Ministers of the Council of Europe. This European forum would give a voice to the Roma and an opportunity to jointly formulate representative views and to make these views known to political decision-makers in European organisations, as well as in national governments. The steps

to be taken to gradually establish such a forum are developed in close consultation with the Roma organisations and representatives.

It is hoped that these new measures will contribute to the improvement of the lot of Roma, Gypsies and Travellers as it is unacceptable for Europe to allow the perpetuation of a situation in which eight to ten million of its inhabitants are left on the margins of all its democratic and economic advances.

Michaël Guet
Secretary of the MG-S-ROM
Migration and Roma/Gypsies Department
DG III Social Cohesion
Council of Europe
F-67075 Strasbourg cedex, France
Tel.: +33/3.90.21.49.63
Fax: +33/3.88.41.27.31
E-mail: michael.guet@coe.int
http://www.coe.int/T/E/Social_Cohesion/Roma_Gypsies

I.

PRISPEVKI S KONFERENCE

Prvi romski muzej na Kamenščicah

Ivan Bizjak

KONFERENCA EVROPA, SLOVENIJA IN ROMI

Spoštovane gospe in spoštovani gospodje!

Najprej lep pozdrav vsem, ki ste se zbrali na današnji konferenci *Evropa, Slovenija in Romi*. Hkrati izrekam priznanje tistim, ki so prispevali, da je do te konference prišlo.

Po moji oceni in trdnem prepričanju gre za pomemben dogodek, ki omogoča, da se pogovorite o številnih vprašanjih, ki se v zvezi z Romi pojavljajo v vsakdanjem življenju. Ta so bolj ali manj razrešena, vsakršne nove ideje, od opozoril na obstoječe probleme do predlogov za njihovo razreševanje pa so lahko velikega pomena.

Kot predsednik Komisije Vlade Republike Slovenije za zaščito romske etnične skupnosti in kot član vlade lahko povem predvsem to, da se vladna komisija v sedanjem mandatu ukvarja s številnimi vprašanji, tudi takšnimi sprotne narave. Njena sestava po moji oceni omogoča neposredno izmenjavo stališč in iskanje rešitev med vsemi, ki lahko k temu prispevajo. Komisija je sestavljena iz predstavnikov vseh vladnih resorjev, ki imajo kakršne koli naloge na tem področju oziroma na tem področju izvajajo določene aktivnosti. Komisijo smo pred kratkim razširili tudi s predstavniki Ministrstva za finance, ker pri marsikateremu projektu brez ustreznih denarnih sredstev ne gre, ter s predstavniki Ministrstva za okolje in prostor, ki ima po naši oceni prav tako pomembno vlogo pri razreševanju nekaterih vprašanj.

Ob sprotnih pa se Komisija precej intenzivno ukvarja s temeljnim vprašanjem, kako v celoti uresničiti 65. člen slovenske ustave, ki določa, da posebne pravice romske skupnosti določi zakon. Kot morda že veste, je Vlada RS že pred leti zavzela stališče, naj se te posebne pravice opredelijo v področnih zakonih, tako da tega področja ne bi razreševal poseben zakon. Vendar je prav naša Komisija na začetku sedanjega mandata znova odprla omenjeno vprašanje. Zbrali smo mnenja ministrstev o tem, katera vprašanja so že urejena z obstoječimi področnimi zakoni in stališča o tem, ali bi bilo treba za to področje sprejeti poseben zakon. Večina ministrstev je posebnemu zakonu nasprotovala, dve ministrstvi pa meni-

ta, da bi bil takšen zakon dobrodošel in potreben. Zaradi tega smo se odločili, da bolj konkretno preverimo vsebino takšnega zakona. To je naloga, s katero se trenutno ukvarjamo. To razlagam predvsem zaradi tega, ker se mi zdi, da bi tudi ta konferenca, ki se je udeležujete – kakor razumem – strokovnjaki z različnih področij, župani, pripadniki romske narodnosti, skratka cela vrsta ljudi, ki pozna problematiko in pomanjkljivosti sedanje ureditve, lahko pripomogla k izboljšanju stanja. Želeli bi si, da bi ob koncu konference sprejeti zaključki vsebovali tudi priporočila, ki bi se nanašala na normativno ureditev položaja Romov.

Dandanes so posebne pravice na osnovi 65. člena Ustave RS urejene zlasti v Zakonu o lokalni samoupravi, Zakonu o volitvah v lokalne skupnosti, Zakonu o organizaciji in financiranju vzgoje in izobraževanja, Zakonu o vrtcih, Zakonu o osnovni šoli, Zakonu o medijih in Zakonu o knjižničarstvu; obstaja pa tudi program zaposlovanja Romov. Tudi o njegovih rezultatih bi morali spregovoriti nekaj besed in tako kritično oceniti dosedanje aktivnosti na tem področju. Ob omenjenih zakonih bi še dodal, da se prav sedaj pripravljajo spremembe Zakona o lokalni samoupravi, tudi v povezavi z odločitvijo Ustavnega sodišča o neustavnosti ene od določb. Sedaj poskušamo najti ustrezno rešitev za zastopanost Romov na lokalni ravni. Sedanji osnutek zakona znova določa, da občinski sveti o zastopstvu Romov odločajo v svojih statutih. To ni tisto, kar bi si želeli, tudi glede na dikcijo odločbe Ustavnega sodišča, ki govori o tem, da bi moral ta zakon vsebovati kriterije za zastopstvo Romov v občinskih svetih. Seveda pa je težava s kriteriji. Eden od možnih pristopov bi bil npr. kriterij številčnosti. Tudi pri tem naletimo na celo vrsto problemov, in vprašanje je, če bi takšen kriterij vzdržal resno presojo. Problematični so tudi vsi drugi kriteriji. Prvič jih je težko določiti, drugo pa je vprašanje njihove ustreznosti. Tako so tudi glede tega vprašanja dobrodošla vaša mnenja in stališča, ki bi prispevala k ustrezni ureditvi vprašanja zastopanosti Romov na lokalni ravni..

Zdi, da je ključno vprašanje prav vprašanje predstavništva Romov; to pa je morda tudi tista ključna tematika, ki bi jo veljalo urediti s posebnim zakonom. Za uveljavljanje nekaterih pravic, na primer zastopanosti na lokalni ravni, pa tudi za raznovrstne stike med oblastnimi organi in romsko skupnostjo, je tako predstavništvo tudi glede na nekatere specifične okoliščine, navade ali način življenja romske skupnosti oziroma vsaj nekaterih njenih delov lahko v nekaterih primerih ključni vzvod za reševanje številnih odprtih vprašanj. Glede tega bo treba še najti ustrezno rešitev in morda je ravno to lahko tematika posebnega zakona, ki bi urejal oziroma utemeljeval posebne pravice romske skupnosti in na podlagi česar bi bilo mogoče uveljavljati pravice na nekaterih področjih oziroma na tistih,

kjer to brez ustreznega predstavništva ni mogoče.

Mogoče sem namesto pozdravnih besed preveč zašel v podrobnosti, vendar sem, ker se bom moral na žalost kmalu posloviti, želel poudariti vprašanja, ki so po moji oceni pomembna tudi za to konferenco. Vsem, ki ste se tukaj zbrali, želim čim bolj uspešno delo. Želim, da bi prišli do kar se da konkretnih, uporabnih idej, predlogov in priporočil. S svoje strani lahko zatrdim predvsem to, da bomo tako na ravni Komisije kot tudi znotraj Vlade tovrstnim priporočilom posvetili ustrezno pozornost.

Še enkrat uspešno delo in prijeten dan!

Končni izlet v živalski vrt

Janez Obreza

ROMI V SLOVENSKEM PRAVNEM REDU IN NJIHOVA POLITIČNA PARTICIPACIJA NA LOKALNI RAVNI V LUČI PREDVIDENIH ZAKONSKIH SPREMEMB

I. UVOD

1. SPLOŠNO

Organizatorji mednarodne konference (Avstrijski inštitut za Vzhodno in Jugovzhodno Evropo, Zveza Romov Slovenije in Inštitut za narodnostna vprašanja iz Ljubljane) z delovnim naslovom “**EVROPA, SLOVENIJA, ROMI**” so si postavili težko nalogo, saj že sami ugotavljajo, da se Evropa še danes srečuje z vprašanji diskriminacije in izključevanja Romov v vseh državah, kjer ti živijo. Ob širitvi Evropske zveze (EZ) pa so države, ki se pripravljajo za vstop vanjo tudi na tem področju še posebej pod drobnogledom. Nujni (ne samo v Sloveniji) so namreč dodatni ukrepi, ki se tičejo romske skupnosti, zlasti na področju zaposlovanja, bivanjskih razmer, izobraževanja, odprave vidne ali prikrite diskriminacije ...

Slovenija k vprašanjem, ki zadevajo romsko skupnost v Sloveniji, pristopa zavzeto, resno in sistematično, ob upoštevanju mednarodnih konvencij, priporočil, dobre prakse drugih in to inkorporira, glede na specifičnosti, v svoj pravni red.

2. ROMSKA POSELITEV SLOVENSKEGA PROSTORA

Navzočnost Romov kot posebne etnične skupine (skupnosti) z lastnim jezikom in svojim načinom življenja na ozemlju zdajšnje države Slovenije se zasledi že v **14. stoletju** (tedaj so jih poimenovali Cigani, oznaka Rom pa je v rabi od 1. romskega kongresa leta 1971 v Londonu), in sicer v zapisu zagrebške škofijske sodne kronike iz leta 1387 (“Cigan iz Ljubljane”).

Najstarejši arhivski zapisi o "Ciganih" v Sloveniji so mlajši in datirajo v leto 1452 (darilna listina samostanu Bistra).¹

"Cigani" v Sloveniji, ki so bili naseljeni v naših krajih do 1. svetovne vojne, niso prišli samo z ene strani in naenkrat, največji dotok je bil s severozahodne strani. Družine teh rodbin so se pogosto naseljevale v obmejnih krajih. Drugi močnejši val je prihajal iz jugovzhoda (to so bili nomadi in so po naših krajih samo potovali).

Po krajih, kjer so se Romi naselili v Sloveniji, ločimo:

- dolenske Rome (prišli so iz Hrvaške);
- prekmurske Rome (priselili so se iz Madžarske);
- gorenjske Rome (priselili so se iz Nemčije, Avstrije in se imenujejo Sinti).

Romi v Prekmurju so se mnogo **bolj integrirali** v obstoječo družbo kot **Romi na Dolenskem, v Beli krajini in Posavju**, kjer sta socialna in etnična distanca do večinskega prebivalstva še precejšnji.

Ti Romi so na tleh države Slovenije **tradicionalno, trajno zgodovinsko poseljeni** (v nekaterih pravnih predpisih se uporablja zanje oznaka, da so **avtohtoni**) in jih Republika Slovenija **posebej obravnava v Ustavi Republike Slovenije (65. člen)² in v številnih področnih zakonih.**

V novejšem času pa so se določene skupine Romov iz ekonomskih, političnih in vojnih razlogov na ozemlje Slovenije, zlasti v večja mesta (Ljubljana, Maribor, Celje, Velenje, Jesenice) priselili iz republik nekdanje skupne države Jugoslavije. Za te velja, da so v Sloveniji **netradicionalno poseljeni**. Zanje se, tako kot za druge etnične skupine, priseljene s področja nekdanje skupne države, uporabljajo določila 61., 62. in 63. člena Ustave in nekatera druga določila iz II. poglavja Ustave (Človekove pravice in temeljne svoboščine).

3. ŠTEVILČNOST ROMSKE SKUPNOSTI

Po zadnjih uradnih podatkih popisa prebivalstva iz leta 1991³ je v Sloveniji po kriteriju narodnostne pripadnosti živelo 2.293, po kriteriju materne jezika pa 2.847 Romov.

¹ Štrukelj, Pavla 1980: Romi na Slovenskem. Cankarjeva založba. Ljubljana, str. 31, opombi 4 in 5.

² Ustava Republike Slovenije, Uradni list RS št. 33/1991-I

³ Zavod Republike Slovenije za statistiko, 1994, Rezultati raziskovanj št. 617,1994.

Po podatkih, ki jih je zbral Urad Vlade Republike Slovenije za narodnosti⁴ pa je število Romov precej večje in se približuje številki **7.000**, neuradno pa je v Sloveniji po nekaterih drugih virih okrog **10.000 Romov**.

Glede na to, da se je položaj romske skupnosti v enajstih letih samostojne države Slovenije precej izboljšal, da je manj nestrpnosti večinskega prebivalstva, da biti Rom v mnogih okoljih ni več svojevrstna socialna stigmatizacija in da so se tudi Romi, zlasti v Prekmurju, manj na Dolenskem in v Beli krajini, v določeni meri že integrirali v družbo, je **pričakovati pri popisu prebivalstva v tem letu tudi povečanje uradno zabeleženih števil romske populacije v Sloveniji.**

II. MEDNARODNE POGODBE, KI ZAVEZUJEJO SLOVENIJO

1. SPLOŠNO

Slovenija je podpisnica vseh pomembnejših mednarodnih pogodb⁵ s področja človekovih pravic in prepovedi diskriminacije. Te v skladu z ustavno določbo 8. člena, ratifikacijo in objavo postanejo del notranjega pravnega reda in se uporabljajo neposredno. Zakoni in podzakonski akti morajo biti usklajeni s splošno veljavnimi načeli mednarodnega prava in z ratificiranimi mednarodnimi pogodbami (drugi odstavek 153. člena Ustave). Tako so mednarodne pogodbe, ki jih ratificira državni zbor, po hierarhiji pravnih aktov pred zakoni in podzakonskimi akti. V Sloveniji veljavne mednarodne pogodbe o človekovih pravicah in svoboščinah pa imajo primat nad samo Ustavo, saj je v njenem petem odstavku 15. člena določeno: "Nobene človekove pravice ali temeljne svoboščine, urejene v pravnih aktih, ki veljajo v Sloveniji, ni dopustno omejevati z izgovorom, da je ta ustava ne priznava ali da jo priznava v manjši meri". To pa pomeni, da posamezniku pripadajo tudi človekove pravice, ki so v zavezujočem mednarodnem aktu dodatno ali širše opredeljene, saj Ustava zagotavlja le minimum varstva človekovih pravic.⁶

⁴ Urad Vlade Republike Slovenije za narodnosti, zbirnik poročil občin in centrov za socialno delo; 2000, 2001.

⁵ Mednarodne pogodbe so konvencije, pogodbe, sporazumi, protokoli, zapisniki ali drugače imenovani akti, ki jih sklenejo države med seboj ali z mednarodnimi vladnimi organizacijami in jih je v skladu z Dunajsko konvencijo o pravu mednarodnih pogodb treba smatrati za mednarodne pogodbe (točka a, prvi odstavek 2. člena Dunajske konvencije o pravu mednarodnih pogodb).

⁶ Tako F. Testen v komentarju Ustave Republike Slovenije (urednik Lovro Šturm), Fakulteta za podiplomske državne in evropske študije, Ljubljana, 2002, str. 204.

Splošna Deklaracija človekovih pravic OZN iz leta 1948, ki sicer formalno pravno ni obvezujoč dokument, predstavlja temelj varstva človekovih pravic sodobnega časa. Človekove pravice in prepoved diskriminacije so zajete tudi v mednarodnih aktih, kot so Mednarodni pakt o državljanskih in političnih pravicah, Evropska konvencija o človekovih pravicah, Mednarodni pakt o ekonomskih, socialnih in kulturnih pravicah, Konvencija o odpravi vseh vrst rasne diskriminacije, ki zavezujejo Slovenijo na podlagi sklenitve ali prevzema na temelju mednarodnopravne sukcesije.⁷ Za manjšinsko tematiko pa sta posebej pomembni spodaj navedeni: Okvirna konvencija Sveta Evrope za varstvo narodnih manjšin in Evropska listina o regionalnih ali manjšinskih jezikih, ki ju je Slovenija ratificirala in se pod določenimi pogoji uporabljata tudi za romsko skupnost v Sloveniji.

2. OKVIRNA KONVENCIJA SVETA EVROPE ZA VARSTVO NARODNIH MANJŠIN (MKUNM)⁸

Slovenija je ob ratifikaciji Okvirne konvencije⁹ v besedilu k deklaraciji Vlade RS (verbalna nota) tudi navedla, da v skladu z ustavo in notranjo zakonodajo RS kot narodni manjšini priznava avtohtono italijansko in madžarsko narodno manjšino ter da **bodo v skladu z ustavo in notranjo zakonodajo RS določila Okvirne konvencije uporabljena tudi za pripadnike romske skupnosti, ki živijo v Sloveniji.**

3. EVROPSKA LISTINA O REGIONALNIH ALI MANJŠINSKIH JEZIKIH (MELRJ)

Ob ratifikaciji Evropske listine¹⁰ se je Slovenija na podlagi 2. člena te listine zavezala, da bo njene določbe na svojem ozemlju uporabljala za italijanski in madžarski jezik. V skladu z drugim odstavkom 2. člena pa je tudi navedla, katere odstavke in pododstavke iz tretjega dela listine bo uporabila. **V skladu s petim odstavkom 7. člena listine bo Republika Slovenija določbe od prvega do četrtega odstavka 7. člena smiselno uporabljala tudi za romski jezik.**

⁷ 3. člen Ustavnega zakona za izvedbo Temeljne Ustavne listine, Uradni list RS št. 1-I/1991.

⁸ Uradni list RS-MP, št. 4/1998.

⁹ Glej pod naslovom: Mednarodni dokumenti in ustanove.

¹⁰ Uradni list RS-MP, št. 17/2000.

III. IMPLEMENTACIJA 65. ČLENA USTAVE RS – način normiranja položaja in posebnih pravic romske skupnosti v Republiki Sloveniji

1. PREGLED NOTRANJEGA PRAVNEGA REGULIRANJA

Romska skupnost v Republiki Sloveniji nima položaja nacionalne manjšine. Gre za posebno etnično skupnost, manjšino, ki ima posebne etnične značilnosti (lastni jezik, kulturo in druge etnične posebnosti). Pravna osnova za zakonsko ureditev posebnih pravic Romov v Sloveniji je 65. člen Ustave RS, kjer je zapisano, da **“položaj in posebne pravice romske skupnosti, ki živi v Sloveniji, ureja zakon”**. Zaenkrat, na normativni ravni, njihovo zaščito zagotavljajo le področni zakoni, ki jih je trenutno osem. Ustava je postavila pravne temelje za posebne ukrepe za pomoč Romom, hkrati pa nakazala (primerjava s 64. členom), da položaja Romov zaradi njihove specifičnosti ni mogoče enačiti s položajem drugih narodnostnih manjšinskih skupnosti v Sloveniji (ustavno-pravno zavarovani italijanska in madžarska narodna skupnost).¹¹

Na področju mednarodnopravne obravnave varstva romske skupnosti so bili še nedolgo tega vodilni motivi varstva usmerjeni predvsem k izboljšanju socialnega položaja. Šele novejši čas je prinesel spoznanje o nujnosti ustvarjanja pogojev za uresničevanje različnih oblik partnerstva, ki naj omogoči participacijo pripadnikov romske skupnosti na mednarodni, državni in lokalni ravni. Ker pa so **Romi v Evropi edini, ki so samo Evropejci** (nimajo matične države) ter so polno vpeti v procese transformacije obstoječih evropskih ustanov, imajo mednarodne organizacije (vladne in nevladne) dolžnost, da poleg normativne dejavnosti opravljajo tudi vlogo, ki jo pri drugih manjšinah opravljajo države matičnega naroda:

- preverjajo izvajanje mednarodnopravnih določil na notranji ravni držav,
- sodelujejo pri izpolnjevanju standardov za varstvo in zaščito interesov romske skupnosti v notranji zakonodaji posameznih držav,
- sooblikujejo dejavnosti mednarodnih organizacij, ki so usmerjene v razvoj, povezovanje in sodelovanje na tem področju,
- opozarjajo na hude kršitve temeljnih človekovih pravic v posameznih konkretnih primerih.

¹¹ Informacija o položaju Romov v RS, Poročevalec DZ/št. 18, leto 1995.

Pojavljajo se teze, da so **Romi evropska manjšina, za katero naj (ker nimajo lastne države) skrbi Svet Evrope. Pri Svetu Evrope je v ustanavljanju tako imenovani Romski forum.**

Pri nas v preteklosti pravni položaj Romov ni bil posebej urejen. Za Rome so veljale iste pravne norme, kot so veljale tudi za večinsko prebivalstvo. Šele z ustavnimi amandmaji je bila leta 1989 sprejeta določba, naj se pravni položaj uredi z zakonom. **Sedaj pa je Slovenija ena redkih držav, ki Rome kot avtonomno etnično skupnost obravnava v svoji Ustavi in v področni zakonodaji.** Romska etnična skupnost zaenkrat v Sloveniji še nima temeljnega zakona, ki bi urejal njen položaj, status in organiziranost, kar bi olajšalo pravno normiranje v področni zakonodaji, kot je to urejeno za italijansko in madžarsko narodno skupnost.

Določba 65. člena Ustave vsebuje pooblastilo zakonodajalcu, da **romski skupnosti**, ki živi v Sloveniji, kot **posebni etnični skupnosti z zakonom zagotovi**, poleg splošnih pravic, ki gredo vsakomur, še **posebne pravice**. Gre za zagotovitev **posebnega (dodatnega) varstva**, ki je v teoriji prava znano kot t. i. "pozitivna diskriminacija" ali **pozitivno varstvo**, in pomeni, da pri urejanju **posebnega položaja in posebnih pravic romske skupnosti zakonodajalec ni omejen** z načelom enakosti, ki mu pri urejanju človekovih pravic in temeljnih svoboščin prepoveduje vsako diskriminacijo, ki bi temeljila na narodnosti, rasi ali drugih okoliščinah, določenih v 1. odstavku 14. člena ustave.¹²

Ustava je zagotovitev posebnih pravic romski skupnosti uvrstila **v poglavje o človekovih pravicah in temeljnih svoboščinah**, kar pa ne pomeni, da so posebne pravice, ki jih določajo posamezni zakoni, ustavne pravice. **Posebne pravice romske skupnosti** so ustavnopravno varovane tako **kot vse druge pravice, določene z zakonom.**

Romska skupnost v Republiki Sloveniji nima položaja narodne manjšine, gre za **etnično skupnost ali manjšino**, ki ima **posebne etnične značilnosti** (lastni jezik, kulturo, druge etnične posebnosti).

Ob pripravi nove ustave so se pojavljala različna **vprašanja** glede **urejanja posebnega varstva romske skupnosti**, predvsem v primerjavi ustavnega varstva, ki ga uživata italijanska in madžarska narodna skupnost. Na osnovi stališča, da romska skupnost zaradi svojih specifičnih, etničnih značilnosti **zahteva posebno ureditev**, je bil predlagan **poseben "romski zakon"**, ki naj bi **celostno uredil**

položaj in posebne pravice tej skupnosti. Kasneje je prevladalo **stališče**, naj se položaj in posebne pravice **urejajo v področni zakonodaji**, tako kot to velja tudi za narodni skupnosti.

Iz **ustavodajnega** pravnega **vidika** ostaja odprto **vprašanje, ali je s parcialnim urejanjem posebnih pravic** romske etnične skupnosti **uresničen namen ustavodajalca**, da se **z zakonom ne določijo le posebne pravice romske skupnosti**, temveč se **določi tudi njen položaj**; pri tem mislimo na obseg določitve območja, kjer se te pravice priznavajo ter drugi pogoji, ki morajo biti ob priznanju posebnih pravic izpolnjeni.¹³

Državni zbor Republike Slovenije je na 115. seji 2. decembra 1993 ob obravnavi predloga Zakona o samoupravnih narodnih skupnostih sprejel **sklep**, naj vlada pripravi tudi zakon o zaščiti romske skupnosti v RS.

Odbor Državnega zbora RS za notranjo politiko in zakonodajo je dne 12. 10. 1995 sprejel naslednji sklep: "Za ureditev vprašanj, ki so vitalnega pomena za ureditev položaja Romov v Republiki Sloveniji, zaenkrat ni potreben globalni zakon, temveč naj se uredi materija, ob upoštevanju enakopravnosti, v področni zakonodaji v skladu s predlogi Vlade Republike Slovenije z drugimi ukrepi".

Leta 1995 je Vlada RS zavzela **stališče**, da bi bilo zaščito romske etnične skupnosti smotrno urejati v področnih zakonih.

Na 117. seji Vlade RS **novembra leta 1995 je bil sprejet Program ukrepov za pomoč Romom**, ki je še vedno aktualen. Po tem programu so prizadevanja državnih organov in občin usmerjena v urejanje bivalnih razmer, možnosti za izobraževanje in zaposlovanje, v razvoj kulture, informiranja ter ohranjanja lastne identitete, hkrati pa spodbujanje **politične participacije Romov samih in lokalnega zastopstva**, ki nedvomno prispevata k večji družbeni in kulturni integraciji romske skupnosti v večinski prostor Slovenije, urejanje javnih in družbenih zadev, predvsem pa reševanje problemov socialne izključenosti, s katero se Romi soočajo na naslednjih področjih: stanovanjske/bivanjske razmere, nezaposlenost, zelo nizka izobrazbena raven.

Vlada RS je 1. julija 1999 sprejela dodatne sklepe, s katerimi je zadolžila vse resorne organe in druge državne organizacije, da morajo v okviru svojih pristojnosti maksimalno uresničevati ukrepe za izboljšanje položaja romske skupnosti.

Komisija Vlade RS za zaščito romske etnične skupnosti, skupaj z Uradom

¹² Glej L. Šturm, Komentar Ustave RS, Fakulteta za podiplomske državne in evropske študije, Ljubljana 2002. F. Zakrajšek, 65. člen (Položaj in posebne pravice romske skupnosti), str. 630-633.

¹³ Glej L. Šturm, Komentar Ustave RS, Fakulteta za podiplomske državne in evropske študije, Ljubljana 2002. F. Zakrajšek, 65. člen (Položaj in posebne pravice romske skupnosti), str. 630-633.

Vlade RS za narodnosti pripravlja **analizo o položaju Romov v Sloveniji tudi z vidika uresničevanja Programa ukrepov za pomoč Romom iz leta 1995.**

Implementacija 65. člena ustave se tako še vedno uveljavlja preko **področne zakonodaje**, doslej je **zaščita romske skupnosti vgrajena v osem (8) področnih zakonov**:

1. Zakon o lokalni samoupravi (Uradni list RS, št. 72/93);
2. Zakon o lokalnih volitvah (Uradni list RS, št. 72/93);
3. Zakon o evidenci volilne pravice (Uradni list RS, št. 46/92 in 72/2000);
4. Zakon o organizaciji in financiranju vzgoje in izobraževanja (Uradni list RS, št.12/96);
5. Zakon o vrtcih (Uradni list RS, št.12/96 ... 44/2000);
6. Zakon o osnovni šoli (Uradni list RS, št.12/96 ...59/2001);
7. Zakon o medijih (Uradni list RS, št.35/2001);
8. Zakon o knjižničarstvu (Uradni list RS, št.87/2001).

Romska etnična skupnost v Sloveniji tako zaenkrat še nima temeljnega zakona, predvidenega v 65. členu Ustave, ki bi urejal njen položaj, status in organiziranost. Tak zakon bi olajšal pravno normiranje v področni zakonodaji, kot je to urejeno za italijansko in madžarsko narodno skupnost. Na pomanjkanje temeljnega zakona so že večkrat opozorile številne institucije. V letnem poročilu Varuha človekovih pravic za leto 1997 je predlagano, da se ustavna določba 65. člena čimprej realizira in sprejme temeljni zakon za romsko etnično skupnost. V istem letu je na pomanjkanje temeljnega zakona opozoril tudi Svet Evrope.¹⁴ **Na to pa že ves čas opozarja Zveza Romov Slovenije.** V zvezi s tem vprašanjem so opravili predstavniki Zveze Romov Slovenije številne pogovore s predstavniki države. Na potrebo po sprejemu temeljnega zakona je opozoril tudi svetovalni odbor za spremljanje uresničevanja Okvirne Konvencije Sveta Evrope za varstvo narodnih manjšin ob pregledu poročila Slovenije o uresničevanju te konvencije.

Romi so na primer omenjeni v posebnem temeljnem zakonu o etničnih manjšinah v dveh državah, na Madžarskem med številnimi drugimi manjšinami in pred kratkim na podoben način na Hrvaškem. V praksi pa se njihov položaj s posebnim zakonom ni izboljšal. Pri tem so posebne pravice Romov – v vedno večjem obsegu – urejene sicer **v področni zakonodaji, kar prinaša postopne, vendar kontinuirane izboljšave.**

¹⁴ Evropska komisija proti rasizmu in nestrpnosti (European Commission Against Racism and Intolerance) Country by Country Reports, First Round: Slovenia, 1997.

IV. POLITIČNO ZASTOPSTVO (participacija) ROMOV NA LOKALNI RAVNI

1. OBSTOJEČE STANJE

Zakon o lokalni samoupravi (ZLS)¹⁵

Slovenija je ena izmed redkih evropskih držav, ki Rome vključuje v upravljanje javnih zadev na lokalni ravni ter tako uresničuje okvirno konvencijo za zaščito narodnih manjšin, Evropsko listino o regionalnih ali manjšinskih jezikih ter Resolucijo stalne Konference regionalnih in lokalnih skupnosti Sveta Evrope za lajšanje vključevanja Romov v lokalne skupnosti. Pripadniki romske skupnosti imajo poleg **splošne volilne pravice**, ki jim pripada kot slovenskim državljanom, v dvajsetih občinah, kjer Romi živijo avtohtono, pri lokalnih volitvah **še posebno volilno pravico**, ki jim omogoča, da sami izvolijo še romskega svetnika s posebnih list romskih volilnih upravičencev.

ZLS je že v svoji prvotni obliki (peti odstavek 39. člena) dal Romom pravico, da imajo v občinskem svetu v občinah, kjer živijo avtohtono, najmanj po enega predstavnika, vendar so imeli svoje zastopstvo od leta 1994 (dva mandata) le Romi v Murski Soboti. Po vložitvi pobude za presojo ustavnosti in zakonitosti Statuta mestne občine Novo mesto, ki ni zagotavljal uresničitve pravice romske skupnosti do posebnega romskega predstavnika in za Rome ugodne odločitve ustavnega stališča,¹⁶ so se stvari začele odvijati na bolje.

Ob tem velja poudariti, da je na podlagi istega zakona kot občina Murska Sobota (še pred odločbo Ustavnega sodišča) sprejela ustrezne spremembe statuta in drugih aktov, potrebnih za izvolitev posebnega romskega svetnika, tudi občina Rogašovci in malo kasneje občina Tišina, s tem, da bodo romskega svetnika izvolili na lokalnih volitvah jeseni 2002.

Odločba Ustavnega sodišča glede ZLS

V postopku za oceno ustavnosti in zakonitosti je Ustavno sodišče RS leta 2001 v svoji odločbi¹⁷ ugotovilo, da sta **zakon o lokalni samoupravi in statut mestne občine Novo mesto v neskladju z ustavo oziroma z zakonom.** Državnemu zboru je naložilo, da mora protiustavnost odpraviti v roku enega leta. Ugotovilo

¹⁵ Uradni list RS, št. 72/1993.

¹⁶ Odločba Ustavnega sodišča: U-I-416/98-38, z dne 22. 3. 2001.

¹⁷ Odločba Ustavnega sodišča: U-I-416/98-38, z dne 22. 3. 2001.

je, da pri opredeljevanju posebnih pravic ni zakonodajalčeva dolžnost zgolj določiti posebno pravico romske skupnosti, temveč tudi, da uredi njeno izvrševanje na način, ki bo zagotavljal romski skupnosti, ki živi v Republiki Sloveniji, dejansko izvrševanje te posebne pravice. Ustavno sodišče je tudi ugotovilo, da je določba petega odstavka 39. člena ZLS – ki predpisuje obveznost, da občine, na območju katerih živi avtohtono poseljena romska skupnost, tej skupnosti zagotovijo najmanj enega predstavnika v občinskem svetu – nepopolna (pravna praznina) in v neskladju z ustavo. Zakonodajalcu je bila naložena natančnejša določitev kriterijev, na podlagi katerih bodo občine lahko ugotovile, ali na njihovem območju živi avtohtono naseljena romska skupnost, in ocenitev, če bi bilo potrebno za uresničevanje posebne pravice romske skupnosti glede predstavnika v občinskem svetu predpisati še druge kriterije (npr. organiziranost, število pripadnikov), ter obveznost določitve roka, v katerem bodo občine dolžne izpolniti svojo obveznost. Ta nedoločitev roka, v katerem naj bi občine izpolnile svojo zakonsko obveznost, je nedvomno eden od vzrokov, da tiste občine, v katerih živi romska skupnost, tej niso omogočile, da bi že na lokalnih volitvah v letu 1998 Romi lahko uresničili svojo zakonsko pravico.

2. PREDVIDENE SPREMEMBE TREH ZAKONOV, KI SE NANAŠAJO TUDI NA IZVOLITEV POSEBNEGA ROMSKEGA SVETNIKA

a) Zakon o lokalni samoupravi

S predvideno spremembo tega zakona naj bi se odpravila neustavnost petega odstavka 39. člena¹⁸ s tem, da bo sprememba prinesla potrebne pogoje, da bi se posebnega romskega svetnika predvidoma izvolilo v dvajsetih, po nekaterih predlogih (Urad Vlade RS za narodnosti) celo v dvaindvajsetih občinah, kjer romska skupnost živi avtohtono oziroma je tradicionalno poseljena.

Predvideni tekst zakonske spremembe se glasi:

“Občine Beltinci, Cankova, Črenšovci, Črnomelj, Dobrovnik, Grosuplje, Kočevje, Krško, Kuzma, Lendava, Metlika, Murska Sobota, Novo mesto, Puconci, Rogašovci, Semič, Šentjernej, Tišina, Trebnje in Turnišče so dolžne zagotoviti pravico v občini naseljene romske skupnosti do enega predstavnika v občinskem svetu do rednih lokalnih volitev v letu 2002.”

¹⁸ Zakon o lokalni samoupravi, Uradni list RS, št. 72/93.

b) Zakon o evidenci volilne pravice¹⁹

Spremljajoči predpis, ki se nanaša na spremembo zakona o lokalni samoupravi v delu, ki se nanaša na volitev posebnega romskega svetnika, je tudi predvidena sprememba zakona o evidenci volilne pravice, ki bo vseboval posebne določbe za romske svetnike.

Tako se predvideva, da bo volilna pravica državljanek in državljanov RS, pripadnic in pripadnikov romske skupnosti (državljan RS, pripadniki romske skupnosti), evidentirana z volilnim imenikom. Zakon predvideva poseben volilni imenik državljanov RS, pripadnikov romske skupnosti, ki ga sestavi posebna komisija in ga potrdi pristojni organ. V četrtem poglavju osnutka zakona – sestavljanje volilnih imenikov – volilni imeniki državljanov RS, pripadnikov romske skupnosti, so od 40. do 44. člena podrobna določila o tem, kaj volilni imenik vsebuje, kdo ga sestavi in kako se ugotavlja pripadnost romski skupnosti. **Tako se pripadnost romski skupnosti ugotavlja na podlagi izjave državljan RS, oziroma na podlagi vpisa v volilni imenik državljanov RS, pripadnikov romske skupnosti na prejšnjih volitvah.**

V primeru dvoma se ravna v skladu z zakonom, ki ureja splošni upravni postopek. Če pogoji za vpis v volilni imenik niso izpolnjeni, komisija o tem izda odločbo. Komisija sama pa lahko določi še podrobnejša merila za izpolnjevanje predvidenega zakonskega pogoja.

c) Zakon o lokalnih volitvah (ZLV)²⁰

ZLV v 7. členu opredeljuje aktivno in pasivno volilno pravico in jo pogojuje s pripadnostjo romski skupnosti: **pravico voliti in biti voljen za člana občinskega sveta – predstavnika romske skupnosti – imajo pripadniki te skupnosti, ki imajo volilno pravico.** Za izvolitev romskega občinskega svetnika je določen večinski sistem volitev (drugi odstavek 10. člena). Volilna pravica državljanov za volitve predstavnika romske skupnosti se evidentira s **posebnim občinskim volilnim imenikom** občanov, pripadnikov te skupnosti (tretji odstavek 8. člena). Volilna enota za volitve članov občinskega sveta, predstavnikov romske skupnosti, zajema območje občine (23. člen). Pomembna je tudi sestava posebne občinske volilne komisije za izvolitev članov občinskega sveta, predstavnikov romske skupnosti, kjer morata biti **vsaj en član in en namestnik člana pripadnika romske skupnosti** (33. in 36. člen).

¹⁹ Uradni list RS, št. 46/92 in 72/2000.

²⁰ Uradni list RS, št. 72/93.

Predvidene spremembe tega zakona v smeri izvolitve posebnega romskega svetnika se nanašajo na kandidate za člane občinskega sveta – predstavnike romske skupnosti. Te določijo pripadniki romske skupnosti v občini s podpisi najmanj petnajst volivcev ali (to je novo) organ društvene organizacije Romov v občini.

d) Ob upoštevanju predvidenih zakonskih sprememb je pričakovati, da bo konec leta 2002 v Sloveniji v občinskih svetih delovalo vsaj dvajset romskih svetnikov. S tem bo Romom dana možnost za učinkovito sodelovanje v javnih zadevah, še posebej tistih, ki se jih neposredno tičejo.

Pri Zvezi Romov Slovenije, ki je sogovornik državnih organov, razmišljajo, da bi po volitvah kot delovno telo ustanovili **Forum romskih svetnikov**, ki bi povezoval vse romske svetnike v državi in jim pri njihovem delu nudil strokovno pomoč.

Zveza Romov Slovenije že zdaj za vodstva romskih društev, iz katerih se bodo po pričakovanju pojavili tudi kandidati za romske svetnike, pripravlja **ustrezna izobraževanja o funkcioniranju lokalne samouprave oziroma občinskih svetov**. Država (**Urad Vlade RS za narodnosti**) pri prizadevanjih za izobraževanje možnih kandidatov tudi **aktivno sodeluje**.

Zveza Romov Slovenije aktivno sodeluje tudi (ob pomoči Urada Vlade RS za narodnosti) pri ustanavljanju romskih društev v občinah, kjer se predvideva volitev romskih svetnikov. Romska občinska društva so poleg Zveze Romov Slovenije **edina organizirana oblika romske skupnosti na področju lokalne samouprave** (v občinah) in kot taka **sogovornik lokalnih organov**.

Romskim občinskim društvom (ob drugih oblikah organiziranja) vsi trije zakoni, o katerih je bilo govora v tem poglavju, pripisujejo pomembno vlogo.

V. SKLEPNA MISEL

Urad Vlade Republike Slovenije za narodnosti bo glede obravnavane teme Inštitutu za narodnostna vprašanja naročil temeljito študijo in analizo s terensko raziskavo, ki naj bi odgovorila na vprašanja, ki so glede pravnega reda reguliranje romske skupnosti v Sloveniji še odprta.

Vnovič bo treba, tudi na podlagi izsledkov omenjene študije, presoditi, ali bi zaradi kompleksne ureditve položaja in organiziranosti Romov v Sloveniji **vedarle kazalo sprejeti temeljni zaščitni zakon**. Tak zakon bi nenazadnje olajšal

delo izvršilni oblasti in zakonodajalcu pri nadaljnjem normiranju posebnih pravic v področni zakonodaji. Občine, kjer žive Romi, pa bi v takem zakonu videle večje jamstvo za višja in dodatna proračunska sredstva in razbremenitev lastnih proračunov.

V vsakem primeru, pa je treba (četudi bi bil sprejet temeljni zakon) nadaljevati z urejanjem romske tematike v področni zakonodaji.

Politična zastopnost Romov na področju lokalne samouprave, v občinskih svetih (tam, kjer se odvija večina za življenje potrebnih dejavnosti) v občinah, kjer so Romi tradicionalno, zgodovinsko poseljeni, **pa je izjemen premik k izboljšanju položaja in realizaciji posebnih pravic romske skupnosti v Sloveniji**. Romi, razen v eni ali dveh občinah, brez te posebne ureditve nikoli ne bi mogli izvoliti svojega svetnika. V tem je bistvena razlika v primerjavi z nekaterimi drugimi državami (npr. Madžarska, Romunija), kjer Romi glede na svojo številčnost brez posebnih pravic lahko izvolijo svojega občinskega svetnika ali državnega poslanca.

Slovenija je med državami, ki vstopajo v Evropsko zvezo, prav gotovo tudi na normativnem področju za Rome napravila pomemben korak, ki pa ne sme biti zadnji.

Najstarejši rom na Dolenjskem, Valentin Kovačič, ki bo letos praznoval 93. rojstni dan

Jožek Horvat - Muc

ROMI NA SLOVENSKEM

1. UVODNA POJASNILA

Natančno število Romov v Sloveniji ni znano. Po zadnjem popisu iz leta 2002 se je za Rome opredelilo 3246 oseb, po materinem jeziku je 3834 Romov.

Po neuradnih podatkih pa živi v Sloveniji od 8.000 do 10.000 Romov.

Največ Romov, ki so tradicionalno naseljeni v Sloveniji, živi v Prekmurju, na Dolenjskem, v Posavju in v Beli krajini. Ostali netradicionalno naseljeni Romi pa prebivajo v večjih slovenskih mestih: v Ljubljani, Mariboru, Celju, Velenju in na Jesenicah.

Na Gorenjskem živijo Sinti, ki so prav tako tradicionalno naseljeni v Sloveniji

2. PRAVNI POLOŽAJ ROMOV V SLOVENIJI

Romi smo po Ustavi Republike Slovenije zaščiteni manjšina po 65. členu Ustave naj bi položaj in posebne pravice romske skupnosti, ki živi v Sloveniji, urejal zakon (ki pa še ni sprejet).

Zaščita romskih skupnosti pa je že doslej sestavni del desetih področnih zakonov, in sicer:

- Zakona o lokalni samoupravi (1993, 2002)
- Zakona o lokalnih volitvah (1993, 2002)
- Zakona o organizaciji in financiranju vzgoje in izobraževanja (1996)
- Zakona o vrtcih (1996)
- Zakona o osnovni šoli (2001)
- Zakona o medijih (2001)
- Zakona o knjižničarstvu (2001)

- Zakona o evidenci volilne pravice (2002)
- Zakona o urejanju prostora (2002)
- Zakona o graditvi objektov (2002).

Zakon o lokalni samoupravi določa, da na območjih, kjer živijo avtohtone naseljene romske skupnosti, le-te izvolijo vsaj enega predstavnika v občinski svet. Ker pojem avtohtoni Romi na začetku v zakonu ni bil jasno opredeljen, je slovenski parlament sprejel dopolnitev zakona, ki določa, v katerih občinah mora biti izvoljen tudi predstavnik Romov. Zakon navaja dvajset občin.

3. ŽIVLJENJSKE RAZMERE ROMOV (ROMSKA PROBLEMATIKA)

Na nekaterih območjih v Republiki Sloveniji so življenjske razmere Romov zelo zaskrbljujoče. V njihovih naseljih ni osnovnih pogojev za človeka dostojno življenje (tekoča voda, ogrevanje in sanitarije). Brezposelnost je izredno visoka.

Te razmere so posledica več dejavnikov, med katerima sta najpomembnejša: nizka stopnja izobrazbe in pomanjkanje zavesti o svojih pravicah pri Romih. Romi so tudi žrtve diskriminacije na številnih področjih življenja.

Vlada Republike Slovenije je leta 1995 sprejela program ukrepov za pomoč Romov v Sloveniji.

Sprejeti ukrepi so aktualni še danes. Zaradi finančnega neovrednotenja programa pa se ta v celoti ne izvaja. Leta 2000 je bil sprejet tudi program o zaposlovanju Romov.

Zveza Romov Slovenije si kot krovna romska organizacija v Sloveniji prizadeva za uresničitev in izvajanje sprejetih vladnih programov. V sodelovanju z Uradom Vlade RS za narodnosti in ob njihovi podpori in pomoči se je v zadnjem času marsikatera tematika v zvezi z Romi sicer razrešila, vendar pa številni problemi še ostajajo.

3.1. Zaposlovanje

V zadnjem času v zaostrenih pogojih gospodarjenja so možnosti za zaposlovanje Romov še toliko bolj omejene, kar je med drugim tudi posledica dejstva, da je za Rome značilna nizka izobrazbena struktura ter visoka stopnja fluktuacije.

V Prekmurju so se Romi zaposlovali predvsem kot čistilci, konfekcionarji, šivilje, tesarji, komunalni delavci, cestni delavci ter kovinarji. Na Dolenjskem pa so se Romi ukvarjali predvsem s kovaštvom, drobljenjem kamenja v kamnolomih in na

cestah ter s prodajo konj. Zelo pomembna panoga pa je tudi nabiranje zdravilnih zelišč.

V zadnjem desetletju je število zaposlenih Romov naglo upadalo zaradi stečajnih postopkov podjetji in ugotavljanja trajnih presežkov delavcev, saj so Romi prvi na listah odpuščenih.

3.2. Bivalne razmere

Na področju bivalnih razmer Romov v Sloveniji sta največja problema parcelizacija in urbanistični ureditveni načrt romskih naselij.

Kakor v Prekmurju tako tudi na Dolenjskem se v nekaterih romskih zaselkih pojavlja problem lastništva, saj so si Romi uredili stanovanjska poslopja na ozemlju drugih lastnikov, predvsem kmetov.

Tako lahko Rome v Sloveniji glede bivalnih razmer razvrstimo v tri skupine:

V prvo skupino bi lahko šteli Rome, ki dosegajo visoko stopnjo kulture bivanja. To so Romi, ki živijo bodisi v urbanem središču, v stanovanjskih blokih ali v najemnih stanovanjih. Sem prištevamo tudi tiste, ki živijo v lastnih zidanih hišah izven romskih naselij ali v razvitih romskih naseljih.

V drugo skupino štejemo Rome z nižjo stopnjo kulture bivanja. To so Romi, ki živijo v strnjenih romskih naseljih. Ti predstavljajo komplekse zidanih eno ali dvo- prostornih hiš, zidanih in lesenih hiš.

V tretjo skupino lahko štejemo Rome z nižjo stopnjo kulture bivanja. Ti živijo v izoliranih naseljih, ki so locirani na periferijah vaških skupnosti. Njihovi bivalni prostori so temni, vlažni, higiensko zanemarjeni, brez urejenih sanitarij.

Delovanje Zveze Romov Slovenije

Glede na aktualnost te teme in naraščajoče zanimanje v Sloveniji in v drugih evropskih državah za položaj Romov na sploh, je Zveza Romov Slovenije vse od ustanovitve dalje, aktivno sodelovala pri predstavitvi položaja Romov v Sloveniji in na mednarodni ravni. Prav v zadnjem času so nas obiskali predstavniki Evropske unije, Sveta Evrope, Zavoda za odprto družbi in drugih mednarodnih

organizacij ter veleposlaniki nekaterih držav. Zveza Romov sodeluje tudi v številnih dogovorih na državni ravni, ki se nanašajo na dolgoročno strategijo v odnosu do Romov v Sloveniji. Zveza Romov Slovenije je imela aktivno vlogo pri sprejemanju zakonodaje o zagotovitvi participacije Romov na lokalni ravni, ki pomeni velik dosežek za romsko skupnost v Sloveniji, ne glede na nekatere težave, ki so nastale pri izvajanju v praksi.

Skupaj z nekaterimi vladnimi ustanovami zlasti Uradom za narodnosti, raziskovalnimi ustanovami in vidnimi strokovnjaki-posamezniki smo pripravili številna srečanja, kjer so sodelovali tudi Romi iz sosednjih držav. Že osmo leto organiziramo mednarodni romski tabor, ki ima pomembno izobraževalno nalogo tudi na področju proučevanja in poučevanja romskega jezika. V okviru projekta Zavoda za odprto družbo smo lansko leto ustanovili prvi Romski informativni center / ROMIC.

V sodelovanju z Inštitutom za narodnostna vprašanja iz Ljubljane in Avstrijskim inštitutom za Vzhodno in Jugovzhodno Evropo - izpostava Ljubljana smo do sedaj pripravili že tri mednarodne konference, na katerih smo sodelovali Romi, politiki in strokovnjaki. Kot predsednik Zveze Romov Slovenije sodelujem v delu Parlamenta Svetovne romske organizacije in tudi na ta način utrjujem stike med Romi v drugih državah in Romi v Sloveniji, saj smo bili dolgo časa izolirani in preobremenjeni z lokalnimi problemi.

Ženski forum pri ZRS

Mladen Tancer

IZOBRAŽEVANJE ROMOV V SLOVENIJI

Domala vsi družbeno kritični analitiki romske problematike v Sloveniji eksplicitno navajajo, da je romska siromašnost v močni vzročni povezanosti z njihovo nizko izobrazbeno strukturo. Njihove bivalne razmere, ki se sicer počasi, a vidno izboljšujejo, skoraj popolna nezaposlenost, prevladujoča nizka izobrazba, izjemno nizek splošni standard in družbena marginalizacija so neizprosne determinante, ki preprečujejo njihovo hitrejšo družbeno promocijo v slovenskem prostoru.

Podroben in kar realen analitični prikaz je podan v Informaciji o položaju Romov v Republiki Sloveniji¹ in v Poročilu Vlade Republike Slovenije o uresničevanju programa ukrepov za pomoč Romom v Republiki Sloveniji v letih 1997 in 1998. (10. 6. 1999) Ker so bili (in so še) demografski podatki o Romih v Sloveniji velikokrat nepopolno prezentirani, se bistveno ne spreminjajo oziroma se prepočasi ažurirajo, zato jih tu ne navajamo v podrobnostih.

Za ilustracijo je le pomembno poudariti, da je bilo leta 1994 med Romi staroselci (avtohtoni Romi) 14 odstotkov predšolskih otrok, 18 odstotkov v starosti od 6 oziroma 7 do 14 let, 15 odstotkov od 15 do 18 let, 37 odstotkov od 18 do 45 let, 13 odstotkov od 45 do 65 let in 3 odstotke nad 65 letom starosti. Iz tega povzemamo, da so avtohtoni Romi mlado prebivalstvo, saj je skoraj polovica mlajših od 18 let. Za Rome priseljence (migracijske Rome) ni tako podrobnega pregleda, kar onemogoča celovitejšo in realnejšo podobo celotne romske populacije v Sloveniji.

Ti sumarni podatki o življenjskih razmerah Romov v Sloveniji so za družbene institucije, ki se zavezuječe in po službeni zadolžitvi ukvarjajo z romskim vprašanjem, dovolj močan impulz in spoznanje, da je treba sistematično reševati in udejanjati vitalna vprašanja njihovega življenja, kot so: bivalne razmere, zdravstveno prosvetljevanje, izobraževanje, poklicno usposabljanje, zaposlovanje Na ta način se odpira možnost »da prek sistema vzgoje in izobraževanja, načrtnega usmerjanja v zaposlovanje in sistematičnega prosvetljevanja pospešimo integracijo te skupnosti v slovensko družbo in ji zagotovimo primeren social-

¹ V: Poročevalec Državnega zbora Republike Slovenije, št. 18. 18. maj 1995, str. 55=69.

ni status, ki bo omogočil, da bodo kasneje lahko na drugačnih osnovah uveljavljali svojo lastno identiteto«. (Informacija, str. 57) Vse naštetu in še kaj je mogoče reševati in zadovoljivo rešiti le z vztrajnim, sistematičnim in usklajenim delovanjem vseh družbenih dejavnikov tako na lokalni kot državni ravni.

*

V sečišču prispevka je izobraževalni segment romske problematike, ali kako je (bilo) z vključevanjem otrok Romov v osnovno šolo. Časovni interval od 1945 do 2002 lahko razčlenimo na tri specifična obdobja.

- a) V prvem obdobju – do leta 1970 – ni bilo nikakršnega spremljanja oziroma evidence o tem, koliko romskih otrok je bilo vključenih v osnovno šolo in kako (ne)uspešni so bili. Tudi šolska zakonodaja jih ni zavezovala k šolski obveznosti. (Za to obdobje so bili podatki za Prekmurje zbrani in prezentirani šele leta 1970, in sicer v knjigi Vaneka Šiftarja z naslovom *Cigani. Minulost v sedanjosti*, med tem ko za avtohtone Rome na Dolenjskem, v Beli krajini, na Kočevskem in drugod takih podatkov za to obdobje ni.)
- b) Za drugo obdobje (1970–1990) je značilno, da so takratne samoupravne skupnosti na področju vzgoje in izobraževanja (republiška in temeljne izobraževalne skupnosti) sprotno spremljale vključevanje in napredovanje romskih otrok v osnovni šoli in tudi skrbele za finančno pokrivanje posebnih namenskih sredstev, ki so jih bile v desetih občinah z romsko populacijo deležne osnovne šole. Pri Zavodu za šolstvo je bila imenovana posebna komisija, ki je spremljala in analizirala vključevanje romskih otrok v osnovno šolo. Leta 1987 je bila prezentirana študija *Vzgojni in učni dosežki učencev Romov v slovenskih osnovnih šolah v šolskem letu 1986/87*. Bila je prvi celostni analitično-sintetični prikaz osnovnošolskega izobraževanja otrok Romov v Sloveniji. V raziskavo je bilo zajetih 897 osnovnošolcev avtohtonih in migracijskih Romov na 59 osnovnih šolah v Sloveniji.
- c) Za tretje obdobje od leta 1990 naprej je značilen bistveno drugačen in izpopolnjen pristop. Zavod za šolstvo RS je leta 1991 predpisal *Navodila za prilagajanje programa OŠ za romske učence* in leta 2000 modificiral za devetletno osnovno šolo. Leta 1992 je Zavod za šolstvo RS sprejel razvojno-raziskovalni projekt *Vzgoja in izobraževanje romskih učencev v osnovni šoli*.

Z njim so v časovnem intervalu 1992–1994 v neposredni šolski praksi preverjali ustreznost in učinkovitost nekaterih organizacijskih oblik združevanja in didaktičnih postopkov ter tako pridobili temeljne vsebinske, organizacijske, didaktične in metodične izkušnje za delo z romskimi učenci. Z novelirano šolsko zakonodajo in novimi izvršilnimi predpisi na področju osnovnega šolstva so bila leta 1993 sprejeta *Navodila za prilagajanje programa OŠ za romske učence*. Normativ za oblikovanje romskega oddelka v osnovni šoli je 16 učencev, normativ za oblikovanje oddelka, v katerem so najmanj trije romski učenci, pa je 21 učencev. S tem je omogočen in legaliziran pomemben kakovostni premik v reševanju specifičnosti v vzgoji in izobraževanju romskih učencev v naši osnovni šoli.

V sodobni osnovnošolski praksi so uveljavljene tri modalitete vključevanja romskih učencev v vzgojno-izobraževalni proces oziroma v sam učni proces: čisti romski oddelki, kombinirani oddelki in oddelki, v katerih so romski otroci integrirani z drugimi učenci. Na največ osnovnih šolah romske učence pri matematiki in slovenskem jeziku vključujejo v posebne skupine (povprečno po pet ur tedensko za posamezen predmet). Učni proces ob predhodni analizi inicialnega stanja posameznika in doslednem upoštevanju že omenjenih *Navodil za prilagajanje učnega programa za romske učence* poteka po individualno prilagojenih programih. Za romske učence s specifičnimi težavami je organizirana pomoč specialnih pedagogov in drugih svetovalnih delavcev na šoli.

Na nekaj osnovnih šolah izjemno zavzeti učitelji za sodobno vodeni pouk razvijajo projektno delo z romsko tematiko. V delo vključujejo romske učence in tudi njihove sošolce. Doslej so izdali nekaj projektnih izdelkov, kar samo dokazuje, da je romske učence z novimi vzpodbudnimi pristopi mogoče vključiti v neposredno učno-vzgojno delo. Osnovna šola Črenšovci je leta 1999 izdala zanimivo in strokovno poučno monografijo *Inovacijski projekt. Učno socializacijski vidik dela z romskimi učenci na začetku šolanja*.

Dolenjska založba iz Novega mesta je od leta 1997 izdala 15 delovnih zvezkov za romske učence, ki potrebujejo prilagajanje osnovnošolskega programa. Naklada vsake serije je 700 izvodov, uporabljajo jo na vseh osnovnih šolah z romskimi učenci. Avtorici sta učiteljici z dolgoletno prakso dela z romskimi učenci; Boža Antončič je avtorica prvih dveh zvezkov, vseh naslednjih pa Ana Marija Kozlevčar. Delovni zvezki so učiteljicam v veliko pomoč in jih redno vključujejo v učno delo.

*

Osnovnošolsko vzgojno in učno uspešnost romskih otrok pogojuje vrsta dejavnikov, ki bistveno in odločujoče prispevajo k njihovi šolski (ne)uspešnosti. Da bi ugotovili zunajšolske pogoje, v katerih živijo romski učenci, in ki pomembno vplivajo na njihovo uveljavljanje v šolskem življenju, je bila leta 1991 opravljena obsežna longitudinalno-transverzalna raziskava romskega okolja in šolske uspešnosti romskih učencev v osnovnih šolah v Prekmurju. V raziskavo je bilo zajetih 411 romskih učencev. Z več parametri je bilo analizirano učenčevo domače okolje in delovni pogoji za domače učenje. Poseben sklop je bil namenjen ugotavljanju izobrazbene, poklicne in zaposlitvene strukture staršev v raziskavo zajetih romskih otrok.

Učenčevo *domače okolje* na učenčevo šolsko delo lahko deluje spodbujevalno ali zaviralno. Za romske učence domače okolje praviloma predstavlja velik primanjkljaj (socialni deficit). V raziskavi je bilo ugotovljeno, da je med 411 romskimi učenci le 28 odstotkov živelo v dobrih, 44 odstotkov v zadovoljivih in 27,5 odstotka v slabih bivalnih pogojih. V ustreznih stanovanjskih razmerah je živelo 24 odstotkov, v primernih 45 odstotkov in v neprimernih 30,5 odstotka romskih učencev. Svojo sobo je imelo 18, svojo posteljo pa 64,5 odstotka vseh otrok.

Za učenčevo učno uspešnost so pomembni *delovni pogoji za domače učenje*. Primerne delovne pogoje je imelo 26,5 odstotka romskih učencev, zadovoljive 39,4 odstotka in neprimerne 33,6 odstotka. Dodajmo še, da je v neelektrificiranih domovih živelo 7 odstotkov romskih učencev. Vse to pač ne stimulira in ne vzpodbuja učencev za domače učno delo.

Kulturni standard doma pomembno vpliva na otrokov vsestranski, še posebno intelektualni razvoj. Raziskava je pokazala, da je le-ta izjemno skromen (nizek). Razen televizije in radia drugih kulturnih dobrin praktično nimajo. Radio je imelo 96 odstotkov in televizijski sprejemnik 87,6 odstotka družin. Na tisk je bilo naročenih 15 odstotkov družin, in še to največ na lokalni tedenik.

Izobrazbena struktura staršev romskih otrok. Po izobrazbi je bilo 15,7 odstotka staršev brez osnovne šole, 71 odstotkov je imelo nepopolno, 10,3 odstotka pa popolno osnovno šolo. Razmerje med starši brez osnovne šole in nepopolno osnovno šolo ter starši, ki so absolvirali osnovno šolo s prilagojenim programom (OŠPP), je 86,5 odstotka : 13,5 odstotka. 3,2 odstotka staršev je imelo poklicno in nepopolno srednjo šolo. Izobrazbeni deficit se kaže zlasti pri materah. Kar 20 odstotkov jih je brez osnovne šole, 68 odstotkov jih ima nepopolno, 10 odstotkov pa končano osnovno šolo.

Z izobrazbo je tesno povezana *poklicna struktura staršev* romskih učencev. Iz raziskave povzemamo, da je bilo 89 odstotkov nekvalificiranih delavcev, med njimi kar 94 odstotkov mater, polkvalificiranih 7 odstotkov, kvalificiranih 4 odstotki, ena mati pa je bila visoko kvalificirana.

Zaposlitev staršev romskih učencev se zrcali v prej omenjeni poklicni strukturi. Nezaposlenih je bilo 56 odstotkov, občasno zaposlenih 3,6 odstotka, redno zaposlenih 27 odstotkov, v tujini pa je bilo zaposlenih 13,6 odstotka staršev. Kar 68 odstotkov mater je bilo nezaposlenih, 21 odstotkov je bilo redno zaposlenih, občasno zaposlenih pa le 1,5 odstotka.

To so le najbolj eksemplarični podatki iz obsežne raziskave, ki pa dovolj zgovorno in nazorno ilustrirajo *domače socialno okolje romskih učencev v Prekmurju*.

Šele tako celovit vpogled v domače socialne razmere romskih učencev v Prekmurju nam omogoča razumevanje velikih in pogosto nepremostljivih težav, s katerimi se morajo soočiti in spopadati romski učenci v osnovnošolskih klopeh. Zakon o osnovni šoli jih zavezuje, da osem let redno obiskujejo osnovno šolo, hkrati pa jim šolska klima najpogosteje onemogoča enakopravno sodelovanje v učnem procesu, saj ob vstopu v šolo prinesejo romski učenci mnoge manjke (deficite) in že na samem startu resignirani ugotavljajo in spoznavajo kruto resnico, da v tekmi s sošolci ne-Romi nimajo velikih in obetavnih možnosti. Šolska praksa kaže in potrjuje, da je praviloma nizek odstotek romskih učencev, ki jim v učnem procesu uspe priti v ospredje in brez ponavljanja normalno napredovati iz razreda v razred.

*

V raziskavi (1991) je bila z več parametri analizirana učna uspešnost romskih učencev v Prekmurju v šolskem letu 1990/1991 in opravljena primerjava z učno uspešnostjo njihovih neromskih vrstnikov – sošolcev. Med 411 romskimi učenci v osnovni šoli jih je bilo v šolskem letu 2002/2003 60,3 odstotka (248) na razredni stopnji, na predmetni stopnji pa 39,7 odstotka (163). Na razredni stopnji je bilo ob koncu šolskega leta pozitivno ocenjenih 80,7 odstotka, na predmetni stopnji 82,2 odstotka ali v skupnem povprečju 81,3 odstotka. Razredno stopnjo so neromski učenci zaključili 99-odstotno, predmetno stopnjo pa 98,6-odstotno ali v povprečju 98,8-odstotno.

V ilustracijo še primerjave letnega učnega uspeha po posameznih stopnjah.

Razredna stopnja: romski učenci – odlični 3,6 odstotka, prav dobri 8,5 odstotka, dobri 27,3 odstotka, zadostni 41,5 odstotka, nezadostni 13,3 odstotka in neo-

cenjeni 6,1 odstotka; ne-romski učenci – odlični 36,4 odstotka, prav dobri 32,9 odstotka, dobri 23,4 odstotka, zadostni 6,4 odstotka, nezadostni 0,9 odstotka. Neocenjenih učencev med njimi ni bilo.

Na *predmetni stopnji* je bilo med romskimi učenci 3,1 odstotka odličnih, 5,5 odstotka prav dobrih, 22,7 odstotka dobrih, 50,9 odstotka zadostnih, 15,3 odstotka nezadostnih in 2,5 odstotka neocenjenih učencev. Med neromskimi učenci je bilo 22,6 odstotka odličnih, 26,1 odstotka prav dobrih, 33,7 odstotka dobrih, 16,2 odstotka zadostnih in 1,4 odstotka nezadostnih. Med njimi ni bilo neocenjenih učencev.

V *skupnem prikazu* je bilo med romskimi učenci 3,4 odstotka odličnih, 7,3 odstotka prav dobrih, 25,3 odstotka dobrih, 45,3 odstotka zadostnih, 14,1 odstotka nezadostnih, 4,6 odstotka pa je ostalo neocenjenih. Med neromskimi vrstniki je bilo 29,1 odstotka odličnih, 29,3 odstotka prav dobrih, 28,8 odstotka dobrih, 11,5 odstotka zadostnih in 1,3 odstotka nezadostnih. Neocenjenih ni bilo.

V zadnjih 30 letih v slovenski osnovni šoli skorajda ni *osipa* (zaostajanja) in še ta je minimalen. Ta ugotovitev pa ne velja za osnovnošolsko populacijo romskih učencev. Raziskava je pokazala, da je bilo v šolskem letu 1990/91 v 1. razredu 78 odstotkov romskih učencev novincev in 22 odstotkov ponavljalcev dveh šolskih generacij. V 2. razredu je bilo 49 odstotkov osnovne generacije letnika, razliko so predstavljali ponavljalci petih šolskih generacij!! V 3. razredu so bile združene štiri šolske generacije: 50 odstotkov osnovne in 50 odstotkov ponavljalcev treh šolskih generacij. V 4. razredu je bilo 53 odstotkov osnovne generacije, drugo so predstavljali ponavljalci štirih šolskih generacij. Najnižji odstotek osnovne letne šolske generacije romskih učencev je bil v 5. razredu – le 31 odstotkov in 69 odstotkov so pokrivali učenci ponavljalci štirih letnih generacij. V zadnjih treh razredih osnovne šole so bile po tri letne generacije romskih učencev. V 6. in 7. razredu je bilo osnovne generacije 39 odstotkov in v 8. razredu 68 odstotkov. Na razredni stopnji (1.-4. r.) je bilo 58 in na predmetni stopnji (5.-8. r.) 42 odstotkov osnovne letne generacije romskih učencev.

Te primerjave po posameznih problemskih segmentih nam mnogo povedo in kričeče opozarjajo na učno (ne)uspešnost romskih učencev v z zakonom predpisani obvezni osnovni šoli.

Med 411 romskimi učenci je bilo le 44,3 odstotka *neponavljalcev*, učencev, ki so normalno absolvirali osnovnošolsko obveznost v osmih šolskih letih. Med romskimi učenci je razpon ponavljanj razreda(-ov) od en do šestkrat. Vseh ponavljalcev je bilo 229. Po enkrat jih je ponavljalo 126, dvakrat 71, trikrat 18, štirikrat 9, petkrat 2 in šestkrat 3 romski učenci. Veliko pove podatek o pogostnosti pon-

avljanj posameznih razredov. Med 411 romskimi učenci je prvi razred ponavljalo 205 učencev, med njimi 128 enkrat, 34 dvakrat in 3 trikrat. Drugi razred je 73 učencev ponavljalo od en do štirikrat. Tretji, peti in šesti razred so ponavljali posamezni romski učenci tudi do trikrat. Le v četrtem razredu je bilo 19 učencev Romov in v osmem razredu 2 učenca z enim ponavljanjem. Ob teh podatkih se velja globoko zamisliti!

V šolskem letu 1990/91 je osemletno šolsko obveznost končalo 69 učencev Romov. Ob koncu šolskega leta je bilo pozitivno ocenjenih 74 odstotkov. 15 učencev je imelo nezadostni oziroma slab učni uspeh, 3 učenci so zaključili svojo osnovnošolsko obveznost kot neocenjeni. Svojo osemletno šolsko obveznost so romski učenci končali takole: v četrtem razredu 3, v petem razredu 6, v sedmem razredu 17 in v osmem razredu 31. Med vsemi romskimi učenci, ki so zaključili svojo osemletno osnovnošolsko učno obveznost, se jih je manj kot polovica odločila nadaljevati šolanje v poklicnih šolah in le dva na srednji šoli. Večina se ni odločila za nadaljnje izobraževanje.

Učna (ne)uspešnost romskih učencev je v veliki meri v soodvisnosti z njihovim *jezikovnim deficitom*. Le-ta pomembno in že kar usodno vpliva na njihovo šolsko napredovanje oziroma pomeni močan hendikep in izjemno močan selektivni mehanizem.² V omenjeni raziskavi je bila namenjena posebna pozornost prav jezikovnemu elementu, to je *učni uspešnosti romskih učencev v slovenskem jeziku*. Med vsemi romskimi učenci (N - 411) je bilo ob koncu šolskega leta le 1,4 odstotka z odlično oceno iz slovenskega jezika, 7,8 odstotka prav dobrih, 19 odstotkov dobrih in 56,7 odstotka zadostnih. Pozitivno oceno iz slovenskega jezika je tedaj imelo 84,9 odstotka romskih učencev. Nezadostno ocenjenih je bilo 12,4 odstotka in neocenjenih 2,7 odstotka. V spodnje tri ocenjevalne kategorije iz slovenskega jezika je tako sodilo 72 odstotkov vseh romskih učencev. V raziskavi je bil analiziran še razpon vseh ocen iz slovenskega jezika tako po posameznih razredih na razredni in predmetni stopnji kot za celotno šolsko obdobje posameznih učencev.

Prav jezikovni manjko romskih učencev je pogosto prehter in enostranski kriterij za njihovo vključevanje v osnovno šolo s prilagojenim programom (OŠPP). Da je to res tako, zgovorno kaže podatek, v šolskem letu 1986/87 ugotovljen s prvo kritično analizo, da je namreč v OŠPP vključenih 18,4 odstotka celotne romske osnovnošolske populacije v Sloveniji, v šolskem letu 1992/93 pa je bilo v

² TANCER, Mladen 1991: Pomanjkljiva jezikovna kultura otrok Romov zmanjšuje njihovo šolsko uspešnost. V: Romi na Slovenskem. Razprave in gradivo, 25. INV. Ljubljana, str. 72=76.

OŠPP skoraj 7 odstotkov več romskih učencev kot šest let poprej! Podatek, nad katerim se velja skrbno zamisliti in ki poudarja hude anomalije v praktičnem reševanju šolanja romskih otrok v Sloveniji. Prav temu bi v prihodnje veljalo posvetiti posebno raziskavo, ki bi detronizirala vseveljavno, a zmotno mnenje, da romski učenci bolj sodijo v OŠPP.

To je le kratek ilustrativni prikaz nekaterih razsežnosti in determinant, s katerimi se soočajo učitelji v praktičnem reševanju vzgoje in izobraževanja romskih učencev v osnovnih šolah v Sloveniji.

*

Ilustrativni prikaz dovolj zgovorno in prepričljivo govori o drugačnosti romskih učencev, o njihovih velikih težavah v osnovnošolskem izobraževanju in o njihovi relativni uspešnosti v osnovnošolskem napredovanju. Skrbeti nas mora, da je doslej le redkim Romom uspelo uspešno in neprekinjeno šolsko napredovanje in nadaljnje vključevanje v srednje šole in naprej na stopnjo višjega in visokega izobraževanja. Tudi med slovenskimi Romi jih je že nekaj z akademsko izobrazbo.

Večina romskih učencev sklene svojo šolsko obveznost z nepopolno osnovno šolo, kar je kasneje dodatna ovira pri iskanju zaposlitve, pri vključevanju v delovni proces in napredovanju na delovnem mestu. Obremenjeni s preteklostjo, siromaštvom, družbeno deprivacijo, socialnim deficitom in odrinjeni na družbeno obrobje mladi Romi v šolskih klopeh doživljajo več neuspehov kot uspehov, šolske travme jim odvzemajo pogum in voljo do učnega dela. Bolj so vkleščeni med Scilo in Karibdo kot njihovi redko neuspešni neromski vrstniki. Podajmo jim roko in jim pomagajmo prebroditi težave pri prehajanju v lepši in srečnejši jutri!

POVZETEK

Prispevek je kratka razlaga izobraževanja osnovnošolskih otrok Romov v Sloveniji v časovnem intervalu med 1945 in 2002. Interpretirali smo mnoge determinante, ki sopogojujejo šolsko oziroma učno (ne)uspešnost romskih učencev v osnovni šoli. Izpostavljena so tri časovna obdobja – prelomnice, ki so bistveno zaznamovale kakovostne preskoke v reševanju šolanja in izobraževanja romskih otrok (1945–1970; 1970–1990; 1990–2002). Citirani so dokumenti šolske zakonodaje in izvedbeni podatki za normativno urejanje šolanja romskih otrok. Prikazane so modalitete vključevanja romskih otrok v vzgojno-izobraževalni proces in založniška dejavnost izdajanja delovnih zvezkov za romske učence. Podrobneje je razčlenjena raziskava iz leta 1991, v kateri so prikazane mnoge determinante, ki soodvisno vplivajo na izobraževalno sfero romskih osnovnošolcev (domače okolje, delovni pogoji za domače učenje, kulturni standard doma, izobrazbena struktura staršev, poklicna struktura staršev, zaposlitev staršev); v odstotkovnih odnosih in v različnih relacijah so prikazani učni (ne)uspehi 411 osnovnošolcev Romov v Prekmurju. Prispevek govori o drugačnosti romskih otrok, o njihovih velikih težavah v osnovnošolskem izobraževanju in o njihovi relativni uspešnosti v osnovnošolskem izobraževanju.

Romski nogometaši RD Romani Union, Murska Sobota

Vera Klopčič

ROMI V NOVI EVROPI / DEKADA ZA VKLJUČEVANJE ROMOV

UVOD

V zadnjem desetletju prejšnjega stoletja so se Organizacija združenih narodov, Svet Evrope, Organizacija za evropsko varnost in sodelovanje in Evropska unija ter številne druge mednarodne ustanove ob obravnavi človekovih pravic, nediskriminacije in enakih možnosti na mednarodni ravni usmerjale na vprašanje ureditve pravic Romov kot specifičnega vprašanja v normativni dejavnosti ter v konkretnih dejavnostih na področju migracij, socialne kohezije in odprave predsodkov.¹ Dejavnosti Svetovne banke, Evropske unije, Evropskega socialnega sklada in drugih mednarodnih ustanov so usmerjene k financiranju projektov in programov za izboljšanje položaja Romov, ozaveščanju politične sfere in čim širše javnosti in za vključevanje Romov v okolje, v katerem živijo. Hkrati so se v zadnjih letih krepila prizadevanja posameznih razvitih držav po učinkovitih, čeprav včasih pravno vprašljivih načinih za preprečevanje migracij Romov v bolj razvite evropske države.²

Raziskovalne ustanove, romske organizacije in civilna družba na sploh so se zlasti v novjšem času pričele intenzivno ukvarjati s proučevanjem zgodovine, kulture, jezika, posebnega položaja in posebnih potreb Romov in Sintov v Evropi. Kljub pozitivnim premikom pa se Romi v Evropi še vedno srečujejo s specifični-

¹ Npr. projekti za povečanje možnosti za redno zaposlovanje Romov.

Glej Poročilo o delavnici v Novem mestu v okviru projekta Sveta Evrope o izboljševanju možnosti za zaposlovanje Romov, ki vsebuje pomembne napotke za konkretne dejavnosti (objavljeno v slovenskem in angleškem jeziku v prilogi).

² Nekatere države članice Evropske unije so se želele na različne načine zavarovati pred migracijami Romov iz Vzhodne Evrope. Britanski uradniki so na primer na letališču v Pragi preverjali potnike z namenom čim bolj omejiti možnosti potovanja Romov iz Češke v Veliko Britanijo. Novinar Gary Young v časopisu The Guardian opisuje dogodek iz julija 2001, ko sta po vnaprejšnjem dogovoru o sodelovanju dva češka TV reporterja (eden Rom in drugi ne-Rom) zaprosila za potovanje v Veliko Britanijo. To je uspelo le reporterju, ki ni bil Rom, ne glede na to, da sta oba izpolnjevala vse pogoje.

Povzeto po: "Shame" of the continent, The Guardian ,8. januar 2003.

mi problemi, ki so povezani z revščino in neugodnim socialnim položajem, diskriminacijo in s predsodki. Šele v novejšem času se v evropskem kontekstu pravnega varstva kulturne raznolikosti in pluralizma nakazuje možnost za večjo prisotnost in razumevanje posebnosti romske kulture tako na ravni strokovne obravnave kakor tudi v zagotavljanju predstavnosti Romov v strukturah političnega odločanja na mednarodni in državni ravni.

Prispevek obravnava bistvene elemente mednarodnih dokumentov kot podlago pravnega varstva romske skupnosti ter podaja pregledni oris dejavnosti mednarodnih organizacij in dogodkov na mednarodni ravni. V zaključku na kratko povzema tudi bistvene razlike in razhajanja v razumevanju položaja in statusa Romov v Evropi.

Med številnimi mednarodnimi dejavnostmi, pobudami in programi sem v pregledu najnovejših dogajanj poudarila zlasti tiste, katerih nosilci ali pobudniki so Romi. Med predlogi romskih združenj navajam tista sporočila, ki imajo dolgoročen pomen za razumevanje kulture in identitete Romov ter izražajo njihov pogled na procese vključevanja v sodobna družbena dogajanja.

Izsledki nekaterih mednarodnih projektov za izboljšanje dejanskega položaja Romov, ki so namenjeni posameznim ciljnim skupinam znotraj romske skupnosti, npr. mladim, brezposelnim, romskim ženskam itd, so lahko spodbuda za dejavnosti utrjevanja sožitja med Romi in ne-Romi tudi v Sloveniji. Mednarodni projekt *Romske ženske to zmoremo* obravnava eno najbolj aktualnih vprašanj in poudarja pomen sodelovanja ne samo znotraj romske skupnosti, temveč tudi v okviru delovanja vseh združenj in ustanov za doseg enakih možnosti.³

MEDNARODNOPRAVNE RAZSEŽNOSTI

Na mednarodni ravni se je na področju pravnega urejanja varstva manjšin že izoblikovalo soglasje o pomenu ohranjanja identitete in kulturne raznolikosti, ki je posebna vrednota sodobnih večkulturnih družb. Na kakšen način se varstvo Romov v Evropi umešča v ta sklop manjšinskega varstva? Nekateri mednarodno-pravni dokumenti in instrumenti vsebujejo posebne določbe za odpravo diskriminacije Romov in Sintov: za odpravo predsodkov, netolerance, ksenofobije in rasizma, socialne izključenosti in za izboljšanje konkretnih pogojev, v katerih živijo.

³ Glej poseben prispevek v Zborniku o tem projektu na sploh in o poteku v Sloveniji.

Na poseben položaj Romov je v procesu nastajanja manjšinskih standardov v novi Evropi najprej opozorila Konferenca o evropski varnosti in sodelovanju/KEVS⁴ v sklepnem dokumentu konference OVSE v Kopenhagnu leta 1990, ki v III. poglavju prvič izrecno omenja poseben položaj Romov kot skupine.⁵ Sedmi člen instrumenta Srednjeevropske pobude za varstvo manjšinskih pravic iz leta 1994 nadgrajuje to določbo v smeri nujnosti zagotavljanja pogojev za družbeno integracijo Romov in za sprejem ukrepov za odpravo nestrpnosti:

“Države se zavedajo posebnih problemov Romov (Ciganov). Zavezujejo se k sprejemanju vseh pravnih, upravnih ali izobraževalnih ukrepov, kot jih predvideva ta instrument za ohranitev in razvoj identitete Romov, za olajšanje družbene integracije Romov (Ciganov) s sprejetjem posebnih ukrepov in za odpravo vseh oblik nestrpnosti zoper te osebe.”⁶

Skoraj vse države Vzhodne in Jugovzhodne Evrope, ki so članice Srednjeevropske pobude, so sprejele posebne programe za integracijo Romov v procesu vključevanja v Evropsko unijo, saj je bila to tudi ena od zahtev mednarodne skupnosti v postopkih preverjanja ravni uresničevanja človekovih pravic.⁷

Instrumenta Sveta Evrope: Listina o regionalnih ali manjšinskih jezikih in Okvirna konvencija Sveta Evrope za varstvo narodnih manjšin ne vsebujeta posebnih določb o pravicah Romov, vendar pa zavzema obravnava položaja Romov posebno mesto v procesu nadzora nad izvajanjem sprejetih obveznosti posameznih držav.

Listina o regionalnih ali manjšinskih jezikih določa, da naj se predvidena zaščita regionalnih in manjšinskih jezikov ustrezno prilagodi tudi za zaščito neteritorialnih jezikov. (3. točka, 5. člen) V obrazložitenem poročilu k Listini je izrecno zapisano, da se ta pojem nanaša tudi na romski jezik.

Okvirna konvencija Sveta Evrope za varstvo narodnih manjšin ne vsebuje definicije pojma narodne manjšine, zato lahko v načinu izvajanja vsaka država določi, da bo pri izvajanju načel v notranji zakonodaji kot manjšino upoštevala tudi Rome. Deklaracije držav ob ratifikaciji Okvirne konvencije do sedaj niso

⁴ Sedaj: Organizacija za evropsko varnost in sodelovanje/OVSE.

⁵ “Sodelujoče države jasno in nedvoumno obsojajo totalitarizem, rasno in etnično sovraštvo, antisemitizem, ksenofobijo in diskriminacijo zoper kogar koli, kot tudi zatiranje na verski in ideološki osnovi. V tem kontekstu sodelujoče države pripoznavajo poseben problem Romov (Ciganov).”

⁶ Instrument Srednjeevropske pobude za varstvo manjšinskih pravic. Budimpešta, 30. sept. 1994.

⁷ Podrobneje o položaju Romov v posameznih državah kandidatkah glej: Monitoring the EU Accession Process. Minority Protection, Volume I. Open Society Institute. Budapest, 2002.

izključile te možnosti. V deklaracijah, ki so jih podale ob ratifikaciji, izrecno omenjajo Rome naslednjih držav:⁸

Makedonija

Deklaracija v instrumentu ob ratifikaciji, podanem 10. aprila 1997:

“Republika Makedonija izjavlja, da se bodo določbe Okvirne konvencije za varstvo narodnih manjšin uporabljale za albansko, turško, vlaško, romsko in srbsko narodno manjšino, ki živijo v Makedoniji.”

ZR Nemčija

Deklaracija ob podpisu konvencije v pismu Stalnega predstavništva ZR Nemčije z dne 11. maja 1995 ter obnovljena v instrumentu ob ratifikaciji, podanem 10. septembra 1997:

“Okvirna konvencija ne vsebuje definicije pojma narodnih manjšin. Torej je posameznim državam pogodbenicam prepuščeno, da določijo skupine, za katere jo bodo izvajale po ratifikaciji. Narodne manjšine v Zvezni Republiki Nemčiji so Danci z nemškim državljanstvom ter pripadniki naroda Lužiških Srbov z nemškim državljanstvom. Okvirna konvencija se bo uporabljala tudi za Frizijce z nemškim državljanstvom ter za Sinte in Rome z nemškim državljanstvom.”

Republika Slovenija

Deklaracija v verbalni noti stalnega predstavništva Slovenije z dne 23. marca 1998, podana Generalnemu sekretarju ob oddaji instrumenta o ratifikaciji 25. marca 1998:

“Ker Okvirna konvencija ne vsebuje definicije narodne manjšine in je torej posameznim državam pogodbenicam prepuščeno, da določijo skupine, ki jih opredeljujejo kot narodne manjšine, Vlada Republike Slovenije, v skladu z Ustavo in notranjo zakonodajo v Republiki Sloveniji izjavlja, da sta to avtohtoni italijanska in madžarska narodna manjšina. V skladu z Ustavo in notranjo zakonodajo Republike Slovenije se bo Okvirna konvencija uporabljala tudi za pripadnike romske skupnosti, ki živijo v Sloveniji.”

Švedska

Deklaracija v instrumentu ob ratifikaciji, podanem 9. februarja 2000:

⁸ (Op. V. K.: Vsi prevodi deklaracij so neuradni, originalna besedila v angleškem jeziku pa so dostopna na internetni strani: <http://conventions.coe.int>).

“Narodne manjšine na Švedskem so: Sami, švedski Finci, Tornedalersi, Romi in Židi.”

Republika Avstrija

Avstrija v deklaraciji v instrumentu ob ratifikaciji, podanem 31. marca 1998, Romov sicer posebej ne omenja, vendar to logično izhaja iz njene razlage, saj v notranji zakonodaji Rome šteje za narodno manjšino.

V deklaraciji Avstrija pojasnjuje, da “pojem narodna manjšina” v okviru pomena uresničevanja Okvirne konvencije za varstvo narodnih manjšin razume tako, “da zajema tiste skupine, ki jih pokriva Zakon o etničnih skupnostih (Volksgruppengesetz, Zvezni uradni list št. 396/1976), ki živijo in tradicionalno naseljujejo območja v Republiki Avstriji, ter jih sestavljajo avstrijski državljani z maternim jezikom, ki ni nemški, in imajo svojo lastno etnično kulturo.”

PREGLED NAJNOVEJŠIH DOGODKOV NA EVROPSKI RAVNI

Prav v zadnjem času so potekale številne mednarodne konference, tudi ob udeležbi najvišjih državnih predstavnikov iz držav pristopnic, ki so bile namenjene obravnavi položaja Romov v novi razširjeni Evropi, npr. regionalna konferenca o Romih z naslovom *Romi v razširjeni Evropi: Izzivi za prihodnost*. Konferenco, ki je od 30. junija do 1. julija 2003 potekala v Budimpešti, so organizirali in sofinancirali: Evropska komisija, Svetovna banka in Zavod za odprto družbo. Vse tri ustanove so v zadnjem desetletju že sofinancirale številne projekte za izboljšanje položaja Romov v državah kandidatkah. Evropska komisija je v zadnjih treh letih financirala izvajanje programov Phare za romske projekte na Madžarskem, Češkem, Slovaškem, Bolgariji in v Romuniji.

Poročilo Svetovne banke, ki je bilo objavljeno tik pred konferenco, med drugim ugotavlja, da Romi v Evropi živijo v večji revščini od ostalega prebivalstva, ter da so še vedno izključeni iz procesov odločanja in socialnega življenja držav, v katerih živijo. Konferenca je sprejela pobudo o *Dekadi za vključevanje Romov*, ki je namenjena ozaveščanju o možnostih ekonomskega razvoja in novim možnostim za vključevanje Romov na vseh področjih družbenega življenja ter k spodbujanju sistemskih rešitev zlasti na področju izobraževanja, zaposlovanja, zdravstva in socialnega varstva. Ker je izobraževanje Romov ključnega pomena za doseg te ciljev, je bil ustanovljen poseben izobraževalni sklad za Rome.

Drugi pomemben dogodek prejšnjega leta je ustanovitev Evropskega romskega

informativnega urada/The European Roma Information Office (ERIO) v Bruslju, ki ima namen spodbuditi politične in javne razprave o Romih z zagotavljanjem celovite podobe o položaju Romov. ERIO na področju zavzemanja za uresničevanje človekovih pravic zastopa interese Romov iz vse Evrope.

Novembra 2003 je Odbor za pravice žensk in enake možnosti Evropskega parlamenta povabil Angelo Kocze, direktorico Evropskega romskega informacijskega urada, naj na posebni seji Odbora predstavi položaj romskih žensk kot skupine, ki je še posebno ogrožena. Angela Kocze je med drugim izhajala iz dejstva, da so romske ženske dvojno diskriminirane. Poudarila je, da si želi tvornega sodelovanja za doseg cilja, da bodo v Evropskem parlamentu "zastopane vse populacije, ne glede na raso ali spol".

Akcijski načrt za Rome in Sinte Organizacije za evropsko varnost in sodelovanje/OVSE

V začetku decembra 2003 je Svet ministrov OVSE v Maastrichtu sprejel Akcijski načrt za Rome in Sinte/Action Plan on Roma and Sinti, ki je namenjen odpravi diskriminacije in zagotavljanju enakopravne vloge Romov v družbi.

Zajema različna področja: od ravnanja policije v odnosu do Romov, poročanja medijev, dostopa do zdravstvenih storitev in do enakih možnosti na področju izobraževanja. Podnaslov Akcijskega načrta OVSE je *Za Rome - z Romi/For Roma, with Roma*. Akcijski načrt se sklicuje na sprejeta priporočila in načrte drugih mednarodnih organizacij, npr. Sveta Evrope, Evropske unije, ZN, Svetovne banke in drugih ustanov.

V skladu z Akcijskim načrtom bo ODIHR/Center za demokratične ustanove v Varšavi⁹ posameznim državam pomagal pri sprejemanju in razvoju antidiskriminacijske zakonodaje in ustanavljanju posebnih institucij za odpravo diskriminacije, pri zbiranju podatkov in razvoju strategij do Romov. ODIHR bo nadaljeval z zbiranjem primerov "dobre prakse" v regiji, vzpostavljal in lajšal stike med mediji, Romi in Sinti glede izboljšanja podobe Romov in Sintov v medijih, ter podpiral izgrajevanje infrastrukture znotraj romskih organizacij.

⁹ V okviru ODIHR deluje stična točka za Rome in Sinte v Evropi, ki jo vodi romski intelektualec in aktivist Nicolae Gheorhe.

ROMI ZA ROME

V novejšem času se je izoblikovala intelektualno in politično vplivna skupina izobraženih Romov iz različnih evropskih držav, ki so postali ogrodje novega gibanja za svoje pravice. Na mednarodni ravni so ti posamezniki postali aktivni sogovorniki mednarodnih organizacij, nosilci projektov in predlogov, ki se ukvarjajo tudi z izboljšanjem položaja Romov, nekateri pa so v teh organizacijah tudi redno zaposleni.

V najnovejših dokumentih Romi želijo priznanje statusa konstitutivnega evropskega naroda brez teritorija, ki živi raztreseno v različnih državah in je torej upravičen do ustreznega zastopstva v evropskih institucijah v novo nastajajočem skupnem pravem sistemu nove Evrope. Po mnenju predstavnikov Romov v mednarodnih organizacijah in romskih združenj bi Romi kot skupina z zagotovljenim zastopstvom dosegli izhodišče za uresničitev pravic tudi na notranji ravni v vsaki posamezni državi.

Željo po okrepitvi sodelovanja Romov kot narodne skupnosti ali naroda na mednarodni ravni izraža Resolucija parlamenta mednarodne Zveze Romov (IRU), ki je bila med 18. in 20. januarjem 2002 sprejeta na zasedanju v Skopju.¹⁰

V tej resoluciji "parlament IRU naslavlja svoje želje španskemu predsedovanju Evropski Uniji, saj je Španija država članica Evropske Unije z največjim številom pripadnikov romske skupnosti med vsemi članicami, ter izraža najtoplejše želje Konvenciji ... Poziva k ustreznemu predstavištvu Romov in romske strategije v delu Konvencije. Potrjuje močan interes za različne ugledne predloge glede pogojev in predvsem glede zastopanosti Romov na institucionalni ravni. IRU toplo pozdravlja predloge v duhu predloga predsednice Finske in poudarja svojo željo prispevati k uspešnemu procesu in ustrezni zastopanosti naroda Romov v medvladnih, mednarodnih in nadnacionalnih institucijah. Ob zavedanju pomena in v želji po dialogu, Mednarodna Zveza Romov ponovno potrjuje, da se sredstva, znanje in načini, ki so jih evropske države pripravljene dati na razpolago v procesu, ki vodi k izvolitvi predstavnškega telesa Romov, lahko dajo na razpolago v procesu, ki vodi k izvolitvi ustanovnih teles Romov kot zastopstva romskega naroda, ki ne želi postati država, ter išče načine za predstavištvo v okviru nadnacionalnih evropskih ustanov ... Romi v Evropi so edini, ki so SAMO EVROPEJCI ter so polno vpeti v procese transformacije obstoječih evropskih ustanov."

¹⁰ Resolucija parlamenta mednarodne Zveze Romov (IRU) je v slovenskem, angleškem in romskem jeziku objavljena v časopisu *Romano them*, št. 14, Murska sobota, april 2002, str. 9 in 10.

Romi so v nekaterih državah že organizirani v posebnih političnih strankah in sodelujejo v parlamentih posameznih držav. Obstajajo pa tudi panevropske pobude nekaterih romskih voditeljev, npr. pobuda dr. Rajka Djurića za ustanovitev evropske romske politične stranke.

RAZLIKE V PRISTOPIH

V čem se razlikuje pristop mednarodnih organizacij, izražen na omenjenih skupnih srečanjih, in sodoben evropski pristop k varstvu manjšin na sploh? Poleg soglasja o splošnih ciljih, ki so usmerjeni k nediskriminaciji in k spoštovanju človekovih pravic, pomenu kulturne raznolikosti, nujni participaciji pripadnikov manjšinskih skupnosti in pomenu ohranjanja identitete, vsebuje evropski pristop do varstva Romov nekatere specifične elemente. V čem se odraža poseben pristop in skrb za vključevanje Romov v Evropo?

Poleg ugotovitev o neugodnem socialnem položaju in nujnosti izboljšanja dejanskega položaja Romov vse mednarodne organizacije poudarjajo potrebo po izmenjavi primerov dobre prakse in iskanju ustreznih načinov za integracijo Romov. V teh zahtevah so mednarodni forumi bolj določni v odnosu do državah kandidatka za članstvo v Evropski uniji, kjer se pričakuje, da bodo države s posebnimi programi in ukrepi same delovale v smeri izboljšanja položaja Romov in odpravi kršitev človekovih pravic. V odnosu do zahodnih držav pa vlogo zaščitnikov interesov romske skupnosti v primeru očitnih kršitev človekovih pravic, diskriminacije in rasnega nasilja prevzemajo nevladne organizacije in romska združenja.¹¹

Resolucija parlamentarne skupščine Sveta Evrope 1557 iz leta 2002 o pravnem položaju Romov v Evropi se je na izviren način dotaknila tudi vprašanja položaja Romov v Evropi kot skupine in pravnega varstva skupinskih manjšinskih pravic. Po mnenju parlamentarne skupščine morajo države Romom poleg vseh individualnih pravic zagotoviti tudi kolektivne pravice kot skupinam: narodnim ali etničnim manjšinam.¹²

¹¹ Npr. organizacija ERRC/European Roma Rights Center, ki ima sedež v Budimpešti.

¹² Resolucija za skupinske pravice romske skupnosti uporablja izraz: "community minority rights". Parliamentary Assembly of the Council of Europe. Recommendation No. 1557 (2002) "The legal situation of Roma in Europe", para 15. a. iii

Po mnenju nekaterih mednarodnih ustanov bodo s pridružitvijo novih članic Romi postali "najštevilčnejša evropska manjšina", po mnenju Romov in romskih mednarodnih združenj pa so Romi že sedaj eden od konstitutivnih evropskih narodov.

Z naraščajočim zavedanjem o narodni samobitnosti so romska združenja postavila tudi jasne javno izražene zahteve po oceni in popravi zgodovinskih krivic, zahtevajo npr. izrecno priznanje Romov kot žrtev holokavsta v drugi svetovni vojni. Od tod izhaja tudi nezaupljivost Romov do zbiranja statističnih podatkov o njihovi naselitvi, evidentiranju števila Romov in drugih uradnih posegov. Del romske populacije se temu odločno upira ravno zaradi negativnih izkušenj iz polpretekle zgodovine.¹³

Na ravni mednarodnopravnega urejanja se glede na sedanji trenutek in dileme v položaju in statusu Romov v Evropi ponuja primerjava med začetki nastajanja sodobnega varstva domorodnih ljudstev. V pristopu k varstvu, položaju in pravicam predstavnikov ljudstev in narodov kot skupin, katerih kultura in način življenja izražata drugačno filozofijo celovitega pogleda na svet, je v Evropi dolgo časa kot model urejanja "kulturnih različnosti" prevladoval enostranski in paternalistični pristop.

V vsebinskih razpravah ob sprejemanju mednarodnih dokumentov in instrumentov za varstvo pravic domorodnega prebivalstva, narodov in ljudstev je prišlo do kvalitativnega premika v sedemdesetih letih prejšnjega stoletja. Pobude za razumevanje posebnosti kulture, načina življenja in identitete domorodnih ljudstev so prerasle v politično gibanje, ki so ga podprle številne nevladne mednarodne organizacije in predstavniki civilnih združenj v svetu. Tako so nastale dejanske možnosti tudi za "ohranjanje identitete ob vključevanju v družbo" na mednarodni, državni in lokalni ravni in za medsebojno sodelovanje in enakopravno partnerstvo, ne le za asimilacijo ali pa izključevanje.

Na področju urejanja pravnega statusa so se oblikovale zahteve po zagotovitvi ravni varstva, ki presega raven zagotovljenih manjšinskih standardov v smislu zagotavljanja posebnih pravic manjšinskim skupnostim in v ospredje postavlja zahtevo po uresničevanju pravice narodov do samoodločbe.

¹³ Glej npr.: Roma and Statistics, Council of Europe 1999

BIBLIOGRAFIJA

- BARANY, Zoltan 2001: *The East European Gypsies*. Cambridge University Press. Council of Europe. Newsletter activities on Roma, Gypsies and Travellers. Newsletter No. 22, april 2002.
- Drugo poročilo odbora ECRI o Sloveniji. Svet Evrope, december 2002.
- KLOPČIČ, Vera 2003: Ustavnopravne in zakonodajne določbe o preprečevanju diskriminacije v Republiki Sloveniji. V: *Razprave in gradivo*, št. 42. Inštitut za narodnostna vprašanja. Ljubljana, str. 168 –176.
- Monitoring the EU Accession Process. Minority Protection, Volume I. Open Society Institute. Budapest, 2002.
- Parliamentary Assembly of the Council of Europe. Recommendation No.1557 (2002), "The legal situation of Roma in Europe".
- Poti za izboljšanje položaja Romov v Srednji in Vzhodni Evropi – Izziv za manjšinsko pravo. Inštitut za narodnostna vprašanja, Ljubljana, 1999.
- Roma and Statistics, Council of Europe, 2000.
- Roma Rights, European Roma Rights Center. *Fortress Europe*, No. 2, Budapest, 2002.

POVZETEK

ROMI V NOVI EVROPI / DEKADA ZA VKLJUČEVANJE ROMOV

Prispevek obravnava bistvene elemente mednarodnih dokumentov kot podlago pravnega varstva romske skupnosti ter navaja Resolucijo parlamentarne skupščine Sveta Evrope 1557 iz leta 2002 o pravnem položaju Romov v Evropi, ki se je na izviren način dotaknila tudi vprašanja položaja Romov v Evropi kot skupine in pravnega varstva skupinskih manjšinskih pravic. Po mnenju parlamentarne skupščine morajo države Romom poleg vseh individualnih pravic kot skupinam zagotoviti tudi kolektivne pravice.

V preglednem orisu dejavnosti mednarodnih organizacij in dogodkov na mednarodni ravni prispevek poudari le tiste, ki so bile namenjene obravnavi položaja Romov v novi razširjeni Evropi in imajo dolgoročen pomen. To sta zlasti regionalna konferenca *Romi v razširjeni Evropi: Izzivi za prihodnost*, ki je sprejela pobudo o *Dekadi za vključevanje Romov* ter *Akcijski načrt za Rome in Sinte*, ki ga je v začetku decembra 2003 sprejel Svet ministrov OVSE.

Vse države Vzhodne in Jugovzhodne Evrope, ki bodo maja 2004 postale članice Evropske unije, so sprejele posebne programe za integracijo Romov, saj je bila to tudi ena od zahtev mednarodne skupnosti v postopkih preverjanja ravni uresničevanja človekovih pravic. V teh zahtevah so mednarodni forumi bolj določni v odnosu do državah kandidatk za članstvo v Evropski uniji, kjer se pričakuje, da bodo države s posebnimi programi in ukrepi same delovale v smeri izboljšanja položaja Romov in odpravi kršitev človekovih pravic. V odnosu do zahodnih držav pa vlogo zaščitnikov interesov romske skupnosti v primeru očitnih kršitev človekovih pravic, diskriminacije in rasnega nasilja prevzemajo nevladne organizacije in romska združenja.

V zaključku prispevek povzema tudi posebnosti v razumevanju položaja in statusa Romov v Evropi v primerjavi s splošnimi prvinami doseženega soglasja o manjšinskem varstvu v Evropi.

ABSTRACT

ROMA IN NEW EUROPE/ DECADE FOR THE INTEGRATION OF ROMA PEOPLE

The article discusses essential elements of international documents as the basis of legal protection of Roma community, stating the Resolution of Parliamentary Assembly of the Council of Europe number 1557 from the year 2002 on legal status of Roma in Europe, which in an original way touched upon the status of Roma in Europe as a group, as well as upon legal regulation of group minority rights. According to the Parliamentary Assembly the countries have to assure Roma – apart from all individual rights – also collective rights to which they are entitled as groups.

In the survey of the activities of international organizations and events at international level, the article focuses only on those that were dedicated to the status of Roma in the new expanded Europe and have a longterm significance. These are especially the regional conference “Roma in the expanded Europe: Challenges for future”, which accepted the initiative on “Decade for Roma integration” and the Action plan for Roma and Sinti, adopted in December 2003 by the OSCE Council of Ministers.

All the states of Eastern and Southeastern Europe which will become EU members in May 2004 adopted special programs for integration of Roma, as this was also one of the demands of international community in the procedures of verification of implementation of human rights. Concerning these demands, international forums are more strict in the relation to the EU membership candidate countries, where it is expected that states themselves will strive for the improvement of Roma status and elimination of violations of human rights with special programs and measures. As for the Western states, the role of protectors of the interests of Roma community in cases of human rights violations, discrimination and racial violence has been assumed by non-government organizations and Roma associations.

The conclusion resumes the specificities in the understanding of the status of Roma in Europe in comparison with the general elements of the achieved consensus on minority protection in Europe.

Folklorna skupina Zeleno vejš, Serdica

Mirjam Polzer-Srienz

ROMI IN EVROPSKA INTEGRACIJA PRIMERJAVA STANJA V SLOVENIJI, AVSTRIJI IN NA HRVAŠKEM

1. UVOD

Danes v vseh državah Evrope živi od sedem do devet milijonov Romov. 70 odstotkov vseh Romov živi v državah Srednje in Jugovzhodne Evrope in v državah naslednicah nekdanje Sovjetske zveze. V državah, ki bodo leta 2004 pristopile k Evropski uniji, vključno z Bolgarijo in Romunijo živi približno 55 odstotkov evropske romske populacije.¹ Visoko število pripadnikov romske etnične skupine, slab socialni in ekonomski položaj ter manjkajoča manjšinska zaščita za Rome je po razpadu komunističnih režimov hitro zbudilo pozornost Evropske skupnosti oziroma Evropske unije. Demokratična načela, spoštovanje človekovih pravic in načela pravne države so v 90. letih postali pomemben element zunanje in varnostne politike Evropske unije s ciljem trajne stabilizacije prostora Vzhodne in Jugovzhodne Evrope.

2. ŠIRITEV EVROPSKE UNIJE

Padec železne zavese leta 1989 je bil začetek temeljitih družbenopolitičnih in gospodarskih sprememb v državah Vzhodne in Jugovzhodne Evrope. V obdobju tranzicije so nastale različne oblike sodelovanja med omenjenimi državami in Evropsko unijo. Višek tega razvoja bo nedvomno vključitev desetih držav v Evropsko Unijo 1. maja 2004.

¹ Glej Dena Ringold, Roma and the Transition in Central and Eastern Europe: Trends and Challenges, September 2000 <http://lnweb18.worldbank.org/eca/eca.nsf/0/505B16F496817B338525695800647D86?OpenDocument>

Leta 1993 je Evropski svet sprejel kopenhagenska merila² za države, ki želijo pristopiti k Evropski uniji. Izpolnjevanje teh kriterijev – med drugim spoštovanje in zaščita manjšin – je prvi pogoj za vključitev v Evropsko unijo. Redna poročila Evropske komisije o napredovanju vključevanja držav kandidatk zato vsebujejo tudi položaj manjšin. Prvo poročilo iz leta 1998 in tudi naslednja poročila o napredovanju vključevanja v Evropsko unijo poudarjajo obstoječo diskriminacijo Romov posebno v Bolgariji, Romuniji, na Češkem, Madžarskem in Slovaškem.³ Tudi v poročilih o napredku Slovenije pri vključevanju v Evropsko unijo⁴ je omenjen položaj Romov, ki po oceni Evropske komisije ni zadovoljiv. Tako Evropska komisija leta 1999 v poročilu kritizira manjkajoči izvedbeni zakon k 65. členu ustave in manjkajočo uresničitev Zakona o lokalni samoupravi, na osnovi katerega imajo Romi zagotovljeno predstavništvo v lokalni samoupravi.⁵ Poročilo omenja pozitivno delovanje vladne komisije za zaščito Romov Republike Slovenije. Leta 2002 komisija v poročilu pozdravlja novelizacijo Zakona o lokalni samoupravi, ki omogoča Romom predstavništvo v 20 občinah in tudi vključevanje v Urad za narodne skupnosti in vladno komisijo za zaščito Romov. Ne glede na izboljšanje pravnega položaja v primeru participacije poročilo opozarja tudi na posledice, ki izvirajo iz razlikovanja avtohtonih in neavtohtonih Romov in v tem kontekstu na pomen protidiskriminacijskega zakona. Dodatne dejavnosti poročilo priporoča predvsem na področju zaposlovanja, vzgoje in izobraževanja, zdravstva in urejanje romskih naselij.⁶

3. Stabilizacijski in asociacijski proces za Jugovzhodno Evropo

Za države tako imenovanega “zahodnega Balkana” (Albanija, BiH, Hrvaška, Makedonija, Srbija in Črna gora) je Evropska unija leta 1999 s stabilizacijskim in asociacijskim procesom uvedla (Stabilisation and Association Process/

Stabilisation and Association Agreement)⁷ novo politiko zunanjih odnosov z dolgoročnim ciljem vključevanja teh držav v Evropsko unijo.

V okviru stabilizacijskega in asociacijskega procesa je Evropska unija izdelala konkretne cilje in pogoje za možno vključitev držav zahodnega Balkana na podlagi pogodbe o Evropski uniji in kopenhagenskih meril oziroma kriterijev. Stabilizacijske in asociacijske pogodbe, ki so podobne evropskim sporazumom, vsebujejo formalne mehanizme in cilje za približevanje držav zahodnega Balkana k standardom Evropske unije. Makedonija⁸ in Hrvaška⁹ sta leta 2001 kot prvi državi z Evropsko unijo podpisali stabilizacijski in asociacijski sporazum. V zadnjem poročilu o stabilizacijskem in asociacijskem procesu od marca 2003¹⁰ Evropska komisija takole ocenjuje položaj Romov na Hrvaškem:

“The treatment of the Roma population (9.400, 0,2 % of population) still raises concern and Roma still suffer social and economic discrimination. A National Strategy for Roma has not yet been adopted. However a slight progress was achieved in 2002 when the government took some steps towards better integration of Roma pupils into the Croatian school system, particularly in Medjimurje County, where most of the Roma live (plan to hire social workers to facilitate the inclusion of Roma in the primary school system).”

Kot prednostna področja za naslednjih 12 mesecev zato Evropska komisija v omenjenem dokumentu med drugim določa:

- Uresničitev manjšinskih zakonov,
- dodatne naknadne volitve na lokalni ravni za manjšine v okviru Zakona o volitvah poslancev v lokalno in regionalno samoupravo,
- novelizacijo Zakona o volitvah, ki naj bi vseboval tudi ureditev za primerno zastopstvo manjšin
- in – posebno pomembno za Rome – izdelavo strategije za zaščito in integracijo Romov.

Za uresničevanje cilja trajne stabilizacije Jugovzhodne Evrope se Evropska

² “Membership requires that the candidate country has achieved stability of institutions guaranteeing democracy, the rule of law, human rights and respect for and protection of minorities; the existence of a functioning market economy, as well as the capacity to cope with competitive pressure and market forces within the Union; and ability to take on the obligations of the membership, including adherence to the aims of political, economic and monetary union.”

³ Tekst Evropskih sporazumov in poročila o napredku <http://europa.eu.int/comm/enlargement/enlargement.htm>

⁴ http://europa.eu.int/comm/enlargement/report_11_98/pdf/en/slovenia_en.pdf

⁵ glej stran 17 http://europa.eu.int/comm/enlargement/report_10_99/pdf/en/slovenia_en.pdf

⁶ glej stran 28 poročila 2002 http://europa.eu.int/comm/enlargement/report2002/si_en.pdf

⁷ http://europa.eu.int/comm/external_relations/see/actions/index.htm

⁸ http://europa.eu.int/comm/external_relations/see/fyrom/index.htm

⁹ http://europa.eu.int/comm/external_relations/see/croatia/index.htm

¹⁰ http://europa.eu.int/comm/external_relations/see/sap/rep2/index.htm

¹¹ www.stabilitypact.org

unija zavzema skupaj z nad 40 državami in mednarodnimi organizacijami v okviru Pakta stabilnosti za jugovzhodno Evropo.¹¹ Pakt stabilnosti za Jugovzhodno Evropo je bil sklenjen junija 1999 v Kölnu. Prva okrogla miza na temo *demokracija in človekove pravice* je upoštevala tudi manjšinsko zaščito in se pri tem še posebej ukvarjala s položajem Romov.

Leta 2002 se je Evropska komisija v okviru zunanje politike posvetila tudi preprečevanju konfliktov in izdelala priročnik za korenito preprečevanje konfliktov "check list for root-causes of conflict".¹² Ta seznam naj bi omogočal zgodnje odkrivanje možnih konfliktov. Indikatorji za potencialna konfliktna področja so med drugim integracija in participacija etničnih skupin in priznanje manjšinskih jezikov. Posebna pozornost pri preprečevanju konfliktov je usmerjena tudi na Balkan.

4. EVROPSKA UNIJA IN MEDETNIČNI KONFLIKTI V SREDNJI IN JUGOVZHODNI EVROPI

S pogodbo o Evropski uniji, ki velja od 1. 1. 1993, so si evropske skupnosti ustvarile osnove za skupno zunanjo in varnostno politiko, pri kateri je eden osrednjih ciljev razvoj demokracije, spoštovanje človekovih pravic in temeljnih svoboščin.

Šele Amsterdamska pogodba iz leta 1999 pa je človekove pravice v pravnem sistemu Evropske unije okrepila navznoter. Omogočila je tudi uvedbo normativnih aktov za boj proti diskriminaciji.¹³ Člen 7 omogoča uvedbo sankcij proti državam, ki kršijo človekove pravice. V Nici razglašena Listina o temeljnih pravicah,¹⁴ ki sicer pravno ni obvezujoča, vsebuje vse državljanske, politične, ekonomske, socialne in družbene pravice, ki jih jamčijo mednarodni, evropski in nacionalni dokumenti.

Evropska unija lahko vpliva na položaj Romov v Srednji in Jugovzhodni Evropi predvsem preko rednih poročil komisije o napredkih pri vključevanju v EU in

¹² http://europa.eu.int/comm/external_relations/cpcm/cp/list.htm

¹³ Council Directive of 29. 6. 2000, implementing the principle of equal treatment on grounds of racial and ethnic origin, OJ no. L180, 19. 7. 2000; Council Directive of 27 November 2000, establishing a general framework for equal treatment in employment and occupation, OJ no. L 303, 2. 12. 2000; Council Decision of 27 November 2001, establishing a Community Action Programme to combat discrimination (2001-2006), OJ no. L303, 2. 12. 2000.

¹⁴ <http://ue.eu.int/df/default.asp?lang=de>

preko poročil v okviru stabilizacijskega in asociacijskega procesa ter z zagotovitvijo ustreznih finančnih sredstev.¹⁵

Poleg Evropske unije imata posebno Svet Evrope in Organizacija za varnost in sodelovanje v Evropi razvite dejavnosti na normativnem in političnem področju, ki vplivajo na sistem manjšinske zaščite in položaj Romov v državah članicah teh organizacij. Čeprav se je s pomočjo delovanja omenjenih mednarodnih organizacij pravni položaj Romov izboljšal skoraj v vseh državah, je dejanska uresničitev predpisov v mnogih državah nezadovoljiva.

5. ZAŠČITA ROMOV NA NACIONALNI RAVNI

Primerjava položaja Romov v Avstriji, ki je pristopila k Evropski uniji leta 1995, s sosednjo državo Slovenijo, ki bo k Evropski uniji pristopila 1. maja 2003, in Hrvaško, ki je podpisala stabilizacijski in asociacijski sporazum leta 2001, naj pokaže dejansko romsko politiko teh držav v kontekstu procesa evropske integracije.

Večina držav Srednje in Jugovzhodne Evrope še nima dolge tradicije zaščite romskih skupnosti. Šele v devetdesetih letih se je uveljavilo spoznanje, da so Romi posebna etnična skupina, ki potrebuje tudi posebno zaščito.

5.1. Avstrija

Avstrija je leta 1993 z odlokom zvezne vlade o ustanovitvi sosveta za romsko skupnost posredno priznala Rome in Sinte kot avtohtono manjšino v vsej Avstriji. Romi imajo iste pravice kot druge manjšine, ki so priznane kot avtohtone narodne skupnosti na območju Republike Avstrije.

Ustavne norme o manjšinski zaščiti v Avstriji vsebujejo predpise še iz časa avstro-ogrske monarhije (Državni temeljni zakon), predpise iz časa po prvi svetovni vojni (Državna pogodba iz St. Germaina) in dunajsko Državno pogodbo iz leta 1955 (člen 7), ki pa velja samo za Hrvate in Slovence na Gradiščanskem, Štajerskem in Koroškem, ne zajema pa Romov.

Najnovejša ustavnopravna določba, člen 8 avstrijske zvezne ustave iz leta 2000, poudarja posebno skrb Republike Avstrije za razvoj in zaščito manjšin.

¹⁵ EU support for Roma communities in Central and Eastern Europe, May 2002, DG Enlargement Information Unit http://europa.eu.int/comm/enlargement/docs/pdf/brochure_roma_may2002.pdf in CARDS (Community Assistance for Reconstruction, Development and Stabilisation)

V avstrijskem ustavnem pravu Romi niso eksplicitno omenjeni. To je bistvena razlika od romske zaščite v Sloveniji in na Hrvaškem.

Na zakonski ravni vsebuje Zakon o narodnih skupnostih iz leta 1976 določbe za izvedbo ustavnopravnih določil. Zakon konkretizira pravico do uradnega jezika in do topografskih napisov. Ureja tudi ustanovitev in delovanje sosvetov narodnih skupnosti, ki so posvetovalni organi in ustanovljeni pri Uradu zveznega kanclerja. Vsaka manjšina, ki je priznana z uredbo zvezne vlade o ustanovitvi sosveta, ima lasten sosvet, v katerem niso zastopani samo manjšinski pripadniki, temveč tudi zastopniki strank. Ti naj bi bili hkrati pripadniki manjšin. Posebno pomembno vlogo igra sosvet pri razdelitvi finančnih sredstev za podporo manjšin. Sosvet je edina javna ustanova, v kateri so Romi v Avstriji neposredno zastopani.

Večina določb Zakona o narodnih skupnosti za Rome dejansko še ni uresničena, med njimi tudi pravica do rabe lastnega jezika pred uradi in do topografskih napisov. Največ dejavnosti poteka na področju šolstva in vzgoje.

Zakon o manjšinskem šolstvu za Gradiščansko upošteva tudi narodno skupnost Romov. Za gradiščanske Rome so predvidene jezikovne izobraževalne možnosti. Romščina se torej poučuje kot tuji jezik. V sodelovanju z univerzo v Gradcu so nastale knjige v romščini, ki so primerne tudi za pouk na osnovnih šolah. Vsekakor pa je uspeh na področju šolstva odvisen od sodelovanja Romov, kajti uspešni so predvsem projekti, za katere so dali pobudo Romi sami, ter tisti projekti, ki so bili pripravljani in udejanjeni v sodelovanju z njimi.

Da zaščita še ni zadostna, dokazujejo tudi mnoge kritike nevladnih organizacij. Komite združenih narodov za odstranitev vseh vrst diskriminacije (Committee for Elimination of all forms of discrimination, CERD 1998) kritizira manjkajočo zakonodajo za Rome v Avstriji, ki se razlikuje od zakonodaje za druge manjšine.

CERD tudi opozarja na nezadovoljivo ali sploh manjkajočo zakonodajo za novodobne manjšine v Avstriji. Komite priporoča uvedbo zakona o prepovedi diskriminacije, ki upošteva pravice državljanov in nedržavljanov. To stališče zavzema tudi European Roma Rights Center v Budimpešti, ki še posebej opozarja na pojave brutalnega postopanja policistov proti Romom.

5.2. Slovenija

Slovenija je s 65. členom ustave iz leta 1991 priznala Rome kot avtohtono etnično skupnost. Čeprav je ta določba bolj programskega značaja in se nanaša na izvedbeni zakon, je zelo pomembna. Prvič zato, ker je romska skupnost s tem

členom priznana kot etnična skupina, drugič pa, ker je zaščita jamčena v ustavi sami.

Člen 65 sledi sistematiki v sklopu II. poglavja ustave "človekove pravice in temeljne svoboščine" in sledi členu 64, ki natančno ureja posebne pravice avtohtone narodne skupnosti Italijanov in Madžarov. Tako je jasno, da zaščita Romov sledi sistematiki manjšinske zaščite v Sloveniji, ki sloni na pozitivnem konceptu. Manjšina ima individualne in kolektivne pravice, je priznana kot skupina, država pa ima posebno vlogo pri uresničitvi teh pravic. Vseeno pa je vprašanje, kakšne konkretne pravice imajo Romi. Ali imajo vse pravice, ki jih imata tudi italijanska in madžarska narodna skupnost, ali pa samo del. Ker Slovenija do sedaj še ni izdala zakona, ki bi urejal pravice Romov, vsebujejo posamezni zakoni določbe, ki se nanašajo na Rome.

Najbolj natančno je urejeno področje volitev v lokalno samoupravo, na primer Zakon o lokalni samoupravi, Zakon o lokalnih volitvah, občinski statuti, ki urejajo zastopstvo Romov in Zakon o evidenci volilne pravice, ki med drugim ureja tudi evidentiranje volilne pravice pripadnikov romske skupnosti.

Na državni ravni Urad za narodnosti, ustanovljen pri slovenski vladi s posebno enoto tudi v Murski Soboti, in Komisija vlade Republike Slovenije za zaščito romske etnične skupnosti pospešujeta sodelovanje državnih ustanov z Romi.

Za rabo romščine pred uradi in sodišči Slovenija še ni izdala izvedbenih predpisov. Člen 62 slovenske ustave jamči vsakemu rabo lastnega jezika pred državnimi in drugimi organi, tako da osebe brez znanja slovenščine dobijo prevajalca. Ta zakon, dokler k členu 65 ne bo izšel izvedbeni zakon, velja neposredno tudi za Rome.

Na področju šolstva vsebujejo Zakon o organizaciji in financiranju vzgoje in izobraževanja, Zakon o otroških vrtcih in Zakon o osnovnem šolstvu, ki so bili sprejeti leta 1996, določbe za vzgojo in izobraževanje v romščini. Nekateri podzakonski akti, navodila in programi konkretizirajo to vzgojno in izobraževalno delo.¹⁶

Podobno kot Avstrijo CERD (2000) v zvezi z Romi kritizira tudi zakonodajo Slovenije in poudarja razliko med zaščito italijanske oziroma madžarske narodne skupnosti in romsko skupnostjo. Poročilo CERD poudarja predvsem razlikovanje Romov na avtohtone in neavtohtone. Isto v zadnjem poročilo kritizira tudi European Roma Rights Center, ki se v svoji zelo ostri kritiki pretežno nanaša na položaj neavtohtonih Romov v Sloveniji.

¹⁶ Navodilo za prilagoditev osnovnošolskega programa za romske otroke je leta 1993 sprejel Strokovni svet Republike Slovenije za vzgojo in izobraževanje.

5.3. Hrvaška

V zadnjih letih je Hrvaška dopolnjevala svoj sistem manjšinske zaščite. Leta 2000 je izdala ustavni zakon o človekovih pravicah in svoboščinah in pravicah etničnih in nacionalnih skupin in manjšin v Republiki Hrvaški. Ustava¹⁷ jamči med drugim enakost pripadnikov manjšin, omogoča pozitivno diskriminacijo v primeru volilne pravice,¹⁸ omogoča šolanje v maternem jeziku, zgodovini in kulturi, ustanavljanje organizacij in rabo manjšinskega jezika pred sodišči in uradi. Zakon o rabi jezika in pisave narodnih manjšin in Zakon o izobraževanju v jezikih in pisavah narodnih manjšin so izšli tudi leta 2000.¹⁹

Možnost za predšolsko vzgojo v romskem jeziku sicer obstaja, toda samo na zahtevo. Za organizacijo vzgoje v romskem jeziku je pristojna občina, programe izdelata ministrstvo za izobraževanje in šport. Na področju osnovnega šolstva romski jezik ni učni jezik.

Vlada je ustanovila tudi Urad za narodne manjšine, ki je ekspertni odbor, pristojen tudi za izvedbo programa za izboljšanje položaja Romov. Zaradi omejenih financ Urad tudi ne zmore financirati dolgoročnih programov. Čeprav so Romi ustavnopravno priznana manjšina,²⁰ je njihov položaj zelo težaven. 90 odstotkov vseh je brezposelnih in samo 10 odstotkov romskih otrok obiskuje obvezno osnovno šolo. Na splošno ljudje nimajo razumevanje za kulturo in jezik Romov. Toda tudi stopnja organiziranosti Romov je na Hrvaškem zelo nizka, tako da so sami brez možnosti učinkovitega zastopanja svojih interesov. Dodatna nevarnost je naraščajoča nestrpnost desnih strank in skupin.²¹ Kot je omenjeno tudi že v poročilu o stabilizacijskem in asociacijskem procesu za Hrvaško, je ta napredovala na normativnem področju, sedaj pa bo morala uresničiti zakone in program za zaščito Romov.

¹⁷ Ustava Republike Hrvaške iz leta 1991, Narodne novine 41/01, ustavni zakon o človekovih pravicah in svoboščinah in pravicah etničnih in nacionalnih skupin in manjšin v Republiki Hrvaški, Narodne novine 1051/00 in ustavni zakon o pravicah narodnih manjšin iz leta 2002.

¹⁸ Člen 15 hrvaške ustave, Narodne novine broj, 124/2000. Manjšine imajo dva glasova: za splošno volilno listo in za listo manjšin.

¹⁹ Narodne novine 51/2000.

²⁰ Člen 3 Odluke o proglašanju ustavnog zakona o izmenama i dopunama ustavnog zakona o ljudskim pravima i slobodama i o pravima etničkih i nacionalnih zajednica ili manjina u republici Hrvatskoj, Narodne novine 51/19. 5. 2000.

²¹ glej poročilo "Protection of Minorities" hrvaškega helsinškega komiteja za človekove pravice <http://www.open.hr/com/hho/english/report0121.htm> and <http://www.open.hr/com/hho/english/ANNUAL%20REPORT.doc>

6. POLITIČNA PARTICIPACIJA IN REPREZENTACIJA – POT K IZBOLJŠANJU POLOŽAJA ROMOV?!

Skupna slabost primerjanih držav je nezadostna socialna in politična integracija Romov. Zaradi nezadostne in pravno nezagotovljene integracije v procesih zakonodaje in izvajanja Romi nimajo možnosti učinkovite participacije. Tako so odvisni od dobre volje vladajočih strank. Reprezentacija in participacija, ki igrata posebno integrativno vlogo, omogočata sodelovanje v vseh zadevah, posebno pa v tistih, ki se posebej nanašajo na manjšine. Sodelovanje – torej integracija – pa omogočajo tudi zmanjšanje predsodkov. Integracijo Romov mora torej na institucionalni ravni primarno jamčiti država, upoštevajoč poseben položaj romske manjšine, ki je že stoletja izpostavljena najhujši diskriminaciji. Zaščita Romov naj se ne bi nanašala samo na socialni položaj. Samo celovit koncept s socialnim razvojem, ki jamči človekove ter posebne manjšinske pravice in učinkovito nasprotuje diskriminaciji in rasizmu, bo lahko dolgoročno privedel do mirnega in pravičnega sožitja Romov in ne-Romov. Pri tem ni nujno le sodelovanje Romov, temveč tudi večinskega naroda.

7. SKLEP

Po mojem mnenju morajo države, v katerih živijo Romi, izdelati obširen, sistematičen in daljnosežen koncept zaščite Romov, ki vsebuje:

- Učinkovito zakonodajo, ki vsebuje tudi pozitivno diskriminacijo;
- šolanje uradnikov in oseb v državnih ustanovah, ki so v stiku z Romi in s Sinti, kot na primer v občinskih uradih, na sodišču, policiji ...;
- bolj institucionalizirano obliko urejanja konfliktov, posebno na lokalni ravni.

Romi in Sinti naj ne bi bili objekt posebnih pravic, temveč subjekti, potrebna je torej okrepitev pravice do samoodločanja, ki še posebej pomeni vključitev v vse načrte, ki zadevajo njih same.

Ključnega pomena je, da Romi postanejo samoiniciativni in se odločno zavzamejo za svoje pravice. Torej bo v prihodnje medsebojno sodelovanje Romov tako v lastni državi kot na mednarodni ravni ključnega pomena, kajti samo tako bo nastal večji pritisk za uresničitev pravic Romov.

Reprezentacija in participacija zato ne smeta biti le prazni besedni lupini, temveč morata pomeniti integracijo, samoodločanje, sodelovanje v strukturah, ki na demokratičen način urejajo probleme in konflikte. Dejansko se je izkazalo, da je integracija manjšin edina možnost za reduciranje trdovratnih negativnih stereotipov, predsodkov, rasizma in ksenofobije – pojavov torej, ki ogrožajo stabilnost naših družb.

Integracija Romov je predvsem naloga za večinski narod, ki ima možnost uresničitve pravic manjšin. V tem smislu je iniciativa Evropske unije, ki je že drugič pripravila neposredne pogovore med izvoljenimi predstavniki Romov na nacionalni ravni in uradniki Evropskega parlamenta in Evropske komisije, zelo dobrodošla.²²

POVZETEK

ROMI IN EVROPSKA INTEGRACIJA - PRIMERJAVA STANJA V SLOVENIJI, AVSTRIJI IN NA HRVAŠKEM

Leta 1993 je Evropski svet sprejel kopenhavska merila za države, ki želijo pristopiti k Evropski Uniji. Izpolnjevanje teh kriterijev - med drugim spoštovanje in zaščita manjšin - je predpogoj za vključitev v Evropsko unijo. Redna poročila Evropske komisije o napredovanju vključevanja držav kandidatk zato preverjajo tudi položaj manjšin. Prvo poročilo leta 1998 in tudi naslednja poročila o napredovanju vključevanja v Evropsko unijo poudarjajo obstoječo diskriminacijo Romov posebno v Bolgariji, Romuniji, na Češkem, Madžarskem in Slovaškem. Tudi v poročilih o napredku Slovenije pri vključevanju v Evropsko unijo je omenjen položaj Romov, ki po oceni Evropske komisije ni zadovoljiv. V zadnjem poročilu o stabilizacijskem in asociacijskem procesu iz marca 2003 Evropska komisija ocenjuje, da položaj Romov na Hrvaškem *“still raises concern and Roma still suffer social and economic discrimination”*.

Prispevek primerja položaj Romov v Avstriji, ki je pristopila Evropski uniji leta 1995, s sosednjo državo Slovenijo, ki bo pristopila Evropski uniji 1. maja 2004 in Hrvaško, ki je podpisala stabilizacijski in asociacijski sporazum leta 2001, in ugotavlja da v vseh treh državah še vedno pomanjkljivosti pri urejanju položaja Romov.

Integracija Romov je predvsem naloga za večinski narod, kajti ta ima oblast, da uresniči pravice manjšin. V tem smislu je iniciativa Evropske unije, ki je že drugič pripravila neposredne pogovore med izvoljenimi reprezentanti Romov na nacionalni ravni in uradniki Evropskega parlamenta in Evropske komisije zelo dobrodošla.

²² http://europa.eu.int/rapid/start/cgi/guesten.ksh?p_action.gettxt=gt&doc=IP/03/1721|0|RAPID&lg= EN&display=

Folklorna skupina Erjavi dombu, Zenkovci

Darko Rudaš

VEČNO VPRAŠANJE: SO ROMI RES TAKO SLABI, KOT NEKATERI TRDIJO?

POLITIČNA PARTICIPACIJA ROMSKE SKUPNOSTI

Stopnja politične participacije Romov v slovenskem političnem prostoru je nizka. 5. odstavek 39. člena Zakona o lokalni samoupravi (Ur. l. RS št. 72/93 iz leta 2000) določa: *Na območjih, kjer živi avtohtono naseljena romska skupnost, imajo Romi v občinskem svetu najmanj enega predstavnika.* To pa je tudi prvi in edini (romski) politični element v slovenskem političnem prostoru.

Da bi lahko uveljavljali svoje delovanje in pravice, moramo imeti Romi polnopravno mesto v političnem prostoru. Trditve, da Romi nismo pripravljeni sodelovati ali pa da tega ne zmoremo, so izmišljotina tistih, ki si tega ne želijo.

Vsi se moramo zavedati, da se romsko vprašanje tiče nas vseh. Uspešno ga bomo lahko reševali le, če bo vsakdo opravil svoje delo, pri čemer je treba upoštevati tako posebnosti Romov kot našo pravico in dolžnost, da smo enakopravno vključeni v reševanje lastne problematike.

Če želimo doseči višjo raven politične participacije, mora biti država bolj demokratična, sami pa moramo izboljšati svojo politično izobrazbo in zavest o političnih pravicah. Se pravi, da je obvezno predhodno določiti položaj romske skupnosti, ker nam pri sedanjih primanjkuje politične orientacije. Na primer: ker je načrtovanje odvisno od možnosti oziroma dejanskega stanja, je za izboljšave v prihodnosti nujno narediti globalni načrt, ki je odvisen od sedanjega položaja romske skupnosti. Trenutni položaj je nekje med realnostjo in pričakovanji. Ker smo v politiki začetniki, je naš politični prostor prazen: zapolnjevati ga moramo s temeljnimi političnimi idejami, saj naša prihodnost temelji na sedanjem dogajanju. Če si želimo boljšo prihodnost romske skupnosti, moramo najprej urediti obstoječo problematiko in s političnimi idejami in znanostjo vplivati na njeno boljšo prihodnost.

Praksa današnje politike potrjuje, da se pogovarjamo samo o prihodnosti, ne lotevamo pa se težav, ki nas pestijo danes. Konkreten primer: brez pomena je romskega otroka učiti, kako naj si umiva roke, če pa so doma brez vode.

Vedno znova se postavlja vprašanje, kakšno politiko naj bi vodili Romi. V naši politiki morajo prevladovati vprašanja, od katerih sta odvisna obstoj in razvoj romske skupnosti. Biti moramo zvesti sami sebi in hkrati koristni družbi, v katero smo vključeni in v njej živimo. Za uspešno delo so potrebni štirje elementi; ideje, čas, ljudje in denar. Politika je inštrument izboljšave življenja družbe in mi si moramo izbrati inštrument, ki bo lahko zaigral v državnem političnem orkestru.

Glede države in vlade se nimamo kaj pritoževati. Državo oblikujemo mi sami (narod), vlado pa imamo takšno, kakršno smo si izvolili.

Pomembno je, da se uravnotežijo socialni, zdravstveni, kulturni, prostorski in okoljski vidiki razvoja. To bo v nadaljevanju zagotovilo kakovostnejše zdravje ter bivalno okolje romske populacije. Za doseg tega cilja bo treba usklajevati aktivnosti med ministrstvi, državo, lokalnimi skupnostmi, Evropsko unijo in romsko populacijo.

Romi moramo znati izkoristiti svoje prednosti in s tem avtomatično odpraviti svoje slabosti, znati pa moramo tudi izrabiti priložnost za zmanjšanje razvojnih groženj. Realizacija vsega navedenega zahteva predvsem spremembo načina reševanja romskega položaja; za spremljanje in nadzorovanje bi bilo smiselno ustanoviti programski romski odbor.

Človeški viri in družbena blaginja

- Vzgoja, izobraževanje, zaposlovanje;
- Zdravstvo, socialno varstvo;
- Kultura in šport.

Kazalci razvitosti človeških virov pri Romih, ki živijo v Pomurski regiji, kažejo trende pospešenega naraščanja predvsem z vedno večjim deležem Romov, vključenih v različne oblike izobraževanja; pri tem je *pomembno* omeniti, da se tudi Romi sami zelo zanimajo za izobraževanje. Kljub temu pa je opazna njihova socialna neuskklajenost, kar jih posledično socialno izključuje in kaže na neurejen položaj romske skupnosti. Kot prioriteto bi pri urejanju romskega položaja morali razviti strategijo socialne usklajenosti. Pri uveljavljanju socialne usklajenosti bi bili glavni cilji:

- Jamčiti enako raven socialne varnosti;
- pospeševati zaposlovanje, poklicno usposabljanje in pravice Romov;
- uveljavitev enakih možnosti;
- boj proti izključevanju pri zaposlovanju.

Pri tem bi imeli veliko podporo Evropske unije, saj Unija državam članicam pomaga pri izboljševanju položaja romske manjšine. Na drugem vrhu Sveta Evrope leta 1997 je bila socialna usklajenost opredeljena kot ena vodilnih prednostnih nalog te organizacije. Ena ključnih sestavin strategije za socialno usklajenost bi moralo biti stopnjevanje dostopa do zaposlitve za tiste Rome, ki so brezposelni, iščejo delo ter si želijo delati.

Velikega pomena za izboljšanje prihodnosti je prizadevanje samih Romov; vizijo prihodnosti je namreč treba določiti na osnovi njihovih potreb. Če želimo, da bo sedanji razvoj skladen in oprt na izkoriščanje lokalnih razvojnih zmogljivosti, bodo morale biti prihodnje razvojne možnosti vse bolj odvisne od lokalnih hotenj in instrumentov. Zaradi tega je nujno potrebna usklajena in učinkovita politika.

Imamo priložnost uskladiti razvojno vizijo in razvojne prioritete, opredeliti strateške in specifične razvojne cilje in aktivnosti za njihovo realizacijo. Prenova političnega delovanja Romov, h kateri je treba pristopiti, mora temeljiti na analizi velikega zaostanka na vseh področjih v primerjavi z večinsko družbo. V procesu prenove romske politike bo treba dokončati oziroma začeti in na novo oblikovati mnoge aktivnosti, predvsem pa bo treba urediti zakonodajni okvir. Z urejeno zakonodajo, s pripravo raznih programov in seveda z ustreznim povečevanjem proračunskih sredstev bi gotovo zmanjšali prevelik razkorak med romsko in večinsko populacijo. Ena izmed pomembnejših aktivnosti vseh bi moralo biti povezovanje državnih in evropskih virov financiranja.

BREZPOSELNOST ROMSKE SKUPNOSTI

Visoko stopnjo brezposelnosti romske populacije lahko primerjamo s časovno bombo, ki bo prihodnjim generacijam romske skupnosti, če se zadeve ne bodo uredile, povzročala veliko težav pri vključevanju v javno življenje.

Brezposelnost romske populacije je glavni razlog za večino težav, s katerimi se srečujemo v vsakdanjem življenju; delo in zaposlitev nista pomembna samo zaradi pridobivanja sredstev za preživetje, pač pa sta tudi dejavnika socialnega vključevanja v družbo in osebne rasti. Visoka stopnja brezposelnosti Romov povzroča visoko stopnjo revščine, ki sčasoma iz relativne preide v absolutno.

Študije brezposelnosti kažejo, da njene negativne posledice močno vplivajo na splošen položaj celotne družine, še posebej pa vpliva na kakovost starševstva. Visoka stopnja revščine pri Romih povzroča tudi slabšo učno uspešnost na vseh ravneh izobraževanja. Zato bi se moralo za izobraževanje romskih otrok najti vir

štipendiranja kot investicijo za njihovo boljšo prihodnost; le izobraževanje lahko ponudi izhod iz revščine. Romska skupnost se vedno bolj zaveda spoznanja, da je treba ob globalnem pristopu reševanja romske problematike spreminjati tudi parametre socialnega razvoja Romov, kajti ugotovljeno je, da visoka stopnja revščine in brezposelnosti ter socialna izključenost pri Romih povzroča izolacijo. Zato je nujno, da se na državni ravni pripravi program zmanjševanja absolutne revščine, paralelno naj bi se izvajal program podpiranja polne zaposlitve Romov, na podlagi večjega spoštovanja in varovanja človekovih pravic pa naj se spodbuja tudi socialna integracija Romov.

Osrednje mesto v tem programu pa mora imeti program za odpravo visoke stopnje brezposelnosti Romov, čemur morajo biti prilagojene vse ostale politike. Z zaposlitvijo bi si Romi bistveno izboljšali kakovost življenja in izboljšali bivalne razmere; dobri pogoji bivanja pa so pogoj za zdravo in urejeno življenje. S pomočjo zaposlitve bi imeli denar, z denarjem pa bi prišli do tistega, kar si v življenju želijo.

Ko bodo Romi dosegli to stopnjo socializacije, bodo lahko sami ugotavljali, kaj je dobro za njih in kaj ne.

POLOŽAJ IN RAZVOJ V POMURSKI REGIJI

Pomurska regija je prepoznavna po najobširnejši ravnini v državi, prav tako pa tudi kot statistična regija, kajti v njej so trajno naseljeni Romi (3160). V prostorskem pomenu je življenje Romov v tej regiji izjemno raznoliko, takšno je namreč tudi stanje razvitosti v posameznih romskih naseljih. Stopnjo razvitosti zaznamujejo tudi precejšnja odmaknjenost od glavnih prometnih tokov ter nasploh nezadostne prometne povezave, kar pa posledično vpliva na pomanjkljivo opremljenost s komunalno infrastrukturo. Splošni položaj Romov oblikujejo človeški viri in družbena blaginja.

RAZMIŠLJANJE ZA PRIHODNOST

Človek ni nič posebnega, je le del narave. Bog, kot nas učijo vere, je dal človeku razum; zaradi njega se odrasel človek razlikuje od živali. Dojenček se obnaša enako kot mlada žival, počasi mu njegova okolica daje tisto, kar sama ima in zmore. Ker se bori za preživetje, je vsako živo bitje, tudi človek, po naravi bolj

nagnjeno k slabemu (agresivnemu). Zaradi razuma človek živi po načelih človeške etike, morale in civilizacije. K temu pripomorejo zakoni, šole, dober zgled itd. Na človeško življenje močno vplivajo politični sistemi, še posebno diktatura, ker je treba živeti po volji vladajočih, in kjer je pomembno le to, da vlada ta disciplina in red. V demokraciji pa je človek svobodnejši, bolj odvisen od lastnih sposobnosti. Pristojnih ne zanima, kako živijo Romi, pri katerih prevladujejo primitivnost, slaba izobrazba in slab zgled; Rom nima pogojev za zdrav in pravilen razvoj, je pač takšen kot njegova okolica.

Za današnjo demokracijo je nemara značilna prevelika svoboda, zaradi katere nekateri nočejo razumeti človeške etike in morale. Šola, pripadnost neki politični stranki, veri, barvi ne pomenijo nič, če človek nima zdravega razuma in dobrega značaja. K demokraciji spada več, kot biti svoboden, prost ... A živeti v njej in obvladati jo, ni vedno lahko. Danes je človeka (roma) vse prevečkrat strah za golo življenje, strah ga je pred sočlovekom, ki pozna samo samega sebe, krši človeške vrednote ... In tako tudi Romi niso boljši ali slabši od populacije, ki oblikuje čas, v katerem živimo.

Zato ne obsojajmo Romov vsevprek, kakšni da so. Bodimo pošteni in se vprašajmo, kaj jim sploh nudimo in ali sami spoštujemo sočloveka, zakone in pripadnost neki skupnosti.

Gledališčniki RD Romani Union Murska Sobota, na odru v Lendavi

Dr. Jernej Zupančič

ROMSKA VPRAŠANJA V LUČI PROSTORSKIH ODNOSOV

1. UVOD

Reševanje romskih vprašanj zajema vrsto ukrepov na različnih področjih: socialnem, ekonomskem, pravnem, političnem, izobraževalnem, kulturnem in prostorskem. Urejanje bivalnih pogojev romskega prebivalstva je sicer ves čas zaznavna težava, ki pa doslej ni bila v ospredju proučevanja Romov, niti reševanja njihovih specifičnih težav na lokalnih ravneh. Dosedanja obsežnejša dela o romski tematiki so prostorski vidik le omenjala, najpogosteje ob socialnem in zaposlitvenem vprašanju (Klien 1999, 107) ter pri težavnem in pogosto neuspešnem prehajanju iz družbeno marginalne skupnosti v družbeno povprečje. (Tichy 1999; Žagar 1999, 81-84). V resnici je prostorski vidik romskega vprašanja postal težaven predvsem po začetkih njihove prostorske stabilizacije in prenehanjem nomadskega načina življenja (Štrukelj 1979, 90-100). Po stalni naselitvi (na slovenskem ozemlju v glavnem v drugi polovici 20. stoletja) so se ob povečavanju socialnih razlik in čedalje očitnejši družbeni marginalizaciji Romov začele kopičiti tudi težave sožitja z ostalim prebivalstvom. Romska naselja so hitro postala moteča, pojavljati so se pričele konfrontacije in občasni konflikti. Obenem se je z družbeno marginalnostjo in konfliktnostjo poslabševal njihov socialnogospodarski položaj, kar je samo pomagalo sklepati začarani krog romskega življenja: slab socialni položaj - nizka izobrazba - brezposelnost - slab gospodarski položaj - družbena marginalnost - slabi bivalni pogoji - in tako dalje. Stopnjevana socialnogospodarska preobrazba slovenskega podeželja (velika večina Romov je - vsaj v Sloveniji - na podeželju) je praktično v eni sami generaciji kmečko družbo spremenila v industrijsko in urbanizirano; današnja generacija pa je praktično že terciarna oziroma informacijska. Hitre družbene spremembe so še toliko lažje potiskale na obrobje tudi romsko prebivalstvo, ki v hitro se spreminjajočih se razmerah ni imelo resnejših možnosti za uspeh. Nedvomno je imelo pri povečevanju družbene obrobnosti Romov veliko vlogo tudi večstoletno zapostavljanje, preganjanje ali celo genocidne politike v različnih evropskih predelih in

zgodovinskih obdobjih (Tichy 1999). Pravni položaj se je pričel izboljševati šele v zadnjih desetletjih; pred tem Romi (verjetno tudi zaradi nomadskega načina življenja, ki bi "praktično" oviral realizacijo morebitnih zaščitnih norm) niso imeli skoraj nobenih posebnih manjšinskih pravic. Tako pa so v novejših zakonodajah zlasti srednjeevropskih držav in deklarativno tudi na ravni Evropske unije in Sveta Evrope razmeroma obsežni poskusi pravnega izboljševanja položaja Romov (Klopčič 1999, 46-51; Polzer-Srienc 1999, 64-66). Glede na razmeroma obsežne normativne izboljšave (pravni položaj) bi lahko pričakovali bistven napredek tudi v stvarnosti. Vendar to - kljub pomembnim premikom - ni tako in Romi ostajajo marginalna, nezaželjena in mestoma tudi konfliktna populacija. Je razlog v (za-vestnem) kršenju s strani državnih politik ali v vztrajanju pri negativnih stereotipih in percepcijah Romov ter poglobljanju negativnih stališč s strani večinskega prebivalstva? Ali pa so težave vendarle zelo stvarne? Tudi "prostorske".

Te norme naj bi pripomogle k uresničevanju - na drugi strani - načel in vrednot evropskega družbenega in prostorskega razvoja, ki so zapisane v dokumentu *European Spatial Development Perspective*, ki na zelo splošni ravni jasno naglašata prioritete, kot so kakovost življenja, skladen regionalni razvoj, enake začetne (izhodiščne) možnosti, dobri medčloveški odnosi in podobno; vse to je mogoče ob nekaterih specifičnih manjšinskih pravicah poudariti tudi v kontekstu romskega vprašanja. Postavimo lahko dve začetni trditvi: prvič, da bi ureditev romskega položaja v njegovi pravni, politični, kulturni, družbeni, gospodarski in prostorski razsežnosti najprej pripomogla Romom samim, nič manj pa tudi ostalemu prebivalstvu. Urejanje tega vprašanja je v svoji končni oziroma želeni posledici pravzaprav optimalizacija ne le medetničnih in medčloveških odnosov, temveč povečevanje in izboljševanje celotnega človeškega potenciala, ki se na nekem območju nahaja. Drugič: postavimo, da so sedanje konfrontacije in konflikti predvsem posledica realnih težav sobivanja Romov in ostalega prebivalstva. V tej luči bomo v nadaljevanju pregledali predvsem prostorske - bivalne pogoje in njihov vpliv na ostale segmente položaja Romov, vključno z (včasih težavnim) odnosom Romov in ostalega prebivalstva.

2. POSELITVENE ZNAČILNOSTI ROMOV V SLOVENIJI

Po zadnjem statističnem popisu leta 2002 je bilo v Sloveniji 3.264 Romov, kar je - za razliko od večine ostalih popisnih kategorij - razmeroma visok porast. Vendar je to le del romske populacije, ki jo je na podlagi ocen poznavalcev,

podatkov Zavoda za socialno varstvo in drugih ustanov, mogoče oceniti na okrog 7.000 (Komac; Zupančič; Winkler 1999), po mnenju nekaterih pa celo na okoli 10.000. (Horvat 1999) Statistični popisi naj bi zato dajali močno podcenjeno sliko o številčnosti Romov. V Sloveniji so Romi po številu podobno majhna etnična skupnost kot italijanska in madžarska manjšina. Vendar se po večini demografskih, socialnih, naselitvenih, pa tudi pravnih in ekonomskih značilnostih od obeh manjšin močno razlikuje. Romi so namreč prostorsko razpršena skupnost, ki je v zadnjih desetletjih zaradi načrtno ustalitve in drugih - večinoma z modernizacijo povezanih razlogov, izoblikovala več t. i. "romskih naselij", v katerih živi njen večji del.

Natančnejše določanje gostote romske poselitve otežujejo trije dejavniki:

- Visoka stopnja prostorske razpršenosti;
- nestalnost etničnega opredeljevanja; (očitno se opredeljujejo glede na družbeno okolje, še posebno tisti, ki so že dosegli izobrazbo in z njo povezan socialni dvig. S tem v zvezi je treba podčrtati, da je v tej luči opredeljevanje po narodni pripadnosti za osebe, ki so izvorno Romi [potomci romskih staršev], prvenstveno stvar socialne in ne nacionalne stratifikacije. To pa Rome "statistično" zopet [oziroma daje videz] izrazito marginalizira in pri tistih, ki se kot Romi tudi statistično opredeljujejo, pogloblja občutke družbene obrobnosti. Spet začaran krog?)
- jezikovna in kulturna heterogenost romskega prebivalstva v Sloveniji; (Že delitev na "prekmurske" - večinoma t. i. "vlaške" Rome, "dolenjske" Rome in Sinte [ali tudi "gorenjske" Rome] pove, da imamo opraviti ne le z medregionalnimi razlikami, temveč tudi bistveno starejšimi razhajanjem v naselitvenem toku in družbeno-kulturnem razvoju). (Štrukelj 1979) Te opredelitve imajo kasneje še eno posledico: zaradi zmanjšane števila se ustvarja tudi - verjetno napačna - predstava o poselitvenih značilnostih romske populacije. Zato lahko ugotavljamo predvsem tisti del romske populacije, ki že s svojo fiziognomijo kaže na njene prebivalce, ter seveda na statistične podatke.

Dosedanja terenska proučevanja in analize statističnih podatkov dokazujejo, da živi največji del Romov - nad 40 odstotkov - v Prekmurju, tretjina - "dolenjski" Romi - pa na prostoru med Savo in Kolpo. Sintov je le nekaj odstotkov, prav tako pa tudi izrazito mestnih populacij v Ljubljani in Mariboru; slednji so večinoma imigranti iz držav nekdanje Jugoslavije, ki so prišli v slovenski prostor v zadnjih

treh desetletjih. (Zupančič; Repolusk; Josipovič 2001) Romska naselja so večinoma mlajšega nastanka, saj je stalna naselitev v veliki meri uspela šele v sedemdesetih letih. Že prvotna naselitev v poznem srednjem veku je zadela na razmeroma gosto naseljeno pokrajino, kjer so se lahko le razpršili: koncentracije niso bile mogoče. Poleg tega so jih pod različnimi pretvezami pogosto preganjali, tako da se je nomadski način življenja zadržal globoko v moderno dobo. Že v 18. stoletju so bili na prostoru nekdanje Habsburške monarhije v času Marije Terezije izpeljani poskusi stalne naselitve, ki pa so bili skoraj brez uspeha. Poznejše naselitve, povezane tudi s precej nasilnimi ukrepi, prav tako niso imele trajnejšega učinka. Vendar pa so bili Romi vsaj delno "teritorializirani"; čeprav so se zaradi preživljanja (opravljanja različnih "potujočih" obrti) selili in niso stalno bivali na enem kraju, so bili registrirani na ozemljih določenih občin. Tudi načrtne stalne naselitve (in preselitve) Romov na različne kraje večinoma niso bile trajne: že čez kakšno leto je večina "preseljencev" prišla nazaj. Vendar pa se je ob prej omenjeni "teritorializaciji" določen del Romov vendarle pričel prostorsko ustaljevati. Zlasti prekmurski Romi so se v precejšnji meri vsaj močno lokalizirali, a hitro tudi za stalno naselili. Nomadizem je pri njih postopoma postajal zgolj še folklor. (Štrukelj 1979, 80-98) Stalnejša naselitev je dejansko uspela šele po močnih socialnih spremembah in modernizacijskih procesih, ki so tudi sicer močno spremenili način življenja podeželskega prebivalstva. S stalno naselitvijo so jim bile vsaj deloma dostopne nekatere dobrine vse bolj urbanizirane in modernizirane družbe. Toda stalna naselitev se je hitro izkazala za nadaljevanje obrobnega družbenega položaja tudi v novih razmerah. Socialni preboj in s tem doseganje ravni večinskega prebivalstva se je posrečil le redkim. Stalna naselitev je bila - prostorsko gledano - največkrat omejena na eno samo družino. Kasneje se je ta zaradi porok in visoke rodnosti precej razširila, neredko pa so se tja naselili še bližnji in/ali daljni sorodniki, tako da so romska naselja dobila nekatere strukturne in fiziognomske posebnosti. Zaradi pomanjkanja lastništva zemlje in pravnih regulativ, finančnih sredstev in tudi vrednostnega sistema so bile gradnje zelo različne, večinoma pa slabše kakovosti. Ker so se locirali na robna ter v splošnem manj kakovostna območja in so bili tudi gradbeni materiali zelo raznoliki in marsikdaj slabi, so tudi romska naselja postala odkrit "slum". Kakšna so torej romska naselja?

Najprej je treba potrditi, da upravičeno govorimo o "romskih" naseljih. Večinoma so locirana na robu ali zunaj siceršnjih naselij. Le v nekaj primerih (na primer *Pušča* pri Murski Soboti, *Žabjek* pri Novem mestu, *Vranoviči* pri Črnomlju) so to večja naselja z več sto prebivalci. Večinoma gre za čista romska

naselja; pripadnikov drugih skupin ni med njimi. Razporeditev hiš in ostalih poslopij (kolikor jih je) je stihijska, brez načrta in izbranih arhitekturnih prvin. Videti so, kot da je bila pri izbiri lokacije, materialov in tudi same gradnje pomembno vodilo improvizacija. Ker Romi večinoma niso razpolagali s posestjo, živino in drugimi materialnimi prvinami gospodarskega preživetja, se pri nastajanju niso dosti ozirali za prihodnjimi možnostmi morebitnega gospodarskega razvoja. Stihijskost se je kmalu maščevala, najprej pri komunalnih zadevah. Manjša romska naselja so navadno nastala s priselitvijo ene družine, ki se je kasneje zaradi porok, zvez in visoke rodnosti okrepila in povečala. Stihijskost je podobna kot pri prej omenjenem naselitvenem tipu. Zameetek naselja je bila lahko tudi opuščena hiša ali gospodarsko poslopje, ki so ga naselili Romi. Gradnje so po kakovosti zelo različne. Pletenih "butanic", kot jih v svoji monografiji še omenja Štrukljeva (1979), praktično ni več. Uveljavile so se zlasti lesene barake, ki so jih ponekod dograjevali še z drugim priročnim materialom. Precej je tudi zidanih hiš. Ponekod so postavili industrijsko narejene zabojnike. Romska naselja, ki so del naselbinske mreže večinskega prebivalstva, je navadno iz različnih razlogov izpraznjeni stanovanjski fond, ki so ga Romi naselili, ali pa je bil ta le začetek osnivanja romskega naselja, ki so ga dopolnjevali z nakupom novih zemljišč - prevzemom zemljišč neromske populacije. Kjer so nove hiše nastajale blizu že zgrajenih poti in cest, so se jih praviloma držali. Neredko se tudi zgodi, da Romi naselje za več let zapustijo, kasneje pa ponovno naselijo. Te menjave so mnogo pogostejše tam, kjer je stavbni fond po kakovosti skromen (lesene barake, pločevina in podobni materiali, ali pa gre za velike zabojnike in različne montažne elemente) in kjer preselitvi botrujejo še drugi razlogi, kot so na primer zapleteni odnosi med romskimi skupinami (naselji) ali pa konflikti z domačim prebivalstvom. Vidimo torej, da so romske skupnosti danes pretežno lokalizirane, relativno trajne glede naselitve v prostoru, stihijskega nastanka, pogosto anarhičnega videza ter komunalno neurejene. To pa so že tudi elementi, ki sprožajo z okoliškim prebivalstvom vrsto napetih situacij, obenem pa tudi pejorativizacijo romskih naselij in njihovih stanovalcev.

3. VPRAŠANJA LOKACIJE ROMSKIH NASELIJ

S stalno naselitvijo in z različnimi socialnoekonomskimi spremembami se je dejanski položaj Romov precej spremenil. Številne težave v odnosih z okoliškim prebivalstvom, pa tudi med Romi samimi, izhajajo iz lokacije in lastnosti teh

naselij. Zaradi same lokacije, pravno-lastniških razmerij, nenačrtnosti, kakovosti izdelave, vplivov na okolje ter samega načina življenja Romov je nastala vrsta težav, ki jih v fazi pretežno nomadskega načina življenja ni bilo oziroma niso bile tako očitne. Pri tem je treba upoštevati, kot rečeno, tudi močno spremenjene življenjske stile, ki so se uveljavili z družbeno modernizacijo, industrializacijo in urbanizacijo. Vrsta opravil in poklicev, ki so jih opravljali Romi, potujoč po razmeroma obširnem teritoriju, ni bilo več potrebnih. Zaradi preživetja so se morali tudi Romi prilagoditi normam in načinu življenja urbanizirane družbe - tudi na podeželju. Iskati so morali torej nove tržne niše in s tem vire preživljanja. To pa je bilo težko, saj za to niso imeli ne kvalifikacij in ne navad. Stalna naselitev na eni lokaciji pomeni eno prvih in izhodiščnih možnosti za družbeno integracijo - toda slednje je treba najprej razumeti kot vir preživljanja in določeno kakovost življenja. Stalna naselitev je zato neredko pomenila določen šok za obe strani: za Rome in večinsko prebivalstvo. Ker so bili Romi poprej le do neke mere tolerirana, v splošnem pa marginalizirana skupina prebivalstva, se je s stalno naselitvijo odnos do njih praviloma poslabšal. Negativni stereotipi in včasih tudi odkrita sovražnost do Romov so se poglobljali. Tako stanje traja še danes, kljub številnim poskusom družbene integracije in izboljševanja njihovega pravnega in stvarnega položaja. Slabi odnosi med romskim in neromskim prebivalstvom izhajajo predvsem iz naslednjih težav, povezanih z lokacijo in s funkcionalnimi vprašanji romskih naselij. Podrobneje smo jih proučevali v posebni aplikativni raziskavi leta 2001. (Zupančič et al. 2001)

3.1. Neurejena lastniška razmerja

Romi pogosto niso bili lastniki zemljišč in drugih nepremičnin, a so jih na različne načine zasedli in upravljali (in jih še sedaj). To je še posebno prišlo do izraza pri širjenju naselij. Proste posesti preprosto ni bilo ali pa je domačini Romom niso hoteli prodajati. Zato se je naselje širilo, kamor se je lokacijsko lahko in kjer ni bilo premočnega nasprotovanja domačinov. Pogosto je bil edini praktični izhod lociranje in razširjanje na tistih lokacijah, kjer je bilo protestov in nasprotovanja čim manj - ne glede na to, ali so bili lastniki zemljišča, hiše ipd., ali ne. Nasprotovanje domačega prebivalstva je najmočnejše tam, kjer Romi zasedejo kakovostna zemljišča: polja, travnike, gozdove in urbanistično urejene robove naselij. Da bi se temu izognili, so romska naselja pogosto locirana na kakovostno slabših lokacijah, kar pa povzroča vrsto težav Romom samim. Neurejena lastniška razmerja bodo težko dobila ustrezno infrastrukturo ter s tem potrebne minimalne kakovosti bivanja, ki bi Romom omogočala enakovrednejše izhodiščne možnosti izobraževanja, dela in drugih vitalnih funkcij.

3.2. Funkcionalno motenje posesti

Že s samo postavitvijo naselja in njegovim delovanjem na kmetijskih zemljiščih je postal dostop do posesti (odvisno od lokacije) otežen. Na gozdnih parcelah so zaradi izsekavanja drevja za kurivo in druge potrebe nekaterim lastnikom povzročili precej škode. Tudi na obdelovalnih zemljiščih v neposredni bližini romskih naselij so zaradi posega v nekatere pridelke kmetom povzročali občutno škodo (krompir, koruza, solata, žitarice), ali pa so sejali precej nejevolje med lastniki zaradi zasmetenosti, puščanja različnih predmetov in neredko tudi zaradi tega, ker so Romi nekatere njive s posevki v rastni dobi uporabljali kot priročna stranišča. Puščanje starih avtomobilov, zbiranje odpadkov in drugih predmetov, ki so tudi eden od virov preživljanja Romov, estetsko in funkcionalno ovirajo domače prebivalstvo, predvsem lastnike zemljišč pri polnem koriščenju lastnega premoženja. Posredno so neurejena naselja in fizično ter funkcionalno moteči elementi nepriljubni za lociranje na primer turističnih objektov in dejavnosti.

3.3. Komunalna vprašanja

Hiter in nenačrten nastanek romskih naselij ter zato pogosto anarhičen videz le-teh v prvi vrsti prizadeva prav njihove stanovalce. Odsotnost osnovnih legitimitet jim namreč onemogoča instalacijo osnove infrastrukture: vodovodnega omrežja, električne napeljave, kanalizacije, telefonskega omrežja, odvoz smeti in odpadkov, morebitno ureditev utrjenega cestišča in druge pritikline sodobne družbe. Socialna izključenost se pogosto začne in konča prav pri teh vprašanjih, saj pomeni resno, če ne sploh nepremostljivo oviro: omenjene dobrine pomenijo večinoma zgolj tehnični predpogoj družbene enakosti, brez katerih so pravne kategorije manjšinske zaščite in boja proti marginalnosti družbenih skupin brez moči. Vprašanje oskrbe z vodo narašča s potrebami v delovno in šolsko okolje vključujočih Romov ter s slabšanjem kakovosti vode v tradicionalnih vodnih virih: tekoče vode, izviri in studenci in neredko tudi podtalnica so marsikje že močno onesnaženi in za normalne vodooskrbne namene praktično neprimerni. Po drugi strani pa so nekatera naselja locirana prav na območjih vodonosnikov (romska naselja na Ravenskem in Dolinskem; vendar so tu precej bolj vprašljiva ostala naselja z večinskim prebivalstvom, ki še nimajo ustrezne komunalne infrastrukture) ali nad vodovodnimi zajetji. (na primer pri Kuželjencu na Dolenjskem, ki napaja Suhokrajinski regionalni vodovod); v njih je polno odpadkov, predvsem starih avtomobilskih delov (ki med drugim lahko vsebujejo tudi za vodo zelo nevarne snovi), ne nazadnje pa v teh naseljih odpadne fekalne

vode prosto odtekajo (če ta infrastruktura po hišah sploh obstaja?!). Ogrožanje okoljskih prvin, zlasti vodnih virov, zemljišč in zraka so praviloma hudo moteči za okoliško večinsko prebivalstvo, kar zapira začarani krog enostranske pejorativizacije in vztrajanja pri negativnih stereotipih, dolgoročno pa vodi k resnejšim konfliktom. Neurejene komunalne zadeve v prvi vrsti torej prizadevajo Rome same, ker jim ne omogočajo dostopa do bivalnih standardov moderne dobe, v enaki meri pa zaradi ogrožanja vodnih virov, vizualnega onesnaževanja, smradu in podobnega ustvarjajo konflikte z ostalim - večinskim prebivalstvom.

3.4. Estetski videz

Čeprav se na prvi pogled zdi estetski videz naselij marginalna kategorija v kontekstu resnih težav v odnosih med romskim in neromskim prebivalstvom, je zadeva vendarle resnejša. Ne gre namreč zgolj za občutke nelagodja zaradi neurejenega videza naselij, ki spričo anarhičnih postopkov pri njihovem oblikovanju, individualnega načina urejanja najbližjega okolja, pomanjkanja izkušenj, načrtov in sredstev pri načrtovanju in gradnji objektov ter drugih postopkih "kvarijo" naprežanja ostalega prebivalstva. (Če pustimo ob strani dve dejstvi: da so merila o tem, kaj je v prostoru "urejeno" in kaj ne, lahko zelo različna; in drugič, da tudi nekaj npr. slovenskih naselij nima ravno urejenega videza - na primer območja starih industrij in rudarjenja). Vse to namreč lahko razvrednoti tiste bivalne okoliše (padec cene zemljišč), v katerih (ali blizu njih) so tudi romska naselja oziroma četrti. Neurejen videz je lahko tudi slaba referenca za uveljavljanje širšega okoliša kot turistično zanimivega. Pri tem se zopet srečamo s prevladujočim negativnim stereotipom o Romih in romskih naseljih.

4. MOŽNOSTI UREJANJA ROMSKIH NASELIJ

4.1. Tri razvojne paradigme

Ob očitnih in ne ravno malenkostnih težavah tako Romov samih kot tudi odnosov med Romi in ostalim prebivalstvom je razmišljanje, kako pomembno je urejanje prostorskih vprašanj pri reševanju celotnega romskega vprašanja ter katere ukrepe in postopke je predvsem treba uvajati za izboljšanje na obeh področjih, še kako na mestu. Tako lahko ugotovimo, da so zgoraj naštetе težave Romov in z Romi večinoma zelo lokalizirane (zadevajo razmeroma majhna območja skoraj izključno na lokalni ravni) in večinoma tudi zelo stvarne. Reševanje teh vprašanj je nujno in v kontekstu poglobitnih ciljev družbenega,

gospodarskega, političnega, prostorskega in kulturnega razvoja zaseda pomembno mesto. Reševati jih je mogoče v okviru treh razvojnih paradigme:

Po prvi se uvodoma vprašamo, ali ne bi bilo enostavneje vplivati na spreminjanje medsebojne percepcije med Romi in ostalim prebivalstvom in z različnimi vzgojnimi, izobraževalnimi in kulturnimi programi demarginalizirati romske skupine, kar bi lahko vodilo k individualni družbeni integraciji, hkrati pa po načelu "laissez-faire" dopuščati individualne odločitve za življenje na nekonvencionalen način in s tem družbeno marginalnost. Če bi spremenili percepcijo do marginalnih skupin, bi imeli več možnosti, da bi se te počutile sprejete. Ta paradigma je zaradi svojega permissivnega značaja videti prvi hip privlačna, saj širi toleranco kot pomembno kategorijo v medsebojnih odnosih, toda obenem je tudi hiter, poceni in v glavnem neučinkovit pristop k reševanju zelo stvarnih težav.

Druga paradigma sprašuje, ali je potrebna tako hitra družbena integracija, ki bi ne mogla biti brez določene (predvsem gospodarsko - socialno pogojene) prisile, in ali ne bi storili bolje, če bi ukrepali predvsem na področju izobraževanja, zaposlovanja, kulture in drugih področjih, ki vodijo v družbeno integracijo. Ko bi Romi po individualnih poteh ali/in ob kolektivni pomoči državnih in lokalnih institucij dosegli izobrazbo, poklicno raven, zaposlitev in s tem varen ter trajen vir preživetja, bi se s tem potreba po prostorski ločenosti morda radikalno zmanjšala. Specifika urejanja romskih naselij bi izginila. Ta teza je zaradi svojega emancipacijskega naboja zelo privlačna, vendar v sebi skriva veliko hibo, namreč sorazmerno dolgo čakalno dobo, med katero mnogi Romi zaradi slabega položaja ne bi uspeli doseči zelenih izhodiščnih možnosti za izobraževanje in delo; ovirajo jih namreč prav slabi bivalni pogoji. Čakalna doba bi bila dolga, socialna polarizacija pa ostra. Nastale razlike bi povečevale sprotno asimilacijo romskega prebivalstva zaradi jezikovnih, splošnokulturnih in jezikovnih kriterijev.

Tretja paradigma upošteva sedanje stanje prostorske razporeditve romskih naselij in teži k strukturnim spremembam tako naselij kot tudi njihovih prebivalcev. Pogojena strukturna pomoč bi zainteresiranim Romom olajšala reševanje njihovih najakutnejših bivalnih pogojev, kar bi pomembno prispevalo k zagotavljanju vključevanja in obstoja v družbenem osredju. Razmeroma hitra regulacija prostorskih pogojev bi jih torej demarginalizirala in stopnjevala socialno preobrazbo, tudi če na račun določene socialne polarizacije. Dolgoročno bi se romska naselja po videzu, strukturi in funkciji izenačila z ostalimi in se - če je to prostorsko le mogoče - tudi fizično (urbanistično) združila z ostalimi naselji. Postopoma bi prišlo do medetnične pomešanosti in izginevanja predsodkov, stereotipov in konfliktov. Ta paradigma predstavlja razmeroma drago in na

trenutke tudi nekoliko prisiljeno (bolje rečeno: pogojevano) participacijo Romov pri njihovi lastni socialni promociji in demarginalizaciji. V tem je tudi precejšnje tveganje, saj različna dosedanja naprežanja niso obrodila ravno bogatih sadov. Kritični moramo biti tudi do koncepta ločenih naselij. Vendar pa se zdi, da je ta različica še najbližja hitremu in obenem dovolj dolgoročno naravnemu konceptu reševanja romskih prostorskih in socialnih vprašanj.

4.2. Nekatero sugestije k reševanju prostorskih vprašanj Romov

Če vzamemo tretjo razvojno paradigmo kot najverjetnejšo oziroma tudi najbolj trajnostno naravnano, naj bi k demarginalizaciji Romov in romskih naselij vodili različni ukrepi. Naglasiti je treba zlasti tiste, ki bi v krajšem času omogočili izboljšanje bivalnih pogojev Romov in s tem njihove razvojne možnosti, ter tiste, ki bi preprečevali razvoj negativnih, konfliktnih odnosov in poslabševali splošno fiziognomsko, strukturno in funkcijsko podobo širših okolij z romskimi naselbinami. Ne nazadnje je smiselno postaviti nasprotno tezo, vprašanje ali nalogo: kako naj območja z romskim prebivalstvom dobijo celo razvojne prednosti in kako jih izrabiti. Teh ukrepov ni mogoče (in smiselno) izvajati brez akcij na področju izobraževanja, delovnega usposabljanja, iskanja tržnih niš za romsko prebivalstvo in kar je tudi zelo pomembno, ne brez romske aktivne participacije. Slednja povečuje interes in tudi obvezuje, predvsem pa je pomembno, da pri urejanju prostorskih težav v svojih naseljih Romi sami konstruktivno sodelujejo: to so njihova naselja. Ti ukrepi so:

- Legalizacija naselij (pri tem je treba upoštevati načela, da je mogoče legalizirati le izrecno romske naselbine, ki izpolnjujejo pogoje prostorske nekonfliktnosti in splošne romske participacije. Gre torej za obliko pomoči, ki je pogojena in časovno ter finančno omejena. Naselbine pa, ki neposredno ali posredno ogrožajo npr. pitno vodo ali druge bistvene naravne, družbene in gospodarske potenciale, je treba relokalizirati);
- zasebna parcelacija, ki bi zadoščala za postavitev bivalnih kapacitet in eventuelno - če je prostor - tudi gospodarskih (npr. za rejo malih živali);
- iskanje primerne in z regionalnimi arhitekturnimi in krajinskimi elementi povezanega gradbenega - arhitekturnega stila, ki pa naj bo tudi "romski" v smislu kulturne artikulacije na arhitekturnem področju;
- izgradnja osnovne infrastrukture, vendar s participacijo Romov;
- adaptacije bivalnih in gospodarskih poslopij po načelu participacije (različne ugodnosti);

- romska naselja je treba v osnovnem tlorisu strukturirati tako, da bo na razpolago tudi prostor za določene družabne aktivnosti, kulturo, da bo skratka romskemu prebivalstvu na ravni naselja nudil neko notranjo avtonomnost;
- smiselno je razmisliti o primernih načinih, ki bi preprečevali motenje posesti lastnikom parcel; to je lahko začasen ukrep, ki bi preprečeval poslabševanje odnosov;
- odmeriti lokacijsko primerno mesto za odlaganje materialov, ki jih Romi zbirajo za prodajo;
- stopnjevanje urejanje bivalne kulture pri romskem prebivalstvu, predvsem nagrajevati lastna prizadevanja (iskanja avtentičnih kulturnih artikulacij);
- romske naselbine vključiti med lokacije z urejenim odvozom komunalnih odpadkov; preprečevati ali vsaj minimalizirati zasmetenost površin znotraj naselja in v širši vplivni coni.

Najtrši oreh so in bodo brez dvoma naselja, ki jih zaradi mikrolokacije, nezdržljivosti funkcij prostora ali ogrožanja pomembnih naravnih virov in naravne in kulturne dediščine ni mogoče urejati, temveč je zanje treba iskati nadomestne lokacije, kar zahteva precej podrobne študije. V fazi izvedbe bi morali Romi aktivno sodelovati in tudi aktivno participirati vsaj manjši del sredstev. Iskanje primernih lokacij je zelo naporno, saj je treba ne le izbrati lokacije, temveč doseči tudi konsenz s prebivalci naselij, ki bodo v svoji soseščini soočeni z bistvenimi novostmi. Kompromis bi moral biti obojestransko spoznanje o možnostih ali celo prednostih sožitja.

5. ZAKLJUČEK

Prostorski vidiki urejanja romskih vprašanj sodijo v okvir prizadevanj za izboljševanje položaja romskega prebivalstva na eni strani, po drugi pa izboljševanja splošne ravni kakovosti življenja prebivalstva Slovenije, preprečevanja konfliktov in urejanja medetničnih in medčloveških odnosov v etnično mešanih okoljih. Prostorski segment je zaradi zagotavljanja stvarnih pogojev kakovosti življenja izjemno pomemben, saj pomeni izhodišče za dostop do osnovnih dobrin človeške družbe v informacijski dobi. Nedvomno bo ureditev romskih naselij prispevala k izboljševanju odnosov med Romi in slovenskim prebivalstvom, pomagala pa bo tudi slovenskemu prebivalstvu, ki bo razbremenjeno

stvarnih težav z romskim sosedstvom in predsodkov ter negativnih stereotipov o njih (kar bo verjetno dolgotrajen proces). Poglavitni cilj teh prizadevanj pa je, da se romskemu prebivalstvu zagotovi izboljšanje bivalnih kakovosti in dvigne raven možnosti za uspešno družbeno integracijo ter ohranitev njihove kulture in identitete, s tem pa tudi kakovosti in razvojnih možnosti širših teritorijev. Predvsem pa nas čaka še veliko empiričnih terenskih raziskav in odprtih družbenih diskusij.

6. LITERATURA:

- HORVAT, J. 1999: Položaj Romov v Sloveniji. V: Klopčič V.; Polzer M. (ur.): Poti za izboljšanje Romov v Srednji in Vzhodni Evropi. Izziv za manjšinsko pravo. INV; OOSI, izpostava Ljubljana.
- KLIEN, R. 1999: Posebni sistemi v politiki delovne sile za Rome, V: Klopčič V.; Polzer M. (ur.): Poti za izboljšanje Romov v Srednji in Vzhodni Evropi. Izziv za manjšinsko pravo. INV; OOSI, izpostava Ljubljana.
- KLOPČIČ, V. 1991: Pravni položaj Romov. V: Razprave in gradivo, 25. INV. Ljubljana.
- KLOPČIČ, V. 1999: Pravni položaj Romov v mednarodnih dokumentih. V: Klopčič V.; Polzer M. (ur.): Poti za izboljšanje Romov v Srednji in Vzhodni Evropi. Izziv za manjšinsko pravo. INV; OOSI, izpostava Ljubljana.
- KOMAC, M.; ZUPANČIČ J.; WINKLER P. 1999: Varstvo narodnih skupnosti v Republiki Sloveniji. INV. Ljubljana.
- SMERDU, F. 1999: Predstavitev projekta "Problematika zaposlovanja Romov v občini Novo mesto". V: Klopčič V.; Polzer M. (ur.): Poti za izboljšanje Romov v Srednji in Vzhodni Evropi. Izziv za manjšinsko pravo, INV; OOSI, izpostava Ljubljana.
- SRIENZ - POLZER, M. 1999: Primerjava pravnega položaja Romov v Avstriji in Sloveniji. V: Klopčič V.; Polzer M. (ur.): Poti za izboljšanje Romov v Srednji in Vzhodni Evropi. Izziv za manjšinsko pravo. INV; OOSI, izpostava Ljubljana.
- ŠTRUKELJ, P. 1979: Romi na Slovenskem. Cankarjeva založba. Ljubljana.
- ŠTRUKELJ, P. 1991: Etnološke raziskave romske populacije v Sloveniji. V: Razprave in gradivo, 25. INV. Ljubljana.
- ŠTRUKELJ, P.; WINKLER, P. 1996: Romi. Enciklopedija Slovenije, 10. zvezek. Mladinska knjiga. Ljubljana.
- TANCER, M. 1999: Komparativni prikaz učne uspešnosti romskih in neromskih osnovnošolcev v Prekmurju. V: Klopčič V.; Polzer M. (ur.): Poti za izboljšanje Romov v Srednji in Vzhodni Evropi. Izziv za manjšinsko pravo. INV; OOSI, izpostava Ljubljana.
- TICHY, H. 1999: Izkušnje pri naporih za izboljšanje položaja Romov v Avstriji. V: Klopčič V.; Polzer M. (ur.): Poti za izboljšanje Romov v Srednji in Vzhodni Evropi. Izziv za manjšinsko pravo. INV; OOSI, izpostava Ljubljana.
- THURNER, E. 1999: Spremembe pravnega položaja Romov v Evropi - Primerjava najpomembnejših trendov v državah članicah Evropske unije in v državah, ki

- niso članice Evropske unije. V: Klopčič V.; Polzer M. (ur.): Poti za izboljšanje Romov v Srednji in Vzhodni Evropi. Izziv za manjšinsko pravo. INV; OOSI, izpostava Ljubljana.
- WINKLER, P. 1999: Izkušnje Slovenije pri urejanju položaja Romov. V: Klopčič V.; Polzer M. (ur.): Poti za izboljšanje Romov v Srednji in Vzhodni Evropi. Izziv za manjšinsko pravo. INV; OOSI, izpostava Ljubljana.
- ZADRAVEC, J. 1991: Demografska in socialna podoba Romov v Sloveniji. V: Razprave in gradivo, 25. INV. Ljubljana.
- ZUPANČIČ, J.; REPOLUSK, P.; JOSIPOVIČ D. 2001: Problematika Romov v občini Turnišče. Raziskovalna naloga. Inštitut za geografijo. Ljubljana.
- ZUPANČIČ, J; KOS M. et al. 2000: Družba in prostorski razvoj Slovenije. Raziskovalna naloga. Inštitut za geografijo. Ljubljana.
- ŽAGAR, M. 1999: Romi na Slovenskem; družbena integracija marginalnih skupnosti. V: Klopčič V.; Polzer M. (ur.): Poti za izboljšanje Romov v Srednji in Vzhodni Evropi. Izziv za manjšinsko pravo. INV; OOSI, izpostava Ljubljana.
- ŽUGEL J. 1991: Integracija romske skupnosti v slovensko družbo. V: Razprave in gradivo, 25. INV. Ljubljana.

POVZETEK

ROMSKA VPRAŠANJA V LUČI PROSTORSKIH ODNOSOV

Prispevek obravnava prostorski vidik urejanja romskega vprašanja v Sloveniji. Po stalni naselitvi večine Romov v obdobju po drugi svetovni vojni so se odnosi med romskim in ostalim prebivalstvom marsikje precej zaostri, kar pa je treba pripisati predvsem nekaterim realnim problemom v zvezi z lokacijo, izgledom in s funkcijo teh naselij. Romske naselbine so razpršene in večinoma majhne; v njih živi le po nekaj družin. Locirane so ob robovih naselij ali sploh ločeno od ostalega naselbinskega sistema v Sloveniji. Zaradi pogojev nastanka in nenačrtovanosti so večinoma anarhične zasnove, brez osnovne komunalne infrastrukture, večidel zgrajene na črno in brez urejenih lastniških razmerij, zaradi česar Romi neredko prihajajo v spore z okoliškim prebivalstvom. Pogosto imajo težave tudi Romi sami, saj jim obstoječa raven ureditve ne omogoča enakovrednega starta na trgu delovne sile, pri izobraževanju in na drugih področjih. Že same lokacije so dostikrat nekvalitetne in zaradi tega problematične, v kontekstu pravno-lastniških razmerij in pogosto nastopajoče disfunkcije okoliških zemljišč pa tudi predmet nasprotovanj in konfliktov z večinskim prebivalstvom. Najpogostejši problemi so: pravno-lastniška neurejenost, funkcionalne motnje pri uživanju posesti, neurejene komunalne razmere in moteč izgled naselij. V članku iščemo možne poti za izboljšanje bivalnih kvalitet romskega prebivalstva in obenem tudi kakovosti življenja celotnega prebivalstva; ureditev teh pogojev pomeni predvsem zagotavljanje enega od temeljnih izhodišč za uspešno vključevanje v javno družbeno in poklicno življenje slovenske družbe in pogoj demarginalizacije Romov.

ABSTRACT

ROMA PROBLEMS IN THE LIGHT OF SPATIAL RELATIONS

The article deals with the spatial aspect of the Roma issue regulation in Slovenia. After the permanent settlement of the majority of Roma in the period after World War Two the relations between Roma and non-Roma population became quite strained in many places, mostly because of certain problems concerning location, style and function of these settlements. Roma settlements are scattered and mostly small, numbering only a few families. They are located on the outskirts and are usually completely separate from other settlements in Slovenia. Due to the conditions of their emergence and complete lack of any planning they are mostly chaotic, without basic communal infrastructure, illegally built and without settled proprietorial relations, which generates frequent conflicts with the neighbouring population. However, often Roma are the ones having problems as the existing level of regulation doesn't provide them with equal chances of competition in labour market, education and other fields. The locations they occupy are often bad and problematic; in the context of legal and proprietorial relations and frequent dysfunction of surrounding plots they are often objects of disagreements and conflicts with majority population. The most frequent problems are: unsettled legal and property relations, functional obstructions regarding property use, lack of communal infrastructure and ugly style of the settlements. The article focuses on the ways to improve the housing conditions of Roma people, as well as the quality of life of the entire population. Regulation of these problems means assurance of primary conditions for successful integration of Roma into public and social sphere and the necessary measure for their demarginalization.

Delegacija ZRS pri Borutu Pahorju, predsedniku Državnega zbora RS

Živa Antauer, Janez Krek, Mateja Peršak

PROJEKT STANDARDIZACIJE JEZIKA ROMOV V SLOVENIJI IN VKLJUČEVANJE ROMSKE KULTURE V VZGOJO IN IZOBRAŽEVANJE

Na Pedagoški fakulteti, Univerze v Ljubljani smo se odzvali na razpis raziskovalno-razvojnih projektov Ciljnega raziskovalnega programa "Konkurenčnost Slovenije 2001-2006" v letu 2003 s temo *Vključevanje Romov v sistem vzgoje in izobraževanja z vidika ohranjanja identitete njihove skupnosti s projektnim naslovom Standardizacija jezika Romov v Sloveniji in vključevanje romske kulture v vzgojo in izobraževanje.*

1. IZHODIŠČE IN OPREDELITEV PROBLEMA

Romi so ena najbolj marginaliziranih družbenih skupin in kljub statusu etnične manjšine se njihova družbena odrinjenost odraža na vseh področjih življenja, tudi v šolstvu. Proces nadaljnega vključevanja Romov v širšo družbo je nujen. Gre za zahteven in dolgotrajen proces, pri katerem ima uspešno vključevanje romskih otrok v sistem vzgoje in izobraževanja izjemno pomembno vlogo.

Kljub temu, da je Slovenija že doslej vlagala precej naporov za vključevanje Romov v obvezno šolo in za njihovo integracijo v večinsko kulturo, v obstoječem sistemu obstajajo slabosti, ki zahtevajo spremembe in ukrepanje. Očiten dokaz, da integracija romskih otrok v vzgojno-izobraževalni proces ni zadovoljiva, so nizki odstotki romskih otrok, ki uspešno napredujejo po vzgojno-izobraževalni vertikali.

Ob tem ustava in novejši mednarodno pravni dokumenti, ki urejajo pravice manjšin, predvsem *Okvirna konvencija za varstvo narodnih manjšin*, ki jo je z zakonom ratificiral slovenski Državni zbor februarja 1998, vzpostavljajo standarde, ki zadevajo romski jezik in identiteto in katerim mora zadostiti tudi slovenski šolski sistem. Analiza obstoječih rešitev v slovenskem šolskem sistemu je pokazala, da država še ni zagotovila ustreznih pogojev za veljavo romskega jezika, kulture in identitete v programe državnih šol. Drugače rečeno, položaj romskega jezika in kulture v slovenskem šolskem sistemu je urejen neustrezno in

je neprimerljiv z urejenostjo položaja jezika in kulture madžarske in italijanske manjšine. Sistem je tak, da v principu vodi bodisi v asimilacijo Romov bodisi v šolski neuspeh že na ravni obveznega šolanja. Da bi dosegli raven, kot jo po eni strani nalagajo konvencija in drugi pravni dokumenti, po drugi pa standardi sodobnih razvitih družb v zvezi z načeli enakosti in pravičnosti ter zagotavljanjem enakih možnosti za vse v vzgoji in izobraževanju, je potrebno sedanji koncept izobraževanja Romov dopolniti tudi s tem, da se v programe javnih vrtcev in šol na ustrezen način vpelje možnost poučevanja romskih otrok v njihovem maternem jeziku in seznanjanja z njihovo kulturo.

V preteklih desetletjih so že obstajali posamezni poskusi, ki so šli v to smer, vendar s strani države niso bili sistematično podprti in organizirani. Zato romski jezik - oziroma dialekti, ki jih govorijo skupine Romov v Sloveniji - na nacionalni ravni še ni bil standardiziran. Dokumenti, ki jih pripravlja Delovna skupina za pripravo strategije vključevanja Romov v vzgojo in izobraževanje in izjave predstavnikov Ministrstva za šolstvo, znanost in šport kažejo, da bo Slovenija v prihodnje uvedla možnost poučevanja romskega jezika in kulture v programe javnih vrtcev in šol. Vendar v tem trenutku ni pogojev za izvedbo omenjenih namer na ustrezen način, ker ni ustreznega slovarja, slovnice, podpornih gradiv, učnih načrtov in učbenikov.

To je zahteven projekt, katerega del je v pristojnosti javnih institucij. Vendar je prvi pogoj za zagotovitev postopnega vključevanja romskega jezika in kulture v programe javnih šol in vrtcev izdelava slovarja in slovnice romskega jezika v Sloveniji ter izdelava drugih podpornih gradiv.

2. CILJI IN NAMEN PROJEKTA

Projekt *Standardizacija jezika Romov v Sloveniji in vključevanje romske kulture v vzgojo in izobraževanje* je zamišljen kot del integralnega projekta, katerega namen je vključitev romskega jezika in romske kulture v programe javnih vzgojno-izobraževalnih institucij.

Prvi in logični korak k temu je izdelava glosarja oziroma slovarja in slovnice romskega jezika v dialektih, ki jih govorijo skupine Romov v Sloveniji ter spremljajočih gradiv, ki jih je ob tem mogoče pripraviti. To je osnovni cilj projekta *Standardizacija jezika Romov v Sloveniji in vključevanje romske kulture v vzgojo in izobraževanje*.

Da bi bilo mogoče uresničiti končni cilj, uvedbo romskega jezika in kulture v programe vrtcev in šol, je potrebno na koordiniran način opraviti vrsto nalog, ki posegajo v področje dela javnih razvojno-svetovalnih institucij s področja vzgoje in izobraževanja, kot tudi vrsto strokovnih nalog, ki jih lahko opravijo skupine strokovnjakov. Projekt je postavljen kot del celote, katere cilj je postavitve romskega jezika in kulture v slovenski šolski sistem. Ob tem, ko bo izdelala svoje temeljne produkte, bo projektna skupina pridobljena gradiva uporabila oziroma ponudila kot pomoč v namene vključevanja romske kulture v programe vrtcev in šol. Če bo potrebno, bodo strokovnjaki, ki bodo vključeni v projekt *Standardizacija jezika Romov v Sloveniji in vključevanje romske kulture v vzgojo in izobraževanje*, sodelovali tudi pri drugih aktivnostih vključevanja romskega jezika in kulture v slovenski šolski sistem.

Projekt sledi načelom multikulturnega poučevanja in ustreza konceptom izboljševanja položaja Romov kot eni od prioritet Sveta Evrope in Evropske unije.

3. PRIČAKOVANI REZULTATI

Rezultati raziskave bodo omogočili izdelavo dvosmernega romsko-slovenskega in slovensko-romskega glosarja oziroma slovarja, ki bo upošteval, da bo uporabljan tudi ali predvsem v šolske namene; tako nameravamo poleg približno 3.500 najpogostejše rabljenih besed vključiti tudi korpus besed, ki se pogosto uporablja v učbenikih in drugem didaktičnem materialu. Gradiva bodo uporabna za pripravo drugih kurikularnih gradiv in učbenikov.

Ob upoštevanju že izdelanih jezikovno-sistemskih opisov romskega jezika v tujini bo raziskava pri dialektih, ki jih govorijo skupine Romov v Sloveniji, opredelila specifične jezikovno-sistemske elemente ter izločila del besedišča, ki je potrebno za uspešno izpolnjevanje osnovnih sporazumevalnih potreb v šolstvu.

Vsi konkretni produkti raziskave bodo izvorno izdelani v elektronski obliki, ki bo omogočala enostaven prenos podatkov v različne komunikacijske medije (knjiga, svetovni splet, itd.) ali izpeljane izdelke (učbeniki, druga gradiva). Z raziskavo bodo postavljeni temelji jezika Romov v Sloveniji na način, prilagojen specifičnim potrebam jezika v šolski situaciji, ki bodo na voljo tako manjšinski skupnosti Romov kot tudi slovensko govoreči večini.

4. METODIKA PROJEKTA

Projektna skupina je izrazito heterogeno sestavljena, ker tako zahteva narava projekta. Zaradi specifičnosti projekta ima nosilec dr. Janez Krek predvsem vlogo koordiniranja in strokovnega nadzora ter vlogo analitičnega dela pri vprašanih vključevanja romske kulture in identitete v šolski sistem. Težav je namreč več vrst. Namen projekta ni zgolj izdelava slovarja in slovnice kot takih, marveč celotno delo usmerjati tako, da bodo njegovi rezultati uporabni na šolskem področju.

Kar zadeva jezikoslovno delo, se projektna skupina opira na strokovnjake iz Oddelka primerjalnega in splošnega jezikoslovja Filozofske fakultete, Univerze v Ljubljani. Težava je v tem, da priprava slovarja in slovnice zahteva izšolanega jezikoslovca, ki bi obvladal romski jezik (romologa). Oddelek je pričel usmerjati Živo Antauer v poglobljen študij Romskega jezika, ki je vključena v projekt. Obojega ni mogoče pripraviti brez sodelovanja dejanskih uporabnikov romskega jezika, Romov. V skupino je za sedaj vključen predstavnik Zveze Romov Slovenije, Jožek Horvat Muc, v nadaljevanju bodo vključeni tudi drugi.

Projektna skupina je iz vseh omenjenih razlogov izrazito interdisciplinarno in tudi mednarodno sestavljena. Vključuje jezikoslovca, ki se specializira za Romski jezik; jezikoslovca, strokovnjaka za primerjalno jezikoslovje; vključuje Roma, ki ni jezikoslovec, vendar je kot poznavalec in uporabnik jezika že sodeloval tudi s tujimi jezikoslovnimi eksperti. K delu smo povabili tudi druge strokovnjake: strokovnjaka za pripravo koncepta slovarja oziroma glosarja Simona Kreka, dva tuja jezikoslovna strokovnjaka za romski jezik, to sta dr. Dieter Halwachs (Karl-Franzens-Universität Graz, Geisteswissenschaftliche Fakultät, Institut für Sprachwissenschaften) in dr. Marcel Courthiade (titulaire de la chaire de langue et civilisation romani, Institut national des langues et civilisations orientales, Pariz, Francija). Slednja dva se ukvarjata z romskim jezikom in tudi z dialekti, ki jih govorijo Romi v Sloveniji, tako da bosta lahko strokovno usmerjala delo tako pri pripravi slovarja kot slovnice. Na pedagoškem delu projekta deluje Mateja Peršak ter s posameznimi prispevki strokovnjaki različnih znanstvenih disciplin. Povezali smo se tudi z Ursulo Glaeser (Karl-Franzens-Universität Graz, Geisteswissenschaftliche Fakultät, Institut für Sprachwissenschaften, je vodja projekta Rombase Pädagogik), ki ima precej izkušenj z uvajanjem romščine v šolski sistem, zbrala pa je tudi precej literature, ki bo v pomoč pri didaktizaciji romskih dialektov tudi na Slovenskem področju.

5. PRIPRAVA SLOVARJA IN SLOVNICE

Vsak slovarski opis mora izhajati iz podatkov o jezikovni realnosti, ki jih lahko dobimo na več načinov. Če je jezik že opisan v tradicionalnih jezikovnih priročnikih - slovniceh, slovarjih, učbenikih itd., lahko podatke dobimo iz njih. Če pisnih virov o jeziku ni oz. so redki, se jezikoslovec opre na t.i. informatorje, ki mu omogočijo, da izdelava sistemski opis jezika. Pri jezikih z uveljavljeno pisno tradicijo se sodobno slovaropisje opira na podatke iz čim bolj obširnih zbirk besedil oz. citatov iz besedil ter zbirk transkribiranega govorjenega jezika, v zadnjih dvajsetih letih predvsem v elektronski obliki, kar je omogočilo tudi kvalitativni preskok v slovarskem opisu jezikov ter uveljavilo novo jezikoslovno vedo t. i. korpusno jezikoslovje.

Pri konkretnem projektu sta sopostavljena dva jezika z zelo različnim jezikovnim statusom. Jezik Romov je pretežno govorjen, s sorazmerno redkimi pisnimi viri in brez jezikovnih priročnikov, ki bi opisovali jezikovne variante, specifične za Rome v Sloveniji. Pri sestavi geslovnika ter frazeologemov, primernih za slovar ciljnega obsega, se je torej mogoče opreti le na obstoječe pisno gradivo ter informatorje. S slovarskega stališča je pri sorazmerno veliki jezikovni skupnosti (več tisoč govorcev) opiranje na enega ali nekaj govorcev jezika lahko tvegano, saj se jezik znotraj enega narečja od naselja do naselja razlikuje. Zato je potrebno izdelati sistem, s katerim preverjamo zanesljivost pridobljenih jezikovnih podatkov na večjem vzorcu govorcev. Iz obstoječih pisnih virov je mogoče s pomočjo standardnih metod korpusnega jezikoslovja izločiti relevantnejše lekseme za vključitev v slovar.

Na slovenski strani je jezikovna realnost povsem drugačna. Slovenščina je državni jezik s polno funkcionalnostjo in z uveljavljenim opisom v jezikovnih priročnikih. Vendarle tudi izdelava slovarske makrostrukture na slovensko-romski strani ni brez težav. Za slovenski jezik obstaja le en enojezični slovar, ki je za potrebe ciljnega slovarja raziskave izrazito prevelik in brez podatkov o relevantnosti iztočnice glede na pogostost pojavljanja v jeziku. T. i. frekvenčnega slovarja, ki bi vseboval te podatke, slovenščina še nima, zato se je pri sestavi geslovnika in frazeologemov nujno opreti na korpusne vire za slovenski jezik (med njimi predvsem korpus FIDA kot edini t. i. referenčni besedilni korpus), ki vsebujejo sodobno leksiko slovenskega jezika in tudi omogočajo pridobitev informacij o frekvenci posameznega leksema.

Ker gre za jezikovni opis, ki omogoča komunikacijo v šolski situaciji, je pri sestavi slovenskega geslovnika in frazeologije posebno pozornost potrebno nameniti

ti jeziku, ki se pojavlja v učbenikih. Metoda zbiranja relevantnega gradiva je korpusno-jezikoslovna: iz korpusa FIDA je potrebno izločiti leksiko, ki se pojavlja predvsem v segmentu korpusa, ki ga sestavljajo učbeniki ter glede na frekvenco pojavljanja vključiti tudi tiste lekseme, ki ne spadajo v povsem osnovno besedišče jezika, se pa pogosteje pojavljajo v šolski situaciji.

Celotna izdelava slovarja bo potekala v elektronski obliki, z urejevalnikom besedil in v računalniškem formatu XML, ki omogoča trajno hranljivost, uporabnost v čim več različnih računalniških okoljih.

Kar zadeva slovnico, bo projekt izhajal iz analize položaja romskih govorcev pri nas in obstoječih slovnici (iz del, ki so bila že narejena pri nas in v tujini), ki bodo nadgrajene in prilagojene za razmere jezikovnih skupin in dialektov, ki jih govorijo Romi v Sloveniji. Za osnovo bomo imeli vprašalnik Univerze v Manchestru (Romani dialectological questionnaire), ki omogoča izdelavo slovnice za potrebe osnovnošolskega sistema, to pa bo potrebno razdeliti glede na stopnjo znanja jezika na več nivojev, ki se bodo med sabo dopolnjevali in omogočili znanje govorniku z dobro jezikovno podlago kot tudi začetniku oziroma tujcu.

Slovnica bo narejena po pravilih sodobnega jezikoslovja in primerljiva z drugimi podobnimi slovnici, ki že obstajajo za Rome v nekaterih drugih evropskih državah.

Projekt *Standardizacija jezika Romov v Sloveniji in vključevanje romske kulture v vzgojo in izobraževanje* naj bi omogočil romskim otrokom izobraževanje v svojem jeziku ter o njegovi preteklosti. S tem bo dana možnost, da se ohrani pisna jezikovna tradicija in prepreči izumrtje jezika, hkrati pa prinesla možnost knjižne rasti jezika, ki je za manjšino zelo pomembna. S tem se lahko Romom poveča jezikovna samozavest, krepi identiteta ter organiziranost skupnosti. Pismenost je še vedno eden najpomembnejših elementov razvoja določene kulture.

II.

MEDNARODNE PRIMERJAVE

Usposabljanje romskih svetnikov

Dr Marcel Courthiade-(INALCO, I.R.U.)

THE GANGETIC CITY OF KANNAUZ : ORIGINAL CRADLE-TOWN OF THE RROMANI PEOPLE

"Your arrival to the city of your forefathers has filled me with emotion as if my lost blood had reached to my doors tracing the footsteps of its ancestors"

Dr Jiwan Shukla, Kannauj 23.10.2003

Contrary to what one can read in almost all publications, the first Rroms to arrive in Europe were fully aware of their Indian origins. There is definite evidence of this in several documents dating back to the fifteenth and sixteenth centuries¹. It is only later that a mythical Egyptian² origin challenged accounts of the Rroms' real origins in India. More prestigious, it would eventually help their inte-

¹ These documents were published in *Informaciao lil* n°7-9 in 1992: *'Eodem millesimo venerunt Forlivium quedam gentes misse ab imperatore, cupientes recipere fidem nostram, et fuerunt Forlivio die VII augusti. Et, ut audivi, aliqui dicebant, quod erant de India'* (In the same year some people sent by the emperor came to Forli, wishing to embrace our faith, and they arrived in Forli on August 7. And, as I could hear, some were saying they originate from India – *Chronicum fratris Hieronymi de Forlivio ab anno MCCCXCVII usque ad annum MCCCXXXIII Bologna, Nicola Zanichelli editore*); *'Questa č una sorte di gente, la quale va errando tre giorni in un luogo & tre in un'altro [...] Hanno un Signore, quale dimandano il Rč di Colucut [...] Questo tal Rč hr alcuni Bramini, ouero sacerdoti'* (They are such people, living three days in one place and three days in an other place [...]) They have a lord, who is king in Kalikot [...]) This king has some br#abchmans, or priests – *Degli habiti antichi e moderni di diverse parti del mondo, 1590*); *'20s aux Bouemiens, le vingt dud. baillés pour fere passer les Indiens de se lieu'* (Twenty pounds were given to the Indians in order to send them away from this place – register of Bras, near Sant-Maximin in 1636).

² In fact, a population from Egypt had actually reached the Balkans during the fourth century – between 306 and 338, according to a document from the Vatican's Archives discovered by the British historian Hugh Poulton. They were perhaps Copts (persecutions against Copts reached a peak in 304). It seems that the Evgiits (or Jevgs, or Ashkali – currently a population of around half a million, living mainly in Western Balkan) could be the descendants of this migration. Their arrival stirred the imagination of peasants in the Balkans to such a degree that when the Rroms arrived, much later, the local population believed them to be Egyptians too. A naive misinterpretation of Ezekiel's book "And I will scatter the Egyptians among the nations, and will disperse them through the countries"(XXX.23) as well as the fact that many Rroms chose to live in lush and prosperous regions, often referred to as 'Little Egypt', could only reinforce this belief.

gration into Europe. Indeed, the myth of the Rroms' Egyptian origins was gradually accepted as authentic. It was not until 1763 that the Transylvanian pastor, Vályi István, from Szathmar/Satu Mare 'rediscovered' the Rroms' Indian origin through the comparison of the Rromani dialect from Ráb (Gy#oor), where he was a Calvinist preacher, with the language spoken by three Indian students he had met in the Netherlands (their language was either *Sanscrit*, since they were educated, probably Br#abchmans, or *Sinhala*, the language spoken in Ceylon, from where they seem to have originated³).

Even after this rediscovery, the Rroms' real origins in India were not widely known outside the scholarly milieu⁴, until the political friendship between Josip Broz Tito's Yugoslavia and Nehru's India, as 'non-aligned countries' in the 1950s. Since this time, information regarding the origins of the Rroms was disseminated throughout various countries, including India, thanks to the efforts of W. R. Rishi and others.

MAHMUD OF GHAZNI'S RAID UPON KANNAU%& IN DECEMBER 1018 A.D.: FROM LINGUISTIC TO HISTORICAL DATA

Further comparisons between Rromani and Indic languages were suggesting an exodus from somewhere in Uttar Pradesh in terms of location and dating back to the turn of the first millennium a.D. in terms of datation but very few attempts have been made to determine more precisely the starting point and time of the

³ According to Professor Eric Meyer, they may have been 'Sri Lankans sent by the East Indias Company from Colombo, [specifically] Burghers, whose native tongue was Dutch, probably more or less mixed-race, and in any case speaking Sinhalese. The only problem is that they are referred to as Malabars, a word used to refer to all people coming from the southern part of India, not only the present-day Malabar coast. On the other hand, there is evidence of students from Sri Lanka studying in the Netherlands around 1770. However, it is not very likely that one would find Br#abchmans among Burghers'. In fact, Vályi's account could be a simple cover-story intended to convey information acquired in other circumstances.

⁴ Several writers have mentioned this origin in various literary works since the fifteenth century, for example, in France Charles d'Orléans (1394-1465) in an enigmatic short poem (*Pis suis que Boesme n'Yndien* 'I am worse than [a] Bohemian or Indian') or Sebastien Münster (1489-1552), suggesting as early as 1565 the banks of the Ganges for the cradle of the Rroms in the French posthumous version of his book 'La cosmographie universelle de tout le monde' (*Je luy dis alors "votre Egypte la Basse n'est donc point en Afrique près le Nil, mais en Asie près le fleuve Ganges, ou près la rivière Inde"* "Then I said to him "therefore your Egypt the Lower is not in Africa near the Nile, but in Asia near the river Ganges or near the river Indus") or, in a quite explicit manner, a major Romanian writer, Ion Budai-Deleanu (1760-1820) in his 'iganiada' (c. 1800).

Rroms' exodus, or the reasons for this exodus, until Professor Eric Meyer (Paris University) proposed a connection between this event and a passage in the *Kitab al-Yamini* (*Book of the Yamin*) by the Arabic chronicler Abu Nasr Al-'Utbi (961-1040), reporting Sultan Mahmud of Ghazni's attack on the imperial city of Kannau%&, which resulted in its plundering and destruction and the deportation of its inhabitants to Afghanistan in december 1018. In fact, some Rromani researchers such as Rajko Djuri#5 and Professor Ian F. Hancock⁶ had already suspected a link between this exodus and the terrible *razzias* (or raids) carried out by Sultan Mahmud of Ghazni into northern India. Independently, the Polish anthropologist Lech Mróz had come to a similar conclusion: 'I consider it likely that the Rroms' ancestors arrived in Iran in Mahmud of Ghazni's times, as a result of his raids upon India' (1992:40). In fact Adam Bartosz, quoting Rishi, had already mentioned Mahmud of Ghazni's possible role in this exodus as early as 1984. However, depending on incomplete chronicles mentioning only a few forays into north-western India, they were never able fully to describe the mechanism of this exodus.

A passage in Al-'Utbi's *Kitab al-Yamini* (*Book of the Yamin* – name of the dynasty, after Mahmud's title Yamin-ud-Daulah), though short, appears to shed more light, since it describes a raid perpetrated in the winter 1018-1019, that reached much further east, beyond Mathura, as far as the prestigious mediaeval city of Kannau%&, 50 miles north-west of Kanpur (in colonial English, Cawnpore), then Mun%& (called "the Fort of the Br#abchmans", near Kanpur or Et#abcwah), As#ii (10 miles north-east from Fatehpur) and #SSarva (near Sah#abcranpur).

In the early eleventh century, Kannau%& (the former Kan#aakub%&a of the Mah#abcbh#abcrata and the Ramayana), spread out on four miles along the Ganges banks was still a major cultural and economic centre⁷ of northern India. Not only did the most learned Br#abchmans of India claim to be from Kannau%& (as they still do today), but it was also a town that attained a very high level of

⁵ Rajko Djuri#\$, *Romi u Evropskoj Književnosti* Beograd, 1996 (p.9)

⁶ Ian Hancock, Siobhan Dowd and Rajko Djuri#\$, *The Roads of the Roma* - Hatfield: University of Hertfordshire Press, 1998 (p.15-16).

⁷ Kannau%& had reached the peak of its influence under Har#ssa's reign, in the seventh century. However, even after his death in 647 'economic wealth and cultural development didn't leave this city, making it the unofficial spiritual and intellectual capital of northern India' (*Historia Indii*, p. 218). All Indian and foreign studies confirm this outstanding position of Kannau%& since Har#ssa's times until Mahmud's assault in 1018.

civilisation in terms of what we would now call democracy, tolerance, human rights, pacifism and even ecumenism. Yet, during the winter of 1018-19, a raiding force came from Ghazni (now in Afghanistan) and captured the population of Kannauj, subsequently selling them as slaves. It was not the Sultan's first raid, but the previous ones had reached only as far as Panipat and Rameshwar. This time he moved on to Kannauj, a major city of more than 50,000 inhabitants, and, on 20 December 1018⁸, captured the entire population, 'rich and poor, light and dark [...] most of them 'notables', artists and craftsmen' to sell them, 'entire families', in Ghazni and Kabul (according to Al-Utbi's text). Later, according to the same text, Khorassan and Iraq⁹ appeared to be 'full of this population'.

What is it that leads us to believe that Roms' origins lie in this razzia?

Mainly the following points:

- The detail 'light and dark' would explain the diversity of skin colours which is encountered among the different groups of Roms, if the original population really was mixed. There were probably many Rameshwar¹⁰ in Kannauj. These people were unrelated to the indigenous population, but had been raised to the dignity of Kshatriyas on merit. Therefore they could have been the aforementioned 'dark' portion of the population¹¹.

⁸ On Shaban, 8 of 409 (of the Hegira).

⁹ As well as a region called Máwaráu-n Nahr.

¹⁰ Before Harsha's conversion to non-violence in 620, Kannauj had been a warlike power, and had incorporated Rameshwar battalions into its army. These were warriors, originating 'on the one hand from central Asian invaders who had come with the Huns during the 6th century, and on the other hand from aboriginal populations from forested regions, at the edge of the Ganges valley'. We must bear in mind that the *Mahabharata* makes fun of the Rameshwar discipline, too serious and too Spartan in its views.

¹¹ It must be emphasised that the expression 'black' to describe Roms' skin colour, as was used by Europeans from the very first contacts between the populations, gives us more information about the sedentary population's perception of this skin than about objective colours. Obviously, among the newcomers, the ones with the most dark and 'visible' complexion caught the European populations' imagination. Later, photographers always chose dark-skinned people to bolster that image, which gradually created the idea of Roms as 'black people' in the common imagination. In Poland, Roms make a distinction between 'black Roms' and 'white Roms', according to which group they belong (from the mountains or from the plains). In fact, there is no visible difference between the different groups' skin colour. We have here a symbolic use of colours that may have made sense at some point in history but is today irrelevant.

- The fact that the captured slaves came from all walks of life and included high born individuals could explain how they were so easily introduced to important and influential people such as kings, emperors and popes when they reached Europe. This was because, among the Roms, there were descendants of 'notables' from Kannauj. The French indologist Louis Frédéric confirms that the population of Kannauj consisted mostly of 'notables', artists, craftsmen and warriors.

- This social diversity in the original deported population may also account for the continuing survival of the Rromani language, nearly a thousand years after the exodus. As sociolinguistics has shown, the greater the degree to which an exiled population consists of mixed social backgrounds, the stronger and the longer it will carry on transmitting its original language.

- The geographical unity of the place from which the Roms' ancestors left accounts also for the striking coherence of the Indian element in the Rromani language, since the main differences between the dialects are not to be found in the Indian component of the language but in the vocabulary borrowed on European soil. European loan-words entered Rromani mostly as a consequence of the need to express new concepts, as well as those of everyday reality (clothes, food, fauna and flora) and those related to administrative and technological evolutions, for example. This argument completely undermines the theory that the Roms originated 'from a simple conglomeration of ?om¹² tribes' (or whatever other groups). It is worth mentioning here that Sampson had already noticed that the Roms 'entered Persia as a single group, speaking one common language' (Sampson, 1923:161).

- There could probably have been a great number of ?omba¹³ artists in Kannauj, as in all the civilised cities of those times. As the main intellectual and spiritual urban centre in northern India, Kannauj doubtless attracted numerous artists, among whom were many ?omba (perhaps, but not definitely,

¹² It is essential to pay attention to the subscribed dot under the ? of ?om, because it renders a dental sound pronounced as English 'd', not continental 'd'. This dot is *crucial*, because all Indian languages distinguish clearly retroflex '?' from dental 'd'. On the other hand, '?' is not clearly distinguished from '?' and ?omba may be spelled ?omba as well.

¹³ The ?omba (or ?omba) were by no means a 'despicable' population, as is too often claimed. Indeed, we have texts, like the *Rameshwarastarangini*, written by the Brahman Kalhana, which describe the friendship of some of them with the Prince of Kashmir. He was eventually to give high functions to their families ('River of Kings', English translation by Ranjit Saha, New Delhi: Sahitya Academy, 1935). More research is therefore needed about the profile of this group in the antiquity. It is noteworthy that the term '?om/?ob' is sometimes glossed as 'creator, artist', without any caste reference.

the ancestors of the present-day Roms). Now, when the Kannau&ia population was scattered in Khorassan and neighbouring areas, the Romba artists most probably captured the imagination of the local population, more than the notables and craftsmen, which would explain the extension of the name Romba to refer to the entire group of Kannau&ia aliens. These could have taken over this name later on to refer to themselves, as a term of self-designation (as opposed to the more general designation *Sind[h]*, Pers. *Hind*, Ionian Gr. *Indh* meaning 'Indian' – from which the name 'Sinto' perhaps arose, in spite of the paradoxical evolution of *~nd* to *~nt*, which should be postulated in this case. In fact, some individual Rromani dialects, mainly in Hungary, Austria and Slovenia, seem to present this evolution of *~nd* to *~nt*).

- The fact that the proto-Rromani population had come from an urban area, and were mainly notables, artists and craftsmen, might perhaps account for the very low number of Roms working in farming until now. Although 'the soil of the region was rich and fertile, the crops abundant and the climate warm', the Chinese pilgrim Xuán Zǎng (also romanised as Hsüan Tsang) notes that 'few of the inhabitants of the region were engaged in farming'. In reality, the land was cultivated chiefly for the production of perfume flowers since the antiquity (mainly for religious purpose).

- It seems that a small group fled from the *razzia* on the waters of the Ganges and moved towards Benares, from where, due to the hostility of the indigenous population, they left again, to settle in the Ranchee area. These people speak Sadr#ii, a specific Indian language used mainly for intertribal communication. It is worth mentioning that Sadr#ii seems to be the Indian language which allows the easiest communication between its speakers and speakers of Rromani.

- Furthermore, Sadr#ii speakers have the habit, during special ceremonies, of pouring a little drink on the floor before drinking, saying: 'to our brothers carried away by the cold wind beyond the mountains' (personal communication by Rézm#uuves Melinda). These 'brothers' could be Mahmud's prisoners. However, a more extensive study of the Sadr#ii-speaking group is needed.

- The protecting goddess of Kannau& was Kali, a divinity who is still very popular among Rromani people. Moreover, the former name of the city *Kan#aakub&a* (also *?????#tt?* in Greek sources) meant 'hunchbacked, crippled maid (virgin)'. The origin of this surprising name is to be found in a passage of Valmiki's Ramajan: Ku#ssmabha had founded a city called Mahodaja (Great Prosperity); he had one hundred beautiful daughters and one day, as they were playing in the royal garden, Vǎju, god of the wind, fell in love with them and want-

ed to marry them. Unfortunately he met with a refusal and out of angry he changed them to hunch back, what became the name of the city¹⁴. In another version, *Kan#aa Kub&a* was the nickname of a disabled devotee of Kri??a, to whom the god restored a beautiful and sound body in thanks for her fervently anointing his feet. In fact, 'hunchbacked maid' was one of the titles used to refer to Durg#abc, the warrior goddess, another form of Kali. In other words, we can draw a parallel: *kan#aa kub&a* ('hunchbacked maiden') = Durg#abc = Kali. Rajko Djuri#\$ has pointed out some similarities in the Rroms' cult to Bibia or Kali Bibi and the Indian myth of Kali.

- The time the Rroms spent in Khorassan (one or more centuries) would also explain the number of Persian stems integrated in the Rromani vocabulary (about 70 - beside 900 Indian stems, and 220 Greek), since Khorassan was a Persian-speaking region.

- Another striking element is the coincidence of three linguistic features linking Rromani with the languages of the Kannau& area, and *only* or *mainly* with them, namely:

- among all modern Indo-Aryan languages, only Bra%& (also called Bra%& Bh#abckh#abc, a language spoken by some 15 million users immediately to the west of Kannau&) and Rromani distinguish two genders in the singular of the third person of the personal pronoun: *jo* or *vo* in Bra%& (probably *o* in ancient Bra%&) and *ov*, *vov* or *jov* 'he' in Rromani for the masculine and *j#abc* or *v#abc* in Bra%& and *oj*, *voj* or *joj* 'she' for the feminine, while all other Indo-Aryan languages have a unique form, usually *yé*, *vé* 'he, she' for both genders. These specific pronouns can be heard every day in the streets of Kannau&.

- among all modern Indo-Aryan languages, only the dialects of the Kannau& area, some of the Bra%& language and Nepal#ii (Nepal is only sixty miles from Kannau&) have an ending of masculine nouns and adjectives in *~o* (or *~au* = *~#o0*) identical to their Rromani counterpart, which is also *~o*: *purano* 'ancient, old' (other Indo-Aryan languages *puran#abc*, Rromani *purano*), *taruno* 'young [lit. in Hindi]' (other languages *tarun#abc*, Sinto *tarno*, Rromani *terno*). In fact the dialectal evolution of common *~#abc* to *~o* is submitted to rather complicated rules which are still to be elucidated.

- and, last but not least, among all modern Indo-Aryan languages, only Awadhi (a language spoken by some 20 millions users in a large area east of Kannau&)

¹⁴ Other names of Kannau& were Kusasthali, Kusika and Gadhipuri (pers. comm. by prof. &ivan #SSukl#abc from Kannau&).

presents, just like Rromani, an alternative long form for the possessive postposition. There is not only a strict parallel in the phenomenon itself but also the postpositions are identical in form: in addition to the short form ($\sim k\#abc$, $\sim k\#ii$ $\sim k?$) which is common to all Indo-Aryan languages, Awadhi has a long variant $\sim kar(\#abc)$, $\sim ker\#ii$, $\sim ker?$, exactly like many of the most archaic Rromani dialects, such as those of Macedonia, Bulgaria ($\sim qoro$, $\sim qiri$ and $\sim qere$), Slovakia and Russia ($\sim qero$, $\sim qeri$, $\sim qere$); this form has been reduced in the Sinto dialects ($\sim qro$, $\sim qri$, $\sim qre$).

In addition, a recent fieldwork mission in some villages of the Kannau%& area has revealed traces of an unexplored vocabulary very similar to Rromani (*tikni* 'small', *daj* 'mother' [common Hindi 'midwife'], *ghoro* 'jug', *larik#abc* 'lad' [common Hindi *la?k#abc*] etc...). All this justifies Professor Ian Hancock's statement that 'the language closest to Rromani is Western Hindi', more commonly called Bra%& and sharing most of its features with modern Kannau%&i (Hancock 2000:7, Zograf 1990:39).

As far as the chronology of the exodus is concerned, it also fits with Mahmud's times, since it is clear it could not have occurred before the 10th century a.D., seeing that Rromani presents two main grammatical features which were constituted at the end of the first millennium, namely:

a) the formation of the postpositional system instead of the Old and Middle Indic flexions;

b) the loss of the neuter with ascription of the formerly neuter nouns to the masculine or the feminine gender. Since almost all these nouns have been ascribed in Rromani to the same genders as in Hindi (Hancock, 2001:10), one can conclude that this phenomenon happened when Rromani was still spoken on Indian soil. Accordingly, Rromani split from other Indic languages only after these evolutions.

Turner's position about a very early Rromani migration out of Central Uttar Pradesh, based on an alleged common Rromani and Dardic evolution of $nt > nd$, $nk > ng$ and $mp > mb$ in the 3rd century B. C. (Turner 1927: § 43) is wrong (it is probably the only mistake in all the great scholar's study) because he disregarded the fact that there is no need of language commonality to lead to the voicing of voiceless stops after a nasal consonant. This evolution is widely encountered in various groups of languages and in all times. In addition, it developed in Rromani not only in stems, but also in the postpositional system which emerged during the second half of the first millennium a. D. (see above) : $-n + ke > -nge$ (spelled $-nqe$), $-n + tar > -ndar$ (spelled $-n?ar$) etc... It is most likely that this evolution

occurred on European soil, quite independently of a similar evolution which occurred on its own among some Dardic languages around 250 B. C.

A historical bird's eye-view of the city of Kannau%&: from ancient times to the razzia in December 1018

Kannau%& has played a major part in history since ancient times. Already an urban centre in the times of the Indus civilisation - as attested by archaeological discoveries, among others a highly refined necklace, it was about 1,000 B.C. the capital city of the Pa#nn#\$alas¹⁵ who, with the Kurus, were the two main tribes of the Ganges valley. This was the period of the so-called 'Painted Grey Ware' and a great quantity of this ceramic of superior quality has been found in Kannau%&, as in most sites mentioned in the Mah#abcbh#abcrata. Eventually, series of baked clay figurines (terracotta), stretched from the Maurya period (325-184 B.C.) to the 7th century a.D. attest of a n uninterrupted cultivation of the arts: many of them are really charming and represent mothers holding a child in their arms. Among them goddess Ga%&alak#ssmi (Sunga period: 184-100 B.C.) is probably the earliest evidence of Br#abchmanical deity in clay. In Gupta period (319-600 a.D.), the art attained maturity of expression with balanced harmony and natural beauty; these terracotta figurines were very much in demand on festive occasions. The history of sculpture in Kannau%& is also extremely rich and culminates in the late Gupta period. Some beautifully chiselled high reliefs, all with religious subjects, are unequalled masterpieces in terms of elegance, balance and harmony.

The importance of Kannau%& was due to its position at the confluence of five rivers in a time when river transportation was the main means of communication (Kannau%&, and its area were sometimes referred to as Pan%&-#abcb "five waters"). In addition, as pointed out by Cunningham (1924:436), "the situation is a commanding one and before the use of the cannon the high alone must have made Kannauj a strong and important position". The significance of the city decreased after that until it became a small town during the first centuries of our era, but after the fifth century it increased in size again during the period of the late Guptas, when it became the Maukh#abcras' capital city. These families were

¹⁵ The sages #ABCruni and #SSwetaketu contributed to the Pa#nn#\$alas' reputation.

to dominate the Ganges valley. At this period, another branch of the late Guptas, the Pu#ssjabutis, reigned at Th#abcne#ssvar in Eastern Pan%&#abcb, the cradle of the Vardhana dynasty. The first of them to acquire real fame was Prabh#abckaravardhana, who had two sons: R#abc%&javardhana and Har#ssavardhana and a daughter, R#abc%&ja#ssr#ii who married Grahavarman, sovereign of Kannau%&. After Grahavarman's assassination, Har#ssa took over the throne of Kannau%& and became one of the most outstanding rulers of ancient India: after some 15 years of military conquest, he turned to non-violence in 620 and extended further his kingdom through negotiation and diplomacy, until it encompassed almost all the north of India, from today's Bangladesh to Gu%&ar#abct and from Buthan to Pan%&#abcb and seemingly Cashmere – with the main part of R#abc%&astan remaining outside the frontiers. He had become a man of peace and organised a religious assembly in 643 a.D. in Prayag (today Allahabad - but some sources place rather this assembly in Kannau%& itself, on the north bank of the Ganges), attended by all the important rulers of various kingdoms; after that the followers of various religions used to gather and discuss the most obscure subjects (basically of Br#abchmanical faith, Har#ssa was very open-minded and interested by other denominations, especially Jainism). His quinquennial assembly held in Prayag is a rare example of Har#ssa's charitable disposition and humanist outlook. After donating liberally to the various ascets, he used to donate his valuable personal possession also in charity. As a writer he also left three masterpieces in Sanscrit: Ratn#abcval#ii, Priadar#ssik#abc and N#abcb#abcnanda, as well as a series of stanzas inserted in his charters and two hymns. In many respects Har#ssa appears to be one of the most prominent characters of Indian and world history – and also proto-Rromani history.

Kannau%& regained some importance again in 730 when the sovereign of the time, Ja#ssovarman, subdued Magadha and Gau?a (Bengal) but was defeated by Lalit#abcditia, king of Kashmir. It was at that same time that a new power appeared on the banks of the Ganges: the Gur%&#abcra, nomadic warriors, ancestors of the R#abc%&puts, whose main tribes were the Paramara, the \$\$ahu-mana, the Solanka and the Pratih#abcra¹⁶. The first mention of the Gur%&#abcra is to be found during Har#ssa's reign, but no precise information about them appears before the late eighth century. Their state stretched as far as R#abc%&astan's borders and represented a force able to subdue the Arab

invaders. Around the year 800, Dharmap#abcla, sovereign of Bengal, overthrew Indr#abc%&udha from Kannau%& and gave the throne to \$\$akr#abc%&udha, who was overthrown in his turn about twenty years later by N#abcb#abcbadha II (800-833). Kannau%& became the capital city of the Pratih#abcra.

Mahmud of Ghazni's *razzia*

The fatal strike which put an end to the splendour of Kannau%& came from beyond the country's borders. It was carried out by Sultan Mahmud of Ghazni, in Afghanistan, whose father, Amir Subuktigin (or Sebuktigin, from the Turkish tribe Oguz) had come to the Afghan throne in 976. A former slave of Alptigin, he had succeeded in marrying his master's daughter and thus became the son-in-law of the very Alptigin, himself originally a slave and vassal of the Samanid king of Khorassan and Bukhara but who had eventually founded, in 963, the reigning dynasty of Ghazni. Until that period, the Muslims' plans of conquest over India had hardly reached as far as Multan and Sindh, which was then governed by Yakub ibn-Lais.

In fact, even before the year 1000, the pressure towards Eastern countries increased continuously. In 979, &&ajap#abcla, sovereign of Pan%&#abcb, had resisted succesfully Sabuktigin in 979, the tripartite coalition between Lahore, A%&mir and Kannau%& subdued in 988 near Lemghan in a further attack. &&ayapala is compelled to leave Kabul while Sabuktigin continues his attacks on Pan%&#abcb and R#abc%&ast#abcb, although the Afghan territories are his real aim. Subuktigin's elder son Ismail continues his campaigns, but the latter will eventually be overthrown in 998 by his own brother, the legendary Sultan Mahmud, who will then reign until the year 1030. It's from that period that a real Muslim influence begins to be noticeable on northern India. It is important to underline that Mahmud inherited not only Afghanistan, but also Khorassan. Eventhough the sinister despot would introduce to his court all the possible Persian refinement, encouraging science and arts, this munificence did not seduce all the learned spirits of the time. Indeed, Firdausi¹⁷ and Al-Biruni decided to keep away from his court and Avicenne refused his invitation. Indeed, the Empire of Ghazni, spreading from the Caspian sea to the Pan%&#abcb, was ruled on a basis of pillage policy. The real aim of the attacks against the different Indian

¹⁷ Firdausi, growing old, wanted to dedicate his historical piece of art in verses, the Shahname, to Mahmud, who refused this poetic offering and even ordered that the poet's head be crushed by an elephant's foot because he had glorified pre-Islamic Persian heroes; for the sultan this could be perceived only as a blasphemy... and as a political danger for his own power, based on Islam.

¹⁶ Also called respectively Pawars, \$\$hauhans, Solankis and Parih#abcra.

States was to bring back as much wealth as possible, not to annex new territories. The struggle against pagan divinities was only a pretext for plundering temples, it brought Mahmud however a great fame in the Muslim world, even until now. Between 1001 and 1027, Mahmud launched 17 razzias against India. In 1001 he defeated &ajap#abcla's army and plundered Lahore; &ajap#abcla had to abandon the throne to #ABCnadap#abcla and to set fire to himself. In 1004, Mahmud subdued Multan, although it was already a Muslim country, and the following year, the Pan%&#abcb. Sukhp#abcla, grand-son of &ajap#abcla, was eventually captured and converted by force to Islam.

Mahmud definitely decided to wear out down the Indian countries by forbidding them any access to Multan. The razzia he launched in 1008 had to face the very large coalition between the sovereigns of Pan%&#abcb, U%&#ain, Gwalior, Kannau%&, Kalan%&#abcra, Delhi and A%&mir. This coalition was defeated between Undu and Pe%ss#abcwar. The news of #ABCnadap#abcla's death created a great movement of panic among the warriors. During all this time, Mahmud was very well aware of the spiritual and material richness of Kannau%&. He continued his attacks, mainly in regions with numerous rich temples: in 1010 against Mathur#abc, in 1014 against Th#abcne#ssvar, in 1018-19 against Kannau%& and in 1024 against Somn#abcth (Gu%&ar#abct)¹⁸. On the 27th of September 1018¹⁹, the Sultan at last 'bade farewell to sleep and ease' and departed along with his valiant warriors (11,000 regulars and 20,000 volunteers) for Kannau%&, over which the shadow of the imperial power had been hovering for centuries. After having ransacked, looted and desecrated the magnificent temples of Mathura, the cradle-land of Kr??a, Mahmud proceeded toward Kannau%&, appearing before its gates on the 20th of December of the same year. According to Firishta, he there saw 'a city which raised its head to the skies, ans which in strength and beauty might boast of being unrivalled'²⁰. He also found (ibid.) that the city held a very strategic position on the right bank of Ganges and its fortifications consisted of seven distinct forts²¹. It was reputed, moreover, to contain 10,000 temples of high antiquity. But on hearing of Mahmud's sudden approach, R#abc%&jap#abcla, of

the Pratih#abcra dynasty, who had probably already shared in the defeat of the confederate armies against the Moslems on two previous occasions (and possibly ill-advised by his astrologists), became panic-stricken and fled across the Ganges to Bari. Kannau%& was deserted by a large number of its citizens, who were anxious to save themselves from the fury of the Moslems and in the absence of serious resistance, the Sultan took all the seven forts in one day. He then gave free license to his soldiers to plunder the city, raze the temples to the ground, and massacre the unfortunate 'infidels'. In a letter to the governor of Ghazni, Mahmud himself reported that in Kannau%& 'there are innumerable temples. No other city can be constructed like this in two centuries, but our army destroyed the whole town in a short period'. The Sultan eventually returned to Ghazni laden with immense booty: the expedition against Kannau%& had made him master of wealth amounting to 20,000,000 dirhams in chariots full of gold, rubies, pearls and different treasures 'beyond all calculation', 385 elephants and 53,000 prisoners of war (each one of them was eventually sold to Khorasan for between 2 and 10 dirhams – and being the ancestors of the Rromani people): 'in such quantity that the fingers of those who counted them would have been tired'. The importance of this event for Rromani history lies in the fact that it is the only occurrence of such a massive deportation of a numerous and geographically homogeneous population from northern India in the direction of the Byzantine Empire and Europe. Firishta, quoted by Ganguly (2001:15), states that 'after this glorious expedition the Sultan founded at Ghazni the famous &#abcmi Mosque, which was universally known as 'Celestial Bride'. Adjacent to this mosque he established a university well equipped with books in various languages and a Museum full of natural curiosities'. The Yamini dynasty, heirs of Mahmud, began to decline right after his death: he has divided his empire between his two sons, but the elder Mas'ud defeated his brother Muhammad, blinded him and threw him into jail. After a ten year reign, his troops mutinied as a result of a defeat at the hands of the Sel%&uqs and released the blind Muhammad, who now crowned himself king. Mas'ud was put to death by his brother, himself killed with his son in retaliation by Mas'ud's son Maudud, who ruled from 1040 to 1049. After a series of weaklings, Ghazni was plundered and burnt down in 1155 by Husain of Ghur and the house of Mahmud was finally extinguished by Muhammad Ghuri in 1192, when he killed Malik Khusrav, the last Ghaznavid.

The chronicler Al-'Utbi

We are now well informed about Mahmud of Ghazni's life, thanks to Al-'Utbi's descriptions in his 'Book of the Yamini'. This chronicler, Abu Nars Al-'Utbi, was

¹⁸ A more detailed relation of Mahmud's raids in north-west India and Indian resistance is to be found in Shrivastava 1992:10-25 See also Courthiade 2003:273-286.

¹⁹ The following relation is based mainly on Rama Sh. Tripathy (1964:284 sq.).

²⁰ Trans. by Briggs (1827:57) and quoted by Rama Sh. Tripathy (1964:285).

²¹ 'The Sultan [...] derived a favourable omen, when he opened the Kur#abcn, from finding the resemblance of *Kannauj* with *victory*, *unexpected gain* (in Arabic 'futúh' [????]: the word assumes the same form as *Kannauj* [????] when written without diacritical dots).

born in Raiy²² in the 960s and grew up, raised by his uncle, in Khorassan. After his uncle's death, the young Al-'Utbi became personal secretary to the Khorassan army commander (988-93), then to Subuktigin, sovereign of Ghazni, and finally to his son, Ismail, whom, we are told, he eventually persuaded to abdicate, leaving the throne to his brother Mahmud.

In 999, it is said that Mahmud sent Al-'Utbi as an ambassador to Ghar#ssistan, where he managed to convince the monarch to recognise the Sultan of Ghazni's rule. In 1021, as he was finishing his *Kitab al-Yamini*, to Mahmud's glory, he received an important post in Kandj Rustaq. He eventually lost this post after a fight with the vizir. He then went to work in the service of Mas'ud, the sultan's son; after that, there is no further information about him except that he died around 1030. Beside the *Kitab al-Yamini* (Cairo, 1895), he is said to have written other books, all lost.

In 1186, Abul Sharaf of Yabardicán translated the *Kitab al-Yamini* from Arabic into Persian, in order to show his sovereign how cruelty, corruption and injustice always lead kingdoms to their downfall. The title of the book in Persian is *Kitab-i Yamini*. It is more readable than the over-embellished style of the original.

Kannau%& today

Kannau%& appears again in history, when devastated by Muhammad Ghorī in 1194, and later sporadically. Between 1018 and today, the former imperial city is said to have been destroyed seven times. Currently, the only remnants of the Hindus' former capital city are the vast hill of ruins of &&ai#\$and's fort, called Tila. From Har#ssa's magnificent period only the recently restored temples of Baba Gori#ssankar and Kali Durg#abc, and maybe the one of A%&aip#abcl, on a hill, as well as dozens of valuable objects in the archaeological museum and private residences, remain. Kannau%& itself has about 30,000 inhabitants (500,000 for the whole district, including Sarajmira and Makrand Nagar) but it has still retained its world wide fame for its industry of essential oils and alcohol-free perfume or attar. It counts several thousand family enterprises involved in fragrance distillation and some sixty are of industrial dimensions. Many French perfumes are elaborated on oils from Kannau%&. Silversmith's art and production of perfumed frankincense sticks are also part of the local economy. Nevertheless the memory of the imperial mediaeval capital city of Kannau%&, destroyed by the Muslim conquest, remains vivid today in the identity of more than 5 million

²² Significant city of Persia destroyed in 1220 by the Mongols – who killed the 700,000 inhabitants, and in the outskirts of which was built Teheran.

Indians who live in the heart of the Do#abcb and north of it (in Kannau%&, Kanpur, Farrukhab#abcd, Etawah, Hardoi, #SSah%&ahanpur, Pilibhit). According to Masica (1991:431), they maintain that they speak Kannau%&i – and not Hindi, that is to say Bra%& Bh#abckh#abc, although Kannau%&i is actually but a form of Bra%&, one of the two main languages which formed modern Hindi. Accordingly, this idiom is given separate consideration and called Kannau%&i 'only by deference to public opinion' and not on linguistic grounds.

Indecision and reasoning

The discovery of Al-'Utbi's book brought much clarification and helped to answer many longstanding questions. For instance, several authors wrote about successive waves of Rrom emigration from India. True enough, India has always experienced toward Persia and generally the West. However, until today, no objective data could confirm the theory that Rroms took part in these successive waves of emigration. On the contrary, the unity and homogeneity of the Asian component of the Rromani language, with no great dialect differentiation, and the noticeable stability of the various forms, indicated clearly that the original Rromani population all came from one single, geographically rather limited Indian region. Indeed, the Asian part²³ of the Rromani vocabulary presents only one significant dialectal division (isogloss), concerning one verbal ending, whereas all the other dialectal divisions appeared later, on European soil. The linguistic data point, then, to a common origin of the Rromani people, all coming from the same Indian city, Kannau%&.

It is also known that there is no longer one people in India clearly related to the Rroms. The various nomadic groups labelled 'gypsies' (with a small 'g') in India have no kinship or genetic connection to the Rroms. They acquired the label 'gypsies' from the British colonial police who, in the nineteenth century, called them that by analogy with the 'Gypsies' of England. In addition, they applied to them the same discriminatory rules as to the English 'Gypsies'. Later on, most European researchers, convinced that nomadism or mobility is a basic feature of Rromani identity, persisted in comparing the Rroms with various nomadic tribes of India, without finding any real common features, because their research had been conditioned by their prejudices regarding nomadic groups. It is very likely

²³ We call the 'Asian part' all the linguistic material of Indian, Persian, Armenian, Georgian and even to some extent Greek origin encountered in Rromani, since most of the Greek elements of Rromani were borrowed when the Rroms went through Asia Minor. Asia Minor was inhabited at that time mainly by Greek, Kurd and Armenian populations (the Turks had not yet settled there).

that the Roms' ancestors in India were sedentary, even city-dwellers, a factor which leads us again to Kannau%. The delay in research is probably due to the early ethnographers' obstinacy in vainly searching for blood links between Roms and Indian 'gypsies'. Indeed, looking for the Rom's ancestors - or cousins - among Indian 'gypsies' makes as little sense as looking among Moscow taxi drivers for ancestors - or cousins - of the Russian taxi-driver emigrants in Paris. In both cases, their new social status was dictated by emigration and their new life conditions. As Professor Ian Hancock says: Roms 'were judged *hic et nunc* by their contemporary conditions in Europe, and it was naturally assumed that this merely reflected their original way of life in India'. Here again, Al-'Utbi's text, mentioning as it does an urban, sedentary and highly developed population, gives us grounds to steer clear of any comparison between Rromani people and Indian 'gypsies'.

As for the alleged similarities between Rromani and one or another Indian language, usually Pan%&#abcbi and R#abc%&ast#abcni, this is only a trick practised by those nationalists who are speakers of these languages and defenders of these nations: they merely attempt to artificially increase the number of their population. In fact no linguistic data confirm such an alleged similarity with a specific language. This can be put a different way round: all Hind#ii, Nepal#ii, Pan%&#abcb#ii, and Gu%&ar#abct#ii speakers, among others, are equally related to the Rromani people and, among the major tongues of India, the easiest communication is achieved with speakers of Hindi. Only one other language seems to stand out: Sadr#ii, spoken north of Ranchee, in the south of Bihar, in about twenty villages whose inhabitants came from Benares, escaping from a region 'a bit further north', as they say. However, systematic research should be undertaken to confirm or deny the general feeling that communication and understanding would be easier between Rromani and Sadr#ii speakers than between the former and speakers of any of the other Indian languages, since we have only subjective accounts told by the neighbours of these Sadr#ii-speaking peoples and no direct serious studies. In addition one should bear in mind that the Rromani people is the result not only of its pre-exodus Indian origins and history, but also of the millennium of intercourses out side India with various surrounding populations and cultures, including at least seven centuries among European peoples. In this respect the Roms have become a European nation and no population living in continuity on the Indian soil could be possibly identified as 'Rromani'.

Legends

The way Al-'Utbi describes the Roms' origins allows us to understand them in

the context of different research fields, not only of a scientific character but also among local legends about the origins of the Roms told in various European countries. The different legends told since the fifteenth century in the tales of origin, accounting for a mythic Rromani ethnogenesis, are today considered as pure folklore. Some are rapidly denied, as the tale of the Bohemian smith, sentenced by God to restless wandering for agreeing to forge the nails for Christ's crucifixion. The anachronism of such a story, the structure itself, makes clear it belongs to the range of fabrications Christian churches used to justify long-lasting persecutions against Roms; we can draw a parallel with the global accusation of the Jews killing Jesus, a collective charge used to justify anti-semitism and persecutions of the Jews.

Another legend, perpetuated by the Epinal imagery²⁴, explains that an old Bohemian woman saved the child Jesus by smuggling him out of Bethlehem, hidden in her bundle during the massacre of the Holy Innocents. As a reward, the Bohemians are 'allowed to steal up to five pence a day, and it won't be considered a sin'. This story too should be filed among pious fantasies because of its naivety.

Some legends have their roots in remote times. For instance, one of them tells that the Rom originate from a woman who Adam had known before Eve (apparently Lilith, the succubus), and who would have been Tubal-Cain's mother – the first smith and forge master. There is also a fable that is still told in various Carpathian regions which ascribes the Roms' creation to an even earlier period: according to this, God created Adam out of mud and immediately afterwards created the first Gypsy out of excrement. There exists another version which tells that God made both out of mud but then he breathed life into Adam first, and afterwards put life into the Gypsy by breaking wind. This blasphemy could provide an explanation for why it is improper for Gypsies to break wind in public, since it would remind them of their origins. In fact, such primitive and sacrilegious insults bring much more disgrace on those that spread them than on their victims.

There is one last legend, as unreliable as the others, that is frequently quoted as an almost scientific theory, probably because the history of Iran is less familiar in Europe than the history of Christendom. This is Firdausi's famous tale of how the fourth century ruler Bahram Gur invited 12,000 Luri musicians from his

²⁴ Nineteenth century series of naive pictures, printed in the Vosges city of Epinal and depicting, for the purpose of popular education, various historical and social matters in a drastically simplified manner.

father-in-law's²⁵ city. Each one of them received a bag of wheat, a bullock and a donkey, and they were ordered to work the land in the morning and play music for the indigenous population in the evening. One year later, the Luris had eaten the beef and wheat, and were chased onto the roads with their donkeys and the monarch's curse²⁶. Once again, this legend is much more revealing of the prejudices of the people who tell it than of any historical facts.

The Egyptian Legend

Among all the legends, one of the most persistent is the alleged Egyptian origin of the Rromani people, which they themselves began to circulate as early as the sixteenth century. Observing remnants of a former Egyptian migration to Asia Minor and the Balkans, they realised it would be profitable for them to pretend they were Christians from Egypt, chased out by Muslims or sentenced to restless wandering to atone for their apostasy, or perhaps some of them really came from one of the many regions of Asia Minor or Greece (Modon in the Peloponnese, for example) named 'Little Egypt', due to their prosperity and greenery. In any case, in Byzantium at a very early date, Gypsy soothsayers were called *Aiguptissai*, 'Egyptians', and the clergy forbade anyone to consult them for fortune-telling. On the basis of Ezechiel's book (XXX.23), the Rroms are called Egyptians not only in the Balkans but also in Hungary, where in the past they were sometimes referred to as 'people of the Pharaoh' (*Faraonépek*), and in the West, where words originating from the Greek names of the Egyptians (*Aigupt[an]oi* > *Gypsy* and *Gitano*) are widely used to refer to the Atlantic branch of the Rromani people.

In both cases, the prestige of Egypt, reflected in the Bible, and the stories of persecutions suffered by Christians in that country probably encouraged greater acceptance of the Egyptian legend than of the real Indian origin, and it probably helped them in obtaining safe-conducts and recommendation letters from princes, kings and even the pope. A contemporary comparison can be made with today's Rroms coming from Romania and claiming to be from Bosnia - a more

²⁵ The city from which Bahram Gur invited his musicians was also Kannau%, ruled by his father-in-law, Shenghil. (It is amazing to see Shenghil qualified as 'king of India' since, in his time, Kannau% was but a modest small town). This could be a coincidence, but two other interpretations can be set forth. One may be a re-actualisation by Firdausi in his *Shahname* and Hamza in his chronicles under the influence of contemporary events, of a story that had occurred six centuries earlier and had remained in popular memory and/or mythology. Conversely, the mention of the prestigious city of Kannau% in the *Shahname*, which was read to the Sultan, might have conformed in his mind the idea of a *razzia* further eastward than all the preceding ones, to the very city of Kannau% which was still famous for its opulence.

²⁶ There is still a people known as Luris and living in Luristan, but these Luris are Kurds.

acceptable label. Many people in history hid their real origins in order to obtain all sorts of aid or relief, especially in cases of great suffering.

The basic reason why the Rroms were called Egyptians is an analogy made with an other population, of genuine Egyptian origin, that probably arrived in Asia Minor and in the Balkans in the early fourth century (a figure of 300,000 soldiers is mentioned, but ancient texts tend to exaggerate numbers of people, so this population could have numbered around a few tens of thousands) and captured the Byzantine peasants' imagination. When the first Rroms arrived on the same route, the old image was revived in common imagination and they were assimilated to the previous immigrant population. Besides, many green and prosperous places were called 'Little Egypt' in those arid countries and the Rroms would rightly seek green places to set up their camps (they were still partly on the move), like prairies in areas close to rivers, where they could enjoy a fresh and clean environment. As a result, these elements soon merged and the Egyptian image was born.

With such a background, it is easy to understand how the real origin of the Rromani people was forgotten. As mentioned above, it was rediscovered at the end of the eighteenth century through comparisons made by the Hungarian Calvinist priest, Vályi István of Alma?, between the 'Malabar' vocabulary of three Indian students at the University of Leiden and the Rromani language as spoken by the Rroms in his country. It appears in his narrative, as it was recounted, on 6 November 1763, by the printer and bookseller Stephen/István Pap Szathmar Nemethi in Vienna to the philologist Heinrich Grellmann, that the Transylvanian Rroms recognised 'with no doubt or hesitation' the thousand or so words from the 'Malabar' vocabulary - which brings us back to the beginning of this presentation. Professor Ian Hancock discovered from the Leiden registers that there had been no student by the name of Vályi, but two by the name of Szathmar (Daniel, registered on 28 September 1758 and Michael Pap, registered on 16 May 1761). He also discovered the names of three Indian students: Joh. Jacobus Meyer, Petrus Cornalissen and Antonius Moyaars (reg. respectively on 4 September 1750, 7 October 1752 and 23 September 1754). These names and the fact that the students speak of their homeland as an island may indicate they were actually from Ceylon. On the other hand, the only language in which they could have uttered words that would have been intelligible to the Transylvanian Rroms would be Hindustani and it is not clear how they could have known this language, for it is likely they would rather have mastered Sinhala, Tamil (or Malayalam) or Sanskrit, than any modern northern language of India. The anecdote was reported in 1763

by Captain Szekely von Doba in the *Vienna Gazette*. Anyway, it should be remembered that the Indian origin was rediscovered more or less at the same time in Germany by Rüdiger, in England by Marsden and in Russia by Bacmeister on the basis of lexical comparisons between Rromani and Indo-Aryan languages. It should also be remembered that the link between Sanscrit and the European classical languages, Greek and Latin, dates back to the same time. This could simply suggest that the genuine Indian origin was not entirely forgotten and that the wave of interest in Sanskrit and Hindustani matters just revived it. This confirms Grellmann's statement: 'It is in the language of the Bohemians, and not in history, always so confused in its records, that one has to search for the secrets of their origin'.

The focus of research, since the departing point of the Rroms' exodus from India has been to a large extent determined, should now be to investigate the conditions in which the further steps of this great migration occurred. Chiefly, when and how did the population of Kannau%&, held in slavery in Khorassan and neighbouring countries²⁷, gather again and begin to travel West - that is towards Asia Minor and the Balkans, bearing in mind that the great Indian kingdoms had kept long-lasting diplomatic and commercial relationships with Byzantium, which was by no means for them a *terra incognita*. Since historical information available in Persian, Armenian and Arabic-speaking countries is far more extensive than data from India (memory was the pillar of Indian culture, not written texts), it should not be difficult to retrace, on the basis of authentic documents, the second part of Rromani history: their stay in Khorassan and later their journey to Byzantium, the Balkans, Europe and beyond.

²⁷ It has been suggested that the descendants of the deportees who had settled in Khorassan were the ancestors of the European Rroms, whereas the Domaris (or Nawars/Nuri - which is in Arabic a derogatory designation) would be descendants from the group settled in Iraq. This would confirm Professor Ian F. Hancock's hypothesis, grounded on lexical observation that Rroms and Doms probably split into separate groups well before their stay in Persian-speaking areas.

Chronology

Entries in roman type refer to India; *entries in italics refer to Byzantium*

B.C.:	
1000	the sages #ABCruni and #SSwetaketu (Pa#nn#\$ala tribe) teach in Kannau%&
A.D.:	
304	<i>persecution of Christians in Egypt by Diocletian</i>
306-37	<i>arrival of some Egyptians in the Balkans and Asia Minor</i>
Fifth century	Kannau%& is the capital city of the Maukh#abcra (late Gupta)
606	death of Grahavarman, king of Kannau%& His wife R#abc%&ja#ssri is kidnapped Har#ssavardhana king of Kannau%&
620	Har#ssa becomes non-violent (after the fight against Pulake#ssin II)
643	Har#ssa calls an ecumenical conference in Prayag (or maybe in Kannau%&)
647	Har#ssa's death
730	Ya#ssovarman is king of Kannau%&
833	Kannau%& capital city of the Gur%&#abcras
820-840	<i>strong influence of the sect of Athinganoi in Byzantium</i>
998	Mahmud becomes Sultan of Ghazni
1004	Mahmud attacks Multan
1008	Mahmud subdues the Indian coalition near Pe#ssawar
1010	attack against Mathur#abc
1014	attack against Th#abcne#ssvar
1018	attack against Kannau%&; deportation of the Kannau%&is to Kabul, Sale of the Kannau%&is as slaves to Khorassanese merchants
1030	Mahmud's death

EUROPE

1422	mention of the Rroms' Indian origins in Forli (Italy)
1450	Charles d'Orléans' ambiguous verse ' <i>I am worse than a Bohemian or Indian</i> '
1590	mention of the Rroms' Indian origins on an engraving by Vecellio
1630	mention of the Rroms' Indian origins in a village near Marseille

In this period the Roms' Indian origin is forgotten, replaced by a fictitious Egyptian origin

1763 Vályi István tells Szathmar in Vienna about his discovery with the Indian students in Leyden

1783 publication of Grellman's book: *Zigeuner. Ein historischer Versuch*

Bibliography

- Bartosz, A. *Baro Than : ojczyzna Cyganów*. In: Przekrój n° 2023 - Warsaw, 18 March 1984
- Courthiade, M. *Originea poporului rrom – realitate și legendă*. In: Mircea Itu & Julieta Moleanu "Cultură și civilizație indiană?", manual universitar București 2001; ISBN 973-85175-1-6
- Courthiade, M. *O pôvode rrómskeho národa : dokumenty a legendy*. In: Sam adaj, Košice 2001
- Courthiade, M. *Prejardhja e kombit rrom : kronika e legjenda*. In: Buletini i qendrës së dokumentacionit për të drejtat e njeriut, viti VIII, nr 3/2002, Tirana
- Courthiade, M. *The Origins of the Romani People: Chronicles and Legends*. Poznań 2003
- Devahuti, D. *Harsha: A Political Study*. Oxford, 1971
- Elliott H. M. and J. Dowson. *The history of India as told by its own historians*. Vol. 2. London, 1867-77
- Gafurow, B. *Dzieje i kultura ludów Azji centralnej*. Warsaw, 1978
- Gamonet, J. *Présentation succincte du règne de Har#ssa de Kanyakubja*. Paris (ms.), 1999
- Ganguly, D. C. *Ghaznavid invasion* (pp. 1-23) In: *The History and Culture of the Indian People*, vol. 5 'The Struggle for Empire'
- Hancock, I. *The Emergence of Romani as a Koinç*, In: *Scholarship and the Romani Struggle*. Hertfordshire, 2000
- Hancock, I. *K up?esn?ní doby odchodu mluv#cc#iich protoromštiny z Indie*. In: *Romano daniben*, 3-4/2001. Prague, 2001
- Kieniewicz, J. *Historia Indii*. Wrocław, 1985
- La Vallée Poussin, L. *Dynasties et histoire de l'Inde depuis Kanishka jusqu'aux invasions musulmanes*. Paris, 1935
- Lothar, Bertold and alii. *Atlas zur Geschichte*, Volume 1. VEB Hermann Haack, Geographisch-Kartographische Anstalt: Gotha/Leipzig, 1981
- Maarof, Kamal. *Les Luris, le Luristan et le poète Baba Tahir Hamadanî: débuts de la littérature kurde*. Vincennes, 1989.
- Majumdar, R. C. et alii. *The History and Culture of the Indian People* : Vol. 3 'The Classical Age' (Mumbai, 1997), Vol. 4 'The Age of Imperial Kanauj' (Mumbai, 1993) and Vol. 5 'The Struggle for Empire' (Mumbai, 2001).
- Masica, Colin P. *The Indo-Aryan Languages*. Cambridge, 1991

- Meyer, E. *Questions et hypothèses sur la migration des Roms depuis l'Inde*. Paris (ms.), 1999
- Mróz, L. *Geneza Cyganów i ich kultury*. Warsaw, 1992
- Prasad, I. *L'Inde du VIIe au XVIe siècle*. Paris, 1930
- Sampson, J. *On the Origin and Early Emigrations of the Gypsies*, In: *Journal of the Gypsy Lore Society*, Nr 4, pp. 156-169
- Shankar Tripathi, R. *History of Kanauj to the Moslem Conquest*. Delhi, 1989
- Shrivastava, A. L. *History of India (1000-1707 A.D.) #ABCgra*, 1992.
- Turner, R. *The position of Romani, Lomani and Domari in Indo-Aryan*. Edinburgh, 1927; new edition Paris 2003 (Crescic)
- Wink, A. *Al-Hind. The making of the Indo-Islamic world. Vol. 2*. Leiden, 1990 and 1997
- Zograf, G. A. *????? ????? ????.* Moscow, 1990

Skupščina Zveze Romov Slovenije v Murski Soboti

Dr. Marcel Courthiade

IZVOR ROMOV. KRONOLOGIJA IN LEGENDE

V nasprotju s tem, kar piše v večini dosegljivih publikacij, so se prvi Romi, ki so prišli v Evropo, zelo dobro zavedali svojega indijskega izvora. O tem priča nekaj zanesljivih virov iz 15. in 16. stoletja.¹ Šele kasneje se je začelo govoriti o njihovem mitskem izvoru iz Egipta.² Kot prestižnejše in impresivnejše naj bi egiptsko poreklo sčasoma pripomoglo k integraciji Romov v evropski prostor. Tako je teorija o egiptovskem izvoru počasi nadomestila resnico. Šele leta 1763 je transilvanijski pastor Vályi István iz Szathmarja/Satu Mare ponovno "odkril" indijski izvor Romov. Primerjal je jezik Romov iz kraja Ráb (Győr), kjer je delal kot kalvinistični duhovnik, z jezikom treh indijskih študentov, ki jih je srečal na Nizozemskem (ker so bili izobraženi in verjetno iz kaste brahmanov, so govorili sanskrit ali pa sinhalščino, ki se govori na Cejlonu, od koder so verjetno prišli).³

Po ponovnem odkritju resničnega izvora Romov je ta podatek ostal zaprt v ozkem akademskem krogu⁴ vse do političnega prijateljstva jugoslovanskega voditelja Josipa Broza Tita in indijskega državnika Nehruja, ki sta bila oba iz neu-

¹ Ti dokumenti so bili objavljeni v *Informaciaqo lil* št. 7-9, 1etnik 1992.

² Na osnovi dokumenta iz vatikanskega arhiva, ki ga je odkril britanski zgodovinar Hugh Poulton, je razvidno, da so v 4. stoletju, med 306 in 338 n. št., Egipčani dejansko dosegli Balkan. To so bili morda Kopti iz Egipta, saj je leta 304 preganjanje Koptov doseglo vrhunec. Izgleda, da bi Evgjiti (oziroma Jevgi ali Aškali) lahko bili potomci te migracije. Njihov prihod je tako močno vzburkal domišljijo balkanskih kmetov, da so verjeli, da so Romi, ki so prišli na Balkan mnogo pozneje, prav tako Egipčani. Dejstvo, da se je veliko Romov odločilo za bivanje v ozelenelih predelih, ki so jih imenovali "Mali Egipt", to analogijo samo podpira.

³ Po profesorju Ericu Meyerju so to morda bili "Šrilančani, ki jih je na študij poslala tvrdka East India's Company iz Colomba, oziroma še bolj natančno, Burgherji, katerih materni jezik je bila holandsščina. Vsekakor so znali govoriti tudi sinhalščino. Problematično je le to, da jih imenujejo Malabarji, kar označuje vse, ki so prišli iz južne Indije, ne pa samo iz sedanje malabarske obale. Po drugi strani pa obstajajo dokazi o študentih iz Šrilanke, ki so okoli leta 1770 študirali na Nizozemskem. Vendar pa ni zelo verjetno, da bi med Burgherji našli tudi bramane.

⁴ Nekaj piscev je te korenine že od 15. stoletja naprej omenjalo v različnih literarnih delih; v Franciji na primer Charles d'Orleans (1394-1465) v svoji enigmatični pesnitvi pravi: "*Pis suis que Boesme n'Yndien*" (Slabši sem kot Čigan ali Indijec). Omembo je najti tudi v Cervantesovi noveli "La Gitanilla" in pa - zelo nedvoumno - v "diganiadi" (okoli leta 1880) pomembnega rimskega pisca Iona Budaia-Delanuja (1760-1820).

vrščenih držav. Ta informacija se je potem razširila tudi po Indiji, za kar gre med drugim zahvala tudi W. R. Rishiju.

MESTO KANAUDŽ, OD KODER IZVIRAJO ROMI

O času in kraju romskega eksodusa ali o razlogih zanj je bilo zelo malo raziskav. Nato pa je profesor Eric Meyer iz Pariza ta dogodek povezal s tekstom arabskega kronista Al-'Utbiya (961–1040). Nekateri raziskovalci romske problematike, na primer Rajko Djurić⁵ in profesor Ian F. Hancock,⁶ so že sklepali o povezavi med romskim eksodusom in okrutnimi plenilskimi napadi sultana Mahmuda iz severne Indije. Neodvisno od njiju je do podobne ugotovitve prišel poljski antropolog Lech Mróz: "Povsem verjetno se mi zdi, da so predniki Romov prispeli v Iran za časa Mahmuda iz Ghaznija, da so tako pobegnili pred njegovimi plenilskimi pohodi po Indiji." (1992, 40) Pravzaprav je že leta 1984 Adam Bartoż, ki je navajal Rishija, omenil možno vlogo Mahmuda iz Ghaznija v romskem eksodusu. Ker pa so viri nepopolni in navajajo le nekaj plenilskih vdorov v severno Indijo, natančnega poteka eksodusa ni bilo mogoče ugotoviti.

Čeprav kratek, pa izgleda odlomek iz dela *Kitab al-Yamini* (Knjiga Yamina) izpod peresa Al-'Utbiya mnogo natančnejši, saj opisuje plenilski napad, ki je segal mnogo dlje na vzhod, vse do uglednega mesta Kanaudž, 82 kilometrov od Kanpurja (v kolonialni angleščini imenovanega Cawnpore).

Kanaudž (prej Kanakubdža) se je v zgodnjem 11. stoletju raztezal ob dolini reke Ganges, blizu mest Lucknow in Agra. Bil je intelektualno središče severne Indije.⁷ Najbolj učeni indijski bramani so zatrjevali, da so iz Kanaudža, in to trdijo še dandanes. To je bilo mesto, ki je doseglo zelo visoko raven civilizacije, s čimer danes mislimo na demokracijo, toleranco, človekove pravice, pacifizem ali celo ekumenizem. Vendar pa je pozimi med 1018 in 1019 zavojevalec iz Ghaznija

⁵ Djurić, Rajko 1996: Romi u Evropskoj književnosti. Beograd, str. 9.

⁶ Hancock, Ian; Dowd, Siobhan; Djurić, Rajko 1998: The Roads of the Roma. University of Herfordshire Press. Hatfield, str. 15–16.

⁷ Mesto je bilo najbolj vplivno za časa vladavine Haršev v 7. stoletju. Vendar pa poljski zgodovinar Jan Kieniewicz meni, da še celo po smrti Al-'Utbiya leta 647 "gospodarsko bogastvo in kulturni razvoj tega mesta nista prenehala, marveč sta ga povzdignila v neuradno duhovno in intelektualno prestolnico severne Indije". (Historia Indii, str. 218)

(danes je to v Afganistanu) med enim od svojih plenilskih pohodov zajel kanauške prebivalce in jih prodal kot sužnje. Njegovi prejšnji pohodi so segali samo do Pandžaba in Radžastana, tokrat pa je dosegel mesto s 53.000 prebivalci in 21. decembra 1018⁸ uspel ujeti vse njegovo prebivalstvo, "tako bogate kot revne, svetlopolte in temnopolte [...] in večinoma ugledneže, umetnike in obrtnike" ter jih prodal ("cele družine") v Ghazni in Kabul (tako piše Al-'Utbi). Kasneje se je zdelo, kot da sta Khorassan in Irak⁹ "polna tega prebivalstva." (ibid.)

Zakaj sklepamo, da Romi izvirajo prav iz tega plenilskega pohoda? V prid te hipoteze govori naslednje:

- omemba svetlo- in temnopolnih prebivalcev pojasnjuje razlike v polti, ki jih najdemo pri različnih skupinah Romov. Ker je bil v 7. stoletju Kanaudž glavno mesto mogočnega imperija, je bilo v njem verjetno mnogo Radžputov.¹⁰ Ti niso bili v sorodu z domačim prebivalstvom, vendar pa so bili zaradi svojih zaslug povzdignjeni v kasto kšatrij. Zato bi lahko bili prav Radžputi tisti, ki jih Al-'Utbi omenja kot temnopolni del prebivalstva.¹¹
- dejstvo, da so bili zajeti sužnji najrazličnejših poklicev, vključno z najuglednejšimi meščani, potrjuje, s kakšno lahkoto so jih po prihodu na evropska tla predstavili pomembnim in vplivnim osebnostim, kot so bili kralji, cesarji, papeži, itd. To je bilo zaradi tega, ker so bili med Romi tudi potomci kanaudžskih vladarjev. Francoz Louis Frédéric, ki se ukvarja z indijskimi študijami, potrjuje, da so bili med prebivalstvom Kanaudža predvsem plemiči, vladarji, dostojanstveniki, umetniki in najrazličnejši obrtniki, pa tudi vojščaki (ki so jih klicali džohar).

⁸ ????

⁹ Prav tako kot ozemlje, ki so ga imenovali Māwarāu-n Nahr.

¹⁰ Preden se je ljudstvo Harša spreobrnilo k nenasilju, je bil Kanaudž bojna velesila, v svojo vojsko pa je vključil tudi radžputske bataljone. Ti vojaki so po eni strani izvirali "iz zavojevalcev iz osrednje Azije, ki so s Huni pripotovali v šestem stoletju, po drugi pa iz domačinov iz gozdnatega sveta ob robu doline reke Ganges". (Eric Meyer) Ne smemo pozabiti, da se Mahabharata norčuje iz discipline Radžputov, češ da so preresni in preveč špartanski.

¹¹ Treba je poudariti, da izraz "črn", ki se nanaša na romsko polt, s katerim so Evropejci že pri prvih stikih označili Rome, več pove o percepciji stalno naseljenih evropskih ljudstev kot pa o dejanskem tenu Romov. Tisti z najtemnejšo poltjo so očitno najbolj razvneli domišljijo evropskih prebivalcev. Kasnejši fotografi so za svoje slike vselej izbirali bolj temnopolte Rome in s tem v očeh povprečnega prebivalstva. Še utrjevali vzorec o Romih kot o "črnem ljudstvu". Na Poljskem Romi ostro razlikujejo med "črni-mi" in "belimi" Romi, glede na pripadnost določeni skupini so eni z gora, drugi z ravnice. Kake vidne razlike med odtenki polti različnih skupin pravzaprav ni. Tu gre samo za simbolno rabo barv, ki je bila morda nekoč v preteklosti razumljiva, danes pa je nepomembna.

- ta socialna raznolikost originalnega prebivalstva je morda tudi pripomogla, da se je romski jezik ohranil vse do sedaj, torej še skoraj tisočletje po njihovem eksodusu. Že sociolingvistika je dokazala, da se originalni jezik izgancev ohrani in prenaša dlje časa, če to populacijo sestavljajo ljudje iz socialno zelo različnih okolij.
- geografska enotnost prostora, iz katerega so prišli predniki Romov, prav tako v romskem jeziku predstavlja pomemben stični element z Indijo. Glavne razlike med romskimi narečji namreč niso pogojene s to indijsko komponento, ampak izhajajo iz besednega zaklada, ki so si ga Romi prisvojili že na ozemlju Evrope. Evropske izposojenke so si utrle pot v romščino zaradi tega, ker so preko njih Romi želeli izraziti tako nove koncepte kot tudi stvari iz vsakdanjega življenja (za oblačila, hrano, živalski in rastlinski svet), za administrativne in tehnološke stvari (mestna hiša, dvigalo, počitnice, izvičaj, znamka, čakalnica, podjetje, vtis, itd.). Ta argument pomete s teorijo o tem, da izhajajo Romi iz "preprostega skupka plemen Dom"¹² (ali kakih drugih razpršenih skupin). Naj omenimo še to, da je Sampson že opazil, da so Romi "vstopili v Perzijo kot en narod in da so govorili skupen jezik." (Sampson 1923, 161)
- Kakor v ostalih civiliziranih mestih tistega časa je verjetno bilo tudi v Kanaudžu precejšnje število umetnikov iz plemena Domba.¹³ Kot glavni intelektualni in duhovni urbani center v severni Indiji je Kanaudž gotovo privabljal številne umetnike, med katerimi so bili tudi številni Dombe (morda, čeprav to ni zagotovo, so to bili predniki današnjih Domb). Ko pa se je prebivalstvo Kanaudža raztreslo po Korasanu in okolici, so zagotovo bolj kot dostojanstveniki, plemiči in obrtniki prav ti umetniki razvneli domišljijo lokalnega prebivalstva. To bi tudi pojasnjevalo, zakaj so z imenom Domba poimenovali vse tujce iz Kanaudža. Ti so mogoče kasneje privzeli to ime, da bi z njim poimenovali sebe (kot nasprotje mnogo bolj splošnega imena Sind [h]č, Hindč v perzijščini, Indhč v ionski grščini – kar je pomenilo "Indijec", iz katerega morda izvira ime "Sinto" ne glede na paradoksen razvoj - nd ~ v ~ nt ~).

¹² Paziti moramo na predpisano pikico pod črko D, kajti ta označuje zobnik, ki se v angleščini izgovarja kot "d", in ne kontinentalnega "d".

¹³ Rombi (ali Dombi) nikakor niso bili "prezira vredno" ljudstvo, kot je često mogoče slišati. Obstajajo celo besedila, kot je Radžastarangini – napisal ga je braman Kalhana – ki opisujejo prijateljstvo nekaterih Domb s kašmirskim princem. Kasneje je njihovim družinam podelil ugledne funkcije. ("River of Kings," angl. prevod Randžit Sitaram Pandit, New Delhi, Sahitya Academy, 1935)

- Dejstvo, da so ti ljudje prišli iz mesta in so bili v glavnem dostojanstveniki, umetniki, obrtniki ali plemiškega porekla, pojasnjuje, zakaj se je vse do danes tako malo Romov ukvarjalo s kmetovanjem. Čeprav "je bila zemlja na tistem območju rodovitna, vreme toplo in so letine dobro obrodile", je kitajski romar Xuan Zang (čigar romanizirano ime je Hsuan Tsang) zapisal, da le "malo prebivalcev te regije opravlja delo v kmetijstvu".
- Izgleda, da je skupinica ljudi pred tem roparskim pohodom zbežala proti Benaresu, od koder so se zaradi pritiskov lokalnega prebivalstva umaknili v okolico Rančija. Ti ljudje govorijo jezik sadri. To je poseben indijski jezik, ki se v glavnem uporablja samo za komunikacijo med različnimi plemeni. Treba je tudi omeniti, da med vsemi indijskimi jeziki prav sadri omogoča najlažjo komunikacijo med govorcji tega jezika in romščine.
- Tisti, ki govorijo v jeziku sadri, imajo navado, da med posebnimi obredi pred pitjem malce pijače zlijejo na tla, rekoč: "Na naše brate, ki so jih hladni vetrovi odnesli za gore. (Osebna opomba Rezmuvesa Melinde). Ti "bratje" bi prav lahko bili Mahmudovi jetniki; vendar pa je za to trditev potrebna obširnejša analiza tistih, ki govorijo jezik sadri.
- V Kanaudžu je bila boginja zaščitnica Kali. To božanstvo je pri Romih še zmeraj zelo priljubljeno. Še več, nekdanje ime mesta Kanakubža (tudi K?????? v starogrških tekstih) pomeni "grbasta, pohabljen mladenka (devica)". To presenetljivo ime izhaja iz vzdevka za vnetega častilca Krišno, ki mu je Bog v zameno za goreče maziljenje nog povrnil lepo in zdravo telo. Pravzaprav je bil vzdevek "grbasta devica" samo eno od imen za Durgo, boginjo vojne, ki je prav tako bila ena izmed manifestacij boginje Kali. Povedano drugače: mogoče je potegniti naslednjo paralelo: kana kubdža (grbasta devica) = Durga = Kali.
- Stoletje ali še malo več, ki so ga pribežniki prebili v Korasanu, bi tudi lahko zadovoljivo pojasnilo številna perzijska jezikovna debela, ki so sedaj sestavni del romskega besednega zaklada (teh je okoli 70, potem pa je tu še kakih 900 indijskih in 220 iz grščine); Korasan je namreč ležal v regiji, kjer so govorili perzijščino. Dejstvo, da so Romi po odhodu iz Korasana krenili v bizantinski imperij, morda izvira iz spomina na prejšnje diplomatske in trgovske vezi med Grčijo in Kanaudžem.
- prav tako je povedno dejstvo, da tri lingvistične značilnosti povezujejo romski jezik samo z jeziki na ozemlju Kanaudža in okolice:
 - med vsemi modernimi indoarijskimi jeziki imata samo jezik bradž (imenovan tudi bradž baka, govori pa ga kakih petnajst milijonov ljudi v

neposredni bližini zahodno od Kanaudža) in romščina dva spola v osebnem zaimku tretje osebe množine: *jo* ali *vo* v jeziku bradž (v stari bradžščini verjetno *o*) in *ov*, *vov* ali *jov* ("on") v romščini za moško obliko in *ja* ali *va* v braščini in *oj*, *voj* ali *joj* ("ona") za žensko obliko. Vsi ostali indoevropski jeziki imajo za to eno samo obliko, navadno *je* ali *ve* ("on", "ona") za oba spola.

- med vsemi modernimi indoarijskimi jeziki imajo samo narečja iz Kanaudža in okolice, del jezika bradž in nepalščina (Nepal je samo 60 milj oddaljen od Kanaudža) obrazilo pri moškem spolu samostalnika in pridevnika na $\sim o$ (ali $\sim au = \sim o$), prav tako kot v romščini, v kateri je tudi $\sim o$: *purano* ("starodaven, star"). Ostali indoarijski jeziki imajo *purana*, v romščini je to *purano*, *taruno* ("mlad") je v ostalih jezikih *taruna*, v sintiju *tarno*, v romščini pa *terno*.
- in nazadnje, kar pa ni tako nepomembno, ima izmed vseh modernih indoarijskih jezikov samo jezik avadi (govori ga približno 20 milijonov ljudi na večjem ozemlju zahodno od Kanaudža) poleg romščine alternativno dolgo obliko za svojlino postpozicijo. Pri tem ne gre samo za strogo paralelo, pač pa sta postpoziciji tudi po svoji obliki povsem identični: poleg kratke oblike ($\sim ka$, $\sim ki$, $\sim ke$), ki je skupna vsem indoarijskim jezikom, ima avadi tudi dolgo različico te oblike: $\sim kar(a)$, $\sim ker(i)$, $\sim ker(e)$, prav tako kakor mnogo najbolj arhaičnih romskih narečij, tako iz Makedonije, Bolgarije ($\sim qoro$, $\sim qiri$ in $\sim qere$), s Slovaške in iz Rusije ($\sim qero$, $\sim qeri$, $\sim qere$). V vendskih in sintskih narečjih so to obliko skrajšali v $\sim qro$, $\sim qri$, $\sim qre$.

V svoji nedavni študiji z naslovom *Emergence of Rromani* (Pojav romskega jezika) profesor Ian F. Hancock izjavlja, da je "jezik, ki je še najbližje romščini, zahodna hindujščina. Navadno jo imenujejo jezik bradž in ima večino značilnosti enakih kot moderna kanaudžščina." (Zograf 1990, 39)

Kar zadeva kronologijo romskega eksodusa, se ta sklada z obdobjem Mahmuda, saj je jasno, da se eksodus ne bi bil mogel zgoditi pred 10. stoletjem. Romščina ima namreč naslednji dve osnovni gramatični značilnosti:

- a) oblikovanje postpozicijskega sistema namesto sklanjatev v stari in srednji indijščini;
- b) izguba srednjega spola s spojitvijo prejšnjih samostalnikov srednjega spola v moški ali ženski spol. Ker je bila večina teh samostalnikov v romščini

pripojena k istima spoloma kot v hindujščini (Hancock 2001,10), je mogoče sklepati, da se je to zgodilo v času, ko so Romi še živeli na indijskem ozemlju. Romščina se je torej oddvojila od ostalih indijskih jezikov šele potem, ko je bil ta razvoj končan.

Turner se moti, ko navaja, da imata romščina in jezik dardi v 3. stoletju pr. n. št. isto razvojno pot pri $nt < nd$, $nk < ng$ in $mp < mb$ (Turner 1927, § 43); to je verjetno edina napaka v vsej njegovi študiji. Ta napaka se je dogodila, ker je Turner spregledal, da ni nobene potrebe, da neka jezikovna skupnost pripelje do izražanja nemega ločila ...??? po nazalu. Ta razvoj je moč opaziti v različnih jezikovnih skupinah in v vseh obdobjih. Poleg tega se je v romščini razvil ne le v deblih ???, ampak tudi v ...??? sistemu, ki se je pojavil v drugi polovici prvega tisočletja (gl. zgoraj): $-n + ke < -nge$ (izg. $-nqe$), $-n + tar < -ndar$ (izg. $-nèar$), itd. Precej verjetno je, da se je ta razvoj zgodil že po prihodu Romov na evropsko ozemlje in povsem neodvisno od podobnega razvoja, ki se je med nekaterimi dardskimi jeziki spontano zgodil okoli leta 250 pr. n. št.

ZGODOVINSKI POGLED NA MESTO KANAUDŽ OD PRADAVNINE DO PLENILSKEGA POHODA V LETIH 1017–1018

Kanaudž je imel že vse od svojega nastanka pomembno vlogo v zgodovinskem razvoju. Bil je glavno mesto Pančal,¹⁴ ki so bili pred približno tisočletjem pr. n. št. skupaj s Kurusi najpomembnejše pleme v dolini Gangesa. Po tem obdobju se je pomen mesta zmanjšal, dokler ni postal v prvih stoletjih n. št. le še mestece. Po 5. st., to je v obdobju poznih Koptov, pa se je Kanaudž zopet razširil in postal glavno mesto ljudstva Maukara. Te družine so nato vladale na ozemlju doline reke Ganges. V istem obdobju je druga veja Koptov, ki se je imenovala Pušjabuti, vladala Tanešvaru ob reki Sarasvati v vzhodnem Pandžabu, ki je bil zibelka dinastije Vardana. Prvi med njimi, ki je dosegel resnično slavo, je bil človek z imenom Prabakaravardana. Imel je dva sinova, Radžjavardano in Haršavardano, in pa hčer Radžjašri, ki se je poročila z vladarjem Kanaudža Grahavarmanom.

V zgodnjem sedmem stoletju, ko je Radžjavardana še zmeraj dobival bitko za bitko proti Hunom, je njegov oče umrl. Sin je tako podedoval prestol v Tanešvarju (prej imenovanim Stanišvara ali Stanešvara), ki je v zgodovini Indije odigral

¹⁴ Modreca Aruni in Svetaketu sta veliko doprinesla k ugledu Pančal.

pomembno vlogo. Tanešvar je ležal v vzhodnem Pandžabu, v regiji z imenom Darma-kšetra. To je bilo ozemlje "verskega pomena, na njem se je odvijala slavna bitka iz starodavnega epa Mahabharata". (Devahuti 1998, 65) To ozemlje so imenovali tudi Kurukšetra. (Cambridge History, Index) Leta 606 pa je Devagupta, "zlobni kralj iz Malave", napadel Kanaudž. Grahavarmana je izdajalsko zabodel Narendragupta Šašanka, kralja zahodne Bengalije. Umor se je zgodil v prejšnjem taborišču kralja Šašanke, kamor je Grahavarmana prišel izpolnit "svojo častno obljubo". Med tem so ugrabili Radžjašri,¹⁵ ženo kanaudžskega kralja, in jo vrgli v ječo. Od tam je pobegnila in se skrila v gozdovih Vinda. Njena brata, Radžja in Harša, sta se spustila v neusmiljen boj z bratrancem Bandijem, da bi jo, kakor je pripovedoval dramatik in kroničar Bana, ki je v sedmem stoletju prebival na dvoru Harše, rešila. Končno sta jo našla skrito v himalajskih gorah. Čeprav že vdova, se je mlada Radžjašri (ki so jo poročili pri trinajstih ali štirinajstih letih) uprla, da bi se, ko je ovdovela, žrtvovala in se tako kot njena mati Jašomati vrgla v ogenj. Glede na to, da je bila prisotna na zaslišanjih Harše, je na sodišču v Kanaudžu Radžjašri očitno imela velik politični vpliv.

Istega leta kot se je njegov brat Radžja odrekel prestolu in se umaknil v asketsko življenje in kontemplacijo, je na pobudo mestnega sveta, Bandija in ministrov prestol prevzel Haršavardana. Privolil je, da bo samo vladarjev namestnik, saj je imel komaj šestnajst let. Po svarilu duha, ki se mu je nekoč prikazal, se je odrekel kraljevemu nazivu in je vladal kot princ (Radžaputra Šiladita) Kanaudža. V petih letih je njegova vojska narasla od 20.000 na 100.000 konjenikov in od 5.000 na 6.000 slonov. Spustil se je v verigo bitk, ki so ga proslavile po vsej severni Indiji. Menda je podjarmil celo Nepal, Sind in mogoče tudi Kašmir. V letu 620 ga je premagala vojska iz Dekana, ki jo je vodil Pulakešin II. Čeprav je Harša to bitko izgubil, je vendarle zaustavil sovražnikovo napredovanje proti severu Indije. Povrh vsega je zaradi pogleda na tisoče mrtvih vojakov na obeh vojskujočih se straneh spremenil svoje stališče. Po tej bitki se je odrekel vojskovanju in se posvetil pogajanju pred spopadi in sklepanju zavezništev. Nekaj podobnega se je pred tisoč leti pripetilo tudi Ašoki. V tem obdobju se je Harša lotil tudi pisanja. Pisal je v glavnem igre, med njimi *Ratnavali*, *Priardaršika* in *Nagananda*. Napisal je tudi dve himni in vrsto verzov, ki jih je vpletel v svoje listine. Ukvarjal se je s

¹⁵ Izgleda, da ga je ubil Šašanka, vendar pa tega nam dosegljivi viri ne navajajo povsem natančno. Znano pa je, da je Šašanka med proslavljanjem "sprave" ubil Harševega brata Radžo. Viri navajajo, da je pred tem izdajalskim umorom svojim ministrom izjavil, da je "velika nesreča za sosednjo državo, če ima dobrega kralja".

filozofijo in morda z leksikografijo, saj mu pripisujejo študijo o spolu besed, imenovano *Linganušasana*. Pomagal je tudi nekaterim piscem, na primer Bani, Madžuri in Madžurastaki. Leta 643 je v mestu Prajag, današnjem Alahabadu, da bi spodbudil dialog in zmanjšal konflikte med različnimi verami, organiziral vseversko konferenco, ki bi jo danes označili kot ekumensko. Imel je še eno nenavadno navado: vsakih pet let je vse svoje posvetno imetje razdelil menihom, bramanom in revežem, in "začenjal znova". Kasneje so to dejanje posnemali skoraj vsi njegovi nasledniki.

Ko je Harša leta 647 Harša, je prestol zasedel uzurpator, vendar so po posredovanju kitajskega ambasadorja na njem ustoličili pravo naslednico Harše, njegovo hči Druvaseno II. Vendar pa so Harševo zavidanja vredno kraljestvo, ki ga je pridobil sprva z bitkami, potem pa s pogajanjem, kmalu razrušili. Med svojo štiridesetletno vladavino ni niti poskušal centralizirati svoje države. Med Harševo vladavino je mesto Kanaudž cvetelo in se izredno razvilo. Kitajski menih in popotnik Xian Zang ga je navdušeno opisal takole: "Mesto se je raztezalo več kot šest kilometrov ob obrežju Gangesa in imelo prek sto budističnih samostanov, dvesto hindujskih templjev in sedem trdnjav. Danes je iz tega obdobja ostal samo en tempelj, ki ga imenujejo Adžaijal."

Leta 730 je Kanaudž znova dosegel nekaj svoje poprejšnje veljave. V tem času je tedanji vladar Jašovarman podjarmil Magado in Gaudo (Bengalija), vendar ga je premagal kašmirski kralj Lalitaditia. Nekako v tem obdobju se je na obrežju Gangesa pojavila nova sila: to so bili nomadski vojščaki z imenom Gudžara, ki so bili predniki dela Radžputov. Gudžare so bili sestavljeni iz večih plemen, izmed katerih so bila najpomembnejša plemena Paramara, Čahumana, Solanka in Pratihara.¹⁶ Gudžare so najprej omenjali v obdobju Harševe vladavine, vendar pa pred poznim osmim stoletjem o njih ni nobenega natančnega podatka. Njihova država se je raztezala vse do meja Radžastana in je bila sposobna premagati celo arabske napadalce. Okoli leta 800 je vladar Bengalije Darmapala vrgel s kanaudžskega prestola Indradžudo in na prestol postavil Čakradžudo. Tega je čez dvajset let odstavil Nagabada II (800–833) in Kanaudž je postal glavno mesto Pratihare.

PLENILSKI POHOD MAHMUDA IZ GAZNIJA

¹⁶ Imenovali so jih tudi Pavari, Čauhani, Solanki in Parihari.

Usodni udarec, ki je uničil Kanaudž, je prišel iz državnih meja. Izvedel ga je sultan Mahmud iz Gaznija. Mahmudov oče, Amir Subuktigin (oziroma Sebuktigin), ki je izviral iz turškega plemena Oguz, je prišel na afganistanski prestol leta 976. Čeprav je bil nekdanji suženj, se mu je posrečila poroka s hčerjo Alptigina. Tako je postal zet prav tistega Alptigina, ki je leta 963 ustanovil vladajočo dinastijo iz Gaznija. Do tega obdobja so muslimani, ki so želeli zavojevati Indijo, prišli samo do Sinda, ki mu je tedaj vladal Yakub ibn-Lais. Malo pred letom 1000 pa je pritisk proti ozemljem na vzhodu naraščal. Čeprav se je leta 979 pandžabski vladar Džajapala uspešno uprl Subuktiginu, je bila tripartitna koalicija med vojskami iz Lahorja, Adžmirja in Kanaudža v letu 988 poražena blizu Lemgana. Džajapala je bil prisiljen zapustiti Kabul, Subuktigin pa je nadaljeval z napadi na Pandžab in Radžastan. V resnici pa je bil njegov cilj Afganistan. Subuktiginov sin Ismail je nadaljeval očetove pohode, vendar ga je leta 998 vrgel s prestola njegov lastni brat, legendarni sultan Mahmud, ki je vladal do leta 1030. V tem obdobju je precejšnji muslimanski vpliv v severni Indiji postal zelo opazen. Ne smemo prezreti, da je Mahmud podedoval ne samo Afganistan, ampak tudi Korosan. Čeprav je ta zloveški despot na svoj dvor pripeljal vse mogoče perzijske izboljšave, pa to ni preslepilo prav vseh učenih glav tistega časa. Firdausi¹⁷ in Al-Biruni sta se tako odločila, da se bosta oddaljila od njegovega dvora, po nekaterih virih pa je tudi Avicenne zavrnil Mahmudovo povabilo. Cesarstvo Gaznija se je raztezalo od Kaspijskega morja do Pandžaba, osnovano pa je bilo na roparskih pohodih. Pravi razlog za napade na različne indijske države ni bila želja, da bi napadalci priključili čim več posesti svoji državi, ampak da bi pridobili čim več bogastva. Ko so ropali indijske templje, jim je boj proti poganskim božanstvom rabil zgolj za pretvezo. Mahmud pa je zaradi tega zaslovel po vsem muslimanskem svetu, ta sloves pa se je ohranil prav do današnjih dni. Med leti 1001 in 1027 je Mahmud izvedel 17 plenilskih pohodov v Indijo. Leta 1001 je premagal Džajapalovo vojsko in oplenil Lahore. Džajapala je moral prepustiti prestol Anadapali, sam pa se je sežgal. Leta 1004 je Mahmud zavojeval Multan, čeprav je bil ta že muslimanska dežela. V naslednjem letu so zajeli Džajapalovega vnuka Sukhpalo iz Pandžaba in ga nasilno spreobrnili v muslimansko vero.

¹⁷ V starosti je Firdausi želel svojo zgodovinsko pesnitev *Šahname* posvetiti Mahmudu. Ta pa je pesnika zavrnil in celo ukazal, da mora njegovo glavo streti slonova noga. Mahmedu se je namreč zdelo, da Firdausi slavi predislamske perzijske junake, kar je veljalo za bogokletstvo in je politično ogrožalo Mahmudovo na islamu osnovano moč.

Mahmud se je odločil, da bo izčrpal indijske države tako, da jim bo prepovedal dostop do Multana. Njegov plenilski pohod leta 1008 je naletel na izredno močno zavezništvo med vladarji Pandžaba, Udžaina, Gvaliorja, Kalandžara, Dehlija in Adžmirja. Vendar je bila koalicija premagana na ozemlju med Undujem in Pešavarjem. Novica o Anadapalovi smrti je povzročila silno paniko med vojaki. Mahmud pa je s svojimi napadi nadaljeval. Osredotočil se je predvsem na ozemlja s številnimi templji: leta 1010 je napadel Maturo, štiri leta kasneje Tanešvar, med 1018 in 1019 Kanaudž in leta 1024 Somnat. Leta 1018 je v pohodu zajel 53.000 ujetnikov (vsakega je prodal za vsoto med dvema in desetimi dirhami), pripeljal 385 slonov in vozove polne zlata, rubinov, biserov in drugih zakladov, ki so bili skupaj vredni kake tri milijone dirhamov. To pa je bil samo izplen, ki ga je dobil, ko je oropal dvesto templjev v mestu.

Čeprav je Indijcem uspelo zadržati nekatere napade, tako so leta 1015 obranili Kašmir, pa je Mahmud naletel tudi na vladarje, kot je bil na primer Radžapala, pariharijski kralj Kanaudža, ki se je nemudoma brez boja vdal. Radžputi veljajo za edine, ki so se herojsko branili. Beseda džohar je očitno nastala kot skovanka za ime, ki so ga nadeli omenjenim "kamikazam" iz Radžputa. Ti so se raje kot da bi se vdali, vrgli pred sovražnikovo orožje, ženske in otroci pa so se, da ne bi živeli v sramoti, raje sami sežgali.

Mahmudovi nasledniki, dinastija Yamini, so izumrli kakih sto let po njegovi smrti.

KRONIST AL-'UTBI

Zahvaljujoč Al-'Utbijevim zapisom v njegovem delu *Book of the Yamini* (Knjiga Yaminov) imamo dovolj podatkov o Mahmudu iz Ghazne. Ta kronist s polnim imenom Abu Nars Al'Utbi je bil rojen v kraju Raiy¹⁸ v šestdesetih letih devetega stoletja. Odrasel je v Korasanu, kjer ga je vzgajal stric. Po stričevi smrti je mladi Al-'Utbi postal najprej osebni tajnik vrhovnega poveljnika korasanske vojske (od 988 do 993), nato Subuktigina, vladarja Gaznija, in nato še njegovega sina Ismaila. Viri navajajo, da je bil prav Al-'Utbi tisti, ki je prepričal Ismaila, naj se odreče prestolu in ga prepusti bratu Mahmudu.

Leta 999 je Mahmud Al-'Utbija kot odposlanca poslal v Garšistan, kjer je uspel

¹⁸ Raiy oziroma Rayy (v grških virih imenovan Rhages) je bil do leta 1220, ko so ga porušili Mongoli, pomembno mesto. Pozneje je na njegovem obrobju zrasel Teheran.

prepričati tamkajšnjega vladarja, naj prizna vladavino sultana iz Gaznija. Leta 1021, ko je ravno zaključeval svoje delo *Kitab al-Yamini*, ki je slavilo Mahmuda, je dobil pomembno službo v kraju Kandj Rustaq. Po spopadu s tamkajšnjim vezirjem pa je to službo izgubil. Zatem je začel služiti pri sultanovem sinu Mas'udu, potem pa so se podatki o Al-'Utbuju izgubili. Umrli je okoli leta 1030. Poleg dela *Kitab al-Yamini* (izdanega v Kairu leta 1895) naj bi napisal še nekaj knjig, vendar se nobena ni ohranila.

Leta 1186 je Abul Šaraf iz Yabardicána *Kitab al-Yamini* iz arabščine prevedel v perzijsčino. S to knjigo je želel svojemu vladarju pokazati, kako krutost, korupcija in nepravičnost kraljestva vodijo v propad. Naslov dela v perzijsčini je *Kitab-i Yamini*. Bilo naj bi precej lažje čitljivo od originala s številnimi nejasnimi stavki in okraski.

SODOBNI KANNAUDŽ

Mesto se je znova pojavilo v zgodovini, ko je Šer Šah premagal Humajuna. Zdaj je od nekdanje močne hindujske prestolnice ostalo le nekaj mrkih ruševin. Kanaudž ima danes približno 60.000 prebivalcev in slovi le po industriji brezalkoholnih parfumov (odišavljeni eter in brezalkoholni parfumi, večinoma iz podjetja Ittar). Edino, kar je ostalo iz sijajnega obdobja vladarja Harše, je delno porušen tempelj Adžaipal in nekaj muzealij v arheološkem muzeju.

Vendar pa spomin na nekdanji Kanaudž, srednjeveško vladarsko mesto, ki so ga uničili muslimanski zavojevalci, še vedno živi v zavesti in identiteti več kot pet milijonov Indijcev, ki živijo v osrčju Doaba in severno od njega (Kanaudž, Kanpur, Farukabad, Etavah, Hardoi, Šadžanapur, Pilibit). Vztrajajo na tem, da govorijo kanaudžski jezik in ne zahodne hindujščine (se pravi jezika bradž baka, čeprav je jezik iz Kanaudža dejansko le ena izmed oblik jezika bradž baka; slednji je eden od dveh poglobitnih jezikov, ki so rabili za osnovo moderni hindujščini). To narečuje je zato treba obravnavati posebej in ga imenovati kanaudžski jezik le zaradi "pokoravanja javnemu mnenju", saj lingvistične osnove za to hipotezo ni. (Masica 1991, 431)

NEODLOČNOST IN PRESOJA

Z odkritjem Al-'Utbijske knjige se je marsikaj razjasnilo, tudi mnoga vprašan-

ja, na katera so že skušali najti odgovore. Nekaj avtorjev je na primer pisalo o zaporednih valovih izseljenih Romov, ki so zapuščali Indijo. In Indija je v resnici bila dežela, iz katere so se izseljevali proti Perziji in naprej na Zahod. Vendar pa vse do danes ni bilo objektivnih podatkov, ki bi potrdili teorijo, da Romi izvirajo iz teh zaporednih izseljenskih tokov. Prav nasprotno. Enotnost in homogenost azijskega elementa v romskem jeziku, ki nima velikih dialektoloških razlik, in očitna stabilnost različnih oblik jasno nakazuje, da je izvorna romska populacija prišla iz ene same indijske pokrajine, ki je bila v geografskem pogledu zelo omejena. Treba je upoštevati, da azijski del¹⁹ romskega besednega zaklada vsebuje le en sam pomemben dialektični odmik (izoglosa) pri eni končnici glagola, vse ostale različice pa so se pojavile kasneje, že na evropskem ozemlju. Skupni izvor Romov, ki so vsi skupaj prišli iz istega indijskega mesta, iz Kanaudža, tako ustreza tudi lingvističnim podatkom.

Prav tako je znano, da v Indiji ni več ljudstva, ki bi bilo nedvomno v sorodu z Romi. Različna nomadska plemena, ki jih imenujejo "Cigani", niso v sorodu in nimajo genetske povezave z Romi. Ime "Cigani" jim je proti koncu 19. stoletja vzdela britanska kolonialna policija po analogiji s "Cigani" v Angliji. Poleg tega so z njimi postopali enako diskriminatorno kot z angleškimi "Cigani". Pozneje je večina evropskih raziskovalcev, ki so bili prepričani, da je nomadsko življenje oziroma velika mobilnost eden poglobitnih elementov romske identitete, vztrajalo na primerjavi Romov z različnimi nomadskimi plemeni v Indiji. Vendar pa za to hipotezo niso našli nobenih resnično skupnih elementov, raziskave pa so bile pod vplivom njihovih predsodkov o nomadskih ljudstvih. Danes pa se zdi zelo verjetno, da so bili predniki Romov v Indiji stalno naseljeni in da so celo živeli v mestih. To dejstvo pa nas znova pripelje do Kanaudža. Te zapoznele raziskave so bile verjetno posledica tega, da so etnografi trmasto in zaman iskali krvne povezave med Romi in indijskimi "Cigani". Iskanje romskih prednikov ali sorodnikov med indijskimi "Cigani" je prav tako nesmiselno kot iskanje prednikov ali sorodnikov ruskih emigrantskih taksistov v Parizu med taksisti v Moskvi. V obeh primerih je novi socialni položaj posledica emigracije in novih življenjskih okoliščin. Profesor Ian Hancock je mnenja, da "se je Rome sodilo *hic et nunc* po njihovem sodobnem življenjskem stilu v Evropi, kar je privedlo do sklepa, da je ta

¹⁹ "Azijski del" imenujemo vse lingvistične elemente indijskega, perzijskega, armenskega, gruzijskega in do določene mere tudi grškega izvora, ki jih srečamo pri Romih. Večina grških elementov, ki jih vsebuje romščina, je bilo sposojenih v obdobju, ko so Romi potovali skozi Malo Azijo. Kot vemo, so jo v tistem času naseljevali predvsem Grki, Kurdi in Armenci; Turki se tja še niso naselili.

način življenja zgolj odsev njihovega prvotnega načina življenja v Indiji”. Mi pa se lahko, znova na podlagi dela Al-'Utbiya, ki omenja stalno naseljene mestne prebivalce na visoki stopnji razvoja, že na daleč izognemo kakršnim koli primerjavam med Romi in indijskimi “Cigani”.

Kar pa zadeva podatek o domnevni presenetljivi podobnosti romskega jezika kakemu indijskemu jeziku, navadno pandžabščini ali radžastanščini, je to samo zavajanje tistih nacionalistov, ki ta jezika govorijo in zagovarjajo svoji ljudstvi. Preprosto želijo umetno povišati število propadnikov svojega naroda; ni prav nobenih lingvističnih podatkov, ki bi govorili v prid domnevni podobnosti s kakim določenim jezikom. To situacijo lahko tudi obrnemo: vsi, ki govorijo hindujščino, nepalščino, pandžabščino, gudžaratščino ali podoben jezik, so v prav enakem sorodu z Romi. V primerjavi z glavnimi jeziki, ki se govorijo v Indiji, vidimo, da se romski govorci najlažje sporazumevajo s hindujsko govorečo populacijo. Izstopa samo še en jezik, to je jezik sadri, ki ga govorijo v kakih dvajsetih vaseh severno od mesta Ranči na jugu države Bihar. Prebivalci teh vasi so prišli iz Benaresa, sami pravijo, da so pribežali z ozemlja “malo bolj na severu”. Vendar pa bi šele podrobna raziskava lahko potrdila ali zavrgla hipotezo, da bi bila razumevanje in komunikacija med Romi in govorci jezika sadri lažja kot med Romi in govorci katerega koli drugega indijskega jezika. Na voljo namreč ni nobene resne študije o tem, imamo le subjektivne izjave tistih, ki živijo v soseščini z govorci jezika sadri.

LEGENDE

Glede na način, na kakršnega Al-'Utbi opisuje poreklo Romov, njegovo pripoved razumemo v kontekstu različnih raziskovalnih disciplin, ki ne zajemajo samo znanstvenega vidika nastanka Romov, ampak tudi legende iz posameznih evropskih držav. Različne legende o mitičnem poreklu Romov, ki se spletajo že od 15. stoletja, so danes predvsem folklor. Nekatere lahko na hitro odpravimo, tako na primer tisto o ciganskem kovaču, ki je pristal, da bo naredil žeblje za Kristusovo križanje, Bog pa ga je zato obsodil na nenehno blodenje po svetu. Anahronizem v tej zgodbi in že sama njena struktura jasno kažeta, da izhajata iz cele vrste izmišljotin Katoliške cerkve, s katerimi je le-ta opravičevala svoje dolgotrajno preganjanje Romov. Tu lahko poiščemo paralelo s svetovnim obsojanjem Židov, da so ubili Jezusa, s kolektivno obtožbo, ki je opravičevala antisemitizem in preganjanje Židov. Kovanje žebeljev je v primerjavi z umorom Boga majhen

zločin, vendar pa dejstvo, da je kovač vedel, čemu bodo žebliji rabili, kot to nava-ja nekaj variant te zgodbe, dejanja ne opravičuje in omogoča zagovarjanje preganjanja in zatiranja Romov.

Druga legenda, ki so jo poleg drugih razširjale slike iz mesta Epinal,²⁰ opisuje, kako je neka stara ciganka rešila Jezusa tako, da ga je iz Betlehema pretihotapila skritega v culici in ga tako obvarovala pred “Pokolom nedolžnih otročičev”. Za nagrado je ciganom “dovoljeno ukrasti do pet penijev na dan, ne da bi to veljalo za greh”. Zaradi njene naivnosti prištevamo tudi to zgodbico med pobožne fantazije; moramo pa poudariti, da je precej manj rasistična kot zgodba o križanju.

Nekatere legende izvirajo iz pradavnine. Tako ena od njih pripoveduje, da Romi izvirajo iz ženske, ki jo je Adam poznal še pred Evo (to je bila očitno Lillith, demon v ženski preobleki), in ki naj bi bila mati Tubal-Caina, prvega kovača. Po različnih območjih Karpatov pa še zmeraj kroži bajka, ki nastanek Romov pripisuje še zgodnejšemu obdobju. Zgodba pravi, da je Bog ustvaril Adama iz blata, takoj nato pa prvega Cigana iz izmečkov. Ena izmed verzij te zgodbe pojasnjuje, da je Bog ustvaril iz blata oba, Adama in Cigana. Vendar pa je Adamu vdihnil življenje s svojim dihom, Ciganu pa s prdcem. Ta bogokletnost obenem pojasnjuje, zakaj Ciganom ni dovoljeno spuščati vetrov v javnosti, saj bi tako opozorili na svoje poreklo. Take primitivne in bogokletne žalitve pa v resnici bolj sramotijo tiste, ki jih razširjajo, kot one, ki so njih žrtev.

Omeniti moramo še eno legendo, ki je sicer prav tako nezanesljiva kot ostale, vendar pa jo citirajo tako pogosto, da je postala že skoraj znanstvena hipoteza. Verjetno zaradi tega, ker je zgodovina Irana v Evropi veliko manj znana kot zgodovina krščanstva. V mislih imam znano Firdausovo zgodbo, v kateri je v 4. stoletju n. št. Baram Gur povabil 12.000 lurijskih glasbenikov iz mesta, v katerem je živel njegov tast.²¹ Legenda pravi, da je vsak od njih prejel vrečo žita, vola in osla. Dopoldne so morali delati na polju, zvečer pa gosti za domačine. Po letu dni so Luriji pojedli govedino in pšenico, zato so jih skupaj z osli spodili na cesto, z

²⁰ Serija slik naivcev iz 19. stoletja, natisnjena v francoskem mestu Epinal v pokrajini Vosges v izobraževalne namene, opisuje različne zgodovinske in socialne teme na drastično poenostavljen način.

²¹ To mesto je bilo Kanaudž, ki mu je vladal Bahramov tast Šengil (osupljivo je, da so Šengila označevali kot “kralja Indije”, saj je bil Kanaudž med njegovo vladavino le skromno mestece). To bi seveda lahko bilo golo naključje, vendar se pojavljata še dve interpretaciji. Ena je morda povezana s Firdausijevo ponovno oživitvijo neke zgodbe v Šahnami, druga z zapiski Hamze, morebiti pod vplivom dogodkov tistega časa. Zgodba se je dogodila šest stoletij prej in se ohranila v ljudskem spominu oziroma mitologiji. Omemba uglednega mesta Kanaudž v Šahnami, ki jo je Firdous prebiral Sultanu, mu je morda vzbudila misel na plenilski pohod, ki je segal bolj na vzhod kot prejšnji, prav do Kanaudža, ki je tedaj še slovel po svoji razkošnosti.

monarhovim prekletstvom za popotnico.²² Tudi ta legenda razkriva predsodke tistih, ki jo sprejmejo in posredujejo drugim, ne pa zgodovinskih dejstev.

EGIPTOVSKA LEGENDA

Izmed vseh so najbolj trdovratne legende o domnevnem izvoru Romov v Egiptu, ki so se začele širiti že v 16. stoletju. Ko so Romi opazovali ostanke prejšnjih migracij Egipčanov v Malo Azijo in na Balkan, so ugotovili, da bi bilo zelo koristno, če bi se sami izdajali za kristjane iz Egipta. Od tam naj bi jih pregnali muslimani, ali pa naj bi jih obsodili na nemirno blodenje po svetu, da bi se tako spokorili za svoje odpadništvo. Morda pa so nekateri zares prišli iz katerega od številnih območij Male Azije ali Grčije (iz Modona na Peleponesu, na primer), ki so jih zaradi blaginje in bujne vegetacije imenovali "Mali Egipt". Kakor koli že, že zelo zgodaj, še za časa Bizanca, so ciganske vedeževalce imenovali A???????? (Egipčani), duhovščina pa je prepovedala, da bi se kdor koli s to željo obračal nanje. Romov ne imenujejo Egipčani samo na Balkanu, temveč tudi na Madžarskem, kjer so jih v preteklosti klicali tudi "faraonovi ljudje" (Faraonépek), in na Zahodu. Tam besede, ki izvirajo iz grških imen za Egipčane (A???????? > Cigan in Gitano), na splošno uporabljajo za atlantsko vejo Romov.

Oba primera, tako zgodba o prestižnem Egiptu, ki se zrcali v Bibliji, kakor zgodbe o preganjanju kristjanov v Egiptu, sta verjetno pripomogla k temu, da je bila egiptovska legenda lažje sprejeta kot podatek o resničnem izvoru Romov v Indiji. Romom je tako pomagala, da so dobili zaščitna pisma in priporočila od princev, kraljev in celo od samega papeža. Lahko potegnemo sodobno paralelo z Romi iz Romunije, ki so, da bi jih okolica lažje sprejela, zatrjevali, da so iz Bosne. V zgodovinskem razvoju je mnogo ljudi, ki so resnično trpeli, skrivalo svoje korenine, saj so s tem pridobili različne vrste pomoči in podpore.

Osnovni razlog za poimenovanje Romov Egipčani je pravzaprav analogija z drugim ljudstvom, ki je resnično izviralo iz Egipta. Ti ljudje so verjetno prispeli v Malo Azijo in na Balkan v zgodnjem 4. stoletju (omenja se število 300.000 vojakov, vendar pa so stara besedila rada pretiravala v številkah, tako da je mogoče, da je bilo teh prišlekov le nekaj deset tisoč) in razvneli domišljijo bizantinskih kmetov. Ko so prvi Romi pripotovali po isti poti, so v skupni domišljiji te

stare podobe zopet oživele in Rome dale v isti koš s prejšnjimi doseljenci. Poleg tega so v sušnih deželah mnoge kraje z bujno vegetacijo imenovali "Mali Egipt". Romi bi prav gotovo poiskali ozelenela travnata območja blizu rek, v svežem in čistim okolju, in tam postavili tabor (še vedno so se delno selili). Rezultat je bil, da so se vsi ti elementi spojili v celoto in egiptovska teorija je bila rojena.

Glede na vse to je lahko razumeti, da je bila resnica o izvoru Romov pozabljena vsaj za nekaj več kot eno stoletje. Kot je bilo že omenjeno, je bila ponovno odkrita ob koncu 18. stoletja. Takrat je Vályi István iz Almasa, madžarski kalvinistični duhovnik iz Transilvanije, primerjal "malaburski" besedni zaklad treh indijskih študentov na Univerzi v Leidnu z romščino, ki so jo govorili Romi na Madžarskem. Duhovnikovo pripoved je v pogovoru s filologom Heinrichom Grellmannom na Dunaju 6. novembra 1763 povzel tiskar in knjigotržec Stephen/István Pap Szathmar Nemethi. Povedal je, da so transilvanski Romi "brez dvoma ali kakega obotavljanja" razumeli kakih tisoč besed iz "malabarskega" besednjaka. To pa nas ponovno vrne k samemu začetku tega članka. Profesor Ian Hancock v leidenskem arhivu sicer ni našel nobenega študenta z imenom Vályi, pač pa dva druga z imenom Szathmar: Daniela, ki se je vpisal 28. septembra 1758, in Michaela Papa, ki se je vpisal 16. maja 1761. Prav tako je odkril imena treh indijskih študentov, to so bili Joh. Jacobus Meyer (vpisan 4. septembra 1750), Petrus Cornalissen (vpisan 7. oktobra 1752) in Antonius Moyaars (vpisan 23. septembra 1754). Njihova imena, skupaj z dejstvom, da so za svojo domovino omenjali otok, so vodila k domnevi, da so bili dejansko s Cejlona. Po drugi strani pa bi lahko bile besede, ki so jih uporabljali, iz edinega jezika, ki bi ga Romi iz Transilvanije lahko razumeli, in to je hindujščine. Zato ni jasno, kako so študentje lahko razumeli ta jezik, saj so verjetno lahko bolj tekoče govorili sinhalščino, tamilščino (oziroma jezik malayalam) ali sanskrt, kot pa kateri koli moderni jezik iz severne Indije. To anekdoto je leta 1763 v časopisu *Vienna Gazette* priobčil kapitan Szekely von Doba. Ne smemo povsem zanemariti možnosti, da je bil resnični vir te informacije prvi ali drugi študent teologije po imenu Szathmar, Vályi pa je preprosto hotel vnovčiti slavo te zgodbe. Spomniti se moramo tudi, da so v približno istem času odkrili romske indijske korenine tudi Nemeč Rüdiger, Anglež Marsden in Rus Bacmeister, in sicer s primerjavo besednjaka med romščino in indoarijskimi jeziki. Prav tako je Jones v istem obdobju odkril povezavo med sanskrtom in indoarijskima klasičnima jezikoma, grščino in latinščino. To bi lahko preprosto pomenilo tudi, da prvotne indijske korenine Romov le niso bile povsem pozabljene in jih je oživilo tudi povečano zanimanje za sanskrt in hindujščino. To potrjuje tudi naslednja Grellmannova izjava: "Skrivnosti romskega izvora ne smemo iskati v

²² Ljudstvo Luri še vedno živi v Luristanu, vendar so ti Luriji Kurdi.

zgodovini, katere zapisi so precej negotovi, marveč v njihovem jeziku.”

Sedaj, ko je kraj, od koder se je začel romski eksodus iz Indije, v glavnem potrjen, bi se morali raziskovalci lotiti raziskav okoliščin, ki so vodile k nadaljnjim etapam tega množičnega izseljevanja; predvsem bi morali ugotoviti, kdaj in zakaj se je prebivalstvo Kanaudža, ki je bilo v suženjstvu v Korasanu in okoliških deželah,²³ ponovno zbralo in se podalo na pot proti zahodu, to je v Malo Azijo in na Balkan. Pri tem ne smemo pozabiti, da so velika indijska kraljestva imela že dolgotrajne diplomatske odnose z Grčijo in Bizancem, ki zanje nikakor nista bila *terra incognita*. Ker so zgodovinske viri, ki so na voljo v perzijsko, armensko in arabsko govorečih deželah, precej bolj obsežni kot podatki iz Indije (glavni steber indijske kulture niso bila zapisana besedila, marveč spomin oziroma ustno posredovanje), na podlagi avtentičnih dokumentov verjetno ne bo težko znova izslediti drugega dela romske zgodovine: bivanja v Korasanu in kasnejše poti v Bizanc, na Balkan, v Evropo in še dlje.

²³ Lahko predlagamo domnevo, da so bili potomci teh pregnancev, ki so se naselili v Korasanu, predniki evropskih Romov. Domari (ali Navari/Nuri, ki je v arabščini zasmehljiva oznaka) pa naj bi bili potomci skupine, ki se je naselila v Iraku. To bi potrdilo hipotezo profesorja Hancocka, temelječo na jezikoslovnih elementih, da so se Romi in Domi verjetno razcepili na posamezne skupine že pred svojim postankom na ozemlju, kjer so domačini govorili perzijsčino.

SINOPTIČNI POVZETEK:

	INDIJA	BIZANC
<i>pr. n. št.</i> 1000	v Kanaudžu učita modreca Aruni in Švetaketu	
<i>n. št.</i> 304	Dioklecian preganja kristjane v Egiptu	
306–337	nekaj Egipčanov prispe na Balkan in v Malo Azijo	
5. stol.	Kanaudž je glavno mesto Maukarov (prejšnjih Kopt) smrt Grahavarmana, kralja Kanaudža, ugrabitev njegove žene Radžjašri Haršavardana postane kralj Kanaudža Harše postanejo nenasilni (po boju proti Pulakešinu II)	
643	Harša skliče ekumensko srečanje v Prayagu Harša umre	
730	Jašovarman postane kralj Kanaudža	
833	Kanaudž postane prestolnica Gurdžarov	
820	velik vpliv sekte Athinganoi v Bizancu	
998	Mahmud postane sultan Gaznija	Mahmud napade Multana
1008	Mahmud porazi indijsko koalicijo pri Pešavarju	
1010	napad na mesto Matura	
1014	napad na Tanešvar	
1018	napad na Kanaudž; deportacija celotnega prebivalstva v Kabul prodaja prebivalcev Kanaudža za sužnje korasanskih trgovcev Mahmud umre	

EVROPA

Kratka bibliografija

- 1422 omemba romskih indijskih korenin v Forliju v Italiji
- 1450 Karel Orleanski napiše dvoumen verz:
"Slabši sem kot Cigan ali Indijec."
- 1590 omemba indijskega izvora Romov na Vecceljevi gravuri
omemba indijskega izvora Romov v vasi blizu Marseilla

vrzel: indijske korenine Romov pozabljene,
nadomestila pa jih je fiktivna teorija o egiptovskem izvoru

Vályi István na Dunaju pove Szatmarju o svojem odkritju v zvezi s študenti iz Indije na Univerzi Leyden
objava Grellmannove knjige *Zigeuner, Ein historischer Versuch*

Romske ženske to zmoremo - 2003

Dr. Trajko Petkovski

IDENTITETA IN KULTURA ROMOV

V strokovni literaturi (psihološki, antropološki in sociološki) se vse pogosteje pojavljajo izrazi skupnost in kulturna, etnična ter narodnostna identiteta. Na mednarodnih konferencah je identiteta danes najpogostejša beseda, enako tudi v raznih dokumentih, v politični in sociološki literaturi, kakor tudi v antropologiji in psihologiji.

Izraz 'identiteta' izvira iz latinske besede 'idem' ('isti') in je preko latinskega samostalnika 'identite' prešel v mnoge jezike. Tako pomeni izraz 'identificiranje' iskanje enakih duhovnih in psiholoških značilnosti naroda oziroma skupnosti, 'identiteta' pa pomeni skupne značilnosti rase, skupnosti, naroda ali regionalnega, mestnega oziroma lokalnega habitata. /1/ Kadar govorimo o značilnostih določene etnične skupine, ponavadi v različnih kombinacijah navajamo skupni izvor ter skupno kulturo, religijo, raso in jezik. /2/

Znanstvenik Pay je uvedel moderen pomen koncepta 'kulturne identitete' kot kolektivne zavesti oziroma občutenja pripadnosti, ki temelji na zavesti o skupnih opredelitvah (jezik, rasa, ozemlje, vera, običaji) in v dani situaciji predstavlja podlago za identifikacijo. Romske kulture, tako kot kultur drugih etničnih skupnosti, ne smemo obravnavati zgolj z vidika avtonomnih kulturnih sistemov in v kontekstu potrebe po opredelitvi romske kulturne in narodne identitete, temveč jo moramo obravnavati primerjalno z drugimi narodnimi kulturami, s katerimi je tesno povezana, in tudi v luči integralnih kulturnih vrednot, ki imajo značaj skupnih stvaritev.

Seveda je povsem sprejemljivo tudi ločeno obravnavanje narodne kulture, ki pa ni nujno vezano na ozke nacionalne značilnosti (jezik, običaji, vrednote, demografske značilnosti, itd.), ampak upošteva tudi vse vrste interakcije, ki objektivno izhajajo iz aktivnega življenja v večetnični skupnosti. Tak pristop ne izključuje proučevanja specifičnih značilnosti, saj njihovo poznavanje pogojuje kulturno sožitje znotraj skupnosti. Kulturno identiteto večetnične skupnosti označujejo medsebojna povezanost in omejitve kultur ljudstev, ki skupnost sestavljajo. Romska kultura je v tem kontekstu zelo pomembna. Čeprav se je razvila na osnovi tradicionalnih vrednot, se v dinamiki sodobnega življenja kaže v vedno

novih oblikah. Romska kultura je odprt proces naraščajoče strpnosti, ki se nenehno razvija in se - ob ohranjanju bogatih in raznolikih etničnih komponent - bogati tudi ob stiku z univerzalnimi sodobnimi vrednotami. Če v družbi, katere predstavniki so tudi Romi, ni prisotnosti oziroma ohranjanja romske kulture, pomeni to za Rome podvrženost narodni asimilaciji.

Za Rome so bili v procesu narodne in družbene emancipacije zelo pomembni njihov jezik, običaji, ljudsko izročilo in kultura. Prav zato je nujno potrebno, da se v vseh deželah, ki jih naseljujejo Romi, zagotovi pogoje za razcvet najrazličnejših kulturnih dejavnosti, vključno z rabo romskega jezika v izobraževanju, medijih, založništvu in raziskovanju romske kulture, jezika, etnologije in zgodovine. Vse te dejavnosti krepijo narodno zavest pripadnikov romskega naroda in spodbujajo njihovo kulturno ter družbeno emancipacijo, kakor tudi književno, umetniško in gledališko ustvarjalnost.

V nadaljevanju prispevka bom podrobneje obravnaval etnogenezo Romov.

Etnični izvor in matična domovina Romov sta bila dolga leta neznana, saj ni bilo zanesljivih zgodovinskih podatkov oziroma virov, ki bi potrjevali avtentični izvor tega po vsem svetu razseljenega ljudstva.

Na osnovi številnih sistematičnih raziskav romske lingvistike in etnologije je znanost koncem 19. in v začetku 20. stoletja nedvoumno dokazala, da Romi izvirajo iz severozahodne Indije, in sicer iz Kafiristana, Radžastana in Kašmirja. Prvi, ki je vprašanje romske etnogeneze obravnaval z vso znanstveno resnostjo, je bil leta 1774 nemški jezikoslovec Jacob Ridiger, profesor na univerzi v Halleju, ki je na osnovi znanstvenega proučevanja in primerjave romskega jezika z drugimi hindujskimi jeziki prišel do spoznanja, da Romi izvirajo iz tega dela Indije.

Sto let pozneje je jezikoslovec Franc Miklošič izvedel obširno raziskavo romskega jezika, na osnovi katere je prav tako prišel do zaključka, da Romi izvirajo iz severozahodne Indije oziroma Kafiristana, Radžastana, Kašmirja in Ladaka.

Nemški znanstvenik Heinrich Grellman je na osnovi antropoloških raziskav smatral, da so dokaz indijskega izvora Romov že njihove antropološke značilnosti - temna polt, črni lasje, oblika čeljusti in nižja rast, ki močno spominjajo na Hindujce. Poleg tega se indijski izvor Romov ujema tudi z izsledki biološke antropologije. Leta 1793 je nemški znanstvenik Blumenbach iz Gottingena objavil študijo romskih obrazov, v kateri je raziskal polt, kožno pigmentacijo in barvo

las ter oči številnih Romov. Podobne primerjave Romov in Indijcev je koncem 19. stoletja izvedel tudi znanstvenik Kopernik. Vse našete izsledke potrjujejo tudi primerjave krvnih skupin, ki jasno kažejo, da so Romi indijskega izvora. Kljub vsemu naštetemu pa so, kot rečeno, najbolj zanesljivi izsledki lingvističnih študij.

V današnjem času indijski izvor Romov potrjujejo tudi druge vede - etnologija, sociologija -, vendar zaenkrat še vedno ne vemo, kje natanko se nahaja njihova pradomovina in zakaj so jo zapustili. Zanimivo je tudi, da nekatera plemena v Indiji zaradi njihovega specifičnega načina življenja še danes obravnavajo kot Rome, ali pa se sami tako imenujejo. Od današnjih v Indiji živečih Romov so po mnenju Naika Ratnija Bandžarijci in Radžarijci še najbližji Romom, ki živijo po vsem svetu. Bandžarijci so največja skupina Romov v Indiji (okrog 30 milijonov) in imajo podobno kot evropski Romi veliko imen (Loani, Lamani, Brinariji, Sugalliji, Kwangliji, itd.). Romi in Bandžarijci so si v mnogčem podobni, še zlasti pa v dialektih, načinu življenja, običajih, plesih in glasbi.

Kljub veliki podobnosti med Bandžarijci in Radžarijci pa na osnovi dosedanjih raziskav lahko zaključimo, da so Romi izšli iz združitve večih plemen in ras z različnimi dialekti. Med drugimi romskimi plemeni, ki so živela v Indiji, so tudi Lambadi, Laoharji, Abdali, Džaasi, Sudrasi, Domisi, Naasi, Berianci, itd.

Pojavlja se logično vprašanje, zakaj so Romi zapustili svojo prvotno domovino in se podali v različne smeri, tako da danes živijo skoraj po vsej Evropi in svetu. Domnevamo lahko, da je eden od razlogov v slabšanju razmer v njihovi domovini, predvsem pa v naravnih katastrofah, poplavah, klimatskih spremembah in pomanjkanju hrane, ki so Rome ovirale pri opravljanju njihovih tradicionalnih poklicev - kovaštva, petja, plesa, glasbe, napovedovanja prihodnosti, itd. Da bi si zagotovili boljše življenjske pogoje, so bili prisiljeni zapustiti Indijo in se preseliti v druge dežele, pri čemer je zanimivo, da so selitve potekale v značilnih fazah.

Po znanstvenih dognanjih Jana Kochanowskega in Donalda Kenricha segajo začetki prvih romskih migracij iz Indije v začetek prvega tisočletja. Prve migracije so bile usmerjene na zahod, proti Afganistanu in Bizancu, drugi val pa je potekal v 4. stol. n.š. in so ga povzročili vpadi hunskih plemen v severozahodno Indijo. Ti vpadi so mnoge Rome prisilili k selitvam v vzhodne, južne in severne predele Indije, en del pa se jih je v manjših skupinah podal proti Srednjemu vzhodu (Afganistanu in Iranu). Tretji val romskih migracij iz Indije je trajal od 9. do 12. stoletja. Leta 1192, v času turškega osvajalca Mahmuda Gurija, je velika skupina Romov zapustila Indijo in skozi Afganistan prispela v Evropo. Ko je Mahmud iz Gaznija postal afganistanski vladar, je namreč kar sedemnajstkrat napadel Indijo in k svoji državi priključil pokrajini Sind in Pandžab, s čimer je

¹ Štrukelj, Pavla 1980., Romi na Slovenskem. Cankarjeva založba. Ljubljana, str. 31, opombi 4 in 5.

² Ustava Republike Slovenije, Uradni list RS št. 33/1991-I

³ Zavod Republike Slovenije za statistiko, 1994, Rezultati raziskovanj št. 617,1994.

Rome prisilil k begu na zahod. Sami Romi v zgodovini nikoli niso bili osvajalci, ampak so morali vedno bežati pred krvoločnimi in napadalnimi azijskimi ljudstvi. Četrty in največji val romskih migracij je nastopil v 13. stoletju, ko sta Mahmud iz Ghora in Džingiskan leta 1219 napadla zahodno Indijo. V tistem času se je iz Indije izselilo zelo veliko število Romov in mnogi med njimi so prevzeli islamsko vero. V 14. stoletju so se ob izgonu iz otomanskega imperija skupaj s Turki naselili na Balkanu. Po Clabbertovem mnenju so se v času od 10. do 14. stoletja začeli trije obsežni migracijski vali oziroma tri smeri selitve. Prvi val se je usmeril proti Egiptu, drugi proti severu in zahodu, tretji pa proti Egejskemu morju in grškimi otokom. Selitev na balkanski polotok sega v čase turških vpadov na Balkan. V 15. stoletju je bila že zabeležena naselitev Romov v Transilvaniji, Franciji in Danski, v začetku 16. stoletja pa tudi v Poljski, Rusiji in Švedski. Danes živijo Romi tudi v Severni in Južni Ameriki ter Avstraliji, torej praktično na vseh celinah, čeprav jih je največ še vedno na Balkanu. Kljub zgodovinskim vzrokom migracij pa so imele veliko vlogo tudi ekonomske in družbene razmere.

Značilnost indijske podceline je monsumsko podnebje, ki traja od maja do oktobra in prinaša obilne padavine; če monsum zakasni več kot dva tedna, pride do pomanjkanja hrane in posledično do bolezni in smrti. Druga velika nevarnost so poplave, ki jih v rečnih dolinah povzroča obilno deževje. Našteti pojavi so značilni tudi za današnji čas in so za Indijo še vedno velik problem, tako kot številne z visokimi temperaturami in vlago povezane bolezni, kot so tifus, rume-na mrzlica, griža, kolera, itd. Žrtve teh pojavov so bili tudi ljudje, ki so živeli v težkih razmerah in ob slabi higieni ter pomanjkanju hrane niso mogli preživeti. Poleg tega je v Indiji že od zgodnjega srednjega veka v veljavi sistem kast oziroma razredov; njihovi pripadniki se razlikujejo po družbenem položaju, jeziku in načinu življenja. Med kastami je pogosto prihajalo do sporov, katerih žrtve so bili praviloma pripadniki najnižjih in najrevnejših kast, kar Romi zagotovo so. Vsi ti razlogi, zraven pa še nomadski način življenja (Romi nikoli niso bili čustveno vezani na zemljo), so prispevali k romskim premikom na zahod. Po mnenju številnih znanstvenikov so se Romi po odhodu iz Indije najprej ustalili v iranski pokrajini Luristan.

Znane so tudi številne legende, ki pojasnjujejo vzroke romskih migracij iz Indije. Po eni izmed njih naj bi Romi odšli iz pradomovine, ko je Indijo osvojil Aleksander Makedonski. Ta naj bi jim v svoji državi obljubil boljše življenje, Romi pa so mu služili kot kovači, izdelovalci orožja, konjski oskrbniki in zabavljači oziroma glasbeniki.

Kot že rečeno, so se Romi v Indiji ukvarjali predvsem s kovaštvom, glasbo, ple-

som, petjem in napovedovanjem prihodnosti. Romi, ki so živeli v vaseh, so obdelovali zemljo in redili konje ter goved. Ženske so nosile dolge bele srajce in široke bele hlače, moški pa turbane. Vaške ženske so nosile dolge bele obleke, ki so se zapenjale na 3 ali 4 gumbe, po čelu pa so bile tetovirane. Romi po vaseh so le redko nosili sandale, saj so bili večinoma bos, mestni Romi pa so imeli bolj sodobno, Indijcem podobno nošo. Ženske so nosile sarije, moški pa dolge šale, ki so si jih ovijali okrog telesa.

Ženske v severni Indiji so ponekod nosile široke ciganske hlače, ki pa niso bile podobne današnjim hlačam, zgoraj pa so imele bele srajce in črni elek. Nekatere so nosile tudi marami, ogrlice in velike uhane, na rokavah pa alki in prstane. Alki so imele tudi na nogah, prstane pa tudi v nosovih. Nakit je bil iz srebra in zlata.

Romi so v Indiji poznali glasbene inštrumente kot so daire, zurla in tapan. Pripadali so številnim religijam, predvsem budizmu, hinduizmu in džainizmu, pozneje pa tudi islamizmu. Romski jezik je izšel iz sanskerta in je zelo podoben sodobnim indijskim jezikom, vendar bomo o tem podrobneje govorili v naslednjem prispevku.

Formulacija »indijski Rom«, ki jo najdemo v evropski romološki literaturi, se je pojavila na prehodu iz 19. v 20. stoletje. Če se nekatere skupnosti v Indiji imenujejo »Romani«, je to pravzaprav metafora, ki kaže na veliko podobnost med evropskimi in indijskimi Romi.

Perzijski pesnik Firduzi je o indijskem izvoru Romov pisal v svoji knjigi Šah Name (Knjiga kraljev), ki je nastala v začetku 11. stoletja. V njej pripoveduje - čeprav brez natančnejših datumov -, kako je kralj Bagram Gur hotel osrečiti svoje ljudstvo in mu je zato dal, vse kar je želelo. Odpravil se je k indijskemu kralju Shingvilu in mu rekel: »O, kralj, zberi 10.000 Lurov, žensk in moških, ki znajo igrati.« Tako so Luri prišli v Perzijo, kjer jih je sprejel kralj in jih bogato obdaril z osli, voli in koruzo, da bi lahko obdelovali zemljo, v zameno pa so morali zastonj igrati revežem. Luri (Romi) pa so koruzo in živino pojedli, nato pa so se - obubožani - vrnili h kralju, ki pa jih je zavrnil z besedami: »Ne bi bili smeli zapraviti semen in poklati živine. Zdaj imate le še osle, torej poberite svoje cunje in inštrumente in pojdite v svet!« Tako se Luri še danes potikajo po svetu in iščejo delo.

Furduzijeva leta 1011 napisana pesnitev po mnenju jezikoslovcev obravnava čas od 7. do 9. stoletja, sama legenda o Romih pa naj bi nastala ok. leta 420 n.š. Predniki Romov naj bi prvotno živeli v srednjem toku reke Ganges in se pozneje razširili še na današnji Radžastan in območje reke Ind. Šele po več stoletjih naj bi se pred muslimanskim osvajanjem začeli umikati proti Perziji in Bizancu.

Luri naj bi se v moderni perzijsčini imenovali tudi Koli, to pa je izraz, ki ga francoščina prevaja kot »boemi«. Koli naj bi bili ostanek indijskega glasbeno nadarjenega plemena, ki je prišlo v Perzijo med vladavino Bagrama Ghura (pripadnika sasanidske dinastije, ki je vladala med 3. in 7. stol. pr.n.š.), ki se je tako zelo trudil, da bi osrečil svoje podanike.

Luri so nomadi, ki jih najdemo vsepovsod. Besedi »Luri« in »Koli« imata naslednji pomen: »čeden mlad mož«, »srečen«, »pevec«, »zgovoren« in »glasbenik«. Dolgo bivanje Romov v Perziji se odraža tudi na številnih izrazih, ki so jih prevzeli iz perzijskega jezika.

Tudi Hamza iz Isfahana, ki je živel v 10. stoletju, piše o zgodovini Romov, vendar zanje uporablja drug izraz; namesto o Lurih in Kolijih govori o Zotih (Zot, Zat, Djat ali Jat), ki naj bi jih bilo po njegovem 12.000 in ne 10.000. Zoti se omenjajo že v 7. stoletju. Dezertirali naj bi iz perzijske vojske in osnovali kolonije na Arabskem polotoku in v Perziji. Nekateri raziskovalci jih povezujejo z Džati iz južnega Pandžaba, vendar njihov jezik ni zelo podoben romskemu.

Perzijski zgodovinar Cirus Firani piše, da so se Romi v Perziji množično naselili že v 11. stoletju. To naj bi bilo predvsem posledica arabskega napada, čeprav so se manjše skupine Romov že pred tem naselile v Perziji. Večinoma žive v Širazu in so pod premočnim vplivom islama sčasoma izgubili svojo vero in običaje ter ohranili le nekaj prastarega izročila.

Romi so ob naseljevanju Perzije in Srednjega vzhoda počasi prevzemali jezik, vero, običaje in druge značilnosti materialne in duhovne kulture sosednjih ljudstev. Glede na njihove poklice in načine življenja bi jih lahko razdelili na naslednje podskupine:

- na nomadske Rome, ki so živeli od prosjačenja, napovedovanja prihodnosti in izdelovanja nakita;
- na polnomadske Rome, ki so živeli od rezbarstva
- na stalno naseljene Rome, ki so se preživljali z drobno obrtjo.

V srednjem veku so se Romi množično naseljevali v Bizancu in okolici, v času otomanskega imperija pa so prodrli tudi na Balkan. Verjetno so se že takrat naseljevali v okoljih, ki so jim omogočala način življenja, ki jim je ustrezal. Splošna značilnost vseh romskih migracij iz Azije v Evropo je, da so bili Romi vedno dovzetni za vplive kultur drugih ljudstev in da so se v želji po preživetju zlahka prilagajali sprotnim okoliščinam.

45 let romskega nogometa na Pušči

Elena Ilijevka

POLOŽAJ ROMSKE SKUPNOSTI V REPUBLIKI MAKEDONIJI

Republika Makedonija je multietnična država. Ker različni avtoritarni oz. totalitarni režimi v takšnih družbah delujejo brez resnih ovir, je za vzpostavljanje demokracije v multietnični oz. multikulturni državi in za zagotavljanje mirne in tolerantne družbe potreben širok družbeni konsenz o vrednotah prebivalstva. Ni treba posebej poudariti, da je takšen družbeni konsenz zelo težko doseči. V multietnični družbi imajo različne skupine ljudi različne predstave o svojih potrebah in o načinih njihove zadovoljitve. Zato je v tovrstnih družbah nujen medkulturni dialog.

V kontekstu medkulturnega dialoga se odnos do pripadnikov romske skupnosti v Republiki Makedoniji najlažje opiše kot trajno ignoriranje. Ignoriranje tako njihovega slabega socialnoekonomskega položaja kot splošnih oziroma posebnih potreb na področju izobraževanja ali ohranjanja njihove kulturne različnosti. Posledica takšnega odnosa, kot bomo videli v nadaljevanju, je slaba integracija romskega prebivalstva v vse segmente družbenega življenja. Posledice so opazne v neenaki zastopanosti romskega prebivalstva v vseh družbenih strukturah, šibki udeležbi v soodločanju, nesodelovanju v političnem življenju, kulturnem utripu države in še posebno v ekonomiji. Čeprav ima pravni sistem Republike Makedonije več kot dobro osnovo za enakopravno družbeno vključevanje pripadnikov romske skupnosti, pa se ti v praksi še vedno srečujejo z velikimi težavami.

V zgodovini so se Romi povsod po svetu znotraj svojih skupnosti oklenili tradicionalnega načina življenja, s čimer se razlikujejo od večinskega prebivalstva. V primeru makedonskih Romov se je čvrsta etnična identiteta oblikovala že v obdobju socialistične Jugoslavije, ki je v svojem pravnem sistemu zagotavljala pravico do etnične različnosti. Prve romske folklorne skupine na območju takratne Jugoslavije so se pojavile že v 40. letih prejšnjega stoletja, pomemben preboj v razvoju romske identitete pa je prinesel šele prvi Svetovni romski kongres leta 1971. Čeprav imajo makedonski Romi svojo lastno etnično identiteto, so se občasno pojavili tudi zametki nacionalne identitete. Marca 1990 je prva romska stranka, ki je vstopila v nacionalni parlament (Stranka za celostno emancipaci-

jo Romov v Makedoniji), poslala pismo na sedež Združenih narodov, v katerem je zahtevala pomoč pri oblikovanju romskega naroda in romske države z imenom "Romastan". Ta ideja ni bila nova. V 70. letih se je v Jugoslaviji pojavil poskus priznanja Romov kot "domorodnega" prebivalstva – s tem bi prišli pod zaščito Združenih narodov. Romski voditelji sedaj retrospektivno poudarjajo, da niso pričakovali, da bodo njihove zahteve uresničene, poskušali so le pritegniti pozornost in spremeniti splošni odnos do romske populacije, s ciljem potegniti Rome z dna družbenih lestvic evropskih držav.

Globalna populacijska struktura Republike Makedonije je konstantno multietnična. Že stoletja na teritoriju Republike Makedonije živijo ljudje, ki se opredeljujejo za Rome, drugi prebivalci države pa jih imenujejo Cigani. Čeprav imajo Romi v Republiki Makedoniji z ustavo priznan status manjšine, so statistični podatki, ki bi zajemali ali obravnavali ta del populacije, neverjetno skopi. Po uradni statistiki oziroma po podatkih zadnjega popisa prebivalstva, izvedenega leta 1994, 43.707 Romov predstavlja 2,2 odstotka celotne dvomilijonske populacije.¹

STRUKTURA PREBIVALSTVA						
NACIONALNA PRIPADNOST						
leto	1953	1961	1971	1981	1991	1994
SKUPAJ	1.304.414 100	1.406.003 100	1.647.308 100	1.909.136 100	2.033.964 100	1.936.877 100
Makedonci	860.699 66.0	1.000.864 71.2	1.142.375 69.3	1.279.323 67.0	1.328.187 65.3	1.288.330 66.6
Albanci	162.524 12.5	183.108 13.0	279.871 17.0	377.208 19.8	441.987 21.7	442.914 22.7
Turki	203.938 15.6	131.484 9.4	108.552 6.6	86.591 4.5	77.080 3.8	77.252 4.0
Romi	20.462 1.6	20.606 1.5	24.505 1.5	43.125 2.3	52.103 2.6	43.732 2.2
Vlahi	8.668 0.7	8.046 0.6	7.190 0.4	6.384 0.3	7.764 0.4	8.467 0.4
Srbi	35.112 2.7	42.728 3.0	46.465 2.8	44.468 2.3	42.775 2.1	39.260 2.1
Drugo	13.111 1.0	19.177 1.4	38.350 2.3	72.037 3.8	84.068 4.1	36.922 2.0

Vir: www.stat.gov.mk/popisi-tab.htm

¹ www.stat.gov.mk/popisi-tab94.htm, 25. 10. 2003.

Romski voditelji in predstavniki mednarodnih organizacij večkrat poudarjajo, da so dejanske številke mnogo višje, nekateri govorijo celo o 250.000 pripadnikih romske populacije, ki so se pri popisu deklarirali kot Turki, Albanci ali ostali pripadniki manjšin s ciljem izogniti se diskriminaciji v lokalnem okolju.² Čeprav je tudi v tem zrno resnice, pa so te številke verjetno pretirane.

Največji del romskega prebivalstva v Republiki Makedoniji živi v Skopju. Po podatkih zadnjega popisa leta 1994 je Romov v Skopju 20.979 ali 3,8 odstotka.³ Romi v Republiki Makedoniji niso homogena skupina, temveč se delijo na več različnih romskih skupin (Arlie ali Erлие, Džambazi ali Gurbeti, Maljoci, Gavitne, Kovači ali Arabdžie), ki se med sabo v veliki meri razlikujejo po narečjih, ki jih govorijo, verski pripadnosti in gmotnem položaju.

Pravni položaj romske skupnosti v Republiki Makedoniji

Republika Makedonija je podpisnica številnih mednarodnih dokumentov s področja varstva manjšin. 20. septembra 1993 je v okviru Združenih narodov ratificirala Mednarodni sporazum o državljanskih in političnih pravicah, s katerim se zagotavljajo kulturne, jezikovne in etnične pravice pripadnikom etničnih, nacionalnih in verskih manjšin. Hkrati je zavezana tudi Evropski listini o regionalnih in manjšinskih jezikih⁴ in Okvirni konvenciji za varstvo narodnih manjšin⁵ v okviru Sveta Evrope.

Preambula ustave, ki je bila sprejeta po razglasitvi neodvisnosti leta 1991, je opredeljevala Makedonijo kot "nacionalno državo makedonskega naroda, v kateri je zagotovljena popolna državljanska enakopravnost in trajno sobivanje makedonskega naroda z Albanci, s Turki, z Vlahi, Romi in drugimi nacionalnostmi, ki živijo v Republiki Makedoniji".⁶ Romska skupnost je bila tako prvič formalno izenačena z albansko in turško skupnostjo, ki pa nad tem nista bili navdušeni, saj sta menili, da je bil s tem njun status degradiran. Albanska skupnost je tako zahtevala enak status kot makedonska oz. status drugega konstitutivnega naroda

² www.realitymacedonia.org.mk, Elvis Ali, 23. 10. 2003.

³ www.stat.gov.mk/popisi-tab94.htm, 23. 10. 2003.

⁴ podpisala jo je leta 1993 in ratificirala leta 1997. Komac, Miran 2002: Varstvo manjšin. Društvo Amnesty International; Inštitut za narodnostna vprašanja. Ljubljana.

⁵ podpisala jo je leta 1997 in ratificirala leta 1998. Komac, Miran 2002: Varstvo manjšin. Društvo Amnesty International; Inštitut za narodnostna vprašanja. Ljubljana.

⁶ 2000: Ustav na Republika Makedonija. Skopje. Feniks.

v državi. Čeprav okvirni sporazum, podpisan 13. avgusta leta 2001,⁷ tega ne predvideva, se je besedilo preambule ustave spremenilo na način, da sedaj ne govori več o makedonskem narodu in manjšinah, temveč le o "večinskem prebivalstvu", "skupnostih" in "skupnostih, ki niso v večini". To je povzročilo velike polemike o ustreznosti teh terminov in veliko nezadovoljstvo med pripadniki makedonske skupnosti, ki so se počutili opeharjeni za status naroda.

7. člen ustave je pred uveljavitvijo ohridskega sporazuma vzporedno z makedonščino dovoljeval rabo manjšinskih jezikov kot uradnih jezikov v lokalnih skupnostih, kjer manjšine predstavljajo večino prebivalstva. Ohridski sporazum je ta člen ustave spremenil tako, da je na ravni države ob makedonščini uraden vsak jezik, ki ga govori vsaj 20 odstotkov prebivalstva. V praksi ta kriterij izpolnjuje le albanska skupnost, ostale pa ga verjetno nikdar ne bodo. Zaradi tega se počutijo diskriminirane in makedonsko državo opozarjajo, da številčnost manjšine ne bi smela biti edini kriterij pri določanju obsega pravic. Tudi v lokalnih skupnostih se ob makedonščini kot uradni jezik uporablja jezik vsake skupnosti, ki predstavlja najmanj 20 odstotkov prebivalstva. Takšen primer vzporedne rabe romskega jezika kot uradnega jezika je občina Šuto Orizari.

Pravica do svobodnega izražanja nacionalne pripadnosti je zagotovljena v 8. členu ustave. Ta pravica je zajeta tudi v določilih zakona o popisu prebivalstva.⁸ Pri popisu prebivalstva leta 1994 in zadnjem popisu novembra 2002 so bili vsi obrazci dvojezični - v makedonščini in enem od manjšinskih jezikov, tudi romščini.

V 9. členu ustava Republike Makedonije določa, da imajo vsi državljani enake pravice in svoboščine ne glede na spol, raso, barvo kože, nacionalnost, politična in verska prepričanja, socialni in gmotni položaj.⁹

V 48. členu ustava pripadnikom manjšin zagotavlja, da svobodno izražajo, razvijajo in ohranjajo svojo identiteto in nacionalne značilnosti, se svobodno organizirajo in se izražajo v lastnem jeziku.¹⁰

⁷ Okvirni sporazum so podpisali predsedniki dveh največjih makedonskih in albanskih strank, ki imajo svoje poslance v parlamentu. To so bili premier Ljubco Georgievski (VMRO - DPMNE), Branko Crvenkovski (SDSM), Arben Xhaferi (Demokratska stranka Albancev) in Imer Imeri (Stranka za demokratični napredek). Sporazum predvideva široko paleto ustavnih sprememb, ki naj bi se približali zahtevam etničnih Albancev. Cilj sporazuma je oblikovanje takšnega pravnega okvira, ki bi zagotavljal spoštovanje etnične identitete in interesov vseh makedonskih državljanov. Na spletu je dosegljiv na: www.president.gov.mk/mak/info/dogovor.htm

⁸ besedilo zakona je dosegljivo na spletni strani: http://www.stat.gov.mk/popis2002/dzs_home.asp

⁹ 2000: Ustav na Republika Makedonija

¹⁰ Ta pravica se nanaša na pravico do izražanja v manjšinskem jeziku v osnovni in srednji šoli in ne za izražanje na univerzitetni ravni.

Člen 78 določa sestavo Sveta za mednacionalne odnose, ki je bil prvič vzpostavljen leta 1992. Svet sestavlja sedem Makedoncev, sedem Albancev, pet Turkov, pet Vlahov, pet Romov in deset predstavnikov drugih skupnosti. Predstavnike sveta imenuje parlament. V zvezi z njegovim delovanjem se pojavljajo resni pomisleki glede njegovega realnega vpliva na politično odločanje. Svet namreč lahko parlamentu samo podaja mnenja in priporočila za bodoče delovanje, ki pa niso zavezujoča. Obenem pripadniki manjšin poudarjajo, da bi morali sami in ne parlament odločati o tem, kateri predstavnik njihove skupnosti bo v svetu varoval njihove interese.

Poseben problem za romsko skupnost v Republiki Makedoniji je bil leta 1992 sprejeti zakon o državljanstvu.¹¹ Državljanstvo Republike Makedonije so lahko pridobili le tisti posamezniki, ki so pred tem imeli državljanstvo Socialistične Republike Makedonije. Veliko število Romov tega kriterija ni izpolnjevalo, tako da potrebnih dokumentov za ureditev pravnega statusa niso mogli vložiti. Drugi načini za pridobitev državljanstva so bili: rojstvo na ozemlju Republike Makedonije,¹² naturalizacija, in na podlagi mednarodnega sporazuma. Tako so državljani nekdanje Jugoslavije lahko zaprosili za državljanstvo v roku enega leta od sprejetja zakona, in sicer v primeru, da so imeli trajni vir dohodka in so na območju Republike Makedonije živeli najmanj 15 let. Ti pogoji so imeli za Rome katastrofalen učinek. Ni treba posebej poudarjati, da večina Romov zaradi visoke stopnje brezposelnosti nikakor ni mogla izpolniti pogoja o trajnem viru dohodka. Tudi drugi pogoj je bil problematičen, saj si večina Romov, ki so že dlje časa živeli na območju Republike Makedonije, nikoli ni pravno uredila svojega položaja oz. se niso registrirali kot stalni prebivalci. Znatna ovira so bili tudi veliki administrativni stroški zaradi plačevanja upravnih taks. Čeprav je veliko mednarodnih organizacij pozvalo Republiko Makedonijo, naj preneha z diskriminatornim odnosom do Romov in prevzame vse potrebno za ureditev nastalega položaja, le-ta ni bil nikoli razrešen.¹³ Tako še danes obstaja velika skupina Romov, ki prebiva na območju Republike Makedonije, nima pa urejenega državljanstva in pravic, ki jih ta prinaša. Republika Makedonija je leta 1997 Komisijo Združenih narodov za eliminacijo rasne diskriminacije obvestila, da je med njenimi prebivalci 18.851

¹¹ Zakon o državljanstvu republike Makedonije, Uradni list, št. 67/92.

¹² To določilo zakona velja le v primeru, da so otrokovi starši neznani.

¹³ glej ERRC report za leto 1998, Human Rights Watch, Human Rights Violation in Macedonia, 1996; Interantional Helsinki Federation, 1997 annual report.

posameznikov brez državljanstva, od tega 4.356 Romov.¹⁴

Romski jezik

Za razliko od ostalih jezikov, ki se uporabljajo na območju Republike Makedonije, romski jezik še vedno ni standardiziran. O standardizaciji romskega jezika, ki naj bi ohranil vse različne romske dialekte, se je še posebno veliko govorilo na svetovnem romskem kongresu leta 1971. Republika Makedonija je v svetovnem merilu pomembno prispevala k reševanju tega problema. Proces se je začel v 80. letih prejšnjega stoletja, ko sta Rom Jusuf Shaip in Makedonec Krume Kepeski objavila prvo dvojezično makedonsko/romsko slovnico, ki naj bi se uporabljala v Makedoniji, na Kosovu in v južni Srbiji.

Večina Romov v Makedoniji govori romski jezik. Kot zaskrbljujoče se pojavlja dejstvo, da Romi, ki živijo v zahodnem delu Republike Makedonije (Tetovo, Gostivar, Debar), v katerem v največji meri živijo pripadniki albanske manjšine, ne znajo romskega jezika. Večinoma govorijo le albansko in turško, tako kot v tem delu večji del prebivalstva. Po drugi strani v vzhodnem delu Republike Makedonije govorijo romsko in turško. Tu se določene skupine romskega prebivalstva ob popisu deklarirajo za Turke. Zanimivo je tudi, da se je ob popisu leta 1991 manjša skupina – 3.307 Romov – deklarirala za Egipčane. Pri naslednjem popisu leta 1994 je njihovo število ostalo skoraj nespremenjeno.

Verska pripadnost

Romi v Republiki Makedoniji ne pripadajo eni sami veri. Njihov odnos do vere oziroma do verske pripadnosti je pogosto odvisen od okolja, v katerem živijo. Če živijo med muslimani, so večinoma muslimani, če živijo med kristjani, pa so večinoma kristjani. Takšen vzorec prevladuje tudi drugod po Evropi.

Vprašanje verske pripadnosti je v Republiki Makedoniji zadnja leta postal zelo pomemben element pripadnosti. Večina Romov je islamske vere, vendar obstajajo tudi skupine, ki se deklarirajo za pravoslavne kristjane. Po mnenju Romov, ki se deklarirajo za muslimane, pravoslavni Romi niso "pravi" Romi; kot posledica

takšnega odnosa se med njimi pojavljajo številni spori. V zadnjih letih so se med romskim prebivalstvom pojavili tudi pripadniki jehovih prič, ki so največkrat ekonomski povratniki iz držav zahodne Evrope.

Romska naselja

Večina romskega prebivalstva v Republiki Makedoniji prebiva v predmestjih velikih mest, ponavadi blizu rek ali večjih odlagališč smeti. Po uradnih podatkih živi v mestih 95,3 odstotka romskega prebivalstva (47.408), v ruralnih območjih pa le 4,7 odstotka (2.185).¹⁵ Koncentracija Romov je daleč najvišja v Skopju, sledijo pa Prilep, Tetovo in Kumanovo. Šuto Orizari ali Šutka, v neposredni bližini Skopja, je daleč največje romsko naselje v Makedoniji. Predvideva se, da v njem živi skoraj 85 odstotkov romskega prebivalstva v Republiki Makedoniji. Njegovi prebivalci ga opisujejo kot največje romsko naselje na svetu; zelo so ponosni na dejstvo, da mu je septembra 1996 makedonska vlada podelila status občine, ki jo sedaj vodi občinski svet, v katerem prevladujejo romski svetniki in prvi romski župan. Podelitev statusa občine je drugi veliki korak k doseganju politične prepoznavnosti Romov v Republiki Makedoniji. Prvi korak je bil vstop dveh romskih parlamentarcev v prvi makedonski parlament leta 1990. Šuto Orizari ali v romskem jeziku "dolina radosti" je tako postala simbol dobrega urejanja romske problematike. Po uradnih podatkih popisa iz leta 1994 ima Šuto Orizari 14.301¹⁶ prebivalcev, vendar aktivisti mednarodnih nevladnih organizacij, ki se ukvarjajo z Romi v Republiki Makedoniji opozarjajo, da se število prebivalcev giblje med 30–50 tisoč ljudi. Čeprav je Šuto Orizari po velikosti in številu prebivalcev na ravni majhnega mesta, ima izjemno slabo razvito infrastrukturo. Dostop do neoporečne pitne vode je sicer zagotovljen, pa tudi večina cest je asfaltiranih ter ponoči osvetljenih, a je treba še veliko postoriti predvsem v smeri izgradnje vrtcev, šol, zdravstvenih ustanov, pošt, bank ...

Večina drugih romskih naselij v Republiki Makedoniji se sooča s problemi, ki so v največji meri povezani z revščino. Med njimi so najbolj pogosti tisti, ki zadevajo slabo komunalno infrastrukturo: ceste, vodovode, kanalizacijo, elektriko, odvoz smeti, obcestno razsvetljavo. Hiše v romskih naseljih pogosto ne dosegajo niti minimuma, potrebnega za normalno življenje. Kot zelo resen problem, pa ne

¹⁴ERRC, A Pleasant Fiction—The Human Rights Situation of Roma in Macedonia—Country Reports Series 7 (July 1998, 14).

¹⁵ Statistical Yearbook of the Republic of Macedonia for 1997 and 1998.

¹⁶ www.stat.gov.mk/popisi-tab94.htm, 23. 10. 2003.

le med romskim prebivalstvom, se pojavlja problem lastnine zemljišč, na katerem so hiše zgrajene. Ocenjuje se, da približno tri četrtine vseh zgrajenih objektov na območju Republike Makedonije nima potrebnih gradbenih dovoljenj.¹⁷ Obsto večjih, izključno romskih naselij, v katerih skoraj nobena od hiš nima urejenega gradbenega dovoljenja, za makedonske oblasti predstavlja trd zalogaj.

Socialni in ekonomski status

Zgodovinsko so Romi bili in so še vedno pripadniki tiste etnične skupine, ki tradicionalno sestavlja ekonomsko dno večine evropskih družb. Njihov nomadski način življenja in prirojena neodvisnost predstavljata veliki oviri za vključevanje na trg delovne sile. Zaradi tega se kot največji problem romskega prebivalstva v Republiki Makedoniji pojavlja množična brezposelnost, ki je izjemno visoka tudi v primerjavi z uradno stopnjo brezposelnosti, ki po standardih Mednarodne organizacije dela (ILO) dosega 36,7 odstotka (podatki za april 2003).¹⁸ V poročilu, ki ga je maja 1999¹⁹ izdala Evropska komisija, je naveden podatek, da je delež brezposelnega romskega prebivalstva 80 odstotkov. Obenem Unicefova študija odkriva podatek, da je 97,7 odstotka romskih žensk brezposelnih.²⁰ Tu moramo poudariti, da se ti podatki nanašajo na uradno brezposelnost v Republiki Makedoniji. Pomanjkljiva zakonodaja na področju zaposlovanja pa še vedno dopušča velike zlorabe na trgu delovne sile, predvsem pri zaposlovanju na črno. Romi v Republiki Makedoniji opravljajo skoraj izključno slabo plačana nizko kvalificirana dela. Ker delodajalci Romov ne prijavljajo, za njih tudi ne plačujejo prispevkov za socialno in zdravstveno zavarovanje. Čeprav uradna statistika kaže na večjo stopnjo brezposelnosti romskih žensk, so le-te uspešnejše pri iskanju dela na črno. Največkrat se ukvarjajo s čiščenjem in pobiranjem papirja ali kovin.

Zaradi navedenega so pripadniki romskega prebivalstva v največji meri odvisni od državnih programov socialne pomoči, ki pa ne zadoščajo niti za osnovna sredstva za preživetje. V času tranzicije in z njo povezane gospodarske krize je Republika Makedonija zaradi nižanja stroškov zožila obseg socialnih pravic, kar

je v največji meri prizadelo Rome, ki so relativno največji uporabniki tovrstne pomoči.

Makedonski Romi in izobrazba

Problem vključevanja romskega prebivalstva na trg delovne sile je tesno povezan s pomanjkanjem izobrazbe. Podatki, ki pokrivajo tovrsten problem romske problematike, so zaskrbljujoči. Od celotne romske populacije, stare nad 15 let, je 24 odstotkov nepismenih, 30 odstotkov jih je izpadlo iz osnovnošolskega izobraževanja, 33 odstotkov ima osnovnošolsko izobrazbo, 9,2 odstotka srednješolsko in le 0,3 odstotka višjo ali visokošolsko (to je le 0,08 odstotka celotnega števila ljudi v Republiki Makedoniji z višjo ali visokošolsko izobrazbo).²¹ Veliko pove tudi podatek, da pokrivajo Romi le 1 odstotek v skupnem številu zaposlenih, ponavadi pa so zaposleni na delovnih mestih, za katere ni potrebna formalna izobrazba. 74,5 odstotka vseh zaposlenih Romov ima le osnovnošolsko izobrazbo.²²

Da bi povečali delež višje in visoko izobraženih Romov, je država leta 1992 na univerzitetni ravni vpeljala 10-odstotne kvote za vpis študentov, ki pripadajo manjšinskemu prebivalstvu. Ker pa so kvote zajemale vse manjšine, so bile v prednosti številčneje. Leta 1995 je vlada priznala neuspeh sistema (do tega leta se na univerzitetni študij ni vpisal noben romski študent) in ga popravila. Spremenjen sistem je zagotavljal kvote, ki so ustrezale deležu manjšin v celotni populaciji. Na ta način je bilo v šolskem letu 1995/1996 na univerzitetnem študiju v Republiki Makedoniji vpisanih pet pripadnikov romske manjšine.²³ Danes se je število romskih študentov na univerzitetnem študiju povzpelo na devet. Največji problem pri vpisu Romov je doseganje minimalnega števila točk na sprejemnem izpitu, ki je obvezen pogoj za sprejem na katero koli fakulteto. Na tej točki se pojavi problem osnovnošolskega in srednješolskega izobraževanja. Največje število romskih otrok izpade iz izobraževalnega procesa že v osnovni šoli. Visoki komisar OVSE za narodne manjšine je v svojem poročilu²⁴ navedel podatek, da se najmanj 10 odstotkov romskih otrok v Republiki Makedoniji nikoli ne vpiše v osnovno šolo,

¹⁷ ERRC, A Pleasant Fiction—The Human Rights Situation of Roma in Macedonia—Country Reports, Series 7 (July 1998, 77).

¹⁸ <http://www.stat.gov.mk/index.htm>, 23. 10. 2003.

¹⁹ Social and Economic Integration of Marginalized Roma in the Former Yugoslav Republic of Macedonia. A Future with Europe.

²⁰ UNICEF, Situation Analysis of Roma Women and Children (Republic of Macedonia, 1999, 22).

²¹ uradni podatki Ministrstva za izobraževanje za leto 1999.

²² www.stat.gov.mk/popisi-tab94.htm, 25. 10. 2003.

²³ Third periodic state report submitted by the Former Yugoslav Republic of Macedonia to the UN Comitee on the elimination of all forms of racial discrimination, CERD/C/270/Add. 2, 13. 3. 97.

²⁴ Organization for Security and Co-operation in Europe, High commissioner on National Minorities, Report on the situation of the Roma and Sinti in the OSCE Area, 2000, stran 65.

samo 39–49 odstotkov vpisanih pa osnovno šolo zaključijo. To nakazuje na dejstvo, da sistem obveznega osnovnošolskega izobraževanja v primeru Romov ne deluje. Razlogov za to je več. Začetni je vsekakor dejstvo, da med Romi šola in izobrazba kot vrednoti zelo nizko kotirata. Po drugi strani država nima mehanizma, ki bi sankcioniral starše zaradi nepošiljanja svojih otrok v šolo. Osnovna šola se ne prilagaja potrebam romskih otrok, ki imajo posebne potrebe predvsem zaradi slabega poznavanja makedonskega jezika, kar je za ustrezno sodelovanje v učnem procesu nujno. Številne šole problem nepoznavanja jezika rešujejo z uvrstitvijo romskih otrok v programe za učence s posebnimi potrebami. Pogosto so šole tudi znatno oddaljene od romskih naselij, kar romske otroke od šolanja še dodatno odvrča. Pogost razlog, ki ga navajajo Romi, je finančna nezmožnost, da bi za svoje otroke priskrbeli šolske potrebščine, obleko in obutev. Ta razlog pa je na majavih nogah, saj se število otrok v šolah tudi s prihodom številnih dobrodelnih organizacij, ki za romske otroke darujejo vse od oblek do šolskih potrebščin, ni opazno povečalo.

Politična participacija Romov v Republiki Makedoniji

Po razpadu komunističnega in posledično vzpostavljanja večstrankarskega sistema je v Republiki Makedoniji nastalo več političnih strank, ki so varovale in zastopale interese Romov. Kot prva med njimi se je oblikovala Stranka za celostno emancipacijo Romov. Leta 1990 jo je ustanovil Faik Abdi, ki je bil do leta 1998 poslanec v makedonskem parlamentu. Leta 1995 je trdil, da ima njegova stranka okrog 36.000 članov in aktivne lokalne organizacije po vsej državi.²⁵

Jeseni 1996 so v Republiki Makedoniji potekale lokalne volitve. Drugi romski član parlamenta Amdi Bajram je zapustil Stranko za celostno emancipacijo Romov in ustanovil novo stranko z imenom Zveza Romov Makedonije. Danes je edini predstavnik Romov v parlamentu. Trdi, da ima njegova stranka 43 lokalnih organizacij in uživa zaupanje 70 odstotkov romske populacije.²⁶

Tretja romska stranka je Romska progresivna stranka, ki jo je pod vodstvom Bekirja Arifa skupina romskih intelektualcev ustanovila leta 1991. Leta 1998 je predsednik stranke postal sedanji župan občine Šuto Orizari, Nezdet Mustafa.

Istega leta se je stranka preimenovala v Stranko Romov.

Leti 1999 in 2000 sta bili burni za politično življenje Romov. Jeseni leta 1999 je nekaj aktivistov iz Zveze Romov Makedonije na vprašljiv način sklicalo kongres, na katerem je bil na mesto predsednika stranke izvoljen Gyunesh Mustafa. Na naslednjem kongresu istega leta je Amdi Bajram s pomočjo Socialdemokratske zveze Makedonije potrdil, da je bil prejšnji kongres nelegalen in da ostaja na čelu stranke. Zaradi tega se je del nezadovoljnih članov stranke pridružil Stranki Romov, ki se je na svojem kongresu, prav tako istega leta, ponovno preimenovala, tokrat v Združeno stranko Romov Makedonije.

Zveza Romov Makedonije in Združena stranka Romov sta podpisali koalicijski pogodbi z dvema etničnima makedonskima strankama iz vladne koalicije. Zveza Romov Makedonije je podpisala sodelovanje s sredinsko Demokratično alternativo, Združena stranka pa z VMRO-DPMNE, ki velja za makedonsko nacionalistično stranko. Na lokalnih volitvah, ki so potekale septembra 2000, ta koalicija ni obstala, tako da je Združena stranka Romov samostojno kandidirala sedanjega romskega župana Šuto Orizarija, ki je na tem položaju že drugi mandat.

Na lokalnih volitvah leta 2000 je bila v Tetovu ustanovljena četrta romska stranka z imenom Stranka za enotnost Romov Makedonije. Zanimivo je, da je bila ta stranka ustanovljena v dominantno albanskem okolju.

Sedaj v Makedoniji obstajajo štiri romske stranke: Stranka za celostno emancipacijo Romov, Zveza Romov Makedonije, Združena stranka Romov Makedonije in Stranka za enotnost Romov v Makedoniji. Najmočnejši oziroma najaktivnejši med njimi sta Stranka za celostno emancipacijo Romov, ki jo vodi Amdi Bajram, in Združena stranka Romov, ki ji predseduje Nezhdet Mustafa, sedanji župan Šuto Orizarija.

Romske stranke v Republiki Makedoniji imajo zelo šibek vpliv na politiko. Notranje razprtije oz. delitev na štiri oz. pet strank (če upoštevamo Stranko Egipčanov) pa ta vpliv samo še slabijo. Kot problem politične participacije se pojavlja kupčevanje z romskimi glasovi na volitvah. "Menim, da makedonska vlada nima posluha za Rome. Skrbi samo za koalicijske partnerje. Mi si moramo zagotoviti realno moč. Do sedaj so Rome za glasove podkupovali z malo denarja ali moke, po volitvah pa so nanje pozabili," je položaj opisal udeleženec posveta o državni politiki do Romov.²⁷ Drugi udeleženec pa je poudaril romske strahove glede prihodnosti: "V Makedoniji imajo politično moč samo tiste etnične skupine,

²⁵ Koinova, Maria 2000: Roma of Macedonia. CEDIME – SE.

²⁶ Koinova, Maria 2000: Roma of Macedonia. CEDIME – SE.

²⁷ <http://www.per-usa.org/MacedoniaRoma.pdf> (State policies towards the Roma in Macedonia).

ki so v vladi. Poteka proces oblikovanja dvonacionalne države, v kateri prevladujejo Albanci in Makedonci. Zaradi tega obstaja stvarna nevarnost, da se sedanji multietnični model države prelevi v bi-etnični oz. bi-nacionalni; in posledično bodo Romi in ostale manjšine izvzeti iz sistema.” Največji očitki romske populacije uradni vladni politiki so torej povezani z njihovim občutkom, da pri procesu odločanja o prihodnosti makedonske države oz. v procesu odločanja o položaju različnih etničnih skupin še vedno velja nenapisano pravilo o “trajnem ignoriranju”. Za zagotavljanje resnične konsenzualne demokracije je treba začeti z odprtim dialogom o tem, kakšne so specifične potrebe določenih skupin in kateri so najprimernejši načini za njihovo zadovoljevanje. Številčnost določene skupine oz. s tem povezan politični vpliv naj bi v resnični demokraciji ne igral bistvene vloge.

Medetnični odnosi

Odnose med Romi in večinskim prebivalstvom oz. Makedonci lahko opišemo s pojmom “mirno sožitje”. Romski politiki večkrat poudarjajo, da so odnosi relativno dobri. Makedonski tisk skopo, vendar redno piše o romski problematiki. Zanimiv je odnos medijev do romske problematike v primerjavi z odnosom do albanske problematike na primer, o kateri mediji pišejo izrazito negativno. Nasprotno pa se romska problematika spremlja s sočutjem in s socialnim in ne z etničnim predznakom.²⁸

Republika Makedonija je v poročilu za leto 2002, ki ga je izdala organizacija Human Right Watch, omenjena kot “otok medetničnega miru” na Balkanu. Večina raziskovalcev in mednarodnih institucij, ki se ukvarjajo z makedonskimi Romi, je mnenja, da je njihov položaj, primerjalno gledano, boljši od položaja Romov v drugih državah v regiji.²⁹ Prvi predsednik samostojne Republike Makedonije Kiro Gligorov je večkrat pokazal svoje simpatije do pripadnikov romske skupnosti v Makedoniji. Po osamosvojitvi Makedonije so makedonske oblasti prvič v zgodovini Rome statusno izenačile s pripadniki albanske in turške manjšine. Republika Makedonija je s tem postala prva država na svetu, v kateri imajo Romi ustavno zagotovljen status manjšine.

Obstaja več razlogov za takšno hvalevredno ravnanje države. Republika

Makedonija ima v svojih zakonih dolgo tradicijo spoštovanja pravic manjšin, ki jo je podedovala še iz časov Jugoslavije. Čeprav Romi v Jugoslaviji niso uživali pravnega statusa manjšine, so imeli veliko kulturno svobodo. Obstajal je tisk v romskem jeziku, dostop do medijev in možnost šolanja v romskem jeziku. Zelo pomembno je poudariti dejstvo, da so Romi veljali za lojalno manjšino (za razliko od “separatističnih” Albancev). V povezavi s tem je zelo zanimiva študija o politični integraciji romske skupnosti v postkomunistični Makedoniji, v kateri Friedman navaja svoja razmišljanja o tem, zakaj so Romi v Republiki Makedoniji v boljšem položaju kot v drugih postkomunističnih državah. Njegov zaključek je, da so v času, ko so Makedonci in Albanci medsebojni rivali, makedonske oblasti Romom zagotovile celo paleto pravic v upanju, da si zagotovijo lojalne zaveznike.

Zaključne ugotovitve:

Čeprav je Republika Makedonija naredila znaten napredek na določenih področjih, pa pri vzpodbujanju sodelovanja med različnimi etničnimi skupnostmi v državi ni bila uspešna. Te še vedno delujejo paralelno, imajo omejene stike in, kar je najpomembneje, njihovi odnosi zaradi različnih predsodkov in stereotipov ter predvsem nezaupanja ostajajo napeti. Vzpostavljanje medkulturnega dialoga se torej ponovno pojavlja kot edini resnični pogoj za oblikovanje stabilne in demokratične družbe.

Če se ponovno vrnem na začetek tega prispevka, kjer sem pisala o odnosu do romske skupnosti in ga opisala s pojmom “trajno ignoriranje”, moram še enkrat poudariti, da jedro problema ni v tem, da Republika Makedonija ne bi naredila dovolj za zagotavljanje stabilnega pravnega okvira, s pomočjo katerega bi na njenem ozemlju živeče etnične skupnosti lahko svobodno ohranjale in razvijale tiste svoje posebne lastnosti, ki jih ločijo od ostalih. Problem se pojavlja, ko država pri dodeljevanju pravic vse etnične skupnosti obravnava “paketno”, ne da bi pri tem upoštevala posebne potrebe različnih etničnih skupnosti. Romska skupnost v Republiki Makedoniji ima zelo posebne potrebe; samo posebna sredstva za doseganje posebnih potreb bodo popravila ne preveč idilično sliko njene stanja. Makedonska država bi morala pripraviti zelo konkretno strategijo z jasnimi cilji posebej za področja, ki se pojavljajo kot največji problemi pri celostni in kakovostni integraciji romskega prebivalstva v državi. To so področja izobraževanja, zaposlovanja in ne nazadnje tudi področje kakovostnega življenjskega okolja. Sredstva za doseganje ciljev morajo biti naravnana v smeri integracije, s

²⁸ CEDIME, str. 23 Poulton, Hugh 1995: Who are the Macedonians? (London. Hurst & Company).

²⁹ Koinova, Maria 2000: Roma of Macedonia. CEDIME – SE.

katero bi romska skupnost ohranila vse svoje kulturne in etnične lastnosti, ki vsako družbo na poseben način bogatijo.

POVZETEK

Republika Makedonija je multietnična in multikulturna država. Za vzpostavljanje demokracije v multietnični oz. multikulturni državi je potreben širok družbeni konsenz o vrednotah prebivalstva, ki bi zagotovil mirno in tolerantno družbo. Romska skupnost je že dolgo časa integralni del makedonske družbe.

Odnos do pripadnikov romske skupnosti v Republiki Makedoniji se najlažje opiše kot trajno ignoriranje. Ignoriranje tako njihovega slabega socialnoekonomskega položaja kot splošnih oziroma posebnih potreb pri izobrazbi ali ohranjanju njihove kulturne različnosti. Posledica takšnega odnosa je slaba integracija romskega prebivalstva v vse segmente družbenega življenja. Največkrat se posledice opazijo v neenaki zastopanosti romskega prebivalstva v vseh družbenih strukturah, šibki udeležbi pri soodločanju, nesodelovanju v političnem življenju, kulturnem utripu države in še posebej v ekonomiji. Čeprav je Republika Makedonija v svojem pravnem sistemu naredila več kot dobro osnovo za enakopravno vključevanje pripadnikov romske skupnosti v družbo, pa se v praksi le-ti še vedno srečujejo z velikimi težavami.

Prispevek podaja pregled globalne populacijske slike Republike Makedonije s posebnim poudarkom na statističnih podatkih, ki obravnavajo romsko skupnost. Sledi opis njenega pravnega položaja, še posebej v luči ustavnih sprememb, ki jih prinaša leta 2001 sprejet Ohridski sporazum. V nadaljevanju obravnava posebnosti romskega jezika in pomen verske pripadnosti. Posebna pozornost je namenjena tudi bivalnim razmeram Romov v Republiki Makedoniji in analizi politične participacije Romov.

SUMMARY

The Republic of Macedonia is a multiethnic and multicultural state. To set up democracy in such a state, a wide social consensus on values of population is needed which would ensure peaceful and tolerant society. The Roma community has been an integral part of the Macedonian society for a long time.

The attitude towards members of Roma community can best be described as permanent ignoring, so of their unfavourable socio-economic status as of their general and special needs regarding education and preservation of their cultural diversity. The consequence of such attitude is bad integration of Roma population in all segments of social life, most often visible in unequal representation of Roma population in social structures, weak participation in decision making, non-cooperation in political sphere, culture, and, most of all, economy. Although the Republic of Macedonia provided a solid ground for equal integration of Roma into society, practical life still proves the contrary.

The article is a survey of global population picture of the Republic of Macedonia with special emphasis on statistical data dealing with Roma community. Included is the description of its legal status, especially in the light of constitutional changes, brought by the 2001 adopted Ohrid agreement. It also discusses specific features of Roma language and the significance of religion. Special attention goes to the housing conditions of Roma community, as well as to the analysis of their political participation.

Folkloristke Romani Union, Murska Sobota

Thomas Busch

ROMSKA BEŠEDILA: CELOVŠKA ZALOŽBA DRAVA ORJE PUBLICISTIČNO LEDINO

Pred letom 1938 so v Avstriji pri ljudskih štetjih našli 11.000 "Ciganov", ki so se delili na tri skupine: Gradiščanski Romi, ki so bili že za časa Marije Terezije in Jožefa II. nasilno naseljeni na zahodnem delu Ogrske, iz Nemčije priseljeni Sinti in nomadska skupina Lovari. Približno dve tretjini vseh v Avstriji živečih Romov sta med drugo svetovno vojno postali žrtev nacistične ubijalske mašinerije. Šele s priselitvijo novih skupin Romov, predvsem po madžarski vstaji leta 1956 in po razpadu Jugoslavije, je število v Avstriji živečih Romov spet naraslo; na Dunaju delujoča organizacija *Romano Centro* ocenjuje, da se njihovo število giblje med 20 in 25 tisoč. Leta 1993 so bili Romi uradno priznani kot šesta avstrijska manjšina. Toda šele po bombnem napadu 4. februarja 1995, ko so bili ubiti štirje Romi iz Oberwarta, so se življenjski pogoji Romov v Avstriji začeli izboljševati, v javno zavest pa je začela prodirati zavest o obstoju Romov v Avstriji. Hkrati so začela nastajati romska društva, ki se posvečajo izboljšanju socialnega položaja Romov in problemom Romov priseljencev ter z rastočo samozavestjo opozarjajo na pravico do lastne kulturne identitete in jezika.

Iz potrebe po dokumentiranju in kodificiranju v Avstriji govorjene romske jezikovne različice ter z namenom, da bi skupno izdelali ustrezne učne materiale in berila, je prišlo do trajnega sodelovanja med eksponenti romskih društev in Inštitutom za jezikoslovje graške univerze, kjer pod vodstvom dr. Dieterja W. Halwachsa teče projekt *Romani*. Že kmalu se je postavilo vprašanje, kako in kje bi lahko objavili v okviru projekta zbrana besedila. Na ta način je prišlo do sodelovanja s celovško založbo *Drava*.

Založba *Drava*, ki je bila ustanovljena po drugi svetovni vojni kot založba slovenske narodne skupnosti na Koroškem, sodi danes med najbolj uveljavljene avstrijske male založbe. V središču tako literarnega kot tudi znanstvenega programa založbe so vprašanja kulturne in jezikovne raznolikosti. Spoštovanje do pripovedne kulture in literarnega ustvarjanja Romov obstaja že od samega začetka, tudi v smislu solidarnosti med etničnimi manjšinami.

V okviru projekta *Romani* so pri založbi *Drava* med tem že izšle tri zbirke romskih besedil - pravljice, pripovedi in pesmi različnih romskih skupin - in sicer v dvojezični izdaji, v romščini in nemščini.¹ Cilj dvojezičnih izdaj je dvojen. Po eni strani bodo besedila dostopna širšemu krogu bralcev, ki želijo vedeti več o Romih (nekatera besedila so bila sprejeta tudi v zbirko pravljic sveta), po drugi strani pa nemški prevodi omogočajo dostop do romščine tudi tistim mlajšim Romom, ki po obdobju hude asimilacije želijo ponovno osvojiti lastni jezik. Poleg tega so na zgoščenkah tudi originalna besedila in pesmi ter ilustrirane izdaje za romsko govoreče otroke. Dve knjigi iz projekta *Romani* sta posvečeni lingvističnim in sociokulturnim aspektom v zvezi s kodificiranjem romščine.²

Že leta 1993 je pri založbi *Drava* izšla knjiga Beate Eder³ o literaturi Romov, kasneje pa sta v literarni program založbe vstopila tudi dva nemško pišoča avtorja, Mišo Nikolić⁴ in Mariella Mehr, ki ju prištevamo med romske pisce. Mariella Mehr ni samo ena najbolj priznanih pisateljic svoje švicarske domovine, ampak tudi odličen glas znotraj mednarodne romske literature, od ustanovitve v letu 2002 pa namestnica predsednika Mednarodnega romskega združenja pisateljev (Internationaler Romani Schriftstellerverband *IRWA*). Skupaj z *IRWA*-jem, graškim projektom *Romani* in partnerskimi založbami drugih evropskih državah založba *Drava* z Romsko knjižnico/ *Romani Library* že nekaj časa sledi novemu cilju: izdaji knjižne zbirke s pomembnimi deli sodobne evropske romske literature.

Znotraj te literature, ki je a priori multinacionalna in multilingvistična (v jezikih izvornih dežel prav tako kot v različnih različicah romščine), je mogoče, grobo povedano, razlikovati med tremi težnjami, ki kljub svoji hkratnosti označujejo

prisotnost različnih generacij avtorjev. Prva se razvija iz tradicionalnih oblik pripovedi in pesmi. Druga skupina tematizira - pogosto v avtobiografski ali pripovedni obliki - konflikte posameznika tako do tradicionalne skupnosti Romov (ki razpada) kakor tudi do sveta ne-Romov. Tretja skupina romskih avtorjev pa se končno oddaljuje od "ciganske tematike" in se umešča znotraj sodobnih literarnih tokov, pri tem pa vedno znova posega v repertoar, ki ga nudi specifični svet romskih podob. V vseh treh izraznih oblikah so tako avtorji kot dela, ki si zaslužijo objavo, ne zaradi folklornega eksotizma, temveč po strogih merilih literarne kakovosti. S projektom *Romani library* skušamo ustvariti ustrezne pogoje, hkrati pa bi s tem projektom radi prispevali k dvigu kulturne samozavesti Romov, predvsem med mladostniki, ter vzpodbudili literarne talente. Prva knjiga te vrste bo pri založbi *Drava* izšla naslednjo jesen.

Povezave:

www.drava.at

www-gewi.kfunigraz.ac.at/romani/

www.romaniwriters.com

¹ Na primer: *Der Rom und der Teufel / O rom taj o beng* [Rom in hudič]. Märchen, Erzählungen und Lieder der Roma aus dem Burgenland [pravljice, pripovedke in pesmi Romov z Gradiščanskega]; *Deutsch und Romani*. Drava, 2000; *Fern von uns im Traum ... - Te na dikhas sunende ...* [daleč od nas v sanjah...] Märchen, Erzählungen und Lieder der Lovara - Lovarenge paramiči, tertenetura taj gjila [Pravljice, pripovedke in pesmi Lovarov], *Deutsch und Romani*, Drava, 2001;

² Dieter HALWACHS/Dieter W. HALWACHS; *Amaro vakeripe Roman hi/Unsere Sprache ist Roman* [naš jezik je romščina]. Texte, Glossar und Grammatik der burgenländischen Romani-Variante [besedila, glosar in gramatika gradiščankse različice romščine], Klagenfurt/Celovec, 1998 & Dieter HALWACHS / Florian MENZ, *Die Sprache der Roma. Perspektiven der Romani-Forschung in Österreich im interdisziplinären und internationalen Kontext* [Jezik Romov. Perspektive raziskovanja romščine v Avstriji v interdisciplinarnem in mednarodnem kontekstu], Klagenfurt/Celovec, 1999.

³ Beate EDER, *Geboren bin ich vor Jahrtausenden ... Bilderwelten in der Literatur der Roma und Sinti*, Klagenfurt/Celovec, 1993.

⁴ Mišo NIKOLIĆ, ... und dann zogen wir weiter: *Lebenslinien einer Romafamilie*, Klagenfurt/Celovec, 2000.

Folklor RD Romano Petaušago na Kamenščicah (Občina Črenšovci)

Miroslav Polzer

Evropski projekt ETHNIC – Ozaveščanje pripadnikov narodnih manjšin glede možnosti na področju znanosti in tehnologije

Projekt ETHNIC (Raising Public Awareness of Science and Technology among Ethnic Minorities – Ozaveščanje pripadnikov narodnih manjšin glede možnosti na področju znanosti in tehnologije) je bil leta 2003 izbran s strani EU v sklopu Aktivnosti 4 “Razvoj raziskovalnega kadra in poglobljanje sociološko – ekonomskega znanja” 5 Okvirnega programa za raziskovanje in tehnološki razvoj kot projekt v “podporo razvoju znanstvenih in tehnoloških politik v Evropi”.¹

Cilj projekta je na eni strani:

- **ozaveščanje pripadnikov narodnih manjšin glede možnosti na področju znanosti in tehnologije** (s posebnim poudarkom na tehničnih vedah, informacijskih tehnologijah in biotehnologiji); na drugi strani pa je cilj projekta:
- **iskanje poti, po kateri bi lahko spodbujali in omogočali udeležbo pripadnikov narodnih manjšin na področju znanosti ter**
- **oblikovanje predlogov za politike EU in njenih držav članic** na tem področju.

Pri projektu sodelujejo naslednji partnerji:

- Urad za mednarodno raziskovalno in tehnološko sodelovanje (Bureau for International Research and Technology Cooperation, BIT) iz Avstrije,
- afriško-karibska mreža za znanost in tehnologijo (African-Caribbean Network for Science & Technology) iz Velike Britanije,
- agencija za promoviranje evropskega raziskovanja (Agenzia per la Promozione della Ricerca Europea, APRE) iz Italije ter
- Češka Akademija znanosti in umetnosti,
- Madžarska fundacija za znanost in tehnologijo (Hungarian Science and Technology Foundation) ter

¹ www.bit.ac.at/ethnic

- Avstrijski inštitut za Vzhodno in Jugovzhodno Evropo, izpostava v Ljubljani.

Odgovornost za dejavnosti v Sloveniji oziroma za delo s Slovenci pri tem projektu je prevzel Avstrijski inštitut za Vzhodno in Jugovzhodno Evropo oziroma njegovo predstavništvo v Ljubljani (znan tudi kot Austrian Science and Research Liaison Office Ljubljana oziroma kot Avstrijski znanstveni inštitut v Ljubljani), ki ga vodi dr. Miroslav Polzer.

Njegova naloga pri projektu je, da na eni strani izdelata koncept za analizo stanja glede vključevanja manjšincev na področju znanosti in tehnologije v Evropi s pomočjo posebnih vprašalnikov za učitelje, politike in šolarje. Na drugi strani ima Avstrijski inštitut za Vzhodno in Jugovzhodno Evropo v okviru projekta ETHNIC nalogo, da med **Romi v Sloveniji** in med **koroškimi Slovenci** promovira znanost in z njo povezane možnosti.

Da bi bile te dejavnosti v Sloveniji čim bolj učinkovite, je Avstrijski inštitut za Vzhodno in Jugovzhodno Evropo poleg manjšinskih organizacij k sodelovanju pri tem projektu povabil še **Inštitut za simbolno analizo in razvoj informacijskih tehnologij iz Velenja** (IPAK; dr. Stanko Blatnik)² ter **Slovensko znanstveno fundacijo** (SZF, dr. Edvard Kobal)³.

Inštitut za simbolno analizo in razvoj informacijskih tehnologij bo pri projektu opravil naslednje naloge:

- organiziral seminarje za učitelje in dijake Dvojezične trgovske akademije v Celovcu in za pripadnike romske manjšine v Prekmurju,
- pripravil učne materiale, ki jih bodo dobili udeleženci seminarjev.

Na seminarjih bo IPAK promoviral znanost in tehnologijo predvsem z vidika patentov, ki so izredno pomemben element gospodarskega razvoja. S šolarji bodo sodelavci IPAK poskušali generirati nekatere ideje, ki jih bodo preverili in naredili patentno prijavo. Na ta način bodo pripadnike manjšin v Sloveniji in Avstriji vključili v omrežje mladih izumiteljev, ki ga IPAK organizira v Sloveniji. Več o tem projektu na tem mestu.

² www.ipak-zavod.si/

³ www.ustanova-szf.si/

HYPERLINKSlovenska znanstvena fundacija pa bo pri projektu sodelovala tako, da bo v svoje dejavnosti – kot je to na primer vsakoletni festival znanosti – vključevala koroške Slovence in Rome v Sloveniji.

Eden viškov dejavnosti v sklopu projekta ETHNIC v Sloveniji bo Mednarodna konferenca “**Znanost in družba v razširjeni Evropski Uniji – Vloga znanosti pri pospeševanju socioekonomskega razvoja in pri reševanju družbenih problemov s posebnim poudarkom na vprašanju družbene integracije in participacije narodnih manjšin in etničnih skupnosti**”, ki jo načrtuje Avstrijski znanstveni inštitut v sodelovanju s Slovensko znanstveno fundacijo in Državnim svetom Republike Slovenije v parlamentu RS spomladi 2004.

Nalepka, pripravljena v okviru projekta ETHNIC za koroške Slovence. V pripravi je tudi nalepka z istim geslom v romščini.

Prvi tečaj romščine za učitelje (2002) v Murski soboti

Nada Žagar

PRILOŽNOSTI IN IZZIVI IZOBRAŽEVANJA ODRASLIH ROMOV V BELI KRAJINI S STALIŠČA ORGANIZACIJE ZA IZOBRAŽEVANJE ODRASLIH

I. UVOD

1. PREDSTAVITEV ZAVODA ZA IZOBRAŽEVANJE IN KULTURO ČRNOMELJ (ZIK) S Poudarkom NA IZOBRAŽEVANJU ROMOV

ZIK Črnomelj je osrednja belokranjska ustanova za izobraževanje odraslih; nudi svetovanje in celovito ponudbo izobraževalnih in kulturnih programov. Vključuje se v evropske projekte, ki spodbujajo razvoj človeških virov in odpravljajo izobrazbeni primanjkljaj v Beli krajini. S svojo organizacijsko klimo spodbuja zaposlene za razvoj socialnih programov in enakih možnosti za učenje.

Velik poudarek daje sodelovanju in povezovanju z vsemi partnerji v okolju.

ZIK v zadnjih petnajstih letih čedalje bolj poudarja izobraževanje odraslih Romov, ker se je na podlagi izkušenj izkazalo, da brez sodelovanja odraslih ni pričakovati bistvenih premikov pri izobraževanju otrok in mladostnikov.

Izobraževanje odraslih Romov je specifična dejavnost in se v mnogo čem razlikuje od drugih izobraževalnih področij:

1. Nehomogena struktura udeležencev izobraževanja

V programe ZIK se vpisujejo osebe različnih starosti - od 16 do 50 let in več - z različno predizobrazbo. Med njimi so osebe brez vsake izobrazbe, torej nepismeni, osebe z nekaj dokončanimi razredi OŠ, ki so funkcionalno nepismeni, ter redki posamezniki s končano osnovno ali poklicno šolo. Močno se razlikujejo tudi glede psihosocialnih lastnosti, saj so tisti, ki se vključujejo prostovoljno, motivirani in željni sprememb, med tem ko druga skupina udeležencev, ki jih k izobraževanju spodbujata Center za socialno delo ali Zavod RS za zaposlovanje, svoje izobraževanje doživlja kot nadlogo, breme in vsiljeno aktivnost.

2. Veliko število honorarnih sodelavcev, mentorjev, izvajalcev izobraževalnih programov

V programih ZIK za Rome sodeluje do petdeset učiteljev, predavateljev in mentorjev, ki poučujejo v programih osnovne šole za odrasle in srednješolskih programih oziroma so mentorji v splošnoizobraževalnih programih in kulturnih projektih. Učitelji in mentorji se razlikujejo po stopnji in smeri izobrazbe, svojih zmožnostih empatije in pričakovanjih. Od vseh izvajalcev se pričakuje izjemna strokovnost, primerne osebnostne lastnosti ter sprejemanje in spoštovanje različnosti kultur.

3. Odvisnost od javnih razpisov, financ in procesa trženja

Financiranje izobraževalnih programov za Rome ni sistemsko urejeno, kar z drugimi besedami pomeni, da ni stalno zagotovljenih sredstev za pripravo in izvajanje programov in projektov za odrasle Rome. Odvisnost od rezultatov prijav na javne razpise in politične volje lokalnih oblasti ne zagotavlja kontinuitete v izobraževanju odraslih. Izkušnje kažejo, da zaradi občasnih prekinitev izobraževalnih projektov prihaja do nazadovanja in odpora pripadnikov romske skupnosti, ki teh razmer ne poznajo. Možnosti pridobivanja sponzorskih in donatorskih sredstev v Beli krajini so zelo omejene, saj gospodarstvo ni razvito, vlaganje v izobraževanje Romov pa ne velja za preudarno poslovno-promocijsko potezo.

4. Sodelovanje z velikim številom institucij in ustanov

Na področju izobraževanja Romov je še posebno pomembno partnersko sodelovanje vseh institucij in ustanov, ki se ukvarjajo z romsko tematiko tako na lokalni kot nacionalni in mednarodni ravni. Na lokalni ravni med izobraževalci, zaposlovalci, socialno službo, lokalno skupnostjo in nevladnimi organizacijami obstaja kvalitetno partnerstvo. Na državni ravni pa so pomembni partnerji ministrstva za delo, šolstvo, kulturo in zdravje, Andragoški center Slovenije, Inštitut za narodnostna vprašanja, Pedagoški inštitut, Zveza ljudskih univerz Slovenije in drugi, na mednarodni ravni pa nevladne organizacije, ki izvajajo projekte za ranljive in marginalne skupine, ter Evropska skupnost.

5. Veliko število različnih izobraževalnih programov in projektov

ZIK izvaja preko 50 različnih izobraževalnih oblik, od opismenjevanja, organiziranja osnovne šole za odrasle in različnih splošnoizobraževalnih pro-

gramov in projektov. Različnost programske ponudbe terja visoko strokovnost pripravljalcev in izvajalcev izobraževanja, nenehna terenska ugotavljanja potreb, spremljanje in ugotavljanje kakovosti izobraževanja.

V šolskem letu 2002/2003 je bil ZIK Črnomelj na podlagi prijave na javni razpis Ministrstva za šolstvo, znanost in šport RS izbran za sodelovanje v projektu »Ponudimo odraslim kakovostno izobraževanje - POKI«, ki ga strokovno vodi Andragoški center Slovenije. Gre za model samoevalvacije kakovosti v izobraževanju odraslih, kjer je ključni kazalec za ugotavljanje kakovosti sam udeleženec izobraževanja.

ZIK je ugotavljal poznavanje potreb posameznih odraslih Romov po izobraževanju in zagotavljal nadaljnje spremljanje, svetovanje in pomoč tem udeležencem, spodbude za samostojno učenje in njihovo zadovoljstvo.

Ker so romski udeleženci izobraževanja nepismeni oziroma funkcionalno nepismeni, je ZIK nadaljnje delovanje načrtoval na podlagi določenih ugotovitev, ki so jih omogočili vodeni intervjuji. Od evalvacijskega instrumentarija so bili za romske udeležence ob že omenjenih vodenih intervjujih uporabljeni še opomniki za vodeni intervju z direktorico, vodjo izobraževanja in vodjo SSU na ZIK.

Naslednje ugotovitve izhajajo iz rezultatov samoevalvacije kakovosti, ki jo je ZIK Črnomelj izvajal v letu 2003.

2. ANALIZA ZUNANJEGA OKOLJA ZIK

Delovanje posamezne organizacije lahko ovirajo objektivne danosti zunanjega okolja, ki jih je mogoče preusmeriti in spremeniti v prednosti s pravilnim razumevanjem in upravljanjem organizacije.

V tej luči kaže tudi primerjati priložnosti in nevarnosti, prednosti in pomanjkljivosti, in sicer z vidika organizacije, ki se med drugim sistematično ukvarja tudi z izobraževanjem odraslih Romov. Tudi vizija in poslanstvo ZIK sta zavezana razvoju socialnoizobraževalnih programov, namenjenih marginalnim in ranljivim skupinam.

Priložnosti:

- Tradicija - kontinuiteta je pomemben element razvoja in izvajanja različnih programov;
- ni veliko konkurenčnih institucij ali podjetij, ki bi ponujali izobraževanje za

¹ Štrukelj, Pavla 1980., Romi na Slovenskem. Cankarjeva založba. Ljubljana, str. 31, opombi 4 in 5.

² Ustava Republike Slovenije, Uradni list RS št. 33/1991-I

³ Zavod Republike Slovenije za statistiko, 1994, Rezultati raziskovanj št. 617,1994.

romsko ciljno skupino;

- v tekmah z morebitno konkurenco je ZIK zaradi izkušenj, razvitega sodelovanja s pristojnimi ustanovami, poznavanjem romskih družin v belokranjskem okolju, dobrega imena in ugodnejših cen lahko uspešnejši;
- celovitost ponudbe izobraževalnih programov - ponudba sega od osnovne šole za odrasle do različnih splošno izobraževalnih programov;
- ponudba učenja slovenskega jezika tako za starše kot otroke, saj je znanje slovenščine nujen prvi pogoj za uspešnost pri učenju in sporazumevanju z institucijami;
- prijave in sodelovanje na domačih in mednarodnih javnih razpisih, ki objavljajo izobraževalne programe za marginalne skupine prebivalstva, podpirajo dejavnosti v socialnem sektorju in prispevajo k ponovni družbeni integraciji Romov;
- politično okolje - ustrezna zakonodaja, ki skrbi za Rome in njihovo človeka dostojno življenje, strategija lokalnih skupnosti, ki vzpodbuja vsestransko urejenost romskih naselij (javna dela "Romi za Rome");
- pozitiven pomen ženske vloge v družini, kar spodbuja večje število programov, namenjenih ženski populaciji;
- Romi niso več nomadi, imajo svoja naselja in domove, kjer želijo urediti lastništvo in okolico; urejena domovanja prispevajo k večjemu občutku varnosti in pripadnosti;
- ozaveščenost Romov za iskanje in zagotavljanje človekovih pravic, saj niso pripravljeni tolerirati nestrpnosti in diskriminacije.

Nevarnosti:

- konkurenca izobraževalnih organizacij, ki ponujajo programe za Rome, se večja. Dogaja se, da se pojavljajo izobraževalne organizacije, ki izhajajo iz okolij, kjer Romi ne živijo in nimajo izkušenj pri delu z njimi;
- ponudba in izvajanje izobraževalnih programov, ki jih izvajajo nestrokovne organizacije in posamezniki, ki nimajo znanja in izkušenj pri delu z Romi; **ALI NI OBOJE ISTO??**
- Romi si želijo individualne oblike izobraževanja, ki jih je zaradi stroškov težje realizirati (primer opismenjevanja);
- zaradi statusa organizacije, ki je javni zavod, obstajajo pravne ovire; veliko razpisov je namreč namenjenih samo nevladnim organizacijam, ki jih ni ustanovila država ali občina;
- »beg možganov« - redki izobraženi Romi s končano poklicno ali srednjo

strokovno šolo zapuščajo romska naselja. V njih ne želijo več živeti, saj jih drugi člani skupnosti neredko odklanjajo;

- poklicno usposobljeni Romi težko najdejo ustrezno zaposlitev, spodbudne delovne pogoje, ugled in možnost napredovanja;
- dostop do informacij je za Rome otežen zaradi brezposelnosti, majhnih socialnih stikov s pripadniki večinskega naroda, računalniške nepismenosti in slabega komuniciranja z institucijami;
- Romi nimajo svojih lastnih prostorov za izvajanje društvene dejavnosti in izobraževanja;
- ekonomsko okolje - belokranjske občine Črnomelj, Metlika in Semič niso med najbolj razvitimi in imajo manjše število uspešnih podjetij. Velika brezposelnost med romsko populacijo je povezana tudi z njihovo zelo nizko izobrazbeno strukturo (Romi so težje zaposljivi tako zaradi slabe izobrazbe kot zaradi predsodkov, povezanih z njimi - bili naj bi nezanesljivi, neodgovorni in nedelavni);
- socialno okolje - Romi redko načrtujejo družino, prihaja do prezgodnjih porok, porodov, kvaliteta življenja je slabša, skrb za otroke in družino onemogoča vključitev v izobraževanje;
- Romi so večinoma brezposelni, odvisni od socialne pomoči; slednje marsikdo doživlja kot zadostno za preživetje, kar zavira njihovo lastno aktivnost in ustvarjalnost. Znanje, pridobljeno z izobraževanjem, za večino Romov ni vrednota, zadostujeta jim učenje in pridobivanje spretnosti v neformalnem okolju;
- tehnološko okolje - nekatera romska naselja še nimajo elektrike, vode, kanalizacije, javne razsvetljave in ostale infrastrukture, kar povzroča slabše materialne pogoje za učenje;
- pomanjkanje sredstev za nadaljevalne izobraževalne programe za Rome, zaradi česar obstaja nevarnost prekinitve izobraževalne kontinuitete;
- država organizacijam za izobraževanje odraslih ne sofinancira strokovnega delavca, ki bi nudil strokovno pomoč romskim udeležencem izobraževanja (ugotavljanje izobraževalnih potreb na terenu, priprava in razvoj izobraževalnih programov, pomoč pri konkretnih problemih - prijave na javne razpise, pisna komunikacija z institucijami);
- Romi so se organizirali v društva, ki zaradi medsebojne nezaupljivosti ne sodelujejo in ne komunicirajo (prešibka moč in ugled Zveze Romov Slovenije kot kohezivnega faktorja);
- politično okolje - prešibka pogajalska moč romskih svetnikov in aktivistov z

lokalnimi oblastmi, kar ima posledice v izostanku sredstev za sofinanciranje izobraževanja odraslih Romov s strani lokalnih skupnosti;

- pomanjkanje zakonodaje o Romih.

3. ANALIZA NOTRANJEGA OKOLJA ZIK

Prednosti:

- Izobraženi in prijazni strokovni delavci;
- zadovoljni udeleženci izobraževanja in njihovi učitelji;
- veliko vpisanih udeležencev izobraževanja, ki se jim ZIK prilagaja glede časa in tempa izobraževanja;
- dobro sodelovanje s partnerji v okolju (Centri za socialno delo, Zdravstvenim domom, s sorodnimi vzgojno-izobraževalnimi organizacijami in podjetji);
- velika pestrost programov (splošnoizobraževalni, kot so kuhanje, šivanje, urejanje doma, skrb za otroke, pravljičnice za otroke, ustvarjanje gledaliških predstav, in številni drugi);
- svetovanje o izobraževalnih možnostih, ki ga nudijo strokovni delavci na ZIK-u, centrih za socialno delo, na uradih za delo;
- prilagajanje odraslim, dobro gospodarjenje s sredstvi, ugled zavoda, kakovost izobraževalnih storitev;
- izobraževanje se izvaja na več lokacijah, oziroma vsepovsod, kjer se zbere skupina zainteresiranih kandidatov (veliko splošnoizobraževanih programov se izvaja pri romskih družinah ali v romskem naselju);
- promocijska dejavnost je pestra, ZIK pokriva celo Belo krajino in se sproti odziva na potrebe v okolju;
- ZIK goji pozitiven odnos do drugačnosti, strpnost in spoštovanje drugih kultur;
- povezovanje s strokovnjaki in strokovnimi institucijami, ki sodelujejo pri izvajanju delavnic, predavanj in strokovnih srečanj;
- spodbujanje Romov k lastni aktivnosti za izboljšanje kvalitete življenja, saj zelo cenijo vse, kar so sami naredili in ustvarili (skupni kulturni nastop za Dan Romov);
- spodbujanje romskih staršev za večje vključevanje njihovih otrok v vrtce in redno obiskovanje šolskega pouka;
- prisotnost občinskega romskega svetnika v občinskih svetih vseh treh

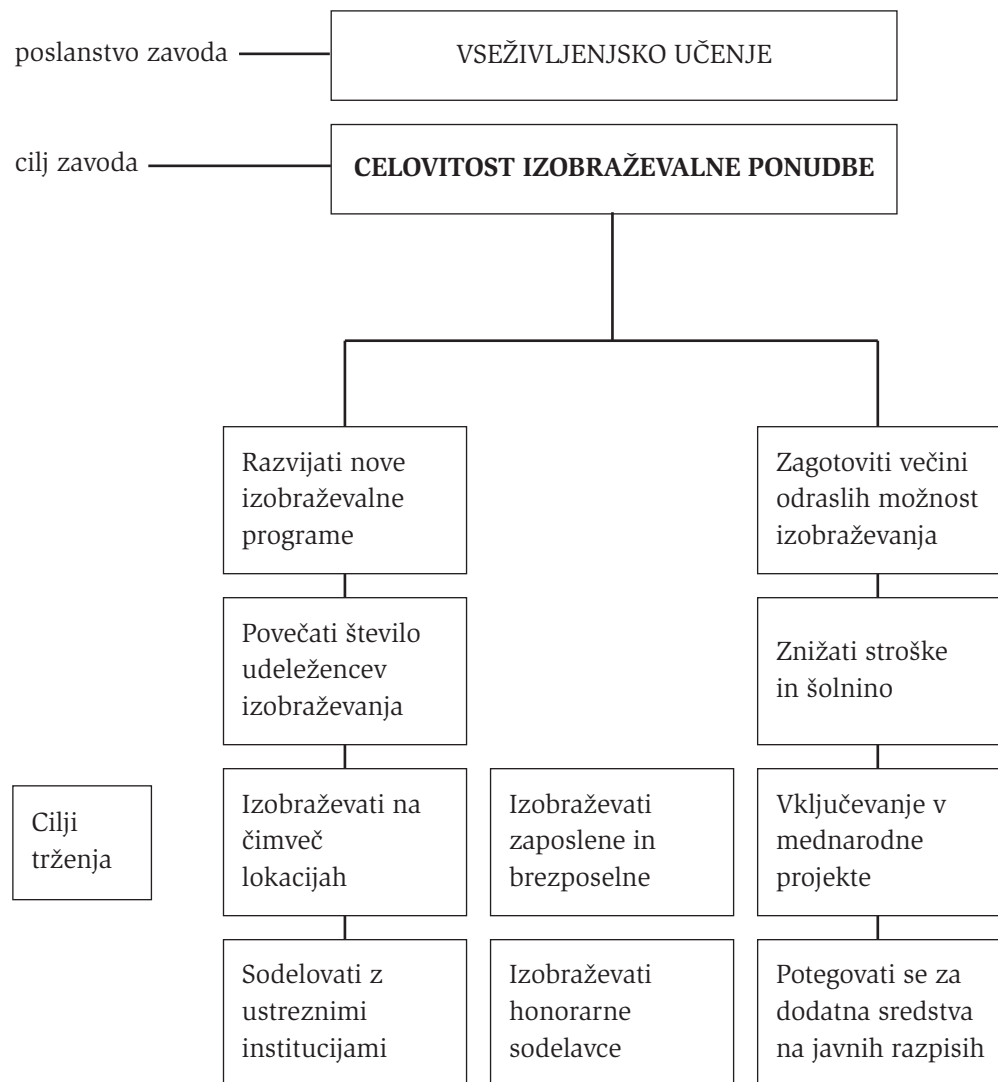
belokranjskih občin, kar lahko vpliva na izboljšanje položaja Romov v smislu dodeljevanja namenskih sredstev za njihovo izobraževanje in kulturo;

- Rome združuje organiziranost v društvih; skrbijo za ohranjanje romske kulture, razvijajo tudi športno dejavnost.

Pomanjkljivosti /slabosti):

- Prostori Kulturnega doma v Črnomlju zaradi prezasedenosti ne zadostujejo vsem potrebam za izvajanje izobraževalnih programov in kulturnih projektov za Rome, včasih prihaja tudi do namernih poškodb opreme v stavbi;
- strokovni delavci, ki so pridobili veliko izkušenj pri delu z Romi, so preobremenjeni z delom na drugih področjih in se ne morejo do te mere ukvarjati s ciljno populacijo, kot bi si to želeli in bi bilo potrebno;
- Rome je težko motivirati za izobraževanje, saj imajo manj izobraženi ljudje po definiciji manjšo potrebo po razvijanju in poglobljanju svojega znanja;
- pozitivnih rezultatov ne gre pričakovati takoj, saj gre za dolgotrajen proces;
- Romi velikokrat niso pripravljene vlagati lastnih sredstev za gradnjo in urejanje svojega bivalnega okolja, predvsem pa ne za izobraževanje;
- beg možganov - bolj izobraženi Romi zapuščajo svoja romska naselja in znanja, izkušenj in pozitivnega zgleda ne prenašajo na druge Rome.

4. CILJI

5. SKLEPNE UGOTOVITVE

Na podlagi izkušenj pri organizaciji in izvajanju izobraževanja odraslih Romov lahko ugotovimo, da so doseženi pomembni premiki in pozitivni rezultati, ki ugodno vplivajo na položaj Romov v Beli krajini.

Na podlagi pogovorov z romskimi udeleženci izobraževanja odraslih ugotavljamo, da so zadovoljni z izobraževanjem, medsebojnim druženjem, s spoznavanjem.

Te ugotovitve so tudi izhodišče za razvoj projektov, katerih cilj bo družbena integracija Romov. Sodelovanje s pristojnimi institucijami, ki imajo podobne načrte, predstavlja pomemben element kakovosti dela. Partnerstvo sorodnih in zainteresiranih organizacij je ključ do uspešnega, kakovostnega in trajnostnega razvoja izobraževanja odraslih Romov v Beli krajini.

Med Romi in večinskim narodom je treba razvijati strpnost, spoštovanje drugačnosti in sodelovanje, torej interkulturalizem v najžlahtnejšem pomenu te besede, kar razumemo kot medsebojno oplajanje, prežemanje in sodelovanje dveh kultur z živahnimi stiki.

Folklorni podmladek RD Romani Union, Murska Sobota

Vlada Republike Hrvaške

HRVAŠKE "NACIONALNI PROGRAM ZA ROME", ZAGREB, NOVEMBER 2003¹

VIII. POGLAVJE: VZGOJA IN IZOBRAŽEVANJE

Cilji:

- Vključevanje romskih otrok v programe predšolske vzgoje, oziroma v programe priprave za šolo
- Vključevanje šoloobveznih otrok v redno izobraževanje in spodbuda za dokončanje izobraževanja do mej lastnih možnosti
- Vključevanje mladih in odraslih v nadaljevanje izobraževalnega procesa v skladu z načeli vseživljenjskega učenja
- Vključevanje odraslih Romov v projekt »Hrvaška pismenost: pot do zaželenih prihodnosti«
- Štipendiranje učencev v srednji šoli in študentov na fakulteti
- Tiskanje romskega slovarja in drugih publikacij na romskem jeziku
- Izobraževanje učiteljev-pomočnikov

VIII. POGLAVJE: VZGOJA IN IZOBRAŽEVANJE

Romi in pripadniki narodnih manjšin v Republiki Hrvaški uresničujejo pravico do vzgoje in izobraževanja v jeziku in pisavi narodnih manjšin v skladu z Ustavo Republike Hrvaške, Ustavnim zakonom o pravicah narodnih manjšin ter z Zakonom o vzgoji in izobraževanju v jeziku in pisavi narodnih manjšin.

¹ Iz Nacionalnega programa za Rome, ki ga je Vlada Republike Hrvaške po daljši razpravi sprejela v novembru 2003 objavljamo v slovenskem prevodu izvleček iz dela, ki govori o izobraževanju Romov (str. 30-37).

Iz tega poglavja (VIII) sem izbrala najpomembnejše določbe, ki pomenijo napotek za praktično izvajanje Programa. Izbrane dele teksta sem prevedla dobesedno, brez posegov v tekst ali komentarja. Celoten tekst Programa (66 strani) v hrvaškem jeziku je dostopen v dokumentaciji INV. (Op. Vera Klopčič)

Romski otroci morajo biti enakopravno vključeni v vse vzgojno-izobraževalne ustanove, tako da bodo pridobili enake možnosti za kvalitetno šolanje do mej lastnih možnosti, tako kot vsi drugi otroci.

Zaradi nezadostnega poznavanja hrvaškega jezika, socialne in materialne prikrajšanosti okolja iz katerega prihajajo in iz številnih drugih vzrokov, vsi romski otroci niso vključeni v vzgojno-izobraževalni sistem, kljub temu da izpolnjujejo zahtevane pogoje (starost, fizične in psihične sposobnosti, itd.). Ministrstvo za izobraževanje in šport nima točnih podatkov o številu Romov, ki bi morali biti vključeni v določene ravni vzgojno-izobraževalnega sistema. V šolskem letu 2002/2003 je bilo v vzgojno-izobraževalni sistem vključenih 1.9000 romskih otrok in učencev, vendar se ocenjuje, da okoli tretjina romskih otrok ni bila nikoli vključena v katero od oblik vzgoje in izobraževanja.

Cilj:

Temeljni cilj vzgoje in izobraževanja romskih otrok na Hrvaškem je zagotavljanje enakih možnosti, ne diskriminacija, de segregacija, preprečevanje družbene marginalizacije, spodbuda za družbeno integracijo Romov ob spoštovanju pravic manjšin in pravice na enakost in podobno.

A. PREDŠOLSKA VZGOJA

Potrebno je vključiti čim večje število predšolskih otrok v predšolske programe za pripravo romskih otrok z šolo. Zato je Ministrstvo za izobraževanje in šport verificiralo več vrst programov, v katere o vključeni romski otroci. Poleg vključevanja v redne vrtce skupaj z drugimi otroci, so verificirani še: programi za romske otroke, ki so istovrstni kot redni vrtci, krajši programi v dolžini do treh ur dnevno, programi v katerih so zajeti romski otroci eno leto pred začetkom šolanja in podobno. Te programe izvajajo otroški vrtci, romski otroški vrtci, osnovne šole, romska in druga združenja.

1. Spodbujanje vključevanja čim večjega števila romskih otrok v redne programe otroških vrtcev skupaj z drugimi otroci. Romske otroke, ki do petega leta starosti še niso bili vključeni v vrtce je potrebno vključiti v predšolske programe, katerih namen je razvoj vseh potencialov in sposobnosti ustrezno starosti, ter na ta način spodbujati njihove možnosti za uspeh in napredovanje v rednem sistemu izobraževanja.

Temelj tega programa je učenje hrvaškega jezika, razvoj higienskih in drugih navad, socializacija, sočustvovanja, samokontrole, sprejemanje sprejetih obrazcev obnašanja ter vse druge dejavnosti, s katerimi se spodbuja vsestranski razvoj fizičnih in psihičnih sposobnosti vsakega otroka.

Predšolski program bi se organiziral v toku celega šolskega leta, v dolžini treh ur dnevno.

NOSILEC: Ministrstvo za izobraževanje in šport, enote lokalne in regionalne samouprave, romska in druga združenja.

ROK: Leto 2004 in naprej kontinuirano

SREDSTVA: 1.600.000,00 kun v letu 2004

2. Ugotavljanje govorno-jezikovnega in psiho fizičnega statusa romskih otrok pred vključevanjem v predšolske programe

V ta namen je potrebno oblikovati strokovno ekipo, ki jo sestavljajo pedagog, psiholog, defektolog, socialni delavec in zdravnik, ki bo opravljala omenjeno ugotavljanje, pripravila predlog individualnih vaj ter razvrščanje skupin otrok v skladu z doseženimi rezultati. Okrepili bomo sodelovanje z romskimi otroci na intelektualni, emocionalni, govorni, in psihomotorično razvojni ravni ter izvajali kompenzacijske, interventne in druge programe predšolske vzgoje. V majhni skupini otrok bosta sodelovala po en vzgojitelj za predšolske otroke in en Rom-pomočnik vzgojitelja.

NOSILEC: Ministrstvo za izobraževanje in šport, enote lokalne in regionalne samouprave, romska in druga združenja.

ROK: Leto 2004 in naprej kontinuirano

SREDSTVA: 100.000,00 kun v letu 2004

3. Zagotavljanje enega brezplačnega obroka za otroke, ki so vključeni v predšolske programe, ter v primeru ko je to nujno, tudi prevoznih stroškov.

NOSILEC: Ministrstvo za izobraževanje in šport, enote lokalne in regionalne samouprave, romska in druga združenja.

ROK: Leto 2004 in naprej kontinuirano

SREDSTVA: 500.000,00 kun v letu 2004

4. Organiziranje dodatnega izobraževanja vzgojiteljev za delo z otroci iz socialno in materialno prikrajšanih okolij ter Romov pomočnikov vzgojitelja z dokončano srednjo šolo, zaradi pomoči vzgojitelju pri razumevanju romskega jezika.

NOSILEC: Ministrstvo za izobraževanje in šport, enote lokalne in regionalne samouprave, romska in druga združenja.

ROK: Leto 2004 in naprej kontinuirano

SREDSTVA: 300.000,00 kun v letu 2004

5. Priprava tematskih predavanj enkrat mesečno za starše v romskih naseljih, s poudarkom na psiho socialni pomoči.

Navedena predavanja bo enkrat mesečno pripravljala mobilna strokovno ekipo, ki jo sestavljajo pedagog, psiholog, defektolog, socialni delavec in zdravnik, vzgojitelj otroka in njegov pomočnik pa bosta za starše predšolskih otrok organizirala tedenske sestanke povezane s starševstvom in vzgojo.

NOSILEC: Ministrstvo za izobraževanje in šport, enote lokalne in regionalne samouprave, romska in druga združenja.

ROK: Leto 2004 in naprej kontinuirano

SREDSTVA: 100.000,00 kun v letu 2004

6. Ocenjevanje dela in izvajanja predšolskega programa ter predlog in izvajanje ustreznih ukrepov v skladu z doseženimi rezultati.

NOSILEC: Ministrstvo za izobraževanje in šport, enote lokalne in regionalne samouprave, romska in druga združenja

ROK: Leto 2004 in naprej kontinuirano

SREDSTVA: niso potrebna

B. OSNOVNOŠOLSKO IZOBRAŽEVANJE

V letu 2002/ 2003 je bilo v osnovnošolsko izobraževanje vključenih 1500 romskih učencev v 30. šolah.

Ker je neznanje hrvaškega jezika največji problem pri vključevanju romskih otrok v osnovno šolo, Romi na Hrvaškem pa ne govorijo enotnega romskega jezi-

ka, ki bi se ga učitelji lahko naučili, se v šole kot pomoč učitelju razrednega pouka uvajajo sodelavci- pomočniki, ki poznajo romski jezik, ki ga govorijo romski otroci na tej šoli. Sodelavci- pomočniki sodelujejo s skupinami učencev romske narodne manjšine od prvega do četrtega razreda osnovne šole, kot pomoč učencem v procesu socializacije in učenja v skladu z rednim učnim načrtom in programom.

Sodelavci- pomočniki so praviloma prebivalci naselij ali pa dobro poznajo naselja iz katerih prihajajo romski otroci, s katerimi delajo, imajo najmanj srednjo strokovno izobrazbo, ter ob dobrem znanju hrvaškega jezika obvladajo tudi romski jezik okolja, ki ga govorijo romski otroci.

Problemi na tem področju so še vedno veliki, kljub velikim naporom, ki so bili zadnja leta vloženi v vključevanje romskih otrok v redno šolanje. Romi vztrajajo pri vključevanju romskih otrok v razrede skupaj z drugimi otroci, kar včasih starši teh otrok težko sprejemajo, zlasti zaradi pomanjkljivega predznanja romskih otrok.

1. Razvrščanje v razrede in/ali v skupine ustrezno predznanju romskih otrok

Za romske otroke, ki niso bili vključeni v predšolske programe in/ali ne poznajo dovolj hrvaškega jezika se bodo oblikovali posebni razredni oddelki ali posebne skupine v prvem razredu osnovne šole. Ministrstvo za izobraževanje in šport ter pristojna osnovna šola bodo pripravili učni načrt in program ter organizacijo izvajanja v skladu s konkretnimi pogoji (številom romskih otrok, njihovem znanju, prostorskim, kadrovskim in drugim možnostim šole itd.).

Za romske otroke, ki so bili vključeni v predšolske programe in/ali dovolj dobro poznajo hrvaški jezik se bodo oblikovali mešani razredi.

NOSILEC: Ministrstvo za izobraževanje in šport, pristojna osnovna šola

ROK: Leto 2004 in naprej kontinuirano

SREDSTVA: niso potrebna

2. Organiziranje podaljšanega bivanja in drugih oblik dodatnega izobraževanja za romske otroke, ki to potrebujejo. Namen podaljšanega bivanja in dodatnega izobraževanja je zagotavljanje prostorskih in drugih pogojev za pripravo domačih nalog in za učenje romskih otrok, ki doma nimajo ustreznih pogojev, ter nudenje pomoči za njihovo boljše napredovanje, učenje hrvaškega jezika in predelovanje učnega gradiva.

NOSILEC: Ministrstvo za izobraževanje in šport, pristojna osnovna šola

ROK: Leto 2004 in naprej kontinuirano

SREDSTVA: 50.000,00 kun v letu 2004

3. Spodbujanje vključevanja romskih otrok v proste izven šolske dejavnosti (npr. športne dejavnosti, amaterska šolska in izven šolska društva itd.) ter spodbujanje, spremljanje in razvoj nadarjenosti pri otrocih, za katere se oceni da je to koristno. Usposabljanje romskih učencev v izven šolskih programih za uporabo novih informacijskih tehnologij.

NOSILEC: Pristojna osnovna šola, enote lokalne in regionalne samouprave, nevladna združenja.

ROK: Leto 2004 in naprej kontinuirano

SREDSTVA: 30.000,00 kun v letu 2004

4. Zagotavljanje prehrane šoli med poukom in v času podaljšanega bivanja za romske otroke slabšega premoženjskega stanja

NOSILEC: Pristojna osnovna šola, enote lokalne in regionalne samouprave

ROK: Leto 2004 in naprej kontinuirano

SREDSTVA: 150.000,00 kun v letu 2004

5. Organiziranje dejavnosti v osnovnih šolah za romske otroke, ki želijo negovati romsko kulturo, običaje in tradicijo.

NOSILEC: Pristojna osnovna šola v sodelovanju z nevladnimi združenji in športnimi klubi, enote lokalne in regionalne samouprave, nevladna združenja

ROK: Leto 2004 in naprej kontinuirano

SREDSTVA: 50.000,00 kun v letu 2004

6. Motiviranje in ponovno vključevanje v osnovno šolsko za romske otroke, ki so iz različnih razlogov opustili osnovno šolsko izobraževanje, za Rome, ki so starejši od 15 let, pa niso dokončali osnovne šole ali pa so nepismeni pa vključevanje v program Vlade

Republike Hrvaške » Za Hrvaško pismenost: Pot do zelene prihodnosti«, ki je namenjen opismenjevanju odraslih in poklicnem usposabljanju.

NOSILEC: Ministrstvo za izobraževanje in šport, ljudske univerze, enote lokalne in regionalne samouprave

ROK: Leto 2004 in naprej kontinuirano

SREDSTVA: 600.000,00 kun v letu 2004

7. Tiskanje slikovnega romsko-hrvaškega slovarja za otroke. Priprava slikanic in prevodov slikanic v romskem jeziku. Priprava učbenikov in slovarjev, didaktičnih pripomočkov in delovnega gradiva, ki prispeva k učenju hrvaškega standardnega jezika in obvladovanju jezikovnega gradiva.

NOSILEC: Ministrstvo za izobraževanje in šport, enote lokalne in regionalne samouprave, ustanova, ki izvaja predšolski program, romska in druga združenja

ROK: Leto 2004 in naprej kontinuirano

SREDSTVA: 300.000,00 kun v letu 2004

C. SREDNJEŠOLSKO IZOBRAŽEVANJE

Število Romov, ki obiskujejo srednje šole je nezadovoljivo. V šolskem letu 2002/ 2003 je srednje šole obiskovalo samo 200 učencev.

Ministrstvo za izobraževanje in šport izvaja program štipendiranja z namenom povečati število romskih učencev v srednjih šolah. Financira bivanje učencev v dijaških domovih in zagotavlja individualne štipendije. V šolskem letu 2002/ 2003 je štipendijo prejemale 20 učencev v dijaškem domu v Čakovcu, ter devet učencev v drugih srednjih šolah v Zagrebu, Bjelovaru in Čakovcu.

1. Spodbujanje vpisa romskih učencev v srednje šole z organizacijo priprav za vpis in nudenjem pomoči pri učenju in predelovanju gradiva

NOSILEC: Ministrstvo za izobraževanje in šport, romska in druga združenja

ROK: Leto 2004 in naprej kontinuirano

SREDSTVA: 50.000,00 kun v letu 2004

2. Štipendiranje romskih učencev, kadar je to potrebno

NOSILEC: Ministrstvo za izobraževanje in šport

ROK: Leto 2004 in naprej kontinuirano

SREDSTVA: 300.000,00 kun v letu 2004

3. Financiranje bivanja romskih učencev v dijaških domovih, kadar je to potrebno

NOSILEC: Ministrstvo za izobraževanje in šport, romska in druga združenja

ROK: Leto 2004 in naprej kontinuirano

SREDSTVA: 300.000,00 kun v letu 2004

D. VISOKOŠOLSKO IZOBRAŽEVANJE

Čeprav ni podatkov o številu Romov- študentov, je glede na majhno število tistih, ki dokončajo srednjo šolo možno sklepati, da je število Romov- študentov zelo majhno.

1. Spodbujanje romskih učencev za pridobivanje višje in visoke izobrazbe z organizacijo in financiranjem priprav za opravljanje sprejemnih izpitov

NOSILEC: Ministrstvo za izobraževanje in šport, fakultete, univerze in visoke šole

ROK: Leto 2004 in naprej kontinuirano

SREDSTVA: 300.000,00 kun v letu 2004

2. Upoštevanje dodatnih točk za bivanje v dijaških domovih za študente Rome glede na socialno-ekonomske pogoje v katerih živijo

NOSILEC: Ministrstvo za izobraževanje in šport, študentski centri

ROK: Leto 2004 in naprej kontinuirano

SREDSTVA: niso potrebna

3. Štipendiranje romskih študentov, kadar je to potrebno

NOSILEC: Ministrstvo za izobraževanje in šport, fakultete, univerze in visoke šole, nevladna združenja

ROK: Leto 2004 in naprej kontinuirano

SREDSTVA: 200.000,00 kun v letu 2004

4. Uvajanje predmeta romski jezik in kultura kot izbirnega predmeta na pedagoški akademiji in na drugih visokošolskih ustanovah

NOSILEC: Ministrstvo za izobraževanje in šport, fakultete, univerze in visoke šole

ROK: Leto 2004 in naprej kontinuirano

SREDSTVA: ugotovljeno bo naknadno

E. VZGOJA IN IZOBRAŽEVANJE ZA ČLOVEKOVE PRAVICE

Na vseh ravneh vzgoje in izobraževanja je potrebno poučevati Rome in ostale o človekovih pravicah. Programi morajo biti prilagojeni starosti otrok ter vsebovati spoznavanje s človekovimi pravicami, pravicami narodnih manjšin, toleranco itd.

Vzgoja in izobraževanje o človekovih pravicah predstavlja sestavni del lokalnih, nacionalnih in globalnih strategij s katerimi se želi zagotoviti učinkovit razvoj posameznika, naroda in sveta kot celote. Izobraževanje o človekovih pravicah predstavlja učinkovito sredstvo za reševanje resnih kriz sodobnega sveta.

S tem programom morajo biti zajeti tako romski kot tudi drugi otroci.

1. Organizacija pouka o človekovih pravicah v vseh vzgojno izobraževalnih ustanovah

NOSILEC: Ministrstvo za izobraževanje in šport, Svet za izobraževanje in človekove pravice Vlade Republike Hrvaške, Urad za človekove pravice, Ministrstvo za znanost in tehnologijo, nevladna združenja in ustanove

ROK: Leto 2004 in naprej kontinuirano

SREDSTVA: niso potrebna

Romsko naselje Dolina (Občina Puconci)

Sonja Lokar, Nada Žagar

**PROJEKT ROMSKE ŽENSKE TO ZMOREMO /
E ROMANE DŽUVLJA ŠAJ /
ROMA WOMEN CAN DO IT**

Sonja Lokar

Predsednica delovne skupine za enakost spolov pri Paktu stabilnosti

ROMI IN ROMKE V JUGOVZHODNI EVROPI

V državah Jugovzhodne Evrope živi skoraj dva milijona Romov. Med njimi obstajajo velike razlike ne samo med, ampak tudi znotraj iste države. Razlike izvirajo že iz njihovih prejšnjih domovin, oblikovale so se med njihovim prihodom v državo, v kateri živijo, kar je lahko nekaj stoletij ali le nekaj let – begunci iz obdobja balkanskih vojn v devetdesetih letih 20. stoletja, različni so tudi načini njihovega življenja in poselitve. Eni so nomadi, drugi naseljeni v ločenih podeželskih ali mestnih naseljih, tretji begunci v begunskih četrtih, četrti živijo pomešani med večinskim prebivalstvom. Med seboj se razlikujejo po verski pripadnosti, narečjih, ki jih govorijo, stopnjah (ne)sprejetosti med večinskim prebivalstvom ter sposobnostih, organizirano se postaviti za svoje temeljne človekove pravice.

Ne glede na vse omenjene razlike in ostre delitve, ki med njimi obstajajo, je vsem skupno, da so v vseh evropskih državah najbolj diskriminirana etnična manjšina. Med njimi je daleč največji odstotek otrok in mladega prebivalstva. Imajo mnogo krajšo življenjsko dobo od pripadnikov večinskih narodov. Med njimi je v povprečju več moških kot žensk, razen v Sloveniji, kjer je položaj obraten. Med Romi je še vedno visok odstotek nepismenih in tistih, ki se ne morejo šolati v svojem maternem jeziku, tistih, ki so šolanje prekinili že v osnovni šoli, skrajno revnih, trajno nezaposlenih, delavcev na sivem in črnem trgu, odvisnih od kriminalnih združb in socialnih pomoči za reveže, tistih, ki nimajo dostopa do osnovnih storitev socialne države – vrtec, javnih šol, zdravstvenih storitev, poko-

jin in do temeljnih pridobitev moderne civilizacije – državljanstva, človeka vrednega legalnega naselja in stanovanja, elektrike, tekoče vode, javnega prevoza in razsvetljave, kanalizacije, odvoza smeti, asfaltiranih cest v naseljih

V Južni Evropi je bilo zaradi vojne v zadnjih petnajstih med begunci najvišji odstotek Romov. Trenutno se ukvarjajo s težavami vračanja na svoje domove in med ljudi, s katerimi so prej živeli (glavni razlog za težave je pomanjkanje dokumentov in dokazil o državljanstvu).

Za Rome kot manjšinsko skupino velja, da so ženske izpostavljene dvojni diskriminaciji – najprej rasizmu, kateremu so izpostavljeni vsi Romi ne glede na spol, hkrati pa so podrejene kot ženske, kar je značilno za zaprte, osamljene, izrinjene in zelo tradicionalne, na patriarhalno družino vezane načine romskega življenja.

V zadnjih petnajstih letih so mednarodni dejavniki, ki se trudijo vzpostaviti evropske standarde človekovih pravic v državah v tranziciji tudi v Jugovzhodni Evropi, mnogo postorili za popraviljanje krivic in odpravljanje rasizma in diskriminacije Romov. Pod njihovim pritiskom se je zaščitna zakonodaja romskih skupnosti v vseh državah izboljšala. Nastali so nacionalni programi za enakopravno sodelovanje Romov v ekonomskem, socialnem, kulturnem in političnem življenju držav, v katerih živijo. Ustanovljene so bile romske nevladne organizacije in stranke, Romi sami pa so se začeli povezovati v mednarodne mreže; pri vsem tem so romske ženske v glavnem ostale ob robu dogajanja.

REGIONALNI PROJEKT ROMSKE ŽENSKE TO ZMOREMO

Delovna skupina Pakta stabilnosti za enakost spolov je šele leta 2002 odkrila Romke, njihove posebne probleme in tudi njihov neverjetni potencial. Do tega uvida jih je pripeljalo izvajanje njihovega prvega regionalnega mirovnega projekta v južni Srbiji, na Kosovem, v Črni gori in v Makedoniji. Med izvajanjem programa smo ugotovili, da je treba romskim ženskam ponuditi dodatno in njihovim potrebam posebej prilagojeno usposabljanje za hitrejše vključevanje v javno in politično življenje.

Regionalni projekt *Romske ženske to zmoremo* je temeljil na enotni metodologiji štirih faz – regionalnih priprav, lokalnih seminarjev, nacionalnih evaluacijskih sestankov in regionalni evalvaciji.

Enoten priročnik za romske vaditeljice smo prevedli v romski jezik, usposobili smo po dve romski vaditeljici za vsako državo, ki so nato v parih, skupaj z

nacionalnimi koordinatoricami vodile seminarje za romske ženske v vaških in mestnih romskih naseljih ter begunskih centrih v 12 državah Jugovzhodne Evrope.

Temeljni cilji projekta so bili:

- Ohrabriti romske ženske, da se povežejo in pogumneje vstopajo v javno in politično življenje svojih lokalnih skupnosti in svoje etnične skupine.
- Vzpostaviti sodelovanje med romskimi in neromskimi aktivistkami in političarkami, ki se borijo za človekove pravice žensk, in Romkam pomagati, da se vključijo v nacionalna gibanja za enakost spolov v svojih državah in regiji.
- Vzpostaviti neposreden in trajen dialog med romskimi ženskami in lokalnimi in nacionalnimi oblastmi.
- Vplivati na spremembo negativne podobe o Romih in Romkah v javnostih večinskih narodov.
- Pomagati lokalnim in nacionalnim političnim voditeljem, da odkrijejo romske ženske kot skupino, ki lahko bistveno prispeva k ohranjanju in razvijanju identitete Romov in njihovem sožitju ter enakopravnemu sodelovanju z večinskim prebivalstvom.

OCENA REGIONALNEGA PROJEKTA ROMSKE ŽENSKE TO ZMOREMO

Večino zastavljenih ciljev smo dosegli, nekatere pa celo presegle. Usposobili smo 23 romskih vaditeljic, namesto načrtovanih 50 smo izpeljali 61 lokalnih seminarjev, namesto načrtovanih 1.000 Romk smo v lokalne seminarje zajeli skoraj 1.300. Vzpostavili smo prve neposredne stike med romskimi ženskami in neromskimi aktivistkami za enakost spolov, med romskimi ženskami ter političnimi in upravnimi strukturami, ki so odgovorne za položaj Romov. Vladne institucije so sprevidele, da se je treba še posebej ukvarjati z romskimi ženskami. Nastala je regionalna mreža romskih aktivistk, ki je sposobna in pripravljena nadaljevati začeto delo. Medijska podoba o Romkah in Romih se je začela spreminjati na bolje.

Zunanjo regionalno evalvacijo sta opravili dve regionalni ocenjevalki: Vera Klopčič (Slovenija) in Nahida Zekirova (Makedonija). Glavne ugotovitve so bile, da je projekt uspel zlasti na naslednjih področjih:

1. Spodbudil je politični in kulturni dialog in sodelovanje med romskimi skupnostmi in med romskimi organizacijami, ki so dejavne v državah v regiji;
2. Okrepil je sodelovanje med romskimi ženskami in njihovimi organizacijami z ne-romskimi orgnizacijami in civilno družbo nasploh;
3. prispeval je k izmenjavi znanja o dobrih/slabih praksah;
4. okrepil je usposobljenost in znanje med romskimi ženskami v regiji za premagovanje njihove pretežno pasivne držē.

Zato so vse udeleženke, romske vaditeljice, nacionalne koordianatorke, vaditeljice in obe regionalni ocenjevalki predlagale nadaljevanje projekta, ki bo spodbudil nadaljnje pozitivne premike.

PROJEKT ROMSKE ŽENSKE TO ZMOREMO V SLOVENIJI

Nada Žagar

Nacionalna koordinatorica

Projekt *Romske ženske to zmoremo* se je pričel izvajati v Sloveniji pod okriljem *Delovne skupine za enakost spolov* pri Paktu stabilnosti in pod predsedstvom gospe Sonje Lokar.

Marca 2003 je bil ustanovljen nacionalni svet projekta, maja je bilo v Skopju izobraževanje za obe romski vaditeljici, junija so potekali štirje seminarji, julija je bil zaključni seminar v Murski Soboti, septembra pa sta bila izvedena še zadnja dva seminarja.

Izvedli smo torej šest seminarjev, ki se jih je udeležilo 85 romskih žensk. Na seminarjih so kot gostje sodelovali predstavniki različnih institucij (poslanka v Državnem zboru, predstavniki Urada za narodnosti, občinske oblasti, občinski svetniki in romski svetniki, Centri za socialno delo, Uradi za delo, izobraževalci).

Projekt je bil zelo dobro medijsko podprt, saj so bili prispevki objavljeni na nacionalni televiziji in radiu, v nacionalnih časopisih, na lokalnih radijih in v lokalnih časopisih.

1. DEMOGRAFSKI PODATKI O UDELEŽENKAH SEMINARJEV

1.1. Število udeležencev seminarjev

Preglednica 1: Število udeležencev seminarjev

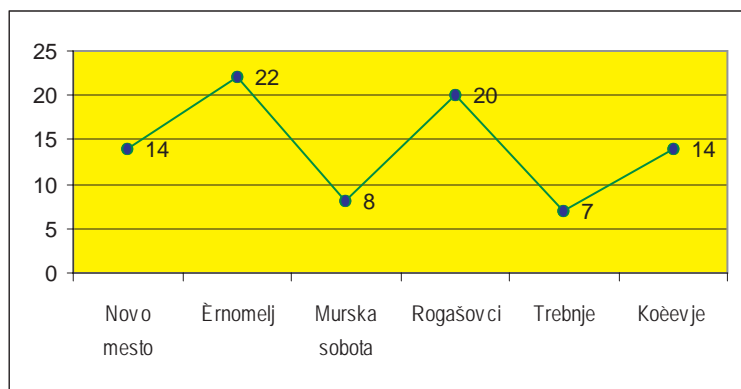
	NM	ČR	MS	Rog	Treb	Koč	Skupaj
vsi udeleženci	20	27	9	23	7	18	104
romske ženske	14	22	8	20	7	14	85
izpolnjene prijavnice na seminarju	11	21	8	18	7	14	79

Opomba: nekaj udeleženk zaradi nepismenosti ni izpolnilo prijavnice.

V Sloveniji smo načrtovali štiri seminarje *Romske ženske to zmoremo*, in sicer dva na Dolenjskem in v Beli krajini, dva pa v Prekmurju. Seminarje smo izvedli junija 2003. Po nacionalnem sestanku julija 2003 v Murski Soboti se je izkazalo, da obstajajo možnosti organizacije še dveh seminarjev za romske ženske, ki smo jih izvedli v Trebnjem in Kočevju. Vseh šestih (6) seminarjev se je udeležilo 85 romskih žensk.

Med 19 osebami, ki so se udeležile seminarja kot gostje, so bili predstavniki Urada za narodnosti, poslanka v Državnem zboru, predstavniki občin, občinskih svetov, Zavoda za zaposlovanje, izobraževalci odraslih in romski svetniki.

Graf 1: Udeleženke po kraju seminarja (N = 85).

Iz grafa 1 je razvidno, da je število udeleženk na posameznih seminarjih ciklično nihalo. Dobro udeležbo povezujemo s pravočasno in koordinirano pripravo romskih žensk na seminarje, saj je bilo treba pisno obveščanje kombinirati z osebni pojasnili ženskam v naseljih.

Za najučinkovitejši način informiranja se je izkazalo ustno obveščanje, saj je veliko žensk splošno oziroma funkcionalno nepismenih in vabil na seminarje niso dobro razumele. Pisna komunikacija vzbuja Romom negativne asociacije in strah pred institucijami.

Osebnostne stike z udeleženkami seminarjev so imeli romski vaditeljci in strokovni delavci organizacij za izobraževanje odraslih, ki se ukvarjajo z izobraževanjem odraslih Romov v posameznih okoljih.

Slabšo udeležbo povezujemo z disharmonijo romske skupnosti, kjer ugotavljamo razdor in neslogo med posameznimi društvi, skupinami ali družinami, nenazadnje tudi med romskimi voditelji, ki nemalokrat spodbujajo takšno stanje.

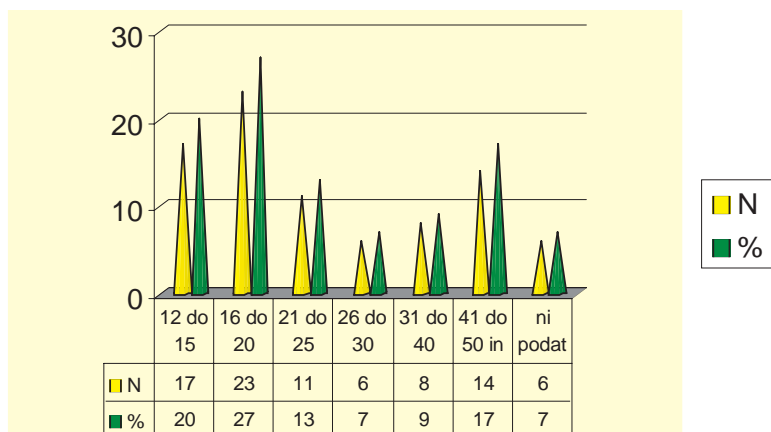
Dobro vzdušje je bilo čutiti v okoljih, kjer so bili odnosi med romskimi voditelji in romskimi svetniki kakovostni (Črnomelj, Rogašovci).

Za udeležbo na seminarju je bila odločilna vloga, ki jo ima posamezna ženska v družini; ali ima dominantnega in oblastnega moža, in ali ji dovoli udeležbo na seminarju. Dogajalo se je, da so moški iz strahu pred neznanim ženskam preprečevali udeležbo, ali pa so jih skrivoma nadzirali.

Pri nekaterih ženskah je bilo čutiti nizko samozavest, pasivnost, vdanost v usodo, v smislu saj ničesar ne morem spremeniti. Nemalokrat komunikacijo ovirajo slabe izkušnje Romkinj v odnosu do institucij, ki jim ne zaupajo; zato so v odnosih z vsemi predstavniki večinskega naroda previdne.

1.2. Starost udeleženk seminarjev

Graf 2: Starost udeleženk na seminarjih (N = 85).

Iz grafa 2 je razvidno, da je bila skoraj polovica udeleženk (40 oseb) starih od 12 do 20 let, kar kaže na izjemno mlado populacijo romskega naroda sploh (to je pokazal tudi popis prebivalstva v Sloveniji leta 2002).

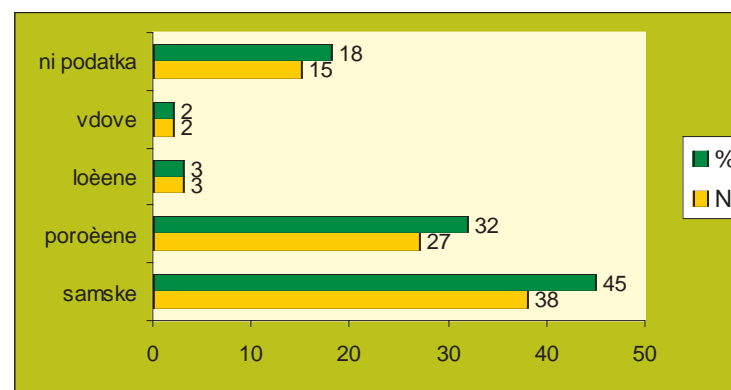
Pri romskih dekletih ugotavljamo večjo socialno zrelost v primerjavi z dekleti večinskega naroda, kar dokazujejo s svojimi razmišljanji in dejanji.

Kronološka starost romskega dekleta in njene socialne vloge, ki jih prevzema v skupnosti, se ne ujema z normami večinskega naroda, po katerih je npr. trinajstletno dekle še otrok.

1.3. Stan udeleženk seminarjev

Skoraj polovica romskih žensk (38 udeleženk) je samskih, nekaj manj kot tretjina (27 udeleženk) poročenih, ostale so ločene ali vdove. (glej graf 3)

Graf 3: Stan udeleženk seminarjev (N = 85).

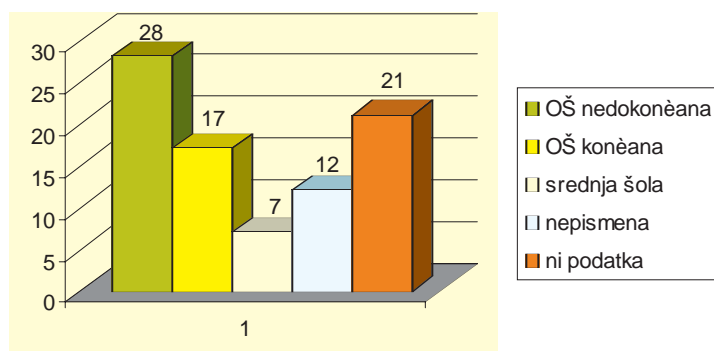

Ugotovili smo, da smo udeleženkam seminarjev postavili nejasno vprašanje glede njihovega stanu. Romske ženske praviloma niso uradno poročene, živijo pa v skupnem gospodinjstvu s svojim partnerjem in takšno zvezo razumejo kot zakonsko. V vprašalnikih tega dejstva nismo predvideli, zato so bile ženske glede odgovorov v dvomih; petina žensk na to vprašanje sploh ni odgovorila. Zaradi nejasnega vprašanja obdelani podatki niso podlaga za sklepanje o zakonskem stanu udeleženk seminarjev.

1.4. Izobrazba in zaposlitev udeleženk seminarjev

Večina udeleženk ima nedokončano osnovno šolo, med njimi so tudi dekleta, ki še redno obiskujejo osemletko. Sedem udeleženk je končalo srednjo poklicno ali srednjo strokovno šolo. Med udeleženkami s končano osnovno šolo so tudi dijakinje srednjih šol. 12 udeleženk nima niti enega razreda OŠ in so nepismene. (glej graf 4)

Graf 4: Izobrazba udeleženk seminarjev (N = 85).

Petina udeleženk sploh ni odgovorila na vprašanje o izobrazbi. Sklepamo, da nanj niso želele odgovoriti, ker jim je pogostokrat neprijetno razkriti svojo nizko stopnjo izobrazbe.

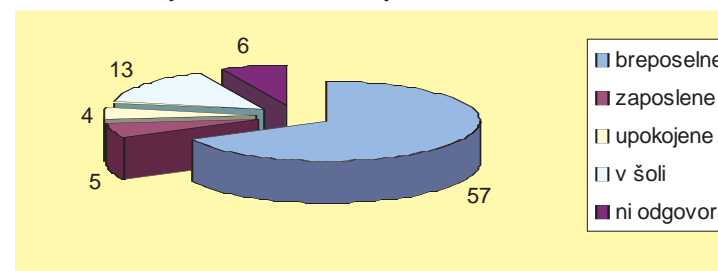
Nekatere izmed nepismenih udeleženk so želele ob pomoči drugih udeleženk ali vodij seminarjev izpolniti prijavnice, tiste redke, ki pa so pomoč pri izpolnjevanju obrazcev odklonile, prijavnice niso oddale.

V pogovoru s šestimi udeleženkami, ki zaradi nepismenosti prijavnice niso izpolnile, smo ugotovili, da gre za ženske različnih starosti, tudi za mlada dekleta pod dvajset let. Iz tega sklepamo, da niso nepismene samo starejše ženske.

Mlada nepismena dekleta so izrazila željo, da bi se opismenile. Usmerili smo jih na institucije za izobraževanje odraslih, kjer so skoraj praviloma potekali tudi naši seminarji.

Udeleženke smo spraševali tudi o njihovem položaju. Zanimalo nas je število zaposlenih oziroma brezposelnih oseb. (glej graf 5)

Graf 5: Položaj udeleženk seminarjev (N = 85).

Iz grafa 5 je razvidno, da so udeleženke seminarjev večinoma brezposelne (57 udeleženk), pet je zaposlenih, 13 jih hodi v šolo, štiri so upokojene, šest odgovorov manjka.

Glede izobrazbe in zaposlitve opazimo edino očitno razliko med ženskami v Prekmurju in ostalih krajih na Dolenjskem, Beli krajini in Kočevskem. Med udeleženkami seminarjev izhajajo zaposlene in šolarke v glavnem iz Prekmurja.

2. VSEBINA SEMINARJEV

Metoda dela na seminarjih je temeljila predvsem na delu v dvojicah ali v manjših skupinah; največkrat uporabljena metoda je bil pogovor. Rezultati dela v manjših skupinah, kjer je prevladovala metoda »brainstorminga«, so bili plakati v obliki miselnih vzorcev.

Na podlagi poročanja o delu v skupinah so romske ženske poudarile in izdvojile precej področij, problemov, ovir in nerešenih težav, s katerimi se srečujejo, niso z njimi zadovoljne in bi se želele aktivno vključiti v njihovo reševanje.

2.1. Položaj romske ženske v družini

Odnos do partnerja

Večinoma je moški še zmeraj glava družine in odloča o vseh pomembnejših družinskih odločitvah, nenazadnje tudi o socialnih stikih in osebni svobodi svoje žene oziroma partnerke. Romke se še vedno prezgodaj poročijo in rojevajo,

zgodnji porodi so nemalokrat vzrok za zdravstvene težave in obolenje tako mater kot otrok. Romski par se ponavadi uradno ne poroči, življenje v skupnem gospodinjstvu pomeni zakonsko skupnost. Ker se partnerja nista imela priložnosti dodobra spoznati in sta premlada prevzela socialne vloge odraslih, se v nekaterih družinah pojavlja nasilje, alkoholizem in druga nezaželena odklonška vedenja.

Sicer Romke pripovedujejo o precejšnji zvestobi med partnerjema in medsebojni navezanosti, oziroma o romskih družinah, ki so prevzele vzorce družinskega življenja večinskega naroda, kjer ima žena pomembno vlogo, skrbi za družinski proračun in vse pomembnejše stike z okoljem.

Odnos do otrok

Za vzgojo otrok v romski družini skrbi mati. Navezanost na otroke je velika, kar se kaže na več področjih. Otroci spremljajo mater oziroma starše pri vseh družinskih opravilih oziroma dogodkih (obiski prireditvev, sestankov, izobraževalnih oblik, nakupi, komunikacija z ustanovami, itd.). Pomembnejši položaj v družini ima moški potomec. Romke pripovedujejo o pogosti otroški obolenosti, na primer o težavah z dihali in prebavili, in sicer zaradi slabših življenjskih pogojev. Med mladimi se pojavljajo bolezni odvisnosti, alkoholizem in narkomanija.

Dom in naselje

Romske ženske moti, da v njihovih naseljih ni mogoče odkupiti parcel in urediti lastništva, ponekod nimajo vode in elektrike, v večini romskih naselij ni kanalizacije, neurejene so ceste in poti ter odvoz smeti. Romi sami v svojih naseljih onesnažujejo okolje, ustvarjajo črna odlagališča in odpade starih avtomobilov. Pesti jih pomanjkanje prostorov za društveno dejavnost, saj nimajo kje vaditi in se srečevati.

2.2. Vloga romske ženske v okolju

Ker je bilo le malo udeleženk seminarjev zaposlenih, se romske ženske niso pogovarjale o svojem položaju na delovnem mestu. Govorile so o izkušnjah, ki jih imajo kot Romke z institucijami.

Komunikacija s šolo

S šolo največkrat komunicirata oba starša. Romski otroci prezgodaj zapuščajo šolo. Vzroki so slabše znanje slovenščine v predšolski dobi in nizka splošna raven

znanja ob vstopu v šolo (oziroma povedano drugače – njihova znanja so v rednem šolskem sistemu premalo uporabna). V nekaterih romskih družinah so slabši bivanjski in higienski pogoji, zato nekateri otroci prihajajo v šolo neurejeni. Zaradi svoje drugačnosti so nemalokrat tarča posmehovanja in ignorance. Pojave rasizma romski starši doživljajo zelo čustveno, v šoli sami obračunavajo s tistimi otroki, ki so kakor koli užalili njihove. Romske ženske ugotavljajo, da so njihovi otroci diskriminirani in da se elementi romske kulture ne vnašajo v učne vsebine.

Komunikacija s centrom za socialno delo, zdravstvenim domom, občino

Romske ženske ugotavljajo, da ustanove Romov ne obravnavajo enako kot pripadnike večinskega naroda. Komunikacija zaposlenih v teh institucijah je velikokrat vzvišena in podcenjujoča. V pogovoru uporabljajo jezik oziroma strokovno terminologijo, ki je Romi ne razumejo, zato velikokrat zaradi nejasnosti in nerazumevanja navodil naletijo na ovire in težave. Do konfliktov prihaja tudi zato, ker Romi nimajo navade čakanja v vrsti, ampak želijo takojšnjo storitev.

Zavod za zaposlovanje

Romi so večinoma brezposelni, zato imajo veliko stikov z Uradi za delo. Ker so brez izobrazbe, se težje zaposlijo. Delodajalci so seznanjeni z dejstvom, da imajo Romi določene posebnosti glede načina življenja in navad, ki jih upoštevajo (izostanki z dela v času sezonskih nabiranja sadežev, zelišč, itd.). Ob razpisu prostih delovnih mest imajo prednost pri zaposlitvi pripadniki večinskega naroda. Romi se v zadnjih letih vključujejo v javna dela, ki so po svoji vsebini prilagojena njihovim sposobnostim, spretnostim in interesom (urejanje naselij, čiščenje črnih odlagališč, komunalna dela, itd.).

Trgovina

Trgovci v trgovinah zasledujejo Rome, ker pričakujejo, da bodo ti kradli. Romi tak odnos občutijo kot ponižanje in diskriminacijo.

3. OCENA SEMINARJEV S STRANI UDELEŽENK

Na podlagi obdelave evalvacijskih vprašalnikov in (ne)formalnih pogovorov z romskimi ženskami smo ugotovili, kako so se udeleženke na seminarjih počutile, kako so doživljale svojo lastno aktivnost in svoja pričakovanja glede reševanja perečih problemov.

Najpomembnejše, kar so se naučile na seminarju, se jim je zdelo medsebojno sodelovanje in spoštovanje, prijazno druženje, spoznanje, da ženske zmorejo, čeprav velikokrat dvomijo vase, da so lahko dejavne, močne in aktivne, da je za dosego ciljev potreben pogum, da se počutijo kot nekdo, ne pa kot izjema.

Pomembne so se jim zdele informacije o družini, partnerstvu in odnosu do okolja, o enakopravnosti med spoloma ter kulturi komunikacije in dialoga.

Omenile so, da so obogatile besedni zaklad (veliko novih besed oziroma izrazov); zelo pomembna so se jim zdela srečanja s predstavniki oblasti, še posebej s podžupani.

Delo obeh romskih vaditeljic so udeleženke seminarjev zelo dobro ocenile.

Na vprašanje, kaj bi najbolj potrebovale, da bi bile v prihodnje bolj uspešne v javnem ali političnem življenju, so predvsem poudarile sodelovanje z ostalimi prebivalci v okolju (večinskim prebivalstvom), z lokalno skupnostjo, med Romi samimi, več aktivnega sodelovanja udeleženk seminarja, različna izobraževanja, več pogovorov, podporo drugih žensk, enotnost in nenazadnje zaposlitev, urejena bivališča in materialna sredstva.

Na vprašanje, kako bi se lahko izboljšalo delo na seminarju, so romske ženske poudarile pomen udeležbe predstavnikov lokalne skupnosti, več aktivnega sodelovanja udeleženk seminarja in njihova večja udeležba, vključitev moških v razprave, potrebo po več tovrstnih seminarjih.

Ženskam bi veliko pomenilo, če bi jih v njihovih naseljih obiskali ljudje, odgovorni za romska vprašanja; le tako bi videli, v kakšnih razmerah živijo. Rade bi tudi dobile konkretno pomoč, predlagale pa so tudi ponovitev seminarja z drugimi skupinami in novimi temami.

Glede možnosti za uresničitev zaključkov seminarja so bile romske ženske večinoma optimistične, saj je večina odgovorila, da so te možnosti dobre ali zelo dobre.

Nekatere udeleženke obrazcev za oceno seminarja niso izpolnjevale, ker so se jim obrazci zdeli prezahtevni ali vprašanj niso najbolje razumele. Ob pomoči vodje projekta, nacionalne koordinatorke in asistentke vodje projekta so nekatere splošno ali funkcionalno nepismene udeleženke želele izpolniti evalvacijske vprašalnike.

4. UGOTOVITVE

4.1. Vsebinske ugotovitve

Na podlagi šestih seminarjev *Romske ženske to zmoremo* v Sloveniji smo ugotovili, da je položaj romskih žensk kompleksen: romske ženske so praviloma neizobražene, brezposelne, odvisne od socialne pomoči, ujele v okvire romske kulture. Zanimajo jo podobna vprašanja kot žensko večinskega naroda, predvsem družina, otroci, dom, teme s področja zdravja in sociale.

Izkazalo se je, da je pomembna in nujna povezanost romskih svetnikov in romskih društev, njihovo medsebojno sodelovanje z namenom krepitev romske skupnosti, in vzporedno s tem potreba po večjem sodelovanju z večinskim narodom, predvsem s predstavniki občinskih oblasti, še posebej z župani. Poudarjeno je bilo tudi iskanje zaveznikov, predvsem žensk, med večinskim narodom.

Romske ženske pri uveljavljanju v javnem in političnem življenju ovirajo njihovi moški partnerji, saj jih vidijo predvsem v vlogi žena, mater, gospodinj. V družinah, kjer so ženske zaposlene in ekonomsko neodvisne, imajo tudi boljši položaj.

Pomemben vpliv na potek seminarjev sta imeli romski vaditeljici, ki sta udeleženkam seminarja predstavljali pozitiven zgled. S svojimi sposobnostmi sta se neposredno vključili v projekt, pomagali pri informiranju udeleženk, skrbeli, da so na površje prišli najbolj pereči problemi romskih žensk, saj sta tudi sami z lastnimi primeri prispevali h kakovostnemu delu na seminarjih. Pridobili sta si zaupanje udeleženk, se dopolnjevali, tako strokovno kot glede osebnostnih lastnosti.

Projekt je doživel izjemno medijsko pozornost, kar je uspeh, glede na to, da se mediji hitreje odzivajo na negativne pojave v romski skupnosti. Tako elektronski kot tiskani mediji so objavili prispevke o delu na seminarjih, javno so spregovorile romske ženske in obe romski vaditeljici.

4.2. Organizacijske ugotovitve

Obveščanje o seminarjih je bilo pisno, nujno smo ga morali dopolniti z osebnim pojasnjevanjem in motiviranjem za udeležbo (obiski na domu, v naseljih, pri družinah). Najbolj učinkovito je ugotavljanje potreb neposredno pri družinah v naselju.

Pri organizaciji seminarjev se nam je v enem primeru zgodilo, da smo naleteli na predsodke do Romov kot ciljne skupine, saj smo za delo dobili neprimerne in slabo opremljene prostore.

Pisno izpolnjevanje prijavnice in ocen seminarjev je bilo za nekatere

udeleženke pretežka naloga, stresna situacija, bodisi zaradi splošne ali funkcionalne nepismenosti.

Ob koncu projekta so udeleženke prejele priznanja, fotografije, povratne informacije in napovednike uresničitve sklepov njihovih seminarjev.

III.

ROMI V SLOVENIJI

Okrogla miza Romov v Ljubljani

Špela Urh

BELOKRANJSKI ROMI

MOJE ZGODNJE PREDSTAVE O ROMIH

Ko sem hodila v osnovno šolo, kjer sta v vsakem razredu sedela po dva Roma, smo Romom rekli Cigani. Njihovo kulturno drugačnost smo otroci spoznavali na podobah umazanih, smrdljivih Ciganov, ki kradejo, lažejo, se pretepajo. Naučili smo se, da je dobro povezano z lepim, s čistim, z urejenim in inteligentnim, slabo pa z grdim, umazanim, zlim. Ko smo bili otroci nagajivi in neposlušni, so nas starši ustražovali, da nas bodo "Cigani vzeli", ali še huje, da nas bodo sami "odpeljali k Ciganom". Tega smo se otroci zbal in se umirili, saj je bil strah pred umazanimi Cigani velik.

Od kod torej ta globoko vsajen strah pred Romi? Kaj je vplivalo na moje nezavedno, da sem ponotranjila kolektivno dediščino predsodkov in strahu pred Cigani? Delen odgovor sem našla v sporočilih odraslih. Če smo kot otroci slišali "bodi priden, če ne te bodo Cigani odnesli" ali "smrdiš kot Cigo", "Cigan!" (v smislu "kradljivec") je bilo v teh besedah čutiti nekaj grozečega, strašljivega. Spominjam se tudi rekov starejših ljudi, ki so posedali na klopi pred hišo stare mame. Vedno, ko so šli mimo Cigani na vozu z vpreženimi konji, sem jih slišala reči: "Cigani se selijo, jutri bo deževalo!" Sprva sem jim verjela, saj - odrasli že vejo. Vsakič sem si rekla, da bom pozorna, če bo naslednji dan res deževalo, a sem kmalu prišla do spoznanja, da gre le za reklo. "Hendikep je kulturna travma, ki se prenaša z govorico." (Zaviršek 2001)

S tem strahom smo se učenci 2. razreda osnovne šole soočili pred 16 leti ob obisku romskega naselja. Učiteljica si je zamislila t. i. informativni dan v enem od romskih naselij v Metliki, od koder sta bila doma sošolca. Iz šole smo se v naselje odpravili peš, tako kot so tisti čas pešočili v šolo Romi. Naselje, ki leži ob robu gozda, je od mesta oddaljeno približno tri kilometre. Naselje je bilo brez elektrike in vodovoda, pot do naselja ni bila asfaltirana. Na srečo je bilo nekaj dni pred našim obiskom suho vreme, drugače bi bili blatni do kolen. Spominjam se barakarskega naselja in bosonogih otrok, ki so razposajeno tekali okoli nas. Nas, drugošolcev, je bilo okrog 25. Po naselju smo se ozirali s spačenimi obrazi, vihali

smo nosove. V lastnih očeh smo veljali za fine mestne otroke, ki so prišli na obisk k Ciganom. Ena od romskih mater nam je gostoljubno ponujala piškote, vendar so ti ostali nedotaknjeni. Nekaj pa se nas jih je vendarle dotaknilo. Učiteljica nas ni nikoli več zaradi klepetanja za kazen presedala k Ciganom. Klopi smo po novem združili, tako da med njimi ni bilo prehoda. Vsak teden je veljal nov sedežni red, tako da je vsak imel priložnost sedeti tudi z Romi.

S tem, ko sem vstopila v njihov življenjski prostor, ki mi je bil do tedaj tuj, neznan in skrivnosten, sem začutila njihovo stisko. Spoznala sem, da nimajo tistih osnovnih življenjskih pogojev, ki jih mi, meščanski otroci, katerih starši so zaposleni in redno prejemajo dohodke, smatramo za samoumevne - topel dom, toplo vodo, čista oblačila, žepnino, priboljške ipd. V družbi ti privilegiji veljajo kot samoumevni in so nam jih omogočili naši predniki že s tem, da so bili visoko šolani, zaposleni, nikoli preganjani ipd. Vse to na potomce prenaša bolj optimističen pogled na prihodnost in jim odpira nove možnosti, saj je njihov status že nekako uveljavljen. Večina Romov nima takih izkušenj, zato so njihovi otroci že v osnovi prikrajšani in živijo v začaranem krogu deprivacije.

BELA KRAJINA

Bela krajina, od koder sem tudi sama doma, je v Sloveniji ena izmed pokrajin, kjer je naseljenih največ Romov. Življenje z Romi daje Beli krajini vtis praznega prostora. Romska naselja so umaknjena v zakotje, stran od običajnih poti, na tujo zemljo, saj svoje niso nikoli imeli. Drugačnost je dovoljena, če se je ne vidi. Ko pa drugačnost vstopi v svet javnega, se pokaže, koliko je družba odprta zanjo. Ljudje, ki so v manjšini, so objekti naših predstav, polnih predsodkov in stereotipov.

V Beli krajini, ki leži v jugovzhodnem delu Slovenije ob hrvaški meji in reki Kolpi, živi v 228 družinah 884 Romov. Tako po približnih ocenah v Beli krajini živi 457 Romov v občini Črnomelj, 239 v občini Metlika in 188 v občini Semič. Razmere po vseh treh občinah so podobne:¹

- Romi živijo v odmaknjenih naseljih na obrobju mest;
- redke romske družine živijo v družbenih stanovanjih v blokovskih naseljih

¹ Vir: Dokumentacija CSD Metlika in Črnomelj; Občinska uprava Semič, marec 2002.

ali v hišah v središču mest (v Črnomlju živi devet romskih družin v bloku, v Metliki ena romska družina v bloku, dve pa v hišah v centru mesta, v Semiču ni takih primerov);

- najpogostejša oblika romskega bivališča so barake. V Beli krajini prebiva v barakah 35 družin, osem jih biva v prikolicah, dve družini sta pod šotorom.

Evropski parlament je pripravil letno poročilo o človekovih pravicah v svetu za leto 2000, v katerem ugotavlja "široko razširjeno diskriminacijo, rasno nadlegovanje in nasilje, ki ga trpijo tudi Romi". (Zaščita manjšin 2001, 14) Čeprav so Romi rojeni slovenski državljani, so obravnavani kot drugorazredni - navkljub 14. členu slovenske ustave o enakosti pred zakonom, ki je bil sprejet na podlagi Deklaracije o človekovih pravicah in temeljnih svoboščinah. Romi tvorijo ločeno skupnost, ki je že od nekdaj marginalizirana in se ne more razvijati glede na lastni interes. Danes se Rome sistematično izključuje iz družbe, v kateri živijo, vključno z diskriminacijo pri dostopu do stanovanj, zaposlovanja, izobraževanja, zdravstvenega varstva. Romska zgodovina, kultura in jezik so spregledani ali ocrnjeni. Dejstvo, da nekateri otroci govorijo romski jezik in ne razumejo uradnih jezikov, je pogosto opravičilo za njihovo razvrstitev v "posebne šole". Romom se krati pravica do drugačnosti oziroma raznolikosti. Izključeni so iz večinske družbe. Gre za sistemsko diskriminacijo na več področjih.

ROMSKO NASELJE B. V OBČINI METLIKA – ŠTUDIJA PRIMERA

Ustava zagotavlja, da "država ustvarja možnosti, da si državljani lahko pridobijo primerno stanovanje". (Ustava RS, 78. člen) Zakonov, ki bi prepovedovali rasno diskriminacijo na področju dostopa do stanovanj, v Sloveniji še ni.

Stanovanjske razmere Romov so povsod v državi slabe. Pavla Štrukelj (1991, 36-55) navaja barake kot eno izmed najpogostejših oblik romskih bivališč v Sloveniji. Tukaj 49 odstotkov vseh Romov prebiva v zasilnih bivališčih, najpogosteje v barakah iz lepenke, pločevine in lesa, ali pa v kontejnerjih. (Poročevalec, št. 18) Bivalni prostori so majhni, temni, vlažni, izpostavljeni prepihu, zakajeni. V barakah živijo številčne družine. V eni od romskih barak v Beli krajini, velikosti osem krat pet kvadratnih metrov je do nedavnega živela 14-članska družina z majhnimi otroki. S programom Phare, ki je potekal v Beli krajini, so si sezidali večjo hišo, ki pa je, ker nihče pri hiši ni zaposlen in je za opremo zman-

jkalo denarja, obstala v tretji gradbeni fazi. Delodajalci Rome odklanjajo. Od okoli tisoč Romov v Beli krajini je zaposlenih le nekaj deset.

V Beli krajini od skupno 187 romskih družin v Metliki in Črnomlju 35 (19 odstotkov) družin prebiva v barakah, osem družin pa v prikolicah. Za občino Semič nisem dobila podatkov, vendar sem v naselju *Sovinek* mimogrede opazila tudi nekaj šotorov.

1. Nelegalnost naselij

V naselju, kjer sem izvajala raziskavo, živi 93 Romov v 18 družinah. V naselju je šest zidanih hiš in 11 lesenih barak. Nobeno od teh bivališč nima urejene dokumentacije, torej pravnega statusa. Naselje je kot črna gradnja zraslo na družbeni zemlji. Tako je z večino romskih naselij v Sloveniji. Pripravljenost metliške občine za pomoč pri reševanju položaja romskih naselij ovira oziroma upočasnjuje državna oblast. Občina Metlika je že pred dvema letoma pripravila ureditveni načrt naselja, to pomeni lokacijsko dokumentacijo in dokumentacijo za komunalno ureditev in napeljavo elektrike. Hkrati so izdelali dva tipa načrtov za hiše. Dovoljenja Ministrstva za okolje in prostor še niso prejeli. Dokler ti dokumenti ne bodo urejeni, Romom tudi ne bo mogoče dodeliti zemlje. Lokalna skupnost v tem vidi še dodatno rešitev – dodelitev lastništva. Delavec iz občinske uprave je tudi mnenja, da bo okolica romskih naselij bolj urejena, ko bodo Romi lastniki parcel. Ker Romi nimajo potrebnih gradbenih in lokacijskih dovoljenj za svoja bivališča, na stavbah (hišah, barakah) nimajo hišnih številk. Vsa bivališča so črna gradnja; glavni razlog, da geodetska uprava zanje ne more izdati hišnih številke je, da se barake lahko na hitro porušijo. Vseh 93 Romov iz naselja je prijavljenih na enem naslovu pod skupno hišno številko. To je najstarejša hiša v naselju, last pokojnega starega očeta, ki jo je eden od vnukov preuredil za lastno bivanje. Hiša je trenutno brez ulične tablice, vendar je v geodetskih knjigah evidentirana še od prej.

2. BREZ ELEKTRIKE

Romi v naselju še vedno živijo tako kot pred 16 leti, ko sem jih prvič obiskala. Naselje je brez električne napeljave, zvečer prižgejo sveče, nekateri si lahko

privoščijo agregat, vendar *“ta porabi veliko goriva, zato z njim bolj šparamo. Drugače smo v temi. Čez dan, ko je oblačno, se v baraki nič ne vidi. Sploh pa pozimi. Ura je tri popoldan, pa je v baraki že tema.”* V pogovoru z referentom iz občinske uprave sem izvedela, da načrtujejo ureditev električne napeljave v edinem naselju v občini, ki še ni elektrificirano. Romi so si do sedaj pomagali z električnimi agregati, kar je zanje prevelik strošek; uporabljali so jih le ob *“posebnih priložnostih, ob obiskih in ob skupinskem gledanju televizije v baraki mojih staršev”*. (M. H., 20. 1. 2002) Romi iz sosednje občine Semič so v enem od naselij z droga električne napeljave na črno in brez varoval potegnili električno napeljavo; drog je nezaščiten, nezavarovan in zato smrtno nevaren.

3. Brez vode

Romsko naselje *Boriha* je med zadnjimi dobilo vodovodno napeljavo. Pred tem so koristili vodo iz javnega vodovoda v bližnji vasi in iz zajetja kilometer ali dva oddaljene Kolpe. Včasih so prosili za vodo tudi pri bližnjih sosedih, vendar jim ti zaradi stroškov niso vedno ustregli. V zajetju se je zbirala nesnaga, saj so kmetje vanj zlivali gnojnico in v njem čistili kmetijske naprave. Ker Romi niso imeli druge izbire, so vodo iz reke kljub temu uporabljali, hkrati pa o tem opozarjali odgovorne v lokalni skupnosti. Babica 12 vnukov ne more pozabiti: *“Šele ko so naši otroci zboleli za zlatenico, so nas vzeli resno in nam pred dvema letoma v naselje napeljali vodo.”* Podoben primer se je zgodil v romskem naselju *Pata Rat* v Romuniji, zgrajenem na odlagališču smeti na obrobju mesta Cluj Napoca. V avgustu 2000 so zaradi pitja okužene vode umrli trije otroci, več odraslih pa so hospitalizirali. (Zaščita manjšin 2001, 34) Nobeno od romskih bivališč v naselju *B.* nima sanitarij, zato *“male in velike potrebe opravljamo zunaj, v naravi, za grmovjem. Mama na šporhatu segreje vodo, pol se pa zunaj umivamo. Poleti je lažje, saj je v bližini reka Kolpa. I cunje ženske perejo zunaj v lavorju.”* (intervju, 18. 1. 2002)

4. Spremembe skozi čas

Kot pravijo Romi sami, se je v zadnjih 18 letih veliko spremenilo in izboljšalo. Stavbna struktura se razvija v mejah materialnih zmožnosti predvsem Romov samih. Vendar se mladi Romi še vedno v težkem, brezizhodnem položaju.

“Poglej, star sem 25 let, sem zdrav, močan. Imam ženo in štiri otroke. Imam ciganski priimek, zato me nihče noče vzeti v službo. Zato ne morem vzeti nobenega kredita za hišo, socialna podpora pa komaj pokrije stroške prehrane na mesec. Hiša je obstala v stanju tretje gradbene faze in je komaj primerna za bivanje.” Hiše brez oken, fasade in izolacije so mrzle, vlažne; gola opeka. Veliko toplote uide, v barakah je vlažno. Večina tamkajšnjih otrok ima astmo ali druge težave z dihali. Pogosto so prehlajeni. Pozimi se vse romske družine iz *Borihe* najraje zadržujejo v največji baraki, ki je opremljena in najtoplejša. Romi se dobro zavedajo položaja, v katerem živijo, ali kot se je izrazil eden izmed njih, “*položaja trajne revščine*”. Zase pravijo, da so revni, saj občutijo veliko pomanjkanje dobrin. Zaradi določenih okoliščin so potisnjeni pod raven osnovnih meril razvoja in obstoja družbe. Pri Romih gre za generacijsko prenosljiv etnični status, ki jih “postavlja na najnižji del vsakršne lestvice, ki jih premore naša družba”. (Delo, 25. 10. 2001)

Življenjski prostor današnjih Romov izhaja iz preteklih stoletij. Razlog, da so se Romi naseljevali ločeno od domačinov je, da jih širša skupnost kot tujcev ni sprejemala medse. Ti odnosi so prisotni še danes. Semičani pravijo: “*Svojih imamo dovolj, tujih nočemo!*”²

ZAPOSLOVANJE

Ustava RS v 49. členu zagotavlja, da je “vsakomur pod enakimi pogoji dostopno vsako delovno mesto”. V Sloveniji ni antidiskriminacijske prakse, ki bi se sistematično ukvarjala s primeri diskriminacij na področju zaposlovanja. Čeprav obstajajo neuradni dokazi, da je na tem področju diskriminacija običajna, je v državah kandidatkah prijavljenih primerov malo, proti storilcem pa ne ukrepajo.

1. Nezaposlovanje Romov

Stopnja brezposelnosti je med romskim prebivalstvom bistveno višja kot med neromskim in pogosto presega 50 odstotkov. Tudi Rainer Klien (1999, 106–111)

² Besede J. B. na konferenci Romov v Ljubljani, 15. 2. 2002.

ugotavlja, da je tveganje, da oseba postane trajno brezposelna, pri romskem prebivalstvu dosti večje kot pri neromskem. Položaj na področju zaposlovanja otežuje dejstvo, da Romi praktično v vseh državah v glavnem živijo na takšnih območjih, ki veljajo za gospodarsko neugodna, s čimer je povezana visoka brezposelnost.

Tabela: “Stopnja brezposelnosti med Romi v državah kandidatkah za vstop v EU”

Država	St. brezposelnosti Romov (%)	Pridobljeni podatki, leto
Bolgarija	60–75 %	APIC/UNDESA, 2000
Češka	70 %	Min. za zaposlovanje, 1997
Madžarska	75,8 %	Kemeny in drugi, 1994
Poljska	57 %	Državni urad za delo, 1997
Romunija	68 %	Urad ombudsmana, 1999
Slovaška	80 %	ECRI, 2000
Slovenija	87 %	Evropska komisija, 2000
Litva	ni dostopnih podatkov	/

Zaposlenost šteje kot indikator industrijskega in socialnega razvoja neke družbe. Stopnja nezaposlenosti med Romi je velika, iz tabele je razvidno, da je najvišja v Sloveniji. Od vseh brezposelnih oseb v Sloveniji jih dobra polovica nima nobene strokovne izobrazbe. Ta struktura je pri brezposelnih Romih še višja, saj jih 80 odstotkov nima končane niti osnovne šole. Le tri odstotke Romov v Sloveniji ima končano poklicno ali srednjo šolo. (Smerdu 1999, 112–118). Štirdesetletna Romka se spominja: “*Ko sem bila mlada, nisem smela niti v šolo. Cela družina je šla v lozo, pa smo do mraka iskali trstiko. To nam je bil edini zaslužek. Zato pa imam zdaj samo pet razredov narejenih.*” Zaradi načina preživetja romski otroci včasih niso redno hodili v šolo. Večina Romov v Beli krajini ima končane tri ali štiri razrede osnovne šole. Sami se zavedajo te slabosti, vendar so še vedno mnenja, da tudi za to obstaja rešitev. Le 13 odstotkov Romov je redno zaposlenih, ostali so odvisni od socialne pomoči. Na majhno zaposlenost vsekakor vpliva nizka stopnja izobrazbe Romov, na njen večji del pa tudi diskriminacija pri zaposlovanju. V raziskavi se mi je potrdila ugotovitev Darje Zaviršek (2000, 155), da so bili hendikepirani že zgodovinsko izključeni iz procesov proizvodnje, niso bili ekonomsko izkoriščani, temveč so bili definirani kot družbeno nekoristni.

Ugotavljam dva razloga velike stopnje brezposelnosti Romov:

Nizka stopnja izobrazbe: Večina Romov v Beli krajini ima končane tri, štiri ali

pet razredov osnovne šole. Starša enega od Romov, ki danes obiskuje poklicno gradbeno šolo, dvomita, da bo za Rome z izobrazbo kdaj kaj drugače. "Saj še kmeti ne dobijo službe, pa jo bodo Romi?" (J.in D. H., 5. 4. 2002) Podobnega mnenja so tudi starši majhnih otrok, katerih "usoda" je določena že z romskim priimkom: "Moj otrok se bo izšolal, ni važno, kakšno izobrazbo bo imel. Potem ga bo pa nekdo vprašal 'Od kod pa si?' pa bo rekel 'Iz Borihe'. Ne bo dobil zaposlitve. Enako je, če te vprašajo po priimku. Že po priimku si zapečaten, avtomatsko si izključen." Gre za očitne primere diskriminacije pri zaposlovanju zaradi etnične pripadnosti, kar navajam kot drugi razlog za visoko brezposelnost Romov. Pri izboru za delovno mesto Romi ostajajo zadnji v vrsti. Zgovoren je primer Roma, ki je jezno komentiral odnos zaposlenih na Zavodu za zaposlovanje: "Kamorkoli prideš, tam imaš zaprta vrata. Ni lepe besede za Rome. Tudi to ni odnos, če ti na Zavodu rečejo, da delodajalec vzame vse, samo Cigane ne!" (P. P., 20. 1. 2002) Delodajalci v mnogih primerih pri iskanju delavcev že vnaprej postavijo pogoj, da delavec, ki ga napoti Zavod, ne sme biti Rom. Dogaja se tudi, da delodajalec pri sezonskih delih večkrat raje zaposli neRoma, četudi je slabši delavec kot Rom. Nekateri med njimi so vključeni v občasna javna in sezonska dela, vendar je ponudba teh del odvisna od občine, če se ta prijavlja na razpisana sredstva za izboljšanje položaja Romov. Država v celoti financira osebne dohodke Romom, ki so vključeni v programe javnih del. Navkljub tej ugodnosti pa se dolenjska občina Šentjernej letos ni odločila ponovno kandidirati za razpisana sredstva, saj so na občinski upravi ocenili, da javna dela pri Romih v njihovi občini nimajo smisla. (intervju z J. H., 25. 3. 2002) Vodja javnih del je komentiral, da efekt prejšnjih javnih del ni bil dosežen, saj so kmalu po zaključku del v romskih naseljih spet zrasli kupi železja in smeti. Varuh človekovih pravic Matjaž Hanžek poudarja, da na področjih, kjer ni prijav kršenja človekovih pravic, še ne pomeni, da nepravilnosti tudi dejansko ni. Glede na njegove izkušnje je ravno tam največ nepravilnosti, čeprav ljudje o tem molčijo. (Delo, 10. 12. 2001; 23. 1. 2002) Sprašujem se, kje je vzrok, da Romi molčijo. Seznanjeni so z možnostjo pritožbe, vendar so že vnaprej prepričani, da "nima smisla niti poskusiti, saj ne bo nič iz tega. Cigane nihče ne jemlje resno!" (P. P., 20. 1. 2002) Tudi strokovnjaki na Centru za socialno delo in na Zavodu za zaposlovanje v Beli krajini so mnenja, da so Romi v Beli krajini najtežje zaposliva skupina brezposelnih.

Republiški zavodi za zaposlovanje nimajo točnih evidenc o prijavljenih brezposelnih Romih, saj se v evidenco ne vnašajo ločeno od neRomov. Zato so ti podatki približni in naj veljajo le kot oris stanja brezposelnosti Romov v Beli krajini.

V občini Črnomelj je okrog 300 Romov, ki so dela zmožni, od tega je 172 brezposelnih. V občini Semič je od približno 111 dela zmožnih Romov 43 brezposelnih. V občini Metlika je od približno 131 dela zmožnih Romov 114 brezposelnih. V vseh treh primerih je stopnja brezposelnosti Romov visoka, v metliški občini celo več kot 80-odstotna, kar je tudi slika brezposelnih Romov po vsej Sloveniji.

V Beli krajini ni veliko delodajalcev, ki bi imeli posluh za zaposlovanje Romov. Ugotovila sem tudi, da je v enem od belokranjskih podjetij, ki ima status invalidskega podjetja in zaposluje 51 delavcev, le 23 zaposlenih invalidov, ostali zaposleni so Romi. Večina zaposlenih Romov dela pri odvozu odpadkov v Komunalnem podjetju, opravljajo pa še ostala nekvalificirana dela (urejanje mestnih vrtov, parkov, urejanje cest). Iz naselja B. so od vseh Romov le štirje zaposleni na Komunalnem podjetju v Metliki. Navadno je v družini zaposlen le eden, v vseh primerih iz naselja B. so to moški. Vendar so Romi kljub težkemu načinu preživljanju zadovoljni s tem, kar imajo: "Dobro je tudi to, samo da je redna služba." Presenečena sem bila nad besedami ene od socialnih delavk v Beli krajini, ki je Rome opredelila kot "edine primerne za delo s smetmi, saj v njih celo živijo". Kdo drug bi pa po njenem mnenju hotel opravljati to delo. Romi v Beli krajini so s takim načinom razmišljanja izpostavljeni strukturnim diskriminacijam in poniževanju.

Povprečno 25 tisoč tolarjev socialne denarne pomoči, kar je brezposelnim Romom edini denarni vir na mesec, komaj zadostuje za mesečne izdatke za prehrano. Občasno se predvsem mlajši Romi zaposlujejo na javnih delih, ki pa so sezonskega značaja. S plačilom niso zadovoljni, saj ni dosti višje od socialne pomoči, ker jim deset odstotkov zaslužka pobere davčna služba, vendar, kot pravijo sami, je bolje to, kot pa da "doma sedijo kot kače na soncu". V metliški občini letos že tretje leto zapored poteka program javnih del "Romi za Rome", ki bo, kolikor dolgo bo program potekal, prinašal šestmesečni zaslužek okrog dvajsetim Romom. Podobni programi javnih del vsako leto potekajo tudi v občini Semič, kjer pa je interesentov manj. Romi nočejo delati, saj je plačilo tako majhno, da so mnenja, da gre za izkoriščanje (podatek je posredovala delavka na občini Semič). Pripovedovali so mi, da nočejo delati za 40 tisočakov, ampak raje sedijo doma v senci in prejemajo približno enako mesečno socialno denarno podporo. Črnomaljski Romi pa se sploh ne spominjajo, kdaj bi v njihovi občini potekala javna dela za Rome: "Za Cigane v Črnomlju ni nikakršnega dela." (S. K., 2. 4. 2002).

Vendar niso le Romi nezadovoljni s plačilom javnih del. Znanka, ki je dve leti iskala zaposlitev in bila občasno zaposlena v programu javnih del, je prišla do podobnih zaključkov, in z delom prenehala. (pogovor z V. V., 18. 11. 2001) Vendar je za neRome tako početje opravičljivo, Cigane pa družba obtoži, da so leni. Prav tako v družbi velja prepričanje, da "Romi živijo na naše stroške bolje, kot kadarkoli prej". (komentar anonimnega) Brezposelni Romi, ki so prijavljeni na Zavodu za zaposlovanje so, tako kot ostali državljani Slovenije, upravičeni do prejemkov socialnih pomoči. Izključenost se kaže na ekonomskem področju in na trgu dela, zato so pogostejši prejemniki socialnih denarnih pomoči. Romi živijo v začaranem krogu revščine zaradi njihove nizke stopnje izobrazbe in diskriminacije pri iskanju zaposlitve.

V Beli krajini ni programov javnih del za Romke. Same so imele nekaj predlogov, kako bi jih lahko zaposlili namesto tistih neromskih žensk, ki zdaj opravljajo podobno delo. Številni so primeri programov, ko gre denar za Rome le posredno. To v praksi pomeni, da gre preveč denarja za mentorje, ki skrbijo za izvajanje del, manj pa za same Rome in dosego cilja romske socializacije in izboljšanja razmer. Mnenja sem, da bi Romi dosegali večji napredek in večji socializacijski razvoj, če bi bili oni sami v vlogi mentorjev, kuharic, skrbnic. S tem bi dosegli večje zaupanje med pripadniki romske skupnosti, s ponudbo delovnega mesta pa bi jim obudili upanje o zaposlitvenih možnostih. Primer dobre prakse je v tem primeru Novo mesto, kjer je v eni od osnovnih šol Romka zaposlena v programu javnih del, ki se ukvarja s socializacijo romskih otrok tamkajšnje šole. V mestni knjižnici je Romka zaposlena v programu Življenje brez predsodkov, katere namen je ohranjanje znanja pismenosti in bralnih navad in hkrati odpravljanju nestrpnosti ob sožitju dveh kultur. Dokler v naši državi ne bomo naredil koraka naprej v to smer, dokler bodo "drugi" (neRomi = mi) delali za Rome, se razmere ne bodo izboljšale.

2. Zgodbe Romov in Romk o primerih neenakosti na področju zaposlovanja

- Delodajalci so polni predsodkov do Romov, ki iščejo zaposlitev. Tonči A. Kuzmanić (1991, 11) pripisuje odnos tujosti "napačnemu" priimku, barvi oči, las oziroma nekoliko temnejši koži. Naslednji primer je del pripovedi

25-letnega Roma, ki še nikoli ni bil redno zaposlen: "Jaz sem to doživel. Zavod za zaposlovanje me je poklical na razgovor za prosto delovno mesto v Revozu v Novem mestu. Šel sem na razgovor, vse je potekalo brez težav. Seznanjen sem bil že, kje in kaj bi delal, o vseh ostalih pogojih dela ... Potem pa me je vprašala, kako se pišem. Sem rekel: 'Hudorovac.' Tu se je najin pogovor končal, le še hvala, na svidenje mi je rekla." (intervju z M. H., 20. 1. 2002)

- 43-letna Romka, katere delodajalka je šele po treh letih njene zaposlitve v eni od belokranjskih tovarn naključno izvedela, da je Romka, pripoveduje: "Delala sem za tekočim trakom. Na novo so zaposlili še dve Romki, za katere se je takoj vedelo, kdo sta. Moj priimek pa ni tipičen romski. Ženske so se začele pogovarjati po cigansko, pa sem se jim pridružila. Dan kasneje me je moja šefica na samem previdno in očitajoče vprašala: 'Za tebe pa sploh nisem vedela, da si Romkinja.' Od tistega dne se je najin odnos spremenil, ohladil, pričeli sva se vikati, izgledalo je, da v moji bližini ni bila sproščena." (intervju 2. 5. 2002)
- Neenak odnos imajo tudi Zavodi za zaposlovanje. Tudi izobraženi Romi imajo težave pri vključevanju v zaposlitev. Za to so krivi predvsem stereotipi delodajalcev, ki v mnogih primerih pri iskanju delavcev za zaposlitev že vnaprej postavijo pogoj, da delavec, ki ga napoti zavod, ne sme biti Rom. Tudi pri sezonskih delih se velikokrat dogaja, da delodajalci raje zaposlijo osebo, ki ni Rom, čeravno je slabši delavec od večine Romov.³ O tem priča že zgoraj omenjen primer P. P. (20. 1. 2002).

³ Poročilo zavoda RS za zaposlovanje, Območna enota Novo mesto: »Romi na trgu delovne sile«, 3. 3.

VIRI IN LITERATURA:

- BEZEK-JAKŠE, M. 2000: Se bodo ponovili dogodki iz Malin? Dolenjski list, 17. 2. 2000.
- COLEMAN, L. M. 1999: Stigma – razkrita enigma. V: Nastran Ule, M. (ur.): Predsodki in diskriminacije. Znanstveno in publicistično središče. Ljubljana, str. 198–216.
- DUMITRIČ, M. 2000: Romov nočejo za sosede. V: Delo, 29. 3. 2000.
- DOUGLAS, M. 1992: Purity and Danger. An Analysis of the Concepts of Pollution and Taboo. Routledge. London.
- DROLC, A. (ur.) 2001: Spremljanje pridruženja EU. Zaščita manjšin. Open Society Institute. Budapest.
- HORVAT, J. 1999: 1. konferenca slovenskih Romov, V: Romano them, letnik 5, št. 5, str. 28–29.
- Informacija o položaju Romov v Republiki Sloveniji 1995: Poročevalec državnega zbora Republike Slovenije, št. 18, str. 55–69.
- KLIEN, R. 1999: Posebni sistemi v politiki delovne sile za Rome. V: Klopčič, V.; Polzer, M. (ur.): Poti za izboljšanje položaja Romov v srednji in vzhodni Evropi – Izziv za manjšinsko pravo. Inštitut za narodnostna vprašanja. Ljubljana, str.106–111.
- KLOPČIČ, V. 2000: Romi – Evropska manjšina. V: Jesih, B (ur.) Razprave in gradivo, 36/37. Inštitut za narodnostna vprašanja. Ljubljana, str. 173–184.
- LAMOVEC, T. 1999: Kako misliti drugačnost. VŠSD. Ljubljana.
- MIHELJAK, V. 2002: Bi imeli Sestro za sosedo? V: Delo, Sobotna priloga, 11. 5. 2002, str. 9.
- Naša anketa: Kako strpni do Romov? V: Dolenjski list, 4. 4. 2002.
- OAKES, P. J.; HASLAM, S. A.; TURNER, J. C. 1999: Politika, predsodki in mit v preučevanju stereotipov. V: Nastran Ule, M. (ur.): Predsodki in diskriminacije. Znanstveno in publicistično središče. Ljubljana, str. 62–91.
- SMERDU, F. 1999: Predstavitev projekta “Problematika zaposlovanja Romov” v občini Novo mesto. V: Klopčič, V.; Polzer, M. (ur.): Poti za izboljšanje položaja Romov v srednji in vzhodni Evropi – Izziv za manjšinsko pravo. Inštitut za narodnostna vprašanja. Ljubljana, str. 112–121.
- STARČEVIČ, Z. 2001: Romi niso rasa. V: Delo, 15. 10. 2001.
- ŠIFTAR, V. 1970: Cigani. Minulost v sedanosti. Pomurska založba. Murska Sobota.
- ŠTRUKELJ, P. 1991: Etnološke raziskave romske populacije v republiki Sloveniji.

- V: Romi na Slovenskem. Razprave in gradivo, 25. Inštitut za narodnostna vprašanja. Ljubljana, 36–55.
- UHLIK – RADIČEVIČ 1978: Ciganska poezija. Državna založba Slovenije. Ljubljana.
- ZAVIRŠEK, D. 2000: Hendikep kot kulturna travma. Založba/ *cf. Ljubljana.

1997.

ABSTRACT

ROMA PEOPLE IN BELA KRAJINA

Roma people represent a minority, that was marginalized from the beginning of their first settlements in Slovenian ground. They still live on the margin of our society. This article explains the history and first migrations of Roma people and also emphasises the construction of social fear and the them "others" which still implies on Roma people. Nowadays, the housing and employment crisis is still present. 49% of roma families in Slovenia live in barracks without electricity and running water. Only 13% of Roma people in slovenia is employed. Many discrimination examples have been told to me during my field work and are mentioned here as examples of discrimination of basic human rights.

Pisarna - prostori romskega društva Romano vozo, Velenje

foto stran

Gregor Steklačič

ROMI V OBČINI GROSUPLJE

Raziskovalna naloga

1. UVOD

Raziskovalna naloga je poročilo o 14-dnevni obvezni praksi v tretjem letniku študija na Oddelku za geografijo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani; opravljena je bila za potrebe občinske uprave občine Grosuplje.

Naloga je sestavljena iz dveh delov. V prvem so najbolj pogoste karakteristike Romov v Sloveniji obravnavane s pomočjo dosegljive literature – opredelitev in klasifikacija Romov, etnična struktura, osnovne značilnosti, ki vplivajo na življenjske razmere Romov, kot so: bivalni pogoji, socialna, izobrazbena, starostna in zaposlitvena struktura. Drugi del po istih karakteristikah obravnava Rome v občini Grosuplje.

2. ROMI V SLOVENIJI

Pri opredelitvi rase Romov se je treba zavedati dejstva, da v evropskem merilu k Romom ne spadajo le nam poznane, temveč tudi druge posebne skupine, kot npr. Sinti, ki živijo v bolj severnem delu Slovenije (Gorenjska, Koroška in nekaj v Prekmurju), predvsem pa v državah srednje Evrope. Poimenovanje Rom se je uveljavilo zaradi poskusa poenotenja poimenovanja te specifične neteritorialne manjšine, ki živi v večini evropskih držav. Prav tako pa so se na kongresu pripadnikov teh skupin leta 1979 želeli znebiti slabšalnega imena Cigan. “Rom pomeni človek, v množini ima ta beseda obliko Roma, kar pomeni ljudje.” (Štrukelj, 26) Glede na to, da se v Sloveniji Romi in Sinti identificirajo z oznako Cigani, bi bilo verjetno najbolje uvesti ta termin, ki bi združil obe skupini, prav tako pa je najti sorodne izraze v vseh evropskih jezikih. (Zupančič, 7)

Pri ugotavljanju izvora Romov se je v preteklosti veliko ugibalo. Srednjeveške ciganske legende, ki pa so bile brez znanstvene podlage, so kot njihovo prvotno domovino omenjale Egipt, iz katerega izhaja tudi njihovo angleško poimenovanje (Gypsies). Skozi stoletja se je izoblikovala znanstveno dokazana teorija na jezikovni podlagi, ki je sorodna s sanskrtom iz severozahodne Indije. (Štrukelj, 23–24)

Pot iz njihove prvotne domovine proti Evropi naj bi se po predvidevanjih znanstvenikov začela okoli 5. stoletja preko Afganistana in Perzije, kjer naj bi se za nekaj časa ustavili in od tod razcepljeno nadaljevali eni preko Armenije in Turčije v Grčijo in naprej v Evropo, druga skupina pa naj bi se selila preko Sirije in severne Afrike do Španije. Obe skupini naj bi se srečali v zahodni Evropi, ki so jo dosegli v 15. stoletju. (Štrukelj, 25)

Število Ciganov v Sloveniji je glede na druge države razmeroma majhno. Med njimi ločimo tri rodove, ki jih po pokrajinah naselitve imenujemo prekmurski, dolenski in gorenjski Cigani. Te skupine pa poimenujemo tudi po deželah, iz katerih so se priselili v Slovenijo: dolenska skupina so hrvaški Cigani, prekmurska madžarski, gorenjski Cigani ali Sinti pa so priseljeni z nemško govorečega ozemlja. Ta različnost se pozna v jeziku, saj imajo vse tri skupine vpliv narečij dežel, iz katerih so se priselili. Vpliv le-teh je v Sloveniji že tako velik, da bi se posamezne skupine težko sporazumevale v maternem jeziku. (Štrukelj, 66)

Slovenija je etnično pluralna družba, saj se je struktura narodov, ki so živeli na njenem teritoriju, skozi zgodovino močno spreminjala. Te zgodovinske spremembe niso močno vplivale na sedanjo sestavo, ki se je po drugi svetovni vojni izoblikovala predvsem z notranjimi migracijami v nekdanji državi. Priseljenci s teh območij so ob osamosvojitvi Slovenije po 40. členu *Zakona o državljanstvu* pridobili slovensko državljanstvo na podlagi stalne naselitve na ozemlju Republike Slovenije. V najnovšem času se pluralnost v slovenski družbi s priselitvami pripadnikov tudi drugih narodnosti le še povečuje.

“V tem kontekstu lahko prebivalstvo Slovenije razdelimo:

- slovenski narod kot avtohtona etnična skupnost;
- dve avtohtoni narodni manjšini (italijanska in madžarska), ki uživata posebno ustavno varstvo;
- (avtohtona) romska skupnost, ki prav tako uživa posebno ustavno manjšinsko varstvo;
- manjšinske etnične skupnosti v Sloveniji, katerih pripadniki so državljani Republike Slovenije, vendar pa njihove etnične skupnosti v ustavi in zakonski ureditvi niso opredeljene kot narodne skupnosti, ki uživajo posebno zaščito. V to skupino sodijo neavtohtone (imigrantske) manjšinske etnične skupnosti in njihovi pripadniki, ki imajo slovensko državljanstvo, vendar so se v Slovenijo preselili šele relativno nedavno (praviloma po drugi svetovni vojni). Te etnične skupnosti lahko označimo kot ‘novodobne etnične manjšine’. Sem sodijo tudi neavtohtoni Romi.” (Žagar, 145–146)

Tabela 1: Število Romov in celotnega prebivalstva v Sloveniji po popisih prebivalstva:

Leto	1953	1961	1971	1981	1991	2002
Romi	1.663	158	951	1.393	2.259	3.246
Romi (‰)	1,13	0,10	0,57	0,76	1,17	1,65
Skupaj	1.466.425	1.591.523	1.679.051	1.838.381	1.913.355	1.964.036

Vir: Statistični urad Republike Slovenije, Popis prebivalstva, gospodinjstev in stanovanj 2002.

Rezultati popisa po narodni pripadnosti kažejo na vse večjo etnično pluralnost; najbolj se zmanjšuje delež večinskega naroda Slovencev, večja pa se število pripadnikov drugih etničnih skupnosti, prav tako pa se kaže porast števila novih etničnih skupnosti.

Število Romov v obdobju po drugi svetovni vojni je med leti 1953 in 1961 upadlo, kar je mogoče razlagati z različnimi samoopredelitvami (več identitet Romov) pripadnikov romske skupnosti ob posameznih popisih. Pri nekaterih pa naj bi zanikanje romske identitete pomenilo poskus družbene promocije. Po letu 1961 število pripadnikov romske skupnosti v Sloveniji stalno narašča, kar lahko pojasnimo z več razlogi. V največji meri so razlog priselitve neavtohtonih Romov, vendar pa so razlogi vedno pogojeni z različnimi političnimi, ekonomskimi, socialnimi in kulturnimi dejavniki in položaji; za romsko skupnost se Romi vse bolj opredeljujejo tudi zaradi vse večjih zakonskih ugodnosti. Seveda je povečanje njihovega števila tudi odraz vse večje tolerance popisovalcev, popisnih formularjev in večinskega do manjšinskih narodov. Prav tako pa je močnejša etnična zavest Romov odraz njihove vedno boljše organiziranosti in aktualizacije problema Romov na mednarodni ravni.

Pri statističnih podatkih je vedno treba imeti pred očmi dejstvo, da je realno število Romov močno podcenjeno. Po Žagarjevi oceni iz leta 2002 naj bi bilo število “avtohtonih” in “neavtohtonih” Romov v Sloveniji nekje med 7.000 in 12.000, od tega pa naj bi bilo “avtohtonih” Romov od 3.000 do 6.500. Odstopanja od uradnih podatkov so posledica neopredeljevanja za Rome, za kar je več vzrokov. Romi se ne želijo več enačiti z romstvom, nekateri zaradi integracije v neromsko družbo, drugi zaradi potencialnih težav pri zaposlovanju ali šolanju otrok, za neopredeljevanje pa je lahko razlog tudi negativen odnos večinskega prebivalstva. Med drugim pa je popis 2002 predvideval tudi možnost, da se popisana oseba narodnostno ne opredeli, če si tega ne želi. V Sloveniji se leta 2002 po narodnosti ni opredelilo 48.588 oseb. (medmrežje 1)

Večina Romov v Sloveniji živi v Prekmurju (43 odstotkov) in na Dolenjskem (35 odstotkov), večje koncentracije Romov pa so še v Mariboru, Ljubljani,

Velenju, Brežicah in Radovljici. V večjih mestih so priseljeni tudi alohtoni Romi z območij nekdanje Jugoslavije. (Zupančič, 14)

Tabela 2: Narodno opredeljeni kot Romi po občinah po popisu 2002:

Občina	Narodno opredeljeni kot Romi
SLOVENIJA	3246
Maribor	613
Novo mesto	562
Murska Sobota	439
Ljubljana	218
Puconci	137
Kočevje	127
Šentjernej	98
Metlika	90
Lendava	86
Tišina	86
Črnomelj	85
Črenšovci	63
Cankova	56
Rogašovci	51
Ribnica	49
Semič	47
Brežice	42
Krško	37
Velenje	34
Turnišče	29
Ivančna Gorica	27
Miklavž na Dravskem polju	25
Beltinci	23
Jesenice	21
Hoče - Slivnica	19
Lenart	16
Trebnje	16
Starše	14
Kranj	12
Kuzma	10
Slovenska Bistrica	10
Druge	104

Vir: Statistični urad Republike Slovenije, Popis prebivalstva, gospodinjstev in stanovanj 2002.

Na področju bivalnih razmer Romov v Sloveniji je nomadizem skoraj v celoti izginil, med največje probleme stalnih naselij pa sodijo parcelizacija in urbanistični ureditveni načrti romskih naselij. Poleg tega naselja največkrat tudi niso komunalno urejena, so brez elektrike in vode ter nimajo rednega odvoza smeti. Poseben problem predstavlja problem lastništva zemljišč, saj so si Romi uredili stanovanjske hiše in barake na ozemlju drugih lastnikov, predvsem kmetov ali države. V večini primerov so romska bivališča in naselja na obrobju ali zunaj naselij, ločena od preostalega prebivalstva. Romska naselja so nastala z ustalitvijo ene družine na tuji parceli, okoli te pa so se kasneje naselili tudi drugi, ali pa se je naselje večalo z rastjo prvotne družine in s porokami.

Po Horvatu Rome glede na bivalne razmere razvrščamo v tri skupine:

- Romi z visoko kulturo bivanja, ki živijo v urbanem središču, v stanovanjskih blokih ali najemnih stanovanjih. Ti Romi največkrat zavračajo romsko identiteto zaradi lažje integracije v večinsko družbo. Med te sodijo tudi Romi, ki živijo v lastnih zidanih hišah izven romskih naselij ali v razvitih romskih naseljih.
- V drugo skupino sodijo Romi z malce nižjo stopnjo kulture bivanja; Romi, ki živijo v strjenih romskih naseljih, s kompleksi zidanih eno- ali dvoprostornih "cimpranih" ali lesenih hišah.
- Tretjo skupino predstavljajo Romi z najnižjo stopnjo kulture bivanja. Ti živijo v izolatih, ki so locirani na periferijah vaških skupnosti. Njihovi bivalni prostori so temni, vlažni, higiensko zanemarjeni in brez urejenih sanitarij. (Horvat, 21-22)

Ker Romi v večini primerov nimajo privzgojenih delovnih navad in niso strokovno kvalificirani za delo, se težave pojavljajo tudi pri rednih zaposlitvah. Stopnja izobrazbe Romov je veliko pod slovensko ravno, zato so Romi vedno ali prvi odpuščeni ali pa so na Zavodu za zaposlovanje na repu čakalne liste. Velikokrat se zaradi negativnih stereotipov pri pogovorih za službo pojavi nezavedna diskriminacija, kar verjetnost zaposlitve še zmanjša. V Sloveniji je ocena brezposelnosti pri Romih 50 do 80-odstotna (Žagar, 158), ponekod na Dolenjskem pa celo do 100-odstotna. Romi se zaposlujejo predvsem kot nekvalificirani delavci (čistilci, konfekarji, šivilje, tesarji, gradbeniki, komunalni delavci ...) pa še to le sezonsko ali za določen čas. Samostojni viri dohodkov jim predstavlja zbiranje surovin (železo) ter nabiranje zelišč in gozdnih sadežev. Pri zaposlovanju je pogosto tudi prehajanje iz ene delovne organizacije v drugo.

Za zelo velik delež brezposelnosti Romov je v največji meri kriva njihova izobrazba, iz česar izhaja socialni položaj Romov. Čeprav imajo romski otroci enake možnosti obiskovanja osnovne šole kot vsi ostali, jo pogosto neredno obiskujejo ali celo stalno izostajajo. V nekaterih okoliših starši še vedno ne vpisujejo svojih otrok v prvi razred. Romski otroci imajo zaradi neznanja slovenskega jezika in bivanjskih razmer že v osnovi težave pri učenju.

Romi se vključujejo v dva modela šolstva. Prvi je integracijski; v njem se romski otroci vključijo v redno šolstvo večinskega naroda, kjer so pogosto diskriminirani in zaradi tega pouk neredno obiskujejo. Drugi model romskega šolstva je obiskovanje posebnega, ločenega oddelka za romske otroke, pri katerem pa se pojavlja problem kakovosti in strokovnosti učiteljev. Za osnovno šolo v romskem jeziku v Sloveniji ni dovolj ustreznega kadra, ki bi obvladoval oba jezika. V Sloveniji večina Romov nima dokončane niti osnovne šole, srednjo šolo ali več pa obiskujejo le redki Romi. Pri tem pa je treba navesti podatek, da se delež Romov s končano osnovno šolo (pismenost Romov) veča od starejših k mlajšim. Tako lahko v prihodnje ob spremembi vrednot o šolanju – kar bo postalo nujnost že zaradi zaposlitve – pričakujemo tudi večje zanimanje za šolanje. Pogostejše obiskovanje šole romskih otrok lahko povežemo tudi z dodatno finančno stimulacijo ob rednem obiskovanju pouka. Napaka staršev šolajočih otrok pa je, da ta denar le redko vlagajo v šolske namene.

3. ROMI V OBČINI GROSUPLJE

Romi v občini Grosuplje sodijo med dolenjske Rome, ki so se v Slovenijo preko Hrvaške priselili najprej v južne predele Dolenjske. Glede na to, da se grosupeljski Romi družijo predvsem z Romi iz upravnih enot Ribnice in Kočevja, lahko sklepamo, da so se tudi sami priselili s tega območja. Po pogovorih s starejšim Romom, ki trdi, da je prvi Rom, ki se je leta 1963 preselil iz Dobrega polja in se stalno naselil v Grosupljem, pridemo do teorije, da je priselitvena pot grosupeljskih Romov vodila iz zahodne južne Dolenjske preko Dobrepolja v Grosuplje. Ker so se Romi v Grosuplje priselili relativno pozno, jih ne moremo šteti med avtohtone Rome.

Po anketiranju na terenu je število Romov v občini Grosuplje 143. K tem lahko prištejemo še dodatnih približno 10–20 Romov, ki jih ni bilo mogoče popisati, ker niso prijavljeni na upravni enoti Grosuplje, ampak nekje drugje, in se zaradi tega izogibajo kakršnemu koli evidentiranju. Po seznamu Romov, prijavljenih v obči-

ni Grosuplje, ki ga je upravna enota Grosuplje dne 23. 9. 2003 posredovala Občini Grosuplje, je bilo tu prijavljenih 169 Romov. Ta seznam se bistveno razlikuje od sedanjega stanja, kar dokazuje, da se Romi še vedno veliko preseljujejo in to ne samo zaradi porok, selijo se namreč tudi cele družine. Od ljudi z obstoječega seznama se jih je izselilo 49, na novo pa se je priselilo 22 Romov, ki so še vedno prijavljeni v upravnih enotah Kočevje (18), Ribnica (1) in Trebnje (3). Romi, ki so se izselili iz Grosupljega in se še niso uradno odjavili, pa so se naselili v občinah Kočevje (4), Ribnica (28) in Ivančna Gorica (17).

Statistični urad Republike Slovenije je po popisu prebivalstva leta 2002 v Grosupljem zabeležil manj kot deset Romov, ki so se narodnostno opredelili. Zaradi trditve popisovalca, ki je v Grosupljem popisoval Rome, da je popisal minimalno 30 oseb, ki so se narodnostno opredelile za Rome, sklepamo, da gre za napako Statističnega urada. Nekateri Romi so se opredelili tudi za Slovence, s čimer se želijo integrirati v slovensko družbo.

Ti dve dejstvi nam dokazujeta, da so uradni podatki o številčnosti Romov lahko zelo varljivi, statistični podatki pa močno podcenjeni ali celo napačni.

V Grosupljem je pet stalnih romskih naselij in ena družina, ki zaradi preprirov z drugimi Romi v naselju, v katerem se še do nedavna živeli, šotori na zasebnih posestvih. Vsa naselja so od centra Grosupljega oddaljena največ dva km ali pa so od samega naselja Grosuplje ločena z industrijsko cono ali kmetijskimi zemljišči. Naselja se pojavljajo v oazah (tudi naziv za eno od naselij) sredi polj, odmaknjena od Grosupljega in glavnih lokalnih poti. Lastništvo zemljišč je urejeno na primeru naselij *Smrekec 1* in *Smrekec 2*, ki sta na občinskem zemljišču. Občina je v preteklosti vložila približno 200 milijonov tolarjev za ureditev betonskih platojev, postavitev barak (kontejnerjev) in razvod vodovoda v vsako barako z namenom, da bi se vsi Romi, živeči v občini, naselili na eni lokaciji. Vendar se je tu naselil le del Romov, med katerimi so nastala notranja nesoglasja, zaradi česar so se nekateri že odselili na druge lokacije v občini ali na območje Kočevja in Ribnice. Eno od teh naselij je *Ponova vas*, ki stoji na parceli, namenjeni za kmetijsko uporabo, vendar je v lasti Romov. Težave z lastništvom parcel so tudi v naseljih *Niko* in *Oaza*, ki stojita na parcelah v zasebni oziroma lasti nacionalnih zavodov. Za naselje *Niko* glava družine trdi, da je pred leti zemljišče že kupil, vendar pa zaradi naivnosti in nepoznavanja zakonov pri tem ni podpisal pogodbe. Čeprav sta obe naselji na zemljiščih v neromski lasti, jih nihče ne preganja, tako kot se to dogaja osemčlanski družini, ki se zaradi izselitve iz naselja *Smrekec 1* stalno preseljuje in šotori na okoliških travnikih.

Prvo stalno naselje Romov je naselje *Niko* pri Malem Mlačevu, ki je od kraja

odmaknjeno 500, od lokalne ceste Grosuplje–Veliko Mlačevo pa 200 metrov, vodi pa se pod evidenčno hišno številko Malo Mlačevo 35. V eni leseni dvoetažni hiši, veliki približno 12 x 8 metrov, ki je brez elektrike in z vodovodno pipo na dvorišču, živijo tri družine (17 oseb). V hiši naj ne bi imeli niti žarnice, ki naj bi se napajala z elektriko, pridobljeno z agregatom, voda na dvorišču hiše pa rabi za pitno in sanitarno vodo. Sanitarije niso urejene, prav tako je zelo slabo poskrbljeno za okolico.

Od vseh romskih naselij v Občini Grosuplje je najbolj urejena *Oaza*, ki stoji sredi najboljših obdelovalnih površin, oddaljena 200 metrov od Grosupljega in lokalne ceste Grosuplje–Veliko Mlačevo, vodeno pa je pod hišno številko Veliko Mlačevo 1a. V naselju živi 39 oseb, ki se opredeljujejo za Rome, med njimi je tudi nekaj pripadnikov slovenske narodnosti – za Rome se opredeljujejo zaradi skupnega življenja in mešanih zakonov. K urejenosti spada: pokošena trava, rože na oknih, zavese, s peskom posuto dvorišče, zabojnik za smeti ... V to naselje se zaradi urejenosti priseljujejo Romi iz Kočevja in Ribnice ter drugih romskih naselij v občini. V *Oazi* je devet lesenih hiš in ena prikolica, poleg tega pa še pet objektov, ki naj bi rabili drugim namenom (drvarnica, garaža). Sredi naselja je skupna vodovodna pipa, od katere so si nekateri na lastne stroške, da jim pozimi voda ne zmrzne, naredili razvod do svojih hiš. Električna, ki jo pridobivajo s pomočjo agregatov, ne rabi samo za razsvetljavo, temveč jo uporabljajo tudi za napajanje aparatov bele tehnike. Sanitarije niso urejene.

Največji naselji Romov v občini Grosuplje sta *Smrekec 1* in *Smrekec 2*, ki sta locirani za industrijsko cono Grosuplje-Jug na južnem obrobju Grosupljega, pošta pa ju vodi pod naslovom Grosuplje, Taborska cesta 12a. V obeh še vedno živi 79 Romov, vendar se iz naselja *Smrekec 1* (kontejnerji) zaradi notranjih nesporazumov, ki že načenjajo odnose med obema naseljem, izseljujejo. Naselji sta nastali na pobudo občine, ki je želela vse Rome strpati v komuno, vendar načrt ni uspel. Občina je v *Smrekcju 1* postavila deset kontejnerjev, ki sedaj predvsem zaradi neprimerne velikosti v večini ne rabijo svojemu namenu; večina Romov si je postavila svoje lesene hiše ali prikolice. V naselju je veliko starih avtomobilov, občasno se sliši streljanje, pogosto je tudi kurjenje raznih predmetov. Pred naseljem je velik kup starega železa, ki ga nabirajo zaradi dodatnega zaslužka. Prebivalci naselja uporabljajo skupno pipo, agregat rabi za pridobivanje elektrike za razsvetljavo in ozvočenje. Naselje je komunalno neurejeno, sanitarij ni, sredi naselja so kupi smeti in ostanki kurišč.

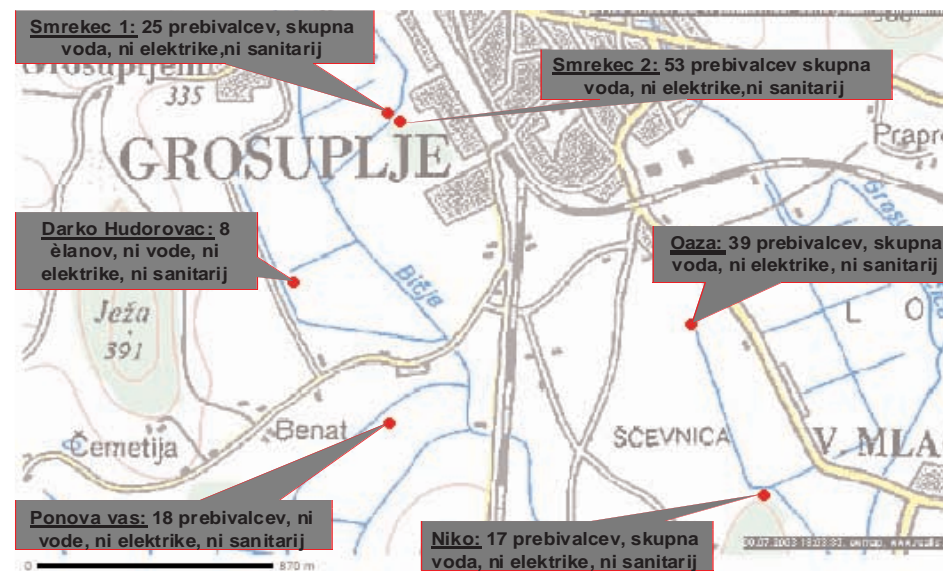
Občina je investirala več denarja v naselje *Smrekec 2*. Romom je naredila betonske platoje s priključkom za vodo, na katerih so si postavili lesene enopros-

torske barake z zasilno kuhinjo. Števec za vodo je skupen, račun plačuje občina. Električna se pridobiva z agregati, vendar rabi večinoma samo za razsvetljavo. V naselju v sedmih barakah živi 53 ljudi, med njimi je tudi nekaj mešanih zakonov. S sosednjim naseljem *Smrekec 1* so stalno v sporu.

Zaradi notranjih sporov v naselju *Smrekec 1* je nastalo tudi naselje *Ponova vas*, locirano ob potoku Bičje, ki ga uporabljajo kot vir pitne in sanitarne vode. Romi so se tja preselili leta 2001, ko je njihov predstavnik po opravljenem kmetijskem izpitu kupil kmetijsko zemljo, češ da jo bo obdeloval. V naselju sedaj živijo štiri družine (18 članov), verjetno pa se bodo Romi vanj še priseljevali. To naselje sodi med srednje urejene; osnovni pogoji, kot sta voda in električna, niso urejeni.

Družina, ki šotori, je ravno tako izšla iz romskega naselja *Smrekec 1*, kjer si je zgradili svojo hišo. Julija 2003 so živeli ob kanalu potoka Bičje, pred tem severno od osamelca Ježe. Na določeni lokaciji so nastanjeni, dokler se razmere z lastnikom zemljišča ne zaostrijo do te mere, da ta pokliče policijo in komunalnega inšpektorja. V družini je osem članov, ki živijo v šotoru, velikem približno 3 x 3 metre. Vodo pridobivajo iz kanala, elektrike in sanitarij nimajo.

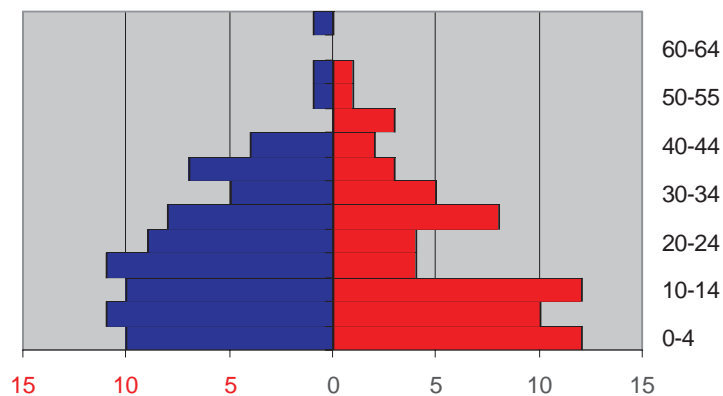
Karta 1: Romska naselja v občini Grosuplje

Vir: PISO, prostorski informacijski sistem.

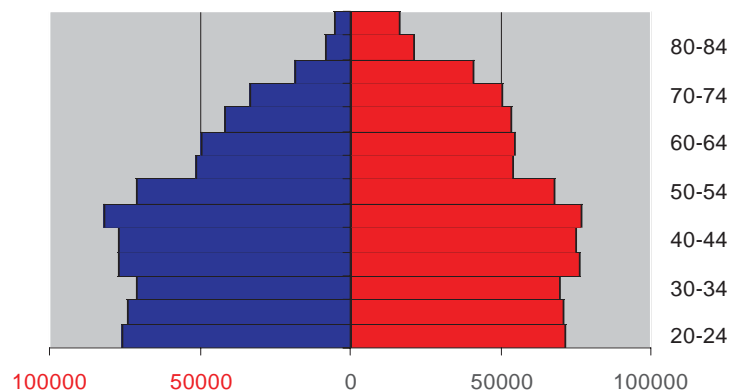
STAROSTNA IN SPOLNA STRUKTURA

Starostna piramida Romov v Občini Grosuplje

Vir: Anketa (julij 2003).

Starostna piramida Slovenije

Vir: Statistični urad Republike Slovenije, Popis prebivalstva, gospodinjstev in stanovanj 2002.

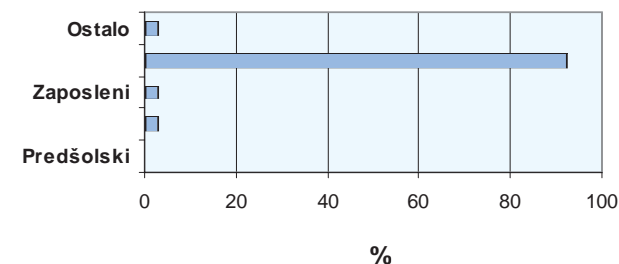
Romi sodijo med izrazito mlade populacije, čeprav je teza Centra za socialno delo v Grosupljem, da se rodnost Romov znižuje. Delež Romov v starostni skupini do 10 let je 30 odstotkov in je več kot 3-krat večji od slovenskega (9 odstotkov). Na drugi strani je le en Rom starejši od starostne meje 65 let, kar je manj kot 1

odstotek, v Sloveniji je ta odstotek 15. Pri Romih v Sloveniji je odstotek starejših nad 65 let 2,2 odstotka. (Zupančič, 17) Razlogi so v socialno pogojenih bivalnih in zdravstvenih razmerah, ki so posledica neizobraženosti Romov, posledične težje zaposljivosti in s tem možnosti dviga socialnega statusa. Z boljšim socialnim statusom bi tudi Romi dosegali višje starosti. Povprečna starost Romov v Grosupljem je 19,7 leta, v Sloveniji pa 39,5.

Številčni odnos med spoloma je pri grosupeljskih Romih s 54,5 odstotka v prid moških, kar pripisujemo majhnosti preučevane populacije. V Sloveniji je moških 48,8 odstotka, čeprav je do 55. leta starosti indeks moški : ženske večji od 1. Pri grosupeljskih Romih je indeks v prid žensk le med leti 0-4, 10-14 in 45-49.

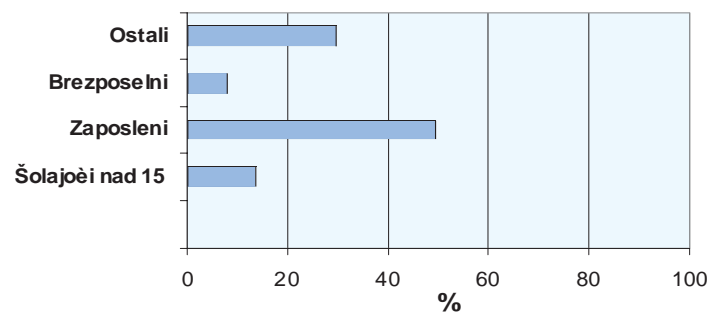
ZAPOSLITVENA STRUKTURA

Status Romov, starejših od 15 let v občini Grosuplje v %

Vir: Anketa (julij 2003).

Status prebivalstva Slovenije nad 15 let v %

Vir: Statistični urad Republike Slovenije, Popis prebivalstva, gospodinjstev in stanovanj 2002.

Glavni razlog, ki je seveda skupek več predhodnih dejavnikov, da Romi živijo v slabih socialnih razmerah, je velik delež brezposelnosti Romov in s tem nezmožnosti dviga socialnega statusa družine. Razlogi za nezaposlovanje Romov s strani delodajalcev je nizka stopnja strokovne kvalificiranosti za delo, nemotiviranost Romov za redno zaposlitev, nezanesljivost, strah pred krajami, odpor delavcev do dela z Romi (smrad, zamujanje, težje sporazumevanje).

V Grosupljem je izmed 76 Romov starejših od 15 let le eden redno zaposlen na mestu pomožnega delavca v mizarški delavnici. Po pričevanju Romov naj bi imel končano srednjo poklicno šolo, drugače pa naj bi bil to Slovenec, ki se je poročil z Romkinjo. Prav tako je še en Rom zaposlen (part-time) v zbiralnici železa v Ljubljani. Skupaj je nezaposlenih 92 odstotkov Romov, starih nad 15 let, dva Roma končujeta osnovno šolo, eden je starejši od 65 let in trdi, da je upokojenec, ker je pred tem redno delal v različnih podjetjih, eden je invalid. Po tej razlagi je redno zaposlen le en Rom od skupno 74 zmožnih za delo. Za Slovenijo je odstotek zaposlenih v delovnem kontingentu (15-60 let) 68 odstotkov, brezposelnih 11 odstotkov, ostali so šolajoči ali jih uvrščajo v posebne kategorije. Na grafu sodijo v kategorijo ostalo tudi upokojenci, ki jih je po podatkih statističnega urada 491.318 ali 25 odstotkov prebivalstva Slovenije, starega nad 15 let.

Ostali Romi so kot poceni delovna sila brez delovne knjižice le občasno honorarno zaposleni pri gradbenih ali težjih fizičnih delih v okolici Grosupljega. Vir prihodkov je tudi zbiranje železa in preprodaja avtomobilov in podobnega. Vredno je omeniti zgodbo, ki jo je v intervjuju povedal starejši Rom. Na razpis za prosto delovno mesto delavca v kovinarski delavnici so se javili trije njegovi sinovi, od katerih noben ni dobil dela, čeprav poleg njih ni bilo drugega kandidata. To potrjuje dejstvo, da imajo nekateri delodajalci velik odpor do zaposlovanja Romov in to največkrat le zaradi stereotipov, da niso zanesljivi delavci, ter strahu pred krajo.

Struktura virov preživetja Romov v občini se iz zgoraj napisanega ne more primerjati z Winklerjevo, ki velja za celotno Slovenijo:

- Redna zaposlitev	13 odstotkov
- Priložnostna ali sezonska zaposlitev	25 odstotkov
- Neorganizirana zaposlitev	41 odstotkov
- Državne pomoči	74 odstotkov
- Drugo	19 odstotkov

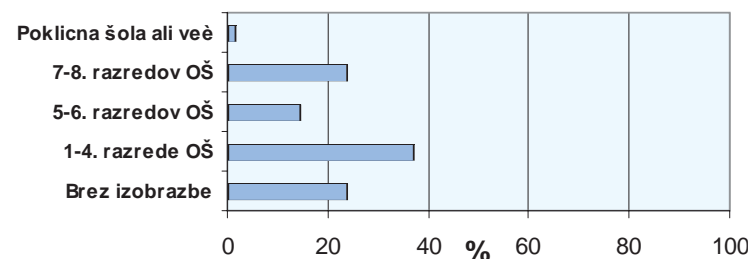
Vir: (Zupančič po Winklerju, 21)

V Grosupljem odstopa podatek pri redni zaposlitvi, s katero se preživlja največ 5 odstotkov romske populacije, prav tako vse družine prejemajo državno pomoč. Odstotek je zaradi nestrpnosti do Romov manjši tudi pri priložnostnih in neorganiziranih zaposlitvah.

V prihodnosti je predvidena investicija v izgradnjo sortirnice odpadkov s strani ljubljanskega podjetnika, kjer bi imeli Romi prednost pri zaposlovanju. Velika verjetnost je, da Zavod za zaposlovanje to možnost zaposlovanja Romov podpira s subvencijami. Pri tem bi kar nekaj Romov dobilo redno zaposlitev, tako da bi se splošni socialni položaj izboljšal.

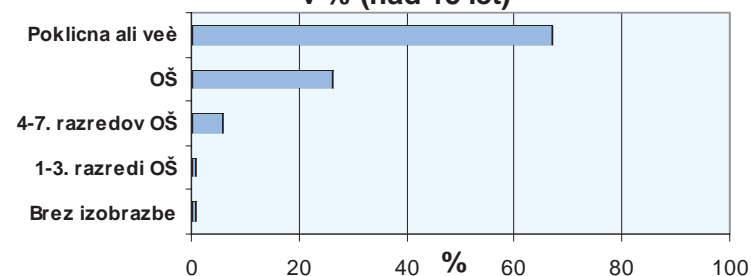
ŠOLANJE IN IZOBRAZBA

Stopnja dokončane izobrazbe Romov v občini Grosuplje v % (nad 15 let)

Vir: Anketa (julij 2003)

Stopnja dokončane izobrazbe Slovencev v % (nad 15 let)

Vir: Statistični urad Republike Slovenije, Popis prebivalstva, gospodinjstev in stanovanj 2002.

Čeprav slovenska zakonodaja tudi Romom omogoča enakopravnost pri šolanju, se pogosto pojavi problem rednega obiskovanja, tako da romski otroci le redko dokončajo 1. razred z osmimi leti. Trenutno je v redno šolanje v Grosupljem vpisanih 20 otrok, od katerih jih šest šole sploh ne obiskuje, drugi pa neredno. V malo šolo je vpisanih sedem otrok, vsi so iz naselij *Smrekec 1* in *Smrekec 2*. Ker zakonodaja za redno šolanje predvideva dodatek, veliko Romov svoje otroke pošilja v šolo. Težave so v tem, da prejeti denar ni namenjen za izboljšanje infrastrukture in nakup knjig za otroke, s tem pa niso izpolnjeni minimalni pogoji za učenje. Po podatkih iz ankete je med grosupeljskimi Romi 49 predšolskih otrok (nekateri tudi starejši od 7 let), 27 se jih trenutno šola, 67 pa jih je s šolanjem že zaključilo, čeprav niso dokončali niti osnovne šole.

Zaradi tega se preko Centra za izobraževanje in kulturo Trebnje v Grosupljem izvaja izobraževanje za odrasle Rome; obiskuje ga 30 oseb. Program se v popoldanskih urah izvaja na osnovni šoli Louisa Adamiča v Grosupljem. Izobraževanje poteka po lažjem verificiranem programu brez angleščine, po njem poučujejo učitelji iz Trebnjega in Grosupljega. Ta program je že devetim starejšim Romom omogočil zaključiti osnovno šolo.

LITERATURA IN VIRI:

- HORVAT, Jože 1999: Položaj Romov v Sloveniji. V: Izboljšanje položaja Romov v srednji in vzhodni Evropi. Izziv za manjšinsko pravo. V: Zbornik referatov na znanstvenem srečanju v Murski Soboti, 11.–12. aprila 1997. Inštitut za narodnostna vprašanja. Ljubljana, str. 20–26.
- ŠTRUKELJ, Pavla 1980: Romi v Sloveniji. Cankarjeva založba. Ljubljana, 325 str.
- ZUPANČIČ, Jernej 2002: Problematika Romov v občini Turnišče. Inštitut za geografijo. Ljubljana. 52 str.
- ŽAGAR, Mitja 2002: Nekaj misli o politiki integracije romske skupnosti v Sloveniji. V: Razprave in gradivo, 41. Inštitut za narodnostna vprašanja. Ljubljana.
- Medrežje 1: www.sigov.si/zrs/; Statistični urad Republike Slovenije, Popis prebivalstva, gospodinjstev in stanovanj 2002.
- Medmrežje 2: <http://www.geoprostor.net/piso/portal/>; PISO; Prostorski informacijski sistem občin.

POVZETEK

ROMI V OBČINI GROSUPLJE

Članek je sestavljen iz dveh delov. V prvem so obravnavani Romi v Sloveniji iz dosegljive literature po najbolj pogostih karakteristikah kot so sama opredelitev in klasifikacija Romov, etnična struktura, seveda pa tudi osnovne značilnosti: bivalni pogoji, socialna, izobrazbena, starostna in zaposlitvena struktura, ki pa močno vplivajo na njihove življenjske razmere.

Drugi del obravnava po teh karakteristikah Rome živeče v občini Grosuplje, kateri sodijo med dolenske Rome, ki naj bi se v Slovenijo priselili s Hrvaške. Grosupeljskih Romov ne moremo šteti med avtohtone, saj se je prvi Rom stalno naselil šele leta 1963, to pa potrjuje tezo, da se je večina Romov v Grosuplje priselila s Kočevskega. V članku so predstavljene osnovne socialne karakteristike Romov živečih v občini, podatki o katerih so bili pridobljeni s terenskim delom v juliju 2003, primerjane s slovenskim prebivalstvom. V občini je v času anketiranja živelo 143 Romov v petih stalnih naseljih in enem šotorišču. Rezultati raziskave prikazujejo velike razlike v starostni, zaposlitveni strukturi ter stopnji najvišje dokončane izobrazbe med slovenskim prebivalstvom in Romi v grosupeljski občini, kar pogojuje njihove trenutne socialne razmere.

ABSTRACT

THE ROMA PEOPLE IN GROSUPLJE MUNICIPALITY

This paper constitutes of two parts. The first part is based on written resources and discusses the most basic characteristics of Roma in Slovenia, such as the mere definition and classification, ethnic structure, residential conditions, social, educational, age and employment structure which affect their general living conditions.

The second part debates these same characteristics specifically for the Roma living in Grosuplje municipality. The Roma people in Grosuplje Municipality are a part of Dolenjska (Lower Carniola) Roma, who supposedly moved to Slovenia from Croatia. They cannot be counted as indigenous, as the first Roma person only settled permanently in the area in 1963. This confirms the statement, that most of the Roma people moved to Grosuplje from the Kočevje area. This paper compares the basic characteristics of the Roma living in the municipality (data gathered through field work in July 2003) with the general population of Slovenia. In the time of the survey, 143 Roma lived in the municipality, in five permanent settlements and one camp. The results of the survey show great differences in age, employment, education level structure between general Slovenian population and the Grosuplje Roma, which explains their current social conditions.

Romska glasbena skupina Zoltan, Zenkovci

Jelenka Kovačič

PREDSTAVITEV MEDOBČINSKEGA ROMSKEGA DRUŠTVA ROMANO GAV IZ NOVEGA MESTA

Medobčinsko romsko društvo ROMANO GAV, s sedežem društva Brezje 12 pri Novem mestu, katerega uspešno vidi že drugo leto predsednica Jelenka Kovačič, ki je istočasno tudi podpredsednica Zveze Romov Slovenije za območje Dolenjske in Bele krajine, je bilo ustanovljeno maja leta 2001, na pobudo Zveze Romov Slovenije in na željo Občine Novo mesto, katera podpira to dejavnost.

Torej gre za dokaj mlado društvo dolenjske regije, katero ima skrbno načrtovane smernice delovanja in skupno vizijo ohranjanje romske kulture ter izročila dediščine. V društvu Romano Gav je trenutno okoli 50 članov, s tem, da se bo nedvomno število povečalo, že na podlagi drugačnosti od ostalih društev, saj imamo pester in zanimiv program dejavnosti, v upanju, da nam bo v celoti uspelo. V društvo se včlanjujejo tudi ostali ljudje (civilni), ki si želijo sodelovati na raznih področjih naše kulture, tako tudi postopoma mi Romi dobivamo ustrezen prostor med civilnim prebivalstvom, kateri jamči sožitje med ljudmi in trdno vez napredovanja.

Ves ta čas delovanja društva smo uspeli sprejeti oziroma uresničiti razna predavanja iz zdravstva, za mlade in starejše ljudi v romskem naselju Brezje, poučenih predavanj, kot izobraževanje Romov, katerega je odgovorno in uspešno opravil izobraževalni center RIC iz Novega mesta (šivilje, pletenje, slikanje na steklo, spoznavanje zdravilnih zelišč, itd....) Vedno smo v stalnih stikov z javnostjo, raznimi mediji, društvom za razvijanje prostovoljnega dela, županov Mestne občine Novo mesto, z ostalimi romskimi društvi in Zvezo Romov Slovenije.

V tem času, nam je veliko uspelo postoriti kar nekaj zelo pomembnih stvari, katere so bistvenega pomena za društvo in romsko skupnost, saj so se zvrstile različne dejavnosti v tem obdobju in sicer:

- ustanovili smo folklorno skupino Romano Gav
- rekreativne delavnice oz. dejavnosti skupaj z društvom za razvijanje prostovoljnega dela- Novo mesti
- povezovanje z centrom za izobraževanje RIC
- obdaritev otrok ob Miklavževem prazniku

- šivali smo romsko nošo
- že drugo leto pripravljamo največjo romsko proslavo na Dolenjskem -8.april
- sodelovali smo in še bomo v mladinskem mednarodnem taboru, ki ga organizira Društvo za razvijanje prostovoljnega dela
- organizirali bomo romski tabor za pripravo na taborjenje v Murski Soboti
- folklorna skupina Romano Gav je in še bo nastopala po celi Sloveniji
- sodelovali in še bomo na pri čistilnih akcijah v romskih naseljih
- udeleževali smo se in se še bomo na različnih sestankih,okroglih mizah, sej, itd....
- organizirali smo tekmovanje v sankanju in smučanju
- v Šentjerneju bomo organizirali proslavo ob dnevu Romov, ki bo namenjena za Šentjernejske in Škocijanske Rome
- letos bomo sodelovali pri gradnji igrišča v romskem naselju Brezje pri Novem mestu
- maja 2003 bomo za nagrado odpotovali v Kekčevo deželo
- organizirali bomo okrogle mize in sestanke
- ustanovili bomo literarno skupino, ki se bo ukvarjala z romskimi pesmicami
- letos bomo imeli tudi razne delavnice v Šentjerneju

V letu 2002 smo bili uspešni, v letu 2003 pa moramo biti zelo uspešni. Kajti trdno smo prepričani, da s pomočjo Zveze Romov Slovenije in Urada za narodnosti ter Občine Novo mesto, nam bo uspelo na vseh področjih.

IV.
PRILOGE

Strasbourg, 4 December 2001

SEE/EO/ROMA (2001) 1

**SOUTH EAST EUROPE REGIONAL PROJECT
TO PROMOTE EMPLOYMENT
OPPORTUNITIES
FOR ROMA**

A Stability Pact Initiative supported by the Austrian Government

Training workshop for the staff of local employment services
working with Roma jobseekers

**WORKSHOP I - SLOVENIA
(Novo mesto, 3–5 October 2001)**

Report prepared by
Alina Maric (Sweden), Virgil Bitu (Romania)
and Vera Klopčič (Slovenia)
compiled by Simon Tonelli (Secretariat)

Contents

Introduction
Roma and employment in Novo mesto
Participants
Programme (content and working methods)
Visit to Zabjek-Brezje settlement
Conclusion and recommendation

Appendices

Appendix I – Participants
Appendix II – Programme
Appendix III – Session objectives and working methods

Poems

The Roma girl
New age
Think on me

Drawings

The new generation Roma girls:
stirring the cauldron with one hand and keeping a book in the other
A Roma mother is supporting her son to go to school
A Roma representative from the settlement in Zabjek, Novo mesto
is sitting with a local bureaucrat and gambling about the settlement

Introduction

The project on equal opportunities for Roma is an initiative of the Council of Europe for the Stability Pact for South East Europe. It is supported by the Austrian Government. The objectives of the project are to improve the role of employment services in promoting employment opportunities for the Roma community, to develop regional networks and develop capacity building within the relevant actors. The project consists of four stages: two local training workshops for the staff of employment services and two regional meetings of representatives of employment services and Roma organisations. This document provides a report on the 1st training workshop which took place in Novo mesto in the Dolenjsko region (Slovenia) at the invitation of the Slovenian authorities. It was organised in co-operation with the Institute for Ethnic Studies. The workshop included a visit to a Roma community settlement (Zabjek-Brezje).

The training workshop was lead by Ms Alina Maric, Lernia (Sweden) and Mr Virgil Bitu, Pakiv Foundation (Romania) with close cooperation from Ms Vera Klopčič; Institute for Ethnic Studies (Slovenia).

The objectives of the workshop were to (i) promote a common understanding of the problems facing disadvantaged ethnic groups, (ii) raise awareness of ways of promoting equal opportunities, (iii) identify solutions and priorities for action, and (iv) test the Council of Europe guidelines.

The drawings and poems included in this report were presented during workshop and are reproduced with the authors' kind permission. The three poems are by Jelenka Kovačič¹ and have been translated from Slovenian by Alina Marić. The three drawings are by Dr Ivan Balog.

¹ Domislin pe pu mande/Think on me (Novo mesto 1999, Siga ISBN 961-6297-28-7).

The Roma girl

On the streets people jeer at me
Because I am Roma
Because I am a human being and do have a name

People are judging me hard
Because I am Roma
Does my money have different value?

I am dressed in long dark clothes
Not in traditional Roma dress
You are not one of us, the Roma say.

Roma and employment in Novo mesto

During the opening session the Director of the Employment Office in Novo mesto, Frane Smerdu provided general information on the Roma community in Novo mesto and their employment situation. The statistics on the size of the Roma population vary between 2,293 to 7,000 (the lower figures are from official counting of population where Roma are defined as ethnic minority and the higher from Social Welfare Offices).

Information was provided on the changing settlement patterns of the Roma community between 1981 and 1991. In 2001 the settlements are concentrated in Novo mesto, Murska Sobota and Maribor.

Data show the Roma populations to live from the following sources:

- Ordinary work (13%)
- Seasonal work (25%)
- Unorganized work - collection of metals, mushrooms, apples etc (41%)
- Help - social welfare, unemployment benefits etc (74%)
- Other sources - Red Cross, Caritas etc (13%)
- Unaccepted sources of the society - thieving, begging etc (6%)

He then provided the following summary of a research project and programme in Novo Mesto. The research study was made in order to achieve a more effective integration and cooperation of Roma themselves.

Among the more important findings of this research study there is the understanding that in Roma settlements conflict situations arise against those Roma that wish to adapt to the wider social community through regular employment. Within the Roma community this is considered as accepting alien values, patterns of behaviour and work.

A questionnaire on different Roma problems was also carried out amongst workers in firms where Roma were employed. Especially revealed were their attitudes and standpoints towards Roma employment.

An interesting finding is that the majority of interviewees were of the opinion that Roma are successful in their work, and that their attitude towards work is

correct and does not differ from that of an average working team. Most of the problems occur with regard to their understanding of work tasks. In some groups there were doubts about their independence and reliability at work.

Roma were given the most favourable estimations by their direct fellow workers who had constant insight into their attitude towards work and their working competence. Next were those directly superior to them. The lowest opinions were given by the workers responsible for selecting staff and whose opinions were mostly based on general impressions and information.

On the other hand, one rather unstimulating answer was that Roma issues should be dealt with by those who are paid for this job, the respondents only wishing to have as little contact with Roma as possible.

Following on from the findings of this research study, and also because of the escalation of problems concerning the Žabjek settlement near Novo mesto, where the most numerous Roma community is settled, a special programme was launched in 1987. This programme aimed to give Roma the possibility of combining temporary work with an educational course entitled, "simple works in construction industry". The programme has been going on for several years, is of a seasonal character and is currently performed within the programme of public works. It has the following aims:

- * to improve living conditions in a settlement by one's own activity
- * to acquire practical knowledge for simple works in the construction industry and thus increase possibilities of employment in construction industry, street cleaning and road maintenance.

The carrying out of this programme involves all professional services which deal, to a larger or smaller degree, with Roma issues (employment service, social work center, municipal office, schools), together with the building company Pionir which has provided for a mentor (permanent expert supervision) and means of work.

Participants

The participants at the workshop were:

- representatives of the local Employment Offices from regions in Slovenia where Roma live
- representatives of the Association of Roma in Slovenia and representatives of Roma from the Dolenjsko region
- representatives of social care services
- representatives of employers
- representative of the governmental Office for Nationalities
- representatives of the Institute for Ethnic Studies
- two experts/trainers: Mrs. Alina Maric (LERNIA, Sweden) and Mr. Virgil Bitu (Foundation PAKIV, Romania)

A list of participants appears in Appendix I.

Programme (content and working methods)

The workshop started with an opening moderated by Ms Vera Klopčič. Dr Anton Starc, the Mayor of the Municipality Novo Mesto welcomed all and expressed his satisfaction that Novo mesto had been chosen to host the workshop. He was followed by Mr Stane Baluh, representative of the National Agency for Nationalities, who described what efforts the Republic of Slovenia had done and is planning to do for Roma and employment. Mr Jožek Horvat, president of the Association of Roma in Slovenia expressed as well his satisfaction that this workshop took place in Slovenia. He described the situation and gave information about some initiatives taken by Roma NGOs in the Republic. The director of Employment Office in Novo mesto, Mr Frane Smerdu presented efforts for the improvement of the employment of Roma in Slovenia and particularly in Novo Mesto (described in the preceding section).

The programme of the workshop was divided into three themes. These are discussed below. The objectives and working methods for each session are set out in Appendix III.

Theme I – How employment services can improve working relations with the Roma community

Theme I was discussed in sub-groups. Participants started with an exchange of views on issues, problems and possibilities for better work. The conclusions were basically very similar. The main problem is connected with Constitutional and legal regulation concerning the right for a person to (non)declare his or her ethnic affiliation and personal data collection.

The question whether or not Roma should be identified as a special group within unemployed persons (and therefore given special rights), or whether they should be granted the same and equal status, protection and opportunities as for all other unemployed persons was vigorously discussed, as well as consequences for both alternatives. The participants could not achieve a consensus.

Representatives from both Employment Services and Social Care expressed their dissatisfaction because of the limited regulations which do not always match each other and are sometimes almost contradictory.

Another issue raised, was the understanding of some central conceptions, such as work, society, employment, family, obligations. There are discrepancies between the values given by Roma and the values given by the community around (= “the others”). The differences are very visible in the contacts with Employment Services and sometimes create problems for the staff – and for Roma themselves.

Theme II – How employment services can support self-employment and income-generating projects with the Roma community

Theme II was presented like a “mathematical case”: comparing the real expenses for the State during a year for an unemployed Roma receiving social care benefits with the expenses of the State for a Roma having work. The analysis motivated all participants to try a little bit harder in order to stimulate Roma and employers to co-operate more closely in finding work opportunities.

The special problems for Roma living close to the Austrian boarder were also raised. Many Roma men are working in Austria on an occasional basis, earning more money than in Slovenia. But, also here, they are on the black market - without insurance and other benefits. In the official statistics in Slovenia they are classed as “unemployed”.

Information was presented on income-generating projects, and examples given from Slovenia, Romania, Sweden, France and Poland. Possible working opportunities were discussed. It was obvious that many Roma are working, but their professions are not described in the occupational classification and many Roma are working on a black market. A lot of proposals were mentioned on the possibilities of self-employment. During the small group session the participants were asked to identify potential new areas of work which could be self-supporting. The results were:

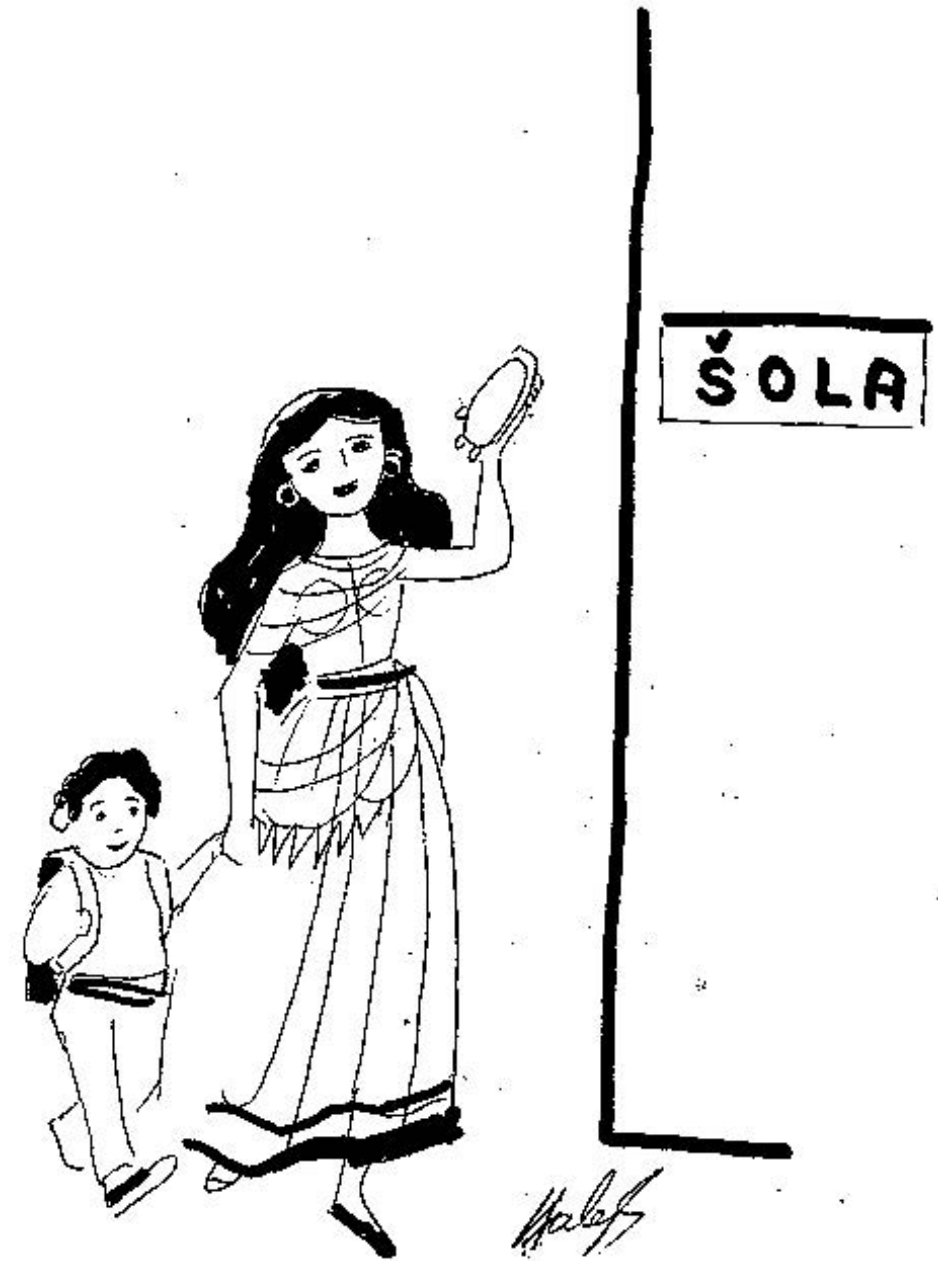
- Recycling of raw materials
- Selection of garbage
- Independent musicians/artists
- Seasonal works: picking mushrooms/apples etc
- School transport
- Help to older people (shopping, cleaning, environment)
- Making baskets
- Horse keeping
- Construction
- Car repair and selling

It was recommended that one way of giving official recognition to such “marginal” activities would be to ensure that they are included among the official clas-

sifications of jobs held by the employment service.

Close co-operation by all authorities and NGOs, Roma and non-Roma could create a change of the status today. This workshop contributed to strengthen the relations and the participants expressed that they would keep the network alive.

Theme III – how employment services can develop an effective strategy towards employers

This session started with a presentation by the director of an enterprise Portoval from Novo mesto, Silva Bajuk. She gave details of programmes for Roma carried out within the public works programmes in the Dolenjsko region. This was followed by a general brainstorming discussion under the key issues of motivation, organisation and participation. A list of twelve recommendations was agreed on. This is set out below in the section on conclusion and recommendations.

Visit to Zabjek-Brezje Settlement

On the second day a visit was organised to the Zabjek-Brezje settlement. This is a project of the municipality of Novo mesto which has constructed the shell of the house (roof, windows and doors) leaving the owner to complete the house. The municipality also supplies electricity and water. The owner cannot sell the house.

Conclusion and recommendations

General remarks common views, raised during the workshop

The participants agreed that the method of gradual implementation must be employed. Due to the low level of education and lack of motivation, the training of Roma for employment includes elimination of illiteracy, primary education and training courses for young and adult Roma.

At the present moment, measures for the improvement of the employment opportunities of the Romani community in Slovenia primarily encompass efforts for the integration of the Roma into public works programmes (e.g. in the fields of housing, education, agriculture).

Future opportunities lie either in the public works programme or in the founding of special companies and cooperatives, which could be run by Roma or non Roma. Roma representatives pointed out that for further developments, special

training courses about Roma culture, the Romani identity and traditions should be introduced in all public services, in terms of creating a better understanding of their specific cultural characteristics.

Romani societies in Slovenia are organised in the Association of Roma in Slovenia. During the workshop, they expressed their readiness to co-operate with local institutions and state authorities in the efforts for the improvement of the Romani situation in the field of employment. They suggested that the Association of Roma in Slovenia could be a mediator and contact point for employers and Roma job-seekers.

The concluding session of the workshop set out the most important measures concerning the development of the national strategy for employment of Roma in Slovenia. According to the programme of the “Help for Roma”, which was adopted in 1995, the Government of the Republic of Slovenia should promote co-operation between Roma and the state bodies, local authorities and institutions.

Best practices and achieved results on local level should be incorporated into national programmes and strategies, and an appropriate line of action for the management of the funds from the budget should be designed.

Recommendations

At the end of the workshop the participants developed 12 recommendations for the improvement of employment among Roma and in particular how the employment services can contribute to this. These are set out below.

- 1) to include new jobs in Occupation Core;
- 2) to create a special budget line for the support of income-generation and self-employment activities;
- 3) to support capacity building for Roma NGO s;
- 4) to incharge a person for Roma employment issue and to create a network for this issue;
- 5) to hire Roma as advisers within local Employment Services;
- 6) to ensure the employment of Roma who finished high level education and professional training services;
- 7) to promote the partnership between Roma NGO s and state institutions;
- 8) to involve Roma NGO s in the process of employing of Roma;
- 9) to give to Roma NGO s the status of contact point between job providers and Roma job-seekers;
- 10) to give financial facilities for employers who hire Roma;
- 11) to make public official documents on Roma issue, and to follow their provisions;
- 12) to organise special professional training courses and job reconversion for Roma.

Results

The contribution of the workshop to the improvement of the employment opportunities for Roma in Slovenia and improvement of the service delivery of employment offices, can be evaluated only within co-ordinated and longterm activities. As a “follow up” activity, a publication with proceedings from the workshop was suggested. Apart from this, at the present stage it is possible to identify some positive characteristics of the workshop :

- It was an opportunity for representatives of the local Employment Offices from regions in Slovenia where Roma live to have direct contacts, to know each other, to share information and exchange experiences among themselves and to compare it with practical experiences from other countries;
- The important result of the workshop is that it managed to facilitate contacts between Roma, Roma NGOs and staff working in the institutions, particularly the local Employment Offices and social care services;
- The workshop strengthened the existing co-operation and network, and pointed to the importance of the development and effective implementation of the national strategy for the employment of Roma in Slovenia.

New Age

Rich Roma were driving round
In big cars
On big roads

Poor Roma were driving
Old carriages drawn by skinny hacks
On bad village roads

People shook their fists at both of them
Like they were afraid of the dark travellers
Who went astray

Just kids, sitting on a carriage
Were very lucky
When the old horse-drawn carriage
Was overtaken by a car.

Think on me

Think on me, when you are lonesome,
When nobody is there
Think on me,
When the evening light is leaving
And when you are sitting somewhere, looking in the night,
Think on me!

When the day is waking up,
Think on me,
When you wake up from your dreams,
When you are sad, and filled with tears,
Just think on me and close your eyes.

Media

Finally, general information on the workshop was distributed through a number of media reports:

Local TV/"Vaš Kanal" (Wednesday, 3.10.2001)

TV Slovenia (Thursday, 4. 10.2001)

"Studio D" /local Radio (Friday.5.10.2001)

Radio Slovenia (Thursday, 4. 10.2001).

Newspaper "Dolenjski list" (Wednesday, 3.10.2001).

APPENDIX I

Participants

MRS. ALINA MARIC, LERNIA, Sweden

MR. VIRGIL BITU, Foundation PAKIV, Romania

MAG. VERA KLOPČIČ, Institute for Ethnic Studies, Ljubljana

NADA VILHAR, Institute for Ethnic Studies, Ljubljana

STANE BALUH, Office for Nationalities, Government of the Republic of Slovenia, Ljubljana

FRANE SMERDU, Employment Service of the Republic of Slovenia, branch in Novo Mesto (Director)

STANISLAV ŽAGAR, Employment Service of the Republic of Slovenia, branch in Novo Mesto

MATJAŽ VERBIČ, Employment Service of the Republic of Slovenia, branch in Novo Mesto

JOŽE GIODANI, Employment Service of the Republic of Slovenia, branch in Novo Mesto

SAŠA REBEK MODIC, Employment Service of the Republic of Slovenia, branch in Novo Mesto

VLASTA TOMAZIN, Employment Service of the Republic of Slovenia, branch in Novo Mesto

LUČKA PEZDIRC, Employment Service of the Republic of Slovenia, branch in Novo Mesto

ERIKA NATKO, Employment Service of the Republic of Slovenia, branch in Novo Mesto

LJUBICA PEČOVNIK, Employment Service of the Republic of Slovenia, branch in Maribor

BRANKA KAJTNA, Employment Service of the Republic of Slovenia, branch in Kočevje

ANA ČERNEVT, Employment Service of the Republic of Slovenia, branch in Sevnica

IRENA PIRC, Employment Service of the Republic of Slovenia, branch in Sevnica

BABIČ MLADEN, Employment Service of the Republic of Slovenia, branch in Črnomelj

MARICA DEANOVIČ, Employment Service of the Republic of Slovenia, branch in

Metlika
 DANICA HLEBANJA, Employment Service of the Republic of Slovenia, branch in Grosuplje
 VLATKA FIALA SUKIČ, Employment Service of the Republic of Slovenia, branch in Murska Sobota
 MAJDA MEDVED, Employment Service of the Republic of Slovenia, branch in Trebnje
 POLDE JEVŠEK, Centre for Social Work, Novo mesto
 NATAŠA RIJAVEC, Centre for Education and Development, Novo mesto
 TATJANA AVSEC, Public Fund of the Republic of Slovenia for cultural activities, branch in Krško
 SILVA BAJUK, PORTOVAL, D.O.O.(enterprise), Novo mesto
 BLAŽ STARIČ, PORTOVAL, D.O.O. (enterprise), Novo mesto
 NIKO OSOLNIK, OKEN, D.O.O. (enterprise), Ljubljana
 JOŽEK HORVAT, Union of Roma Societies in Slovenia (president)
 SLOBODAN NEZIROVIČ, Union of Roma Societies in Slovenia, Roma society Romano vozo, Velenje
 ZORAN GRM, Union of Roma Societies in Slovenia , Roma society Romano gav , Novo mesto
 JELENKA KOVAČIČ, Union of Roma Societies in Slovenia , Roma society Romano gav , Novo mesto
 ZVONKO ROZMAN, Union of Roma Societies in Slovenia , Roma society Rom, Črnomelj
 NATAŠA BRAJDIČ, Union of Roma Societies in Slovenia , Krško

APPENDIX II

Programme

Day 1

Opening: Presentation of trainers and participants: introduction to the workshop and the 3 themes

Roma and employment:

Warm up session for participants – exchange of views on issues, problems, possibilities and resources – clarification of workshop objectives and working methods in light of discussion

How employment services can improve working relations with the Roma community (theme I)

Introduction, presentation of comparative experience, case study exercises, identification of practical measures for implementation in the participants' local offices

Day 2

How employment services can support self-employment and income-generating projects within the Roma community (theme II)

Introduction, presentation of comparative experience, case study exercises, identification of practical measures for implementation in the participants' local offices

Day 3

How employment services can develop an effective strategy towards employers (theme III)

Introduction, presentation of comparative experience, case study exercises, identification of practical measures for implementation in the participants' local offices

Role of National Employment Service/Training Institute in supporting the implementation of the new measures agreed during the workshop to improve service delivery

Conclusions and close of workshop

APPENDIX III

Session objectives and working methods

Introductory session

Participants and Facilitators to introduce themselves and state their expectations from the workshops

Facilitators to explain the methodology for the three days, participants to agree ground rules and the outcomes

Methodology

Round table discussions

Concepts and understanding

Objectives

- To understand the dynamics of exclusion; discrimination, assumptions, behaviour and practises
- To develop a common understanding of the basis of equal opportunity (changing behaviour; raising awareness and sensitivity and becoming inclusive; reducing disadvantages, meeting needs and potential; respecting difference and diversity)
- To identify the data and policy development needed

Methodology

Three groups to work on review of staff experiences of barriers. In each group some Roma reviewing experience "from the other side of the table". The questions discussed:

- (i) what are the main causes of exclusion of Roma in the local labour market?
- (ii) what is the role of the local and regional employment services in reducing exclusion?
- (iii) what is the role of Roma associations in reducing exclusion?

Improving access to the labour market

Objectives

- To identify how individual needs are assessed, including the involvement of Roma and other communities
- To identify priorities and adaptations to programmes

Methodology

Three groups discussed the experience and the role of employment service in providing initial basic skills and vocational orientation training and job search training. Good practice.

Report back and discussion to agree priorities, adapting programmes and improvement to provision.

Facilitators feed in good practice from other countries

Improving service delivery

Objectives

- To identify changes needed in policy, staff guidance/training, recruitment to and participation in the employment services

Methodology

Two groups using the list of changes in provision agreed in the previous session, discuss what training and guidance is needed, who and how should participate

Facilitators feed in good practice from other countries

Working with employers

Objectives

- To identify arguments for involving employers
- To identify arguments for involving Roma associations

Methodology

Group work in two groups. Report back and discussion. Comparison of passive and active measures and consequences of each policy. Good samples from other countries

Checklist of methods and arguments drawn up.

Planning for action

Objectives

- To draw together the Workshop conclusions
- To agree action allocation of task and monitoring
- To evaluate the workshop

Methodology

Facilitators recap and summarise workshop conclusions. Participants discuss and amend/agree

All complete brief evaluation: most useful session and why.

Strasbourg, 4. december 2001

SEE/EO/ROMA (2001) 1

REGIONALNI PROJEKT ZA JUGOVZHODNO EVROPO ZA POVEČANJE MOŽNOSTI ZA ZAPOSLOVANJE ROMOV

Dejavnost v okviru Pakta stabilnosti ob podpori avstrijske vlade

Delavnica za usposabljanje delavcev lokalnih zavodov za zaposlovanje,
ki se ukvarjajo z zaposlitvenimi možnostmi pripadnikov romske skupnosti

DELAVNICA I - SLOVENIJA (Novo mesto, 3–5 oktober 2001)

Poročilo so pripravili:
Alina Maric (Švedska), Virgil Bitu (Romunija)
in Vera Klopčič (Slovenija)
Uredil: Simon Tonelli (sekretariat)

Vsebina

Uvod	3
Zaposlovanje Romov v Novem mestu	4
Udeleženci	5
Program (vsebina in način dela)	6
Obisk naselja Žabjek-Brezje	10
Sklepi in priporočila	10

Priloge

Priloga I - Udeleženci	15
Priloga II - Program	17
Priloga III - Cilji konference in način dela	18

Pesmi

Ciganka	3
Novi časi	13
Pomisli na me	13

Ilustracije/risbe

Nova generacija romskih deklet :	
V eni roki obroček, v drugi pa knjiga	7
Romska mati pomaga sinu na poti v šolo	9
Predstavnica romske skupnosti iz naselja Žabjek-Brezje blizu Novega mesta se pogovarja z lokalnim uradnikom o naselju	11

uvod

Projekt za enake možnosti zaposlovanja Romov na pobudo Sveta Evrope v okviru Pakta stabilnosti za Jugovzhodno Evropo, ki je potekal ob podpori avstrijske vlade.

Cilji projekta so povečanje vloge lokalnih zavodov za zaposlovanje pri izboljšanju zaposlitvenih možnosti pripadnikov romske skupnosti, razvoj regionalnih mrež in krepitev osebnostnih zmogljivosti v okviru relevantnih dejavnikov. Projekt je potekal v štirih fazah: dve lokalni delavnici za uslužbenke tamkajšnjih zavodov za zaposlovanje in dve regionalni srečanja predstavnikov zavodov za zaposlovanje in predstavnikov romske skupnosti. Dokument vsebuje poročilo prve delavnice, ki je na pobudo slovenskih oblasti in v sodelovanju z Inštitutom za narodnostna vprašanja potekala v Novem mestu na Dolenjskem (Slovenija); delavnica vključuje tudi obisk romske skupnosti v naselju Žabjek-Brezje.

Delavnico sta vodila Alina Marić, (Lernia, Švedska) in Virgil Bitu (Pakiv Foundation, Romunija) v tesnem sodelovanju z Vero Klopčič (Inštitut za narodnostna vprašanja, Slovenija).

Cilji delavnice so bili (i) spodbujati skupno razumevanje problemov, s katerimi se srečujejo etnične skupine v neugodnem položaju, (ii) dvigniti zavest o načinih za doseg enakih možnosti, (iii) identificirati rešitve in določiti prioritete za dejavnosti ter (iv) preveriti vodilna načela in navodila Sveta Evrope na tem področju.

V poročilo vključene ilustracije in pesmi so bile predstavljene na delavnici in so objavljene s prijaznim dovoljenjem avtorjev. Tri pesmi Jelenke Kovačič¹ je v slovenščino prevedla Alina Marić. Tri risbe je prispeval dr. Ivan Balog.

¹ Domislin pe pu mande/Pomisli na me (Novo mesto 1999, Siga ISBN 961-6297-28-7).

Ciganka

Na ulici se za mano psovke vrste,
ker sem Ciganka.
Jaz sem človek in imam svoje ime.

Ljudje mi gledajo pod prste.
Ker sem Ciganka.
Je moj denar drugačne vrste?

Oblečem dolgo čno krilo,
ki ni cigansko.
Zdaj nisi naša, se Cigani oglasijo.

Zaposlovanje Romov v občini Novo mesto

V uvodnem delu delavnice je Frane Smerdu, direktor Območne enote Zavoda za zaposlovanje v Novem mestu pripravil splošno informacijo o zaposlovanju Romov v občini Novo mesto. Statistični podatki o številu Romov se gibljejo med 2.293 in 7.000 (nižje številke so iz uradnih virov popisa prebivalcev, kjer je posebej navedena možnost opredelitve za romsko skupnost, višje številke pa so podatki centrov za socialno delo).

Naselitveni obrazci romske skupnosti v Sloveniji so se spreminjali v letih 1981 in 1991. Leta 2001 so naselja skoncentrirana v Novem mestu, Murski Soboti in v Mariboru.

Podatki kažejo naslednje vire preživljanja romske skupnosti v Sloveniji:

- Redna zaposlitev (13 odstotkov);
- priložnostna oz. sezonska zaposlitev (25 odstotkov);
- neorganizirana zaposlitev - zbiranje surovin, gob, jabolk itd. (41 odstotkov); denarna pomoč - otroški dodatek, nadomestilo za primer brezposelnosti (71 odstotkov) ;
- drugi viri -Rdeči križ, Karitas (13 odstotkov);
- družbeno nesprijemljivi načini - kraja, beračenje (6 odstotkov)

Frane Smerdu je predstavil tudi povzetek raziskovalnega projekta in programa v Novem Mestu. Namen raziskovalnega projekta je bil doseči učinkovitejšo integracijo in spodbuditi sodelovanje Romov.

Med najpomembnejše ugotovitve raziskave sodi ugotovitev, da prihaja do konfliktnih situacij v romskih zaselkih, ki so usmerjena proti tistim Romom, ki se želijo z redno zaposlitvijo prilagoditi širši družbeni skupnosti, kar romska skupnost ocenjuje kot sprejemanje njim tujih vrednot, vzorcev obnašanja in proizvodjanja.

Prav tako so bili o različnih vprašanjih v zvezi z Romi anketirani tudi delavci v podjetjih, kjer so bili Romi zaposleni; še posebej so bili izpostavljeni njihov odnos in stališča do problematike zaposlovanja Romov.

Zanimiva je ugotovitev, da večina anketiranih delavcev meni, da so Romi pri svojem delu uspešni, imajo pravilen odnos do dela in se ne razlikujejo od povprečja delovne skupine; še največ težav imajo pri razumevanju delovnih nalog. V nekaterih delovnih skupinah pa sta bili kot problematični izpostavljeni samostojnost in zanesljivost pri delu.

Najbolj ugodno so Rome ocenili njihovi neposredni sodelavci, ki so lahko neprestano spremljali njihov odnos do dela in delovno uspešnost, temu sledijo neposredno nadrejeni, najnižje pa so jih ocenili kadrovske delavci, ki so svoje ocene izoblikovali predvsem na podlagi splošnih vtisov in informacij.

Po drugi strani pa je nič kaj spodbuden odgovor, da naj se z Romi ukvarjajo tisti, ki so za to plačani. Za anketirance je pomembno le to, da imajo z njimi čim manj stikov.

Sledeč ciljem, zastavljenim na osnovi ugotovitev raziskovalne naloge in zaradi pereče problematike naselja Žabjek pri Novem mestu, kjer živi najštevilčnejša romska skupnost, so leta 1987 začeli s posebnim programom, ki je Romom omogočilčasno zaposlitev, hkrati pa je potekalo tudi izobraževanje za "enostavna dela v gradbeništvu". Program, ki še vedno poteka, je sezonskega značaja in se odvija v okviru javnih del. Pri tem programu sta bila postavljena naslednja cilja:

- * S samoaktivnostjo Romov izboljšati življenjske pogoje v naselju;
- * priučiti Rome praktičnih znanj za enostavna gradbena dela ter tako povečati zaposlitvene možnosti v gradbeni in komunalni dejavnosti.

Pri izvedbi programa so sodelovale vse tiste strokovne službe, ki so se bolj ali manj ukvarjale z romsko problematiko (zavod za zaposlovanje, center za socialno delo, občinski referat, šolstvo) in gradbeno podjetje Pionir, ki je zagotovilo mentorja (stalni strokovni nadzor) in delovna sredstva.

Udeleženci

Udeleženci delavnice so bili :

- Predstavniki območnih zavodov za zaposlovanje z območij, kjer v Sloveniji živijo Romi;
- Predstavniki Zveze Romov Slovenije in predstavniki Romov z Dolenjskega;
- Predstavniki centrov za socialno delo;
- Predstavniki delodajalcev;
- Predstavniki Urada za narodnosti;
- Predstavniki Inštituta za narodnostna vprašanja;
- Dva strokovnjaka/vaditelja iz tujine: Alina Marić (Lernia, Švedska) in Virgil Bitu (Foundation Pakiv, Romunija).

Seznam udeležencev je v prilogi I.

Program (vsebina in način dela)

Uvodni del je vodila Vera Klopčič z Inštituta za narodnostna vprašanja. V pozdravnih besedah je župan Mestne občine Novo mesto dr. Anton Starc izrazil zadovoljstvo, da je bila občina Novo mesto izbrana za gostiteljico delavnice. Predstavniki Urada za narodnosti Stane Baluh je predstavil dosedanja prizadevanja Republike Slovenije in načrte za zaposlovanje Romov v Sloveniji. Predsednik Zveze Romov Slovenije Jožek Horvat je prav tako izrazil zadovoljstvo, da delavnica poteka v Sloveniji. Direktor Območne enote Zavoda za zaposlovanje g. Frane Smerdu je predstavil dosedanja prizadevanja za zaposlovanje Romov v Sloveniji, zlasti v Novem Mestu (glej podrobnejši oris zgoraj).

Program delavnice vsebuje tri teme, ki so podrobneje obravnavane v nadaljevanju. Namen delavnice in način dela za vsako od tematskih področij sta prikazana v Prilogi III.

Tema I - Kako lahko zavodi za zaposlovanje prispevajo k izboljšanju delovnih stikov z romsko skupnostjo

Predstavniki območnih enot zavoda za zaposlovanje in centrov za socialno delo so izrazili svoje nezadovoljstvo zaradi omejenih možnosti v okviru dosedanjega urejanja, ki se ne dopolnjuje v celoti in je v nekaterih primerih celo protislovno.

Drugo vprašanje se nanaša na razumevanje nekaterih osrednjih konceptov, npr. delo, družba, zaposlovanje, družina, obveznosti. Glede teh vprašanj obstajajo razhajanja med vrednotami Romov in vrednotami večinske skupnosti (= "drugi"). Razlike so zelo opazne v stikih z Zavodom za zaposlovanje in včasih ustvarjajo probleme tako zaposlenim kot Romom.

Razprava o temi I je potekala v podskupinah. Udeleženci so pričeli s primerjalno predstavitvijo izkušenj in posameznih problemov oz. možnosti in ovir za boljše delo. Čeprav so udeleženci delali v manjših delovnih skupinah, so bile njihove ugotovitve v bistvu precej sorodne. Glavna dilema je povezana z ustavno in zakonsko ureditvijo pravice do (ne)opredeljevanja v smislu narodnostne pripadnosti ter zakonske regulative varstva osebnih podatkov.

Udeleženci so živahno razpravljali o vprašanju, ali naj bodo Romi opredeljeni kot posebna skupina znotraj nezaposlenih oseb in s tem upravičeni do posebnih pravic, ali pa je rešitev v zagotovitvi enakega statusa, varstva in možnosti tako za Rome kot za vse druge brezposelne osebe, kakor tudi o posledicah obeh pristopov. O tem vprašanju udeleženci niso dosegli soglasja.

Tema II - Kako lahko zavodi za zaposlovanje spodbujajo samozaposlitev in zaposlovalne projekte znotraj romske skupnosti

Vsebina teme II je bila predstavljena kot "matematični izračun": primerjava med dejanskimi letnimi stroški države za brezposelno osebo, ki prejema socialno pomoč, v primerjavi s stroški odpiranja novih delovnih mest za Rome. Analiza je spodbudila udeležence k bolj določnemu zavzemanju za tesnejše sodelovanje med zaposlovalci in Romi za pridobivanje novih zaposlitvenih možnosti.

Izpostavljen je bil tudi poseben položaj Romov, ki živijo ob slovensko-avstrijski meji. Mnogi med njimi, ki priložnostno delajo v Avstriji, zaslužijo več, kot če bi redno delali v Sloveniji. Toda tam delajo "na črno" - brez zavarovanja in drugih ugodnosti. V uradni slovenski statistiki so označeni kot "nezaposleni".

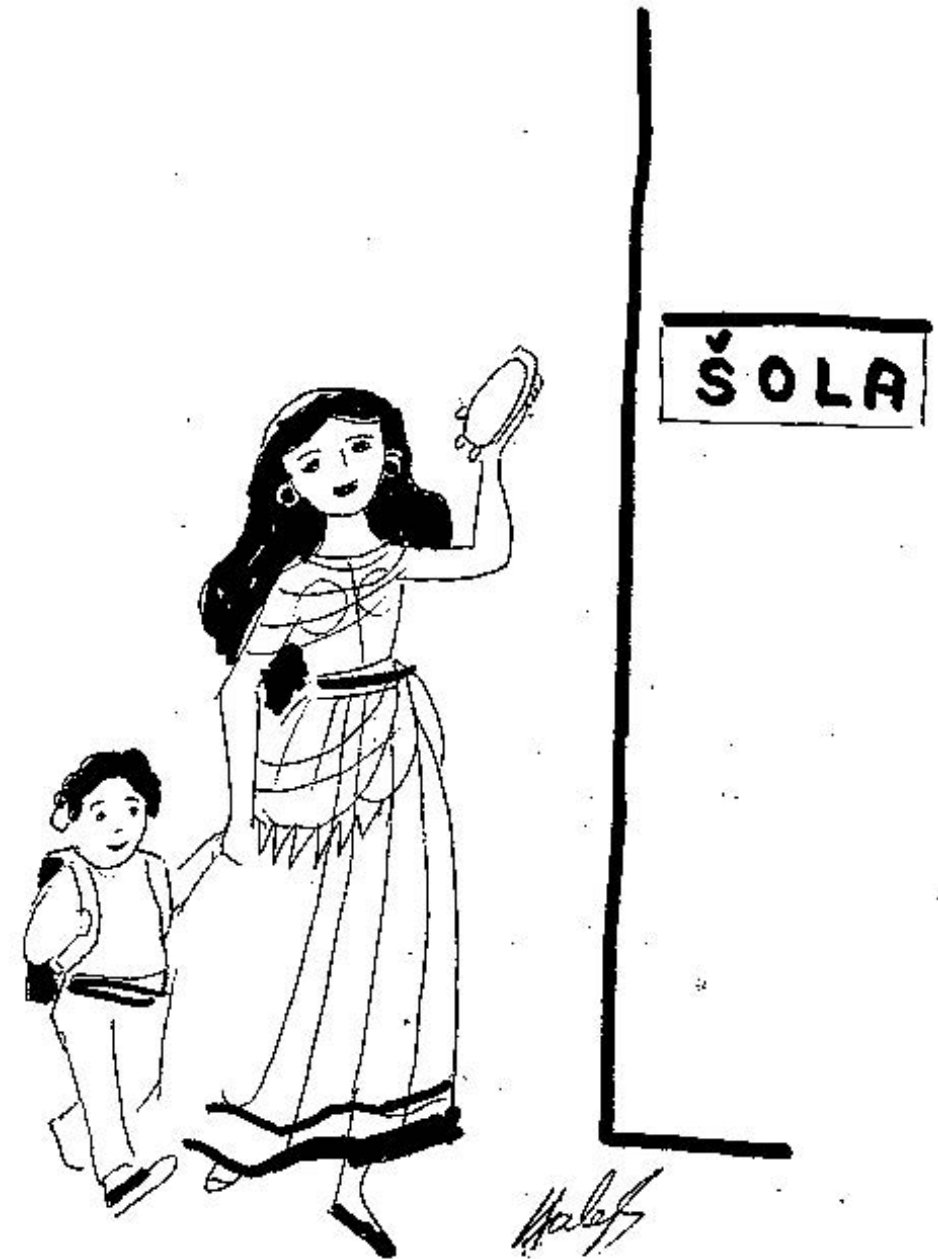
Predstavljeni so bili pridobitni projekti, ki trenutno potekajo v Sloveniji, Romuniji, na Švedskem, v Franciji in na Poljskem. Potekala je razprava o novih zaposlitvenih možnostih. Očitno je, da mnogi Romi delajo, vendar njihovi poklici niso vključeni v uradne sezname poklicev, mnogi Romi pa delajo "na črno". Omenjeni so bili številni predlogi za samozaposlitev. Med delom v manjši delovni skupini so udeleženci obravnavali možna nova področja dela, ki bi jih lahko spodbujali sami. To so naslednja področja:

- Zbiranje in odprodaja surovin;
- predelava in selekcija odpadnega materiala/smeti;
- samostojni glasbeniki/umetniki;
- sezonska dela: nabiranje zdravilnih zelišč, jabolk itd.;
- šolski prevoz;
- pomoč starejšim (nakupi, čiščenje, urejanje okolja);
- izdelava košar;
- vzreja in prodaja konj;
- gradbeništvo;
- popravilo in prodaja rabljenih avtomobilov.

Eno od priporočil delavnic je, da bi se nekatere "marginalne" dejavnosti uvrstile v uradni seznam poklicev na enotah zavoda za zaposlovanje in tako pridobile uradno priznanje.

Tesno sodelovanje vseh ustanov in nevladnih organizacij, Romov in Neromov lahko prispeva k spremembi statusa. Ta delavnica je prispevala h krepitvi stikov, udeleženci pa so poudarili pomen ohranjanja ustvarjene mreže.

Tema III - kako lahko zavodi za zaposlovanje razvijajo učinkovito strategijo za delodajalce glede zaposlovanja romske skupnosti

Obravnava te teme se je pričela s predstavitvijo Silve Bajuk, direktorice podjetja Portoval iz Novega mesta. Predstavila je programe za Rome, ki so potekali v okviru programa javnih del na Dolenjskem. Po tem je sledila splošna razprava o motivaciji, organizaciji in participaciji kot temeljem za izboljšanje možnosti za zaposlovanje Romov. Vsi udeleženci so bistveno prispevali k oblikovanju 12 točk priporočil delavnice, ki jih objavljamo v poglavju o sklepih in priporočilih.

Obisk naselja Žabjek-Brezje

Drugi dan delavnice so si udeleženci ogledali romsko naselje Žabjek-Brezje. V njem poteka projekt občine Novo mesto, v okviru katerega je bilo zgrajeno ogrodje za hiše (streha, okna in vrata), ki je bilo potem prepuščeno lastniku, da ga dokonča. Občina zagotavlja dobavo elektrike in vode, lastnik pa hiše ne more prodati.

Ugotovitve in priporočila

Splošne opombe, ugotovitve in priporočila delavnice

Udeleženci so se strinjali, da se morajo ukrepi uresničevati postopoma. Zaradi nizke stopnje izobrazbe in pomanjkanja motivacije mora usposabljanje Romov za zaposlovanje zajeti tudi odpravo nepismenosti, osnovnošolsko izobraževanje in tečaje za usposabljanje za mladino in odrasle.

V tem trenutku zajemajo možnosti za zaposlovanje Romov v Sloveniji predvsem vključevanje Romov v programe javnih del (npr. na področjih urejanja bivalnih razmer, izobraževanja, kmetijstva).

Možnosti za prihodnost so bodisi v vključevanju v programe javnih del ali v oblikovanju posebnih podjetij oz. kooperativ, ki jih lahko upravljajo Romi ali Neromi. Predstavniki Romov so poudarili, da je za nadaljnja izboljšanja nujno pričeti s posebnimi tečaji o romski kulturi, identiteti in tradiciji. Tako se bodo

uslužbenci v javnih službah seznanili tudi s kulturnimi značilnosti romske skupnosti, ne le s socialnimi težavami.

Romska društva v Sloveniji so združena v Zvezo Romov Slovenije. Med delavnico so predstavniki Romov izrazili pripravljenost sodelovati z lokalnimi in državnimi ustanovami v prizadevanjih za izboljšanje možnosti za zaposlovanje Romov. Predlagali so, da bi Zveza Romov Slovenije postala kontaktna točka in posrednik med delodajalci in Romi, ki iščejo zaposlitev.

V zaključnem delu so izoblikovali predloge za najpomembnejše ukrepe, ki morajo biti vključeni v državno strategijo za zaposlovanje Romov v Sloveniji. V skladu z vladnim programom za "pomoč Romom" iz leta 1995 bo Vlada Republike Slovenije spodbujala sodelovanje med Romi in državnimi organi, lokalnimi oblastmi in ustanovami.

Primeri dobre prakse in doseženi rezultati na lokalni ravni morajo biti vključeni v nacionalni program in strategijo. Še posebno pomembno je, da se za uresničitev programov in strategij določi način kontinuiranega financiranja iz proračuna.

Priporočila

V zaključnem delu delavnice so udeleženci pripravili 12 priporočil za izboljšanje možnosti za zaposlovanje Romov, zlasti glede možnosti večjega prispevka zavodov za zaposlovanje na tem področju. To so:

1. V seznam poklicev vključiti nove poklice;
2. oblikovati poseben sklad za podporo pridobitnim projektom in samozaposlitvenim projektom za Rome;
3. podpirati infrastrukturo in možnosti delovanja romskih nevladnih organizacij;
4. zadolžiti posamezno osebo na Zavodih za zaposlovanje za vprašanje Romov in ustvariti ustrezno mrežo stikov za to področje;
5. zaposliti Rome kot svetovalce v območnih zavodih za zaposlovanje;
6. zagotoviti zaposlitev za Rome, ki so končali višjo stopnjo izobrazbe ali tečaje za poklicno usposabljanje;
7. spodbujati partnerstvo med Romi, nevladnimi organizacijami in državnimi ustanovami;
8. vključiti romske nevladne organizacije v postopek zaposlovanja Romov;
9. dati romskim nevladnim organizacijam status kontaktne točke med delodajalci in romskimi iskalci zaposlitve;
10. pripraviti finančne olajšave za delodajalce, ki zaposlujejo Rome;
11. objaviti uradne dokumente o Romih in spoštovati sprejeta zagotovila;
12. organizirati posebne tečaje za poklicno usposabljanje in prekvalifikacijo za Rome.

Rezultati

Prispevek delavnice k izboljšanju zaposlitvenih možnosti za Rome v Sloveniji ter k izboljšanju delovanja zavodov za zaposlovanje je možno ocenjevati le skozi koordinirano in dolgoročno spremljanje dejavnosti na tem področju. Podan je bil predlog za pripravo publikacije s prispevki delavnice, kot "follow up" dejavnost. Poleg tega pa je že sedaj mogoče opredeliti nekatere pozitivne značilnosti delavnice:

- To je bila priložnost za direktne stike predstavnikov območnih zavodov za zaposlovanje z območij v Sloveniji, kjer živijo Romi, za spoznavanje, izmenjavo izkušenj in primerjavo z izkušnjami iz drugih držav
- Pomemben rezultat delavnice je v tem, da je omogočila in olajšala stike med Romi, romskimi društvi in uslužbenci javnih ustanov, še posebno v območnih zavodih za zaposlovanje in v centrih za socialno varstvo;
- Delavnica je okrepila obstoječe sodelovanje in mrežo stikov ter poudarila potrebo po razvoju in učinkovitem izvajanju nacionalne strategije za zaposlovanje Romov v Sloveniji.

Novi časi

Bogati Cigani se vozijo
z velikimi avtomobili
po širnem svetu.

Revni Cigani se vozijo
s starimi vozovi in suhimi konjički
po vaških poteh.

Obojim ljudje grozijo,
ki se temnih voznikov bojijo,
ko se zapeljejo mimo.

Samo še otroci, ki na vozu sedijo,
Se močno veselijo,
ko starega konjička na cesti
z avtomobili prehitijo.

Pomisli na me

Pomisli na me, ko si sam,
ko nikogar ni,
pomisli na me,
ko zvečer ugasnejo luči
in ko nekje sloniš in gledaš v noč.
Pomisli na me!

Ko se zjutraj dan zbudi,
pomisli na me,
ko te pomladne sanje prebude,
ko začutiš, da solze ti polze,
samo pomisli na me in zapri oči.

Mediji

Končno velja omeniti, da so splošno informacijo o delavnici povzeli številni mediji:

Lokalna TV/”Vaš Kanal” (sreda, 3. 10. 2001):
TV Slovenija (četrtek, 4. 10. 2001);
”Studio D”/lokalni Radio (petek, 5. 10. 2001);
Radio Slovenija (četrtek, 4. 10. 2001);
Časopis ”Dolenjski list” (sreda, 3. 10. 2001 in 10. 10. 2001).

PRILOGA I

Udeleženci

ALINA MARIC, Lernia, Švedska;
VIRGIL BITU, Foundation Pakiv, Romunija;
VERA KLOPČIČ, Inštitut za narodnostna vprašanja, Ljubljana;
NADA VILHAR, Inštitut za narodnostna vprašanja, Ljubljana;
STANE BALUH, Urad za narodnosti pri Vladi Republike Slovenije, Ljubljana;
FRANE SMERDU, Zavod za zaposlovanje Republike Slovenije, Območna enota v Novem Mestu (direktor);
STANISLAV ŽAGAR, Zavod za zaposlovanje Republike Slovenije, Območna enota v Novem Mestu;
MATJAŽ VERBIČ, Zavod za zaposlovanje Republike Slovenije, Območna enota v Novem Mestu;
JOŽE GIODANI, Zavod za zaposlovanje Republike Slovenije, Območna enota v Novem Mestu;
SAŠA REBEK MODIC, Zavod za zaposlovanje Republike Slovenije, Območna enota v Novem Mestu;
VLASTA TOMAZIN, Zavod za zaposlovanje Republike Slovenije, Območna enota v Novem Mestu;
LUČKA PEZDIRC, Zavod za zaposlovanje Republike Slovenije, Območna enota v Novem Mestu;
ERIKA NATKO, Zavod za zaposlovanje Republike Slovenije, Območna enota v Novem Mestu;
LJUBICA PEČOVNIK, Zavod za zaposlovanje Republike Slovenije, Območna enota v Mariboru;
BRANKA KAJTNA, Zavod za zaposlovanje Republike Slovenije, Območna enota v Kočevju;
ANA ČERNEVT, Zavod za zaposlovanje Republike Slovenije, Območna enota v Sevnici;
IRENA PIRC, Zavod za zaposlovanje Republike Slovenije, Območna enota v Sevnici;
BABIČ MLADEN, Zavod za zaposlovanje Republike Slovenije, Območna enota v Črnomlju;
MARICA DEANOVIČ, Zavod za zaposlovanje Republike Slovenije, Območna

enota v Metliki;
DANICA HLEBANJA, Zavod za zaposlovanje Republike Slovenije, Območna enota v Grosuplju;
VLATKA FIALA SUKIČ, Zavod za zaposlovanje Republike Slovenije, Območna enota v Murski Soboti;
MAJDA MEDVED, Zavod za zaposlovanje Republike Slovenije, Območna enota Trebnje;
POLDE JEVŠEK, Center za socialno varstvo, Novo mesto;
NATAŠA RIJAVEC, Center za izobraževanje in razvoj, Novo mesto;
TATJANA AVSEC, Javni sklad kulturnih dejavnosti Republike Slovenije, Izpostava Krško;
SILVA BAJUK, PORTOVAL, D. O. O. (podjetje), Novo mesto;
BLAŽ STARIČ, PORTOVAL, D. O. O. (podjetje), Novo mesto;
NIKO OSOLNIK, OKEN, D.O.O. (podjetje), Ljubljana;
JOŽEK HORVAT, Zveza Romov Slovenije (predsednik);
SLOBODAN NEZIROVIČ, Zveza Romov Slovenije, Romsko društvo Romano vozo, Velenje;
ZORAN GRM, Zveza Romov Slovenije, Romsko društvo Romano gav, Novo mesto;
JELENKA KOVAČIČ, Zveza Romov Slovenije, Romsko društvo Romano gav, Novo mesto;
ZVONKO ROZMAN, Zveza Romov Slovenije, Romsko društvo Rom, Črnomelj;
NATAŠA BRAJDIČ, Zveza Romov Slovenije, Krško;

PRILOGA II

Program

Prvi dan

Odprtje: Predstavitev ekspertov Sveta Evrope in udeležencev:
Predstavitev delavnice in treh vsebinskih sklopov

Romi in zaposlovanje:

Uvajanje udeležencev - izmenjava mnenj o problemih, možnostih in virih - pojasnitev namena delavnice in delovnih metod za razpravo

Kako lahko zavodi za zaposlovanje prispevajo k izboljšanju delovnih stikov z romsko skupnostjo (tema I)

Uvod, primerjalna predstavitev izkušenj in posameznih študij, opredelitev praktičnih možnosti za izvajanje v območnih enotah zavodov za zaposlovanje

Drugi dan

Kako lahko zavodi za zaposlovanje spodbujajo samozaposlitev in zaposlovalne projekte znotraj romske skupnosti (tema II)

Uvod, primerjalna predstavitev izkušenj in posameznih študij, opredelitev praktičnih možnosti za izvajanje v območnih enotah zavodov za zaposlovanje

Tretji dan

Kako lahko zavodi za zaposlovanje razvijajo učinkovito strategijo za delodajalce glede zaposlovanja romske skupnosti (tema III)

Uvod, primerjalna predstavitev izkušenj in posameznih študij, opredelitev praktičnih možnosti za izvajanje v območnih enotah zavodov za zaposlovanje

Vloga zavodov za zaposlovanje/Centrov za usposabljanje v izvajanju in spodbujanju novih ukrepov in predlogov, sprejetih na delavnici za izboljšanje dela na področju zaposlovanja Romov

Sprejemanje sklepov in zaključek delavnice

PRILOGA III

Cilji posameznih delov delavnice in način dela

Uvodni del

Udeleženci in vaditelji se predstavijo in izrazijo svoja pričakovanja na delavnici.

Vaditelji obrazložijo način dela za naslednje tri dni, udeleženci pa se uskladijo glede temeljnih pravil in rezultatov

Metodologija

Razprava na okroglih mizah

Koncepti in razumevanje

Cilji

- Razumeti dinamiko izključevanja, diskriminacije, domnev, obnašanja in praks;
- razviti skupno razumevanje osnov enakih možnosti (sprememba načina obnašanja; dvig zavesti in občutljivosti ter stopnje vključenosti; zmanjševanje neugodnosti, spoznavanje potreb in potencialov; spoštovanje razlik in različnosti);
- identificirati potrebe po strategiji zbiranja podatkov in razvoja ustreznih politik.

Metodologija

Tri skupine delajo na pregledu izkušenj in ovir, s katerimi se srečujejo uslužbenci zavodov. V vsaki skupini Romi predstavijo izkušnje "z druge strani mize". Vprašanja za razpravo:

- (i) Kaj so glavni razlogi za izključevanje Romov na trgu delovne sile na lokalni ravni?

- (ii) kakšna je vloga lokalnih zavodov za zaposlovanje v zmanjševanju izključevanja?
- (iii) kakšna je vloga združenj Romov v zmanjševanju izključevanja?

Izboljšanje dostopa do trga delovne sile

Cilji

- Identificirati, kako so pokrite individualne potrebe, vključno z vključevanjem Romov in drugih skupnosti;
- identificirati prioritete in prilagojenost programov.

Metodologija

Tri skupine obravnavajo izkušnje in vlogo zavodov za zaposlovanje glede zagotavljanja osnovnih temeljnih veščin in poklicnega usposabljanja ter glede vaj za iskanje zaposlitve. Dobra praksa.

Pogled nazaj na razpravo glede usklajevanja prioritet, prilagojenost programov in izboljšanje zagotovil. Vaditelji predstavijo primere dobre prakse iz drugih držav.

Izboljšanje posredovanja storitev

Cilji

- Ugotoviti, katere spremembe so nujne za politiko, za vodenje/ usposabljanje uslužbencev, za zaposlitev Romov v zavodih in za sodelovanje z zavodi za zaposlovanje.

Metodologija

Dve skupini uporabljata seznam sprememb v določbah, sprejetih na prejšnji seji, razpravljajo o tem, kakšne vaje in vodenje so potrebni, kdo in kako naj sodeluje. Vaditelji ponudijo primere dobrih praks iz drugih držav.

Delo z delodajalci

Cilji

- Identificirati argumente za pridobitev delodajalcev;
- identificirati argumente za pridobitev romskih združenj.

Metodologija

Udeleženci delajo v dveh skupinah. Vrnejo se k predhodnim razpravam. Primerjava med pasivnimi in aktivnimi ukrepi in posledicami vsake od politik. Vaditelji ponudijo primere dobrih praks iz drugih držav. Sestavi se seznam načina dela in argumentov.

Načrtovanje dejavnosti

Cilji

- To draw together the Workshop conclusions
- To agree action allocation of task and monitoring
- To evaluate the workshop

Metodologija

Vaditelji povzamejo sklepe delavnice. Udeleženci razpravljajo in dopolnjujejo/ soglašajo .

Vsi opravijo kratko oceno: najbolj koristen del delavnice in zakaj.

PHARE RAXEN_CC Projekt Evropski Center za monitoring rasizma in ksenofobije (EUMC)

EUMC je pričel s PHARE Projektom RAXEN_CC, ki razširja že obstoječo mrežo petnajstih držav članic Evropske Unije „RAXEN“ še na deset srednje in vzhodno-evropskih držav kandidatk (CEC). Nacionalne osrednje kontaktne točke NOT/ National Focal Points NFP/ so bile že oblikovane v Bolgariji, na Češkem, v Estoniji, Latviji, Litvaniji, na Madžarskem, Poljskem, Slovaškem, v Sloveniji in Romunji.

Temeljna dejavnost teh NOT/ NFP je pregledni oris ("mapping exercise"): splošna slika nacionalnih ustanov, ki so ključne za pridobivanje znanja in razumevanja področja ter pregled publikacij od leta 1995 dalje. Pregledni oris bo podal pregled "kdo kaj ve" o rasizmu, ksenofobiji (vključno z anti-romskim rasizmom in islamofobijo) ter anti-semitizmom, kar naj spodbudi povečano sodelovanje med osrednjimi dejavniki na tem področju. Nacionalne osrednje kontaktne točke NOT /NFP v desetih državah zbirajo stične podatke o organizacijah, ki so dejavne na tem področju ter pripravljajo splošno informacijo o njihovih ciljih in področju dela. Opisali bodo dejavnosti vsake od ustanov, s poudarkom na primerih "dobre prakse". Spomladi 2004 bodo rezultati RAXEN_CC projekta dostopni prek baze podatkov EUMC.

Evropski center za spremljanje in nadzor rasizma in ksenofobije (EUMC)

Zakaj je potreben center za boj proti rasizmu in ksenofobiji?

Evropska unija temelji na načelih svobode, demokracije, spoštovanja človekovih pravic, temeljnih svoboščin in pravne države. Rasizem, ksenofobija in antisemitizem ter s tem povezane nestrpnosti niso združljive s temi načeli. Evropska unija in njene države članice so se zavezale, da bodo sprejele vse potrebne ukrepe za izkoreninjenje rasizma na vseh ravneh, kjer se pojavlja.

Evropska unija je v okviru te obsežne strategije leta 1997 ustanovila Evropski center za spremljanje in nadzor rasizma in ksenofobije (EUMC).

Poslanstvo in vizija

EUMC je mrežna organizacija, ki temelji na načelih razumnega razmišljanja, delovanja in spopadanja z izzivi, ki si prizadeva za enakopravnost in raznolikost na vseh družbenih področjih in ki se bori proti rasizmu in ksenofobiji v Evropski uniji – kot mreža znanja in organizacija, ki gradi mostove in ponuja storitve.

EUMC stremi k življenju v raznoliki in odprti Evropi, kjer so rasizem, ksenofobija in antisemitizem izkoreninjeni in se vsi ljudje obravnavajo enako, ne glede na njihovo etnično, versko, kulturno in nacionalno pripadnost.

Ustanovitev EUMC

EUMC s sedežem na Dunaju je neodvisni organ Evropske unije, ki je bil ustanovljen z Uredbo Sveta (ES) 1035/97. Začetki EUMC segajo v leto 1994, ko je junija Evropski svet na Krfu predlagal ustanovitev posvetovalne komisije za rasizem in ksenofobijo, po njenem predsedniku Jeanu Kahnu imenovane tudi Kahnova komisija. Junija leta 1995 je Evropski svet v sodelovanju s Svetom Evrope v Cannesu pozval Kahnovo komisijo, da preuči možnosti ustanovitve Evropskega centra za spremljanje in nadzor rasizma in ksenofobije. Evropski Svet je junija leta 1997 ustanovil EUMC in center je začel delovati julija 1998. Trenutno ima 28 zaposlenih.

Prednostni cilj

Prednostni cilj EUMC je, da Skupnosti in njenim državam članicam zagotovi objektivne, zanesljive in primerljive podatke na evropski ravni o pojavih rasizma in ksenofobije, ter jim tako pomaga sprejeti ukrepe ali oblikovati smernice za delovanje v okviru področij, za katera so pristojne. EUMC tudi preučuje obsežnost in razvoj pojavov ter izražanja rasizma in ksenofobije, analizira njihove vzroke, posledice in učinke ter poudarja primere dobre prakse njihovega reševanja.

Oblike dela

Za doseg svojih ciljev EUMC sestavlja letne delovne programe, v katerih daje poudarek naslednjim področjem:

RAXEN

RAXEN – Evropsko informacijsko omrežje o rasizmu in ksenofobiji – je jedro dela in poslanstva EUMC.

RAXEN prek mreže kontaktnih točk v vsaki državi članici EU zbira podatke in informacije o rasizmu in ksenofobiji ter antisemitizmu na nacionalni ravni. To opravlja prek nacionalnih kontaktnih točk, za katere je z EUMC pogodbeno dogovorjeno, da v tesnem sodelovanju z njim zbirajo, usklajujejo, širijo in izmenjavajo nacionalne informacije. Na podlagi nacionalnih poročil je EUMC začel sestavljati primerjalne evropske študije, ki trenutno zajemajo pet prednostnih področij omrežja RAXEN: zaposlovanje, izobraževanje, rasno nasilje, stanovanjsko politiko in zakonodajo.

EUMC in nacionalne kontaktne točke sodelujejo in se vključujejo v mrežo z organizacijami, institucijami in posamezniki z akademskih, socialnih in političnih področij, ki se ukvarjajo z vprašanji rasizma in ksenofobije. Zbirajo in analizirajo se informacije in podatki, vključno z rezultati znanstvenih raziskovanj nevladnih organizacij, držav članic EU in mednarodnih organizacij. Razvijajo se kazalci in merila, da bi dosegli visoko stopnjo objektivnosti, primerljivosti in zanesljivosti podatkov na ravni Skupnosti.

Letno poročilo

EUMC objavlja dve letni poročili: v prvem so rezultati dejavnosti EUMC med letom, v drugem pa informacije o razmerah v zvezi z rasizmom in ksenofobijo v Skupnosti in njenih državah članicah, s posebnim poudarkom na primerih dobre prakse. Drugo poročilo podaja pregled gibanj in teženj v državah članicah in se posveča posebnemu vprašanju, ki ga določi upravni odbor.

Informacije v letnih poročilih temeljijo na prispevkih omrežja RAXEN, vlad držav članic, ugotovitvah in sklepih raznih nacionalnih okroglih miz, rezultatih tekočih projektov v državah članicah in rezultatih raziskav na lastno pobudo.

Okrogle mize

Pomemben del nalog in pooblastil EUMC je omogočiti srečanja na okroglih mizah o rasizmu in ksenofobiji na nacionalni ter evropski ravni.

Glavni cilj nacionalnih okroglih miz je izboljšati izmenjavo informacij, da bi lahko v priporočilih in letnih poročilih EUMC uporabili poznavanje gibanj in teženj v državah članicah.

EUMC enkrat na leto organizira Evropsko konferenco okroglih miz, na kateri se lahko srečajo organizatorji okroglih miz iz vseh držav članic in predstavijo ključna vprašanja. Glavni cilj konference je izmenjati informacije, omogočiti udeležencem, da se učijo drug od drugega, in, kar je najpomembnejše, uporabiti znanje vseh v skupnih prizadevanjih za boj proti rasizmu in ksenofobiji v državah članicah.

EUMC enkrat na leto organizira tudi Strokovno delavnico evropskih okroglih miz, na kateri se obravnavajo ključna vprašanja, sprožena na nacionalnih okroglih mizah.

Povezovanje v omrežju

Določanje, zbiranje in razširjanje informacij, "kdo kaj ve in kje to najti", je nujno. EUMC deluje v tej smeri tako, da podpira interdisciplinarno izmenjavo znanja in sproža nadaljnje raziskave prek stikov in sodelovanja z raziskovalnimi in drugimi ustreznimi ustanovami. To zajema informacije o metodah boja proti rasizmu in ksenofobiji na področjih, kot so izobraževanje, politika, sredstva javnega obveščanja in socialna politika.

Da bi se izognil podvajanju dela in zagotovil najboljše izkoriščanje vseh razpoložljivih virov, EUMC upošteva obstoječe študije, trenutne rezultate raziskav, druge publikacije in izkušnje, pridobljene na seminarjih in konferencah.

Dokumentiranje

EUMC je ustanovil večinoma virtualen dokumentacijski arhiv, ki je dostopen javnosti na internetu. Novi sistem EUMC za iskanje relevantnih podatkov vsebu-

je splošne informacije o organizacijah, vključenih v boj proti rasizmu, ksenofobiji in antisemitizmu v vseh državah članicah, informacije o dobrih praksah in drugih dejavnostih, kot so projekti dela na terenu, akcije, študije itd., ter sklice na publikacije in avdiovizualni material. Na voljo so celotna besedila vseh publikacij EUMC. Baza podatkov je na voljo v treh jezikih (angleški, francoski, nemški) in je javnosti dostopna brezplačno.

Dokumentacijski center EUMC razvija dokumentacijsko in knjižnično mrežo, s katero bo ustvaril katalog, ki na enem mestu ponuja vse potrebno za dostop do najpomembnejših publikacij in dokumentov z delovnih področij EUMC.

Raziskave

Poleg ustanavljanja mrež in zbiranja podatkov EUMC preučuje obsežnost in razvoj pojavov in izražanja rasizma in ksenofobije, analizira njihove vzroke, posledice in učinke.

EUMC vodi in spodbuja znanstvene raziskave, ankete in študije na področjih, kot so:

- socialna politika, vključno z zaposlovanjem; stanovanjska politika; zdravstvo;
- izobraževanje, poklicno usposabljanje in vprašanja mladih;
- sredstva množičnega obveščanja; komuniciranje; informiranje;
- zakonodaja
- rasno nasilje;
- kultura in religija.

Sodelovanje z vladami držav članic, institucijami Evropske unije in drugimi organizacijami

EUMC tesno sodeluje z vladami držav članic, institucijami Evropske unije ter medvladnimi ustanovami in organizacijami. Zlasti tesno sodeluje z Evropskim parlamentom, Svetom ministrov, Evropsko komisijo, Svetom Evrope (ECRI), Združenimi narodi (ZN), Organizacijo za varnost in Sodelovanje v Evropi (OSCE) ter evropskimi nevladnimi organizacijami. Pomembni elementi sodelovanja so izmenjava informacij, širjenje rezultatov dejavnosti EUMC in usklajevanje dejavnosti.

EUMC dopolnjuje in podpira tekoče dejavnosti in nove projekte obstoječih organizacij in tako prispeva k boju proti rasizmu, ksenofobiji in antisemitizmu.

EUMC sodeluje z vladami EU na različnih ravneh, vendar poteka to sodelovanje načeloma na sestankih z vladnimi koordinatorji za EUMC. Sodelovanje temelji na usklajevanju in komuniciranju, izmenjavi informacij in tem, kar vlade prispevajo k delu in dejavnostim EUMC.

Informiranje in komuniciranje

EUMC mora za doseg svojega prednostnega cilja širiti informacije, podatke in primere dobre prakse ter tako prispevati k razvoju politik in praks za boj proti rasizmu in ksenofobiji v državah članicah.

EUMC prilagaja svoje dejavnosti informiranja in komuniciranja specifičnim ciljnim skupinam, da bi:

- spodbudil konstruktivne razprave o vprašanih rasizma in ksenofobije;
- vplival na ustvarjalce politike in javnega mnenja na vseh ravneh, da aktivno sodelujejo v boju proti rasizmu in ksenofobiji;
- prepričal ljudi, skupine in institucije, da se cilji EUMC lahko dosežejo le z njihovo dolgoročno predanostjo in skupnim delovanjem;
- okrepil ozaveščenost splošne javnosti glede pomena lokalnih, nacionalnih in regionalnih pobud ter dela nevladnih organizacij.

Poleg letnih poročil EUMC seznanja javnost z rezultati svojega dela prek publikacij, raziskovalnih poročil in študij, mesečnih glasil in četrtnetne revije Equal Voices, ki vsebuje informacije o novih dogajanjih, projektih in zamislih dobre prakse v državah članicah ter članke o tekočih dogodkih.

Internet omogoča 24 ur na dan neposreden dostop do novic, dejavnosti, raziskovalnih projektov in publikacij EUMC. Poleg tega spletna stran EUMC omogoča dostop do izčrpnih podatkov o obstoječih organizacijah, dejavnostih in publikacijah v 15 državah članicah EU.

glej: <http://eumc.eu.int>

Organizacija

UPRAVNI ODBOR

Upravni odbor sprejema odločitve, ki so potrebne za delovanje EUMC. Vsak član ali njegov namestnik, v odsotnosti člana, ima en glas. Odločitve se sprejmejo z dvotretjinsko večino glasov. Glavne naloge upravnega odbora so:

- določiti letni program dejavnosti,
- sprejeti letna poročila,
- sprejeti letne predloge proračunov in končne proračune,
- odobriti račune in dati direktorju razrešnico,
- imenovati direktorja.

Upravni odbor sestoji iz 18 članov: po enega neodvisnega člana – strokovnjaka na področju rasizma in ksenofobije – iz vsake države članice in po enega predstavnika Evropskega parlamenta, Sveta Evrope in Evropske komisije. Podobno se imenuje namestnik za vsakega člana. Njihov mandat traja tri leta in se lahko enkrat podaljša. Upravni odbor se sestane vsaj dvakrat na leto.

Izvršilni odbor

Izvršilni odbor nadzoruje delo EUMC, spremlja pripravo in izvajanje programov ter v sodelovanju z direktorjem pripravlja srečanja upravnega odbora. Poleg tega izvršilni odbor obravnava vse zadeve, ki jih upravni odbor prenese nanj v skladu s poslovníkom.

Omrežje RAXEN v Srednji in Vzhodni Evropi

Bolgarija

Open Society Foundation – Sofia – www.bghelsinki.org

Ceška

Dženo Association – www.dzeno.cz

Estonija

Estonian Refugee Council

Madžarska

Centre for Migration and Refugee Studies – www.mtaki.hu

Litva

Lithuanian Human Rights Association (LHRA) – www.aiva.lt/human_rights

Latvija

Latvian Centre for Human Rights and Ethnic Studies

Poljska

Helsinki Foundation for Human Rights – www.hfhrpol.waw.pl/en/index.htm

Romunija

Ombudspersons for National Minorities

Slovaška

People Against Racism – www.tolerancia.sk

Slovenija

Institute for Ethnic Studies – www.inv.si

Omrežje RAXEN državah članicah EU

Avstrija

Institute of Conflict Research – www.ikf.ac.at

Belgija

Centre for Equal Opportunities and Opposition to Racism – www.anitracisme.be

Danska

Documentation and Advisory Centre on Racial Discrimination – www.drcenter.dk

Finska

Finnish League for Human Rights – www.ihmisoikeusliitto.fi

Francija

L' Agence pour le développement des relations interculturelles – www.adri.fr

Nemčija

European Forum for Migration Studies – www.efms.de

Grčija

Antigone Information & Documentation – <http://users.otenet.gr/~zelot/infocenter.htm>

Irska

Equality Authority – www.equality.ie

Italija

Cooperazione per lo Sviluppo dei Paesi Emergenti (COSPE) – www.cospe.it

Nizozemska

Dutch Monitoring Centre on Racism and Xenophobia – www.annefrank.nl

Švedska

EXPO Foundation – www.expo.se

Združeno Kraljestvo

Commission for Racial Equality – www.cre.gov.uk

DIREKTOR

EUMC vodi direktor, odgovoren za uradno zastopanje, ki ga imenuje izvršilni odbor EUMC na predlog Evropske komisije. Direktor je zakoniti zastopnik EUMC. Izbran je za štiri leta z možnostjo podaljšanja mandata. Direktor izvaja cilje EUMC in spodbuja njihov nadaljnji razvoj. Odgovoren je upravnemu odboru ter sodeluje na srečanjih upravnega in izvršilnega odbora.

Julija 1998 je bila Beate Winkler imenovana za prvo direktorico EUMC. Junija 2002 so ji podaljšali mandat za štiri leta.

Center

EUMC je organiziran v štiri enote: administracija, omrežja in dokumentalistika, informacijsko-komunikacijska enota ter raziskovalna enota. Ima 28 zaposlenih.

Seznam publikacij EUMC

Trenutno so na voljo naslednje publikacije EUMC, ki se jih večinoma lahko prenese s spletne strani EUMC:

- Letno poročilo EUMC in povzetek
- Equal Voices/ Enaki glasovi -četrletna revija o novicah (EN)
- Novice EUMC (EN)
- Poročilo o položaju islamskih skupnosti v 5 evropskih mestih (EN, DK, FR, DE; IT, ES)
- Rasizem in kulturna raznolikost v množičnih medijih (EN)
- Zbirno poročilo o islamofobiji v Evropski Uniji po 11 septembru 2001 (EN)
- Poročilo EUMC: Rasizem, nogomet in internet (EN)
- Delovni programi EUMC
- Pregled rezultatov raziskav EUROBAROMETER (EN)
- Pregled rezultatov raziskave EUROBAROMETER v Vzhodni & Zahodni Nemčiji (EN/DE)
- Charter of European Political Parties / Listina evropskih političnih strank (EN)
- EUMC/MPG poročila o anti-diskriminacijski zakonodaji v državah članicah EU (spletna stran)
- Informativni dokument "RAXEN" (EN/FR)
- Informativni dokument "Okrogle mize" (EN/FR)
- Skupna informativna brošura o delu agencij EU
- Obravnava medkulturnih konfliktov (EN)
- Vienna Forum - uradni otvoritveni nagovori EUMC itd. (EN)

Za informacije o EUMC in izvode EUMC publikacij se obrnite na:

EUMC

Information and Communication Unit

Rahlgasse 3

A-1060 Wien

Tel: + 43 (1) 580 - 30 - 0

Fax: + 43 (1) 580 - 30 - 93

E-mail: information@eumc.eu.int

Spletna stran: <http://eumc.eu.int>

Nada Vilhar

**Mednarodna konferenca
"Evropa, Slovenija in Romi"
Ljubljana, 15.2.2002**

Organizator izredno uspešne in dobro obiskane konference (več kot 100 udeležencev) je bila **Zveza Romov Slovenije** v sodelovanju z **Avstrijskim inštitutom za Vzhodno in Jugovzhodno Evropo, izpostava v Ljubljani** in **Inštitutom za narodnostna vprašanja v Ljubljani**.

Temeljni namen konference, to je predstaviti mnenje Zveze Romov in predstavnikov Romov v Sloveniji o sedanjem položaju in pričakovanjih ob vključitvi v EU, je bil v celoti dosežen.

Konferenca se je pričela z uvodnimi besedami **mag. Ivana Bizjaka**, ministra za pravosodje in predsednika Komisije RS za Romska vprašanja, **Janeza Obreze** direktorja Urada za narodnosti, **Jerneja Rovška**, namestnika Varuha človekovih pravic v Sloveniji in **mag. Mirjane Domini** iz Inštituta za migracije in narodnosti iz Zagreba. Vsi uvodničarji so med drugim izrazili pripravljenost prispevati k uresničitvi sklepov in konkretnih predlogov konference za izboljšanje položaja Romov v Sloveniji.

Prvi del konference, ki je bil usmerjen v prikaz splošnih značilnosti položaja Romov v procesih Evropskih integracij je vodil **Jožek Horvat**, **predsednik Zveze Romov Slovenije**. V svojem referatu je predstavil pričakovanja Romov v Sloveniji ob vstopu Slovenije v Evropsko unijo, **dr. Pavla Štrukelj** je spregovorila o temeljnih značilnostih položaja Romov v Sloveniji, **mag. Vera Klopčič** pa je orisala vsebine mednarodnih priporočil za izboljšanje položaja Romov v Sloveniji. Predstavniki Romskih društev so aktivno sodelovali v razpravi in nakazali temeljna vprašanja, s katerimi se srečujejo v vsakdanjem življenju. Pomembno je, da so izrazili željo po sodelovanju z državnimi in lokalnimi oblastmi.

Drugi del konference, ki ga je vodila **mag. Vera Klopčič** je bil usmerjen v podrobnejšo obravnavo posameznih področij. **Dr. Miroslav Polzer** orisal pristop Evropske unije do manjšin, **dr. Mirjam Polzer Srienz** je podala primerjavo položaja Romov v Sloveniji in Avstriji, **dr. Mladen Tancer** je prikazal razvoj

izobraževanja za Rome v Sloveniji, **dr. Alenka Janko – Spreizer** pa je predstavila pasti diskurzivnih reprezentacij Romov: primer “predsodek”.

Konferenca je odprla prostor za dialog med predstavniki Romske skupnosti, predstavniki pristojnih ministrstev in vladnih služb, predstavniki organov lokalnih oblasti, uslužbenci v javnih službah in strokovnjaki. Eden od predstavnikov Romske skupnosti je pomen konference za izboljšanje položaja Romov v Sloveniji zgoščeno izrazil v stavku: “Beseda je bila dana sredi Ljubljane”.

Dolgoročno pomeni konferenca primer dobre prakse in utrjevanja zaupanja, kot tudi možnost za ustvarjanje dokumentacijske in znanstvene baze za nadaljnje sodelovanje s sosednjimi državami, kjer se z izmenjavo primerov dobre prakse gradijo modeli varstva manjšinskih skupnosti.

Vsi udeleženci so prejeli slovenski prevod najpomembnejših ugotovitev o varstvu manjšin in položaju Romov iz zadnjega poročila Evropske unije ter prevod najnovejše Resolucije Parlamenta Mednarodne zveze Romov o položaju Romov v Evropi.

Vsi pisni prispevki / pisna mnenja, predlogi in vprašanja o tej temi / bodo objavljeni v posebni publikaciji.

O konferenci so poročali: **Delo**, Ljubljana, **Dnevnik**, Ljubljana, **Večer**, Maribor, **Dolenjski list**, Novo mesto, **Primorski dnevnik**, Trst, **Slovenski vestnik**, Celovec. Prispevke so pripravili **Radio Slovenija** – 1. program, oddaja Studio ob 17h, ki sta jo pripravila novinarja Lidija Kosi in Jože Žura in napovednik Cirile Štuber v jutranjem 1. programu Radia Slovenija, **radijski program POP TV** in **ORF – avstrijska radiotelevizija – slovenski spored**. Konferenco so na internetnih straneh predstavili:

<http://volksgruppen.orf.at.kaernten>

<http://www.inv.si>

<http://evropa.gov.si/aktualno/>

<http://www.zdr-raziskovalcev.si/znanost.javnost/>

RESOLUCIJA

Parlamenta mednarodne Zveze Romov (IRU), sprejeta na zasedanju v Skopju v času od 18-20 januarja 2002

Parlament naslavlja svoje želje španskemu predsedovanju Evropski Uniji, saj je Španija država-članica Evropske Unije z največjim številom pripadnikov romske skupnosti, med članicami Unije, ter izraža najtoplejše želje Konvenciji, ki ji predseduje francoski predsednik z nalogo spremeniti institucionalne okvire Unije do razširitve; izraža te želje v globoki povezanosti z uresničevanjem sklepov sprejetih na 5. Kongresu Mednarodne Zveze Romov v Pragi v juliju 2000.

Poziva k ustreznemu predstavnilstvu Romov in romske strategije v delu Konvencije.

Potrjuje močan interes za različne ugledne predloge glede pogojev in predvsem glede zastopanosti Romov na institucionalni ravni. IRU toplo pozdravlja predloge kot je predlog predsednice Finske Tarje Hallonen in poudarja svojo željo prispevati k uspešnemu procesu k ustrezni zastopanosti Naroda Romov v medvladnih, mednarodnih in nad nacionalnih institucijah. Kljub temu, ter ob zavedanju pomena in v želji po dialogu, Mednarodna Zveza Romov ponovno potrjuje, da se sredstva, znanje in načini, ki so jih evropske države pripravljene dati na razpolago v procesu, ki vodi k izvolitvi izvoljenega predstavnškega telesa Romov lahko dajo na razpolago v procesu ki vodi k izvolitvi ustanovnih teles Romov kot Romskega Naroda, ki ne želi postati država, ter išče načine za predstavnilstvo v okviru nadnacionalnih evropskih ustanov.

Romi v Evropi so edini, ki so SAMO EVROPEJCI, ter so polno vpeti v procese transformacije obstoječih evropskih ustanov.

Mednarodna Zveza Romov se zaveda, da je cilj vsake in vseh držav na Balkanu pridružitvev Evropski Uniji, naproša Evropsko Unijo- zavoljo Romov in ne-Romov, ki živijo na tem območju, da predlaga časovni načrt sprejema teh držav k Evropski Uniji, z namenom takojšnjega, v največji meri možnega direktnega vključevanja teh držav v uresničevanje demokracije, vladavine prava svobode in svoboščin za vsakega posameznika.

Le aktivni napor obstoječih ustanov lahko pomagajo tem ustanovam k preobrazbi in razvoju, in le taki napor lahko zagotovijo Romom in drugim diskriminiranim posameznikom potrebno varstvo, ki izhaja iz uresničevanja vladavine

prava. V pomanjkanju takih naporov, bo Mednarodna Zveza Romov prisiljena zaprositi EU za evropsko državljanstvo za tiste Rome, ki živijo v državah izven Unije ter so izpostavljeni diskriminaciji in celo grožnji po življenju.

Mednarodna Zveza Romov potrjuje željo po krepitvi vključevanja v vsakem delu sveta kjer živijo Romi, vključno z državami Evropske Unije, kjer se diskriminacija Romov pogosto nadaljuje.

RESOLUTION

The Parliament of the International Romani Union Sitting in Skopje on 18 to 20 January 2002

Addresses its wishes to the Spanish Presidency of the European Union. Being Spain the member State in the Union with the hugest presence of Roma individuals, and addresses the warmest wishes to the Convention chaired by President Valery Giscard d'Estaing charged to reform the institutional assets of the Union toward its enlargement; - declares these wishes to be deeply connected to the will for the implementation of the decisions taken in the 5. Congress of the International Romani Union held in Prague in July 2000.

Calls for an adequate representation of the Roma and of the Roma strategy in the work of the Convention.

Affirms its deep interest for the various and authoritative proposals on the table regarding the conditions and above all the representation of the Roma at an institutional level. The IRU warmly welcomes proposals like the one made by President Halonen of Finland and underlines its will for helping a fruitful process toward an adequate representation of the Roma Nation in the inter-governmental and international and supranational institutions. Nevertheless, in full conscience and will for dialogue, the International Romani Union affirms once again that the resources, the know-how, the tools European countries want to put at disposal of a process bringing toward the election of a Roma elected body could be put at disposal of the process leading to the election of the constitutional bodies of the Roma Nation as a Nation which does not want to become a State and is in search for a representation in the frame of the super-national European institutions.

The Roma are, in Europe, THE ONLY EUROPEANS ONLY, and are fully engaged in the process of transformation of the existing European institutions.

The International Romani Union, being aware that the goal of each and every State in the Balkans is joining the European Union, asks the EU itself - for the sake of the Roma and of the non-Roma living in the Region, to propose the time-table of the admission of these States to the Union, in order to involve immediately as directly as possible these States in the implementation of the principles and rules of democracy, rule of law, liberty and freedom for each and every individual.

Only an active effort of the existing institutions can help the institution themselves to reform and develop, and only such an effort can assure the Roma and other discriminated individuals the needed protection coming from the implementation of the rule of law. In absence of such an effort the International Romani Union will be forced to ask the EU to give the European Citizenship to those Roma living outside the Union, but suffering discrimination and often menaced in their own life.

The international Romani Union affirms its will for strengthening its engagement in every part of the world where Roma individuals live, including the countries of the European Union itself where too often discrimination continue existing.

The international Romani Union addresses its warmest wishes to UN Secretary General Mr. Kofi Annan, expresses its gratitude for the official meeting Held in New York last June between the UN Secretary General and the President of the International Romani Union, and recalls what was said by Mr. Annan about the IRU in the UN World Conference held in Durban.

Affirms once again its will for the tool of politics, dialogue, nonviolence as the needed tools for conquering the rule of law, dignity, freedom, democracy, liberty and liberties.